Национална и универзитетска библиотека
"Св. Климент Охридски" - Скопје

PC II 102/1936 д1

12009001472,3/4
COBISS 0

Rp. I-102/X-3,4

НАР. и унив. библиотека
„Кл… …ски"
СКОПЈЕ

МАКЕДОНСКИ ПРЕГЛЕДЪ

СПИСАНИЕ ЗА НАУКА, ЛИТЕРАТУРА И ОБЩЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ

ИЗДАВА
МАКЕДОНСКИЯТЪ НАУЧЕНЪ ИНСТИТУТЪ
ГОДИНА X, КН. 3 и 4.

REVUE MACÉDONIENNE

ÉDITION
DE L'INSTITUT SCIENTIFIQUE MACÉDONIEN
ANNÉE X, FASC. 3 et 4.

СОФИЯ — SOFIA
ПЕЧАТНИЦА П. ГЛУШКОВЪ — IMPRIMERIE P. GLOUCHCOFF
1936

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СКОПЈЕ

PC II 102/1936 ol

1472/09

НАР. И УНИВ.
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СКОПЈЕ

Съдържание

Панчо Доревъ, Народнитѣ борби въ Македония. Българщината въ Битолско. (Споредъ документи отъ турскитѣ държавни архиви) 1
Л. Милетичъ, Нови сведения за македонскитѣ българи въ Бобошчица и тѣхния езикъ 19
Д. Атанасовъ, Градоветѣ на приморска Македония 33
Л. Милетичъ, Проф. А. Беличъ продължава да изопачава науката 51
Кир. Мирчевъ, Черковни текстове на разложки говоръ . . 61
Влад. А. Карамановъ. Отъ Кукушъ до Гумендже (Пѫтни бележки) 85
П. М. Матеевъ. Два документа отъ потомци на попъ Стойко, сетне епископъ Софроний Врачански 101
Ф. Томовъ, Писма на Х. Партения, Кукушко-полянски епископъ 109
Л. Милетичъ, Образци отъ говора на с. Бобошчица 123
Л. Милетичъ, Къмъ речника на говора въ Сухо и Висока . . 133
Кир. Младеновъ, Народни пѣсни отъ Мегленско 141
Кир. Младеновъ, Мѣстностни наименования въ землищата на две села въ Македония. 158

Рецензии и книжовни вести

Henri Pozzi, Les Coupables. Documents officiels inédits sur les responsabilités de la Guerre et les dessous de la paix. Paris 1935. — Рец. отъ Л. Милетичъ. 161
I. H. Schultze, Die neugriechische Kolonisation Ostmakedoniens. 1934. — Рец. отъ Д. Яранов. 178
А. Белић, Галички дијалекат. Београд. 1935 (Говорътъ на село Галичникъ). — Рец. отъ Л. Милетичъ 181
Кир. Младеновъ, Областьта Мегленъ въ Македония. София. 1936. — Рец. отъ Л. М. 197
Војислав Радовановић, Народна ношња у Маријови. Скопље 1935 г. — Рец. отъ Д. Яранов 199
Кир. Мирчевъ, Неврокопскиятъ говоръ. София, 1936. — Рец. отъ Л. М. 203
B. Havránek, Romanský typ perfekta ‚factum habeo' a ‚casus sum' v makedonských dialektech. Brno, 1936. — Рец. Л. М. . . . 206
Luigi Salvini, La letteratura bulgara dalla liberazione alla prima guerra balcanica (1878—1912). Римъ, 1934. — Рец. отъ К. С. . 209
П. Шатевъ, Националнитѣ малцинства и самоуправлението на народитѣ. София, 1936. — Рец. отъ Л. М. 213
Roger Vercel, Léna. Paris 1936 (Романъ). — Рец. отъ В. Іонова . 216
A. den Doolaard. Orient Express. 1935. (Романъ). — Рец. отъ В. Іонова 220
E. M. R v. Kühnelt-Leddihn, Ueber dem Osten Nacht (Върху Истока се спуска нощьта). (Романъ). 1935. — Рец. отъ В. Іонова 223
М. К. Хаджи. Сърбохърватско-български речникъ. София, 1936. — Рец. отъ Ил. Лековъ. 223
Л. Милетичъ, Два любопитни въпроса отъ българската фонетика. I. За и са вмѣсто групи ште. София, 1936. — Л. 226
Ivo Horvat, Istraživanje vegetacije planina Vardarske banovine. Zagreb, 1936. — Рец. отъ Д. Яранов. 227
Л. Милетичъ, Десетгодишнината на «Македонски прегледъ» 229
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . 231—252
Приложение. Съдържание на излѣзлитѣ 42 книги на списанието. Азбученъ показалецъ на авторитѣ. Други издания на Македонския наученъ институтъ. . . . . 1—42

Table des matières

Page
Pantcho Dorev, Les luttes nationales en Macédoine. Le bulgarisme dans la région de Bitolé. (D'après des documents provenant des archives d'Etat Turque) 1
L. Milétitch, Quelques nouvelles données sur les Bulgares de Bobochtchitza et sur leur langue. (Selon l'ouvrage d' A. Mazon, Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du Sud. Paris, 1936.) 19
Dimiter Athanassov, Les villes du littoral macédonien 33
L. Milétitch, Le professeur A. Bélitch continue e falsifier la science. 51
Cyrille Mirtchev, Textes ecclésiastiques dans le parler du Razlog. 61
Vlad. Karamanov, De Koukouch à Goumendjé. (Notes de voyage) 85
P. M. Matéev, Deux documents de descendants de l'évêque Sophronï Vratchansky, auparravant Pope Stoïko 101
Ph. Tomov, Lettres de Hadji Parténï, évêque de Koukouch . . . 109
L. Milétitch, Spécimens du parler de Bobochtchitza 123
L. Milétitch, Le lexique du parler des villages de Souho et Vissoka (région de Salonique) 133
Cyrille Mladénov, Chansons populaires de la région de Méglène. 141
Cyrille Mladenov, Désignations toponymiques dans les rayons de deux villages de la Macédoine 158

Comptes rendus et nouvells literaires

Henri Pozzi, Les Coupables. Documents officiels inédits sur la responsabilités de la Guerre et les dessous de la paix. Paris, 1935, — Compte rendu de L. Milétitch. 161
Ioachim Heinrich Schultze, Die neugriechische Kolonisation Ostmakedoniens. Ihre geographischen Erfolge und Fehlschläge. — C. rendu D. Iaranov 178
A. Bélitch, Le dialecte de Galitchnik (1935).—C. r. de L. Milétitch 181
Cyrille Mladénov, La région de Méglène en Macédoine. Sofia, 1936. — C. r. de L. M. 197
Voïslav S. Radovanovitch, Le costume national a Mariovo (en serbe), Skopié, 1935. — C. rendu de D. Iaranov 199
Cyr. Mirtchev, Le parler de Névrokope, Sofia, 1936, — C. r. de L. M. 203
B. Havránek, Romanský typ perfekta ,factum habeo' a ,casus sum', v makedonských dialektech. Brno, 1936. — C. r. de L. M.. . . . 206
Luigi Salvini, La letteratura bulgara della liberazione alla prima guerra balcanica (1878—1912). Roma, 1934, p. 203. — C. r. de K. S. 209
P. Chatev, Les minorités nationales et l'autodétermination des peuples. La tragédie des Balkans. Sofia, 1936. — C. r. de L. M. . 213
Roger Vercel, Léna. (Roman). Paris, 1936, p. 253. — C. r. de V. Ionova 216
A. den Doolaard, Orient Express. Roman, 1935, p. 318. — C. rendu de V. Ionova. 220
Erik Maria R. v. Kühnelt-Leddihn, Ueber dem Osten Nacht (Sur l'Orient, la nuit s'etend) 1935, p. 369. — C. r. de V. Ionova . . . 223
Mihaïl K. Hadji, Vocabulaire serbocroate-bulgare. Plovdiv-Sofia, 1936. 736+44. — C. rendu de Ivan Lékov. 224
L. Milétitch, Deux questions interessantes de la phonetique bulgare. I. *Za* et *sa* au lieu du verbe *chte* pour exprimer le futur. Sofia, 1936. — L. 226
Ivo Horvat, Étude de la vegétation dans les montagnes de la banovine de Vardar. Zagreb, 1936. — C. r. de D. Iaranov . . . 227
L. Milétitch, Le dixième anniversaire de la «Revue Macédonienne». 229
Resumé des articles de la Revue en français. 231
Annexe. Sommaire des 42 livres de la Revue etc. . . . . 1—42

НАРОДНИТѢ БОРБИ ВЪ МАКЕДОНИЯ.

БЪЛГАРЩИНАТА ВЪ БИТОЛСКО.

(Споредъ документи отъ турскитѣ държавни архиви).

Отъ Панчо Доревъ.

Въ 1929 и 1930 г. имахъ възможность съ благосклонното позволение на Исметъ Иньону, министъръ-председатель на нова Турция, да поработя нѣколко месеци въ турскитѣ държавни архиви (Хазиней-евракъ). Първата часть отъ моитѣ проучвания, които описватъ културно-стопанския животъ на българския народъ подъ турско владичество, отъ падането на Цариградъ до освобождението, е приета отъ Българската Академия на Наукитѣ и наскоро ще бжде турена подъ печатъ като „Документи за българската история“.

Другитѣ събрани отъ мене документи ни даватъ ценни сведения за живота и събитията въ княжество България, Източна Румелия, Тракия и особено въ Македония. Въ Цариградъ, пакъ съ специялно разрешение на турския министъръ-председатель, между друго основно прегледахъ тайната архива на Хилми паша, известния главенъ инспекторъ на Румелийскитѣ вилаети и по-после, следъ хуриета, и великъ везиръ на Турция. Днесъ обнародвамъ нѣколко документа, които засѣгатъ живота и борбитѣ на българитѣ въ Македония, по-специялно въ Битолско.

Турцитѣ, преминавайки Дарданелитѣ, най-напредъ се натъкватъ на гърци; за това европейската часть на държавата нарекоха Румели — страна на гърци (отъ Ромеосъ — Румъ и ели — областъ). Румелийската областъ въ военно и административно отношение е обхващала Балканския полуостровъ, безъ Гърция (Мора), Босна, Северна Сърбия и Албания. Тази Румели е имала два центъра, така нареченитѣ пашови санджаци, Софийския и Битолския, всрѣдъ царството на двата Шоплука. И наистина най-чистата българска териториялна ивица върви отъ София, между Скопие и

Щипъ, Велесъ и Прилепъ, Битоля и Охридъ, Воденъ и Костуръ; тая зона е млѣчниятъ пжть на българщината. Дори и самитѣ гърци въ Битоля ни наричаха торлаци и кондрокефали — дебелоглави, защото ние не сме се подавали на гърцизъма. но затова пъкъ гърци, турци и всички други чужденци тамъ бѣха принудени да учатъ и знаятъ български.

За българската народность на населението на Румели имаме ценни признания и сведения на турски историци и пжтешественици отъ 17-то столѣтие, макаръ че при покоряването имъ отъ турцитѣ западно-българскитѣ покрайнини да сж били подъ сръбсто владичество.

Така ние имаме ценни и подробни данни и описания на прочутия пжтешественикъ и очевидецъ Евлия Челеби, който заедно съ турскитѣ войски и везири е пребродилъ надлъжъ и наширъ цѣлата османска империя (отъ Персийския заливъ и Египетъ до Виена, отъ Кримъ и Кавказъ до Критъ, посѣтилъ дори Германия и Холандия). Ония томове отъ съчиненията му, що се отнасятъ до *Мала-Азия* и Унгария, сж отдавна преведени на чужди езици и служатъ за основа на най-хубавитѣ съчинения по география на тия мѣста, като напр. на Проф. Тешнеръ, Мортманъ и пр.

Въ излѣзлия въ 1928 г. томъ VIII (786 стр.) на голѣмъ форматъ, като издание на Турското Историческо Д-во при цариградския университетъ, Евлия Челеби описва пжтуването си въ 1667 г. по крайбрѣжието на Бѣло море до Гърция и Критъ, по случай на похода противъ Критъ, и отъ тамъ назадъ презъ Авлона, Елбасанъ, Битоля, Тиквешъ, Радовишъ, Петричъ, Станимака, Пловдивъ пакъ за Цариградъ.

За центъра на Македония Евлия Челеби пише, че Радовишката околия имала 60 богати села и че всичката рая е българска (стр. 748); Тиквешката — 70 богати села съ лозя и градини, всичката рая сж български селяни (стр. 749), да не говоримъ за изцѣло българскитѣ околии: Битолска, Охридска и Стружка.

На стр. 746 четемъ: „Градътъ Поградецъ е прелестенъ. Тоя градъ е хасово владение, сир. доходитѣ му принадлежатъ на бея на Охридъ. Войводата на околията (Старова) е записанъ, че получава 150 аспри; околията има 70 села, всичкитѣ раи сж българи".

На отиване за Критъ и Гърция, Евлия Челеби, следъ като казва, че и въ Караферия (стр. 182) е имало български махали, на стр. 183 пише: „Отъ тукъ станахме и пѫтувайки за югъ следъ три часа влѣзохме въ Чаршанба Пазари (Кожани) гдето живѣятъ юруци. Прадѣдитѣ имъ сѫ отъ туркменско племе; тѣ бидоха изселени и се настанили въ тия мѣста, но намирайки се въ съприкосновение и сношение съ български и гръцки кяфири, говорятъ на единъ особенъ диалектъ“. Сѫщото виждаме и днесъ: гръцки бѣжанци отъ Мала-Азия, които се заселиха въ Воденско, Леринско и Костурско, научиха да говорятъ мѣстния български езикъ. И по нататъкъ: „...Напуснахме тая околия и вървейки все на югъ, минахме съ лодки голѣмата рѣка Индже Кара-су (Бистрица) и следъ четири часа стигнахме въ Серфидже“. И на стр. 189, като описва града Аласония, пише: „....биде покоренъ отъ Гази Худавендигяръ, но пъкъ обратно завзетъ отъ пъклеснитѣ кяфири; по-после въ ... година, завоевательтъ на Цариградъ, Султанъ Фатихъ покори тая крепость и Гьоли-Кесре (Костуръ), но пакъ кяфиритѣ българи и гърци си ги взеха назадъ. И едвамъ при покоряването на Мора, презъ време на Султанъ Баязидъ, тѣзи крепости бидоха окончателно присъединени къмъ държавата“.

Всички тия сведения сѫ отъ времето на така наречената тъмна епоха, когато нѣмаше царство България и Българска Екзархия, да вършатъ българска пропаганда.

Минавайки къмъ новитѣ времена, предъ насъ е официялниятъ годишникъ (Салнаме) на Битолския вилаетъ отъ 1305 г. (1889 год.), който ни дава следната статистика за населението по народности на Битолския окрѫгъ и Костурската околия, която се числѣше къмъ Корчанския окрѫгъ:

	Битолски окрѫгъ	Дебърски окрѫгъ	Костурска околия
Мухамедани	147271	40,870	18,113
Гърци и власи	57600		6,421
Арменци	206		
Българи	113796	18,922	35,588
Евреи	4274		
Протестанти	34		
Латинци	4		
	323165	69,792	60,122

Въ по-последнитѣ издания не се даватъ вече сведения по околии, а за цѣлия Битолски вилаетъ, който се състоеше отъ окрѫзитѣ: битолски, дебърски, корчански и елбасански (населени предимно съ албанци-мухамедани) и серфидженския (въ голѣмата си часть съ гръцко население), гонейки цельта да се намали числото на българското население, въ сравнение съ другитѣ народности.

Така въ четвъртия годишникъ отъ 1311 г. (1895 г.) се даватъ следнитѣ глобални цифри за цѣлня вилаетъ:

Мухамедани	383622
Гърци и власи	225235
Българи	224999
Арменци	26
Протестанти	34
Евреи	5038
Всичко	838954 души

До тая дата официялнитѣ власти не сѫ регистрирали въ Битолския вилаетъ нито единъ сърбинъ.

Но да оставимъ да говорятъ самитѣ документи отъ турскитѣ държавни архиви. Въ тия документи въпроситѣ сѫ разгледани доста изчерпателно та нѣма нужда отъ пояснения.

Документъ № 1

Българитѣ въ Битолския окрѫгъ да се закрилятъ.

„До Солунския вилаетъ.

Понеже се разправя, че българитѣ отъ Битолския окрѫгъ били принуждавани да прибѣгватъ до гръцката митрополия, тукъ, приложено, Ви се изпраща едно запечатано предписание, съдържаще тайнитѣ наставления до Битолския мютесарифлъкъ (окрѫжно управление), съ молба да бѫде веднага изпратено на поменатия мютесарифинъ.

11 Джемази-ул-еввелъ 1289 г. отъ хеджира“
(5 юлий 1872 г.)[1]

„До Битолския мютесарифлъкъ.

Разправя се, че българитѣ отъ Битолския окрѫгъ били заставени да се отнасятъ до гръцката митрополия. Това бѣ ни съобщено телеграфически. Ако е вѣренъ тоя фактъ, отдаваме го на обстоятелството, че не Ви сѫ известни новитѣ разпоредби, защото за българитѣ е назначенъ единъ екзархъ и въ последствие ще бждатъ назначени отдѣлни митрополити.

---

[1] Всички дати сѫ оставени съ стария стилъ къмъ които дати, за годинитѣ до 1900 г., се прибавятъ 12 дена, а следъ 1900 г. — 13 дена.

Понеже подробноститѣ по тоя въпросъ ще ви се съобщатъ по-късно, сега за сега налага Ви се да се старaете, щото българитѣ да бждатъ твърде много задоволявани и да бждатъ бащински закриляни отъ тормоза и другитѣ постжпки на патриаршията.

Прочетете настоящето ни тайно предписание внимателно и го проучете, да бждете единъ видъ пастиръ на българитѣ, и като се отнасяте твърде мждро и предпазливо, ще се старaете де не давате поводъ за оплаквания. Това го изискватъ обстоятелствата, за което Ви се пише настоящето специално писмо.

11 Джемази-ул-евэелъ 1289 г. отъ хеджира
(5 юлий 1872 г.)“

№ 2

Българщината въ Битолско и Скопско. Плебисцитъ за български митрополити въ Охридъ и Скопие преди освобождението на България.

Записанъ на страница 38 отъ Държавенъ важенъ регистъръ № 263, почнатъ въ 1286 г. (1869—1870 г.). А оригиналътъ споредъ една бележка на сжщата страница е поставенъ въ торбата на важнитѣ книжа.

„Екзархията напоследъкъ е поискала да бждатъ назначени митрополити на вакантнитѣ Скопска и Охридска епархии. Въ представенитѣ два такрира се изтъква, че споредъ членъ 10 отъ фермана отъ 8 Зилкаде 1286 г. (9 февруарий 1870 г.) сж изредени епархиитѣ, които влизатъ подъ ведомството на Екзархията; Охридъ и Скопие се намиратъ вънъ отъ изброенитѣ епархии, но въ една алинея на споменатия членъ се постановява, че ако вънъ отъ означенитѣ епархии православното население на други мѣста изцѣло или съ две трети се изкаже да мине подъ духовното ведомство на Екзархията, и следъ провѣрка това се установи, желанието имъ се удовлетворява.

Въ миналото, следъ запитване отъ Цариградъ, отъ полученитѣ мѣстни книжа се установи, че отъ 8600 и нѣколко кжщи отъ християнското население на Скопие и подведомственитѣ на Скопие мѣстности 8100 и нѣколко кжщи сж пожелали да сж подъ Екзархията, а за Охридъ едно мнозинство по-голѣмо отъ две трети се изказало въ сжщия смисълъ, и на 17 сеферъ 1291 год. (23 мартъ 1874 г.) излѣзе Султански beratъ, съ който се потвърдиха длъжноститѣ на назначенитѣ въ Скопие и Охридъ митрополити.

Тъй като излѣзе Султанско ираде да се представи на какви книжа и доказателства почива горното желание на населението съ повече отъ две трети да мине подъ Екзархията, тѣзи книжа се взеха отъ бюрото на вѣроизповѣданията и се разгледаха: Въ доклада на административния съветъ на премахнатия Призренски вилаетъ отъ 8 Мухаремъ 1291 г. (13 февруарий 1874 г.) възъ основа на изпратенитѣ отъ мѣстата протоколни решения, се установява, че християнскитѣ кжщи въ околиитѣ и нахиитѣ, които съставяватъ Скопската епархия, били 8698 кжщи, отъ които 567 семейства изявили желание да бждатъ подъ Патриаршията, 8131 семейства да бждатъ подчинени на Българската Екзархия, и не пристигналитѣ книжа отъ Тетовската околия ще бждатъ изпратени по-после.

Въ донесението на Солунския вилаетъ отъ 21 мухаремъ 1291 г. (26 февруарий 1874 г.) възъ основа на протоколното решение на Битолския административенъ съветъ, се установява, че отъ населението на самия Охридъ и подведомственитѣ села 190 души искали да бждатъ подъ ведомството на Патриаршията, 9287 души — подъ Екзархията; въ нахиитѣ Преспанска, Ресенска и Демирхисарска 2679 за Патриаршията, 3395 души за Екзархията.

Изпратенитѣ протоколни решения се разгледаха и се установи, че за всѣко село сжществуватъ подписани и подпечатани отъ селски мухтари и старшини книжа, сочейки колко жители желаятъ Патриаршията и кои — Екзархията. Скопскитѣ книжа сж потвърдени отъ административнитѣ съвети на околиитѣ Паланечка, Кумановска и Вранянска, сжщо и отъ окржзитѣ Нишки и Скопски, а охридскитѣ книжа — отъ нахиитѣ Ресенска и Преспанска и околия Охридска и окржгъ Битолски. Въ всѣки случай думата има, който заповѣдва.

4 Джюмази-юлъ-ахъръ 1302
9 мартъ 1301 г.“ (1885 г.)

Бележка подъ страницата: „Сравненъ съ оригинала.

„Даватъ се сведения за българитѣ отъ Скопие и Охридъ и нѣкои околии и нахии, които сѫ останали подъ Патриаршията и подъ Екзархията.

Това тезкере на Негово Превъзходителство Бейликчи Ефенди (на протокола) буквално се написа на 4 Джюмази-юлъ-ахъръ 1302 г. на горната страна на тѣзи тефтери и черновката се постави въ торбата за важни книжа“

Следва и преписъ отъ текста на Екзархийския Ферманъ.

№ 3.

Завѣренъ преписъ отъ доклада на Министерския съветъ относно сръбскитѣ желания за признаване на сръбската народность въ Македония, предявени за първъ пѫть въ 1895 г.

„Прочетохме и проучихме въ нашия съветъ превода на приложеното тукъ заявление, подадено отъ нѣкои сърби, живущи въ Македония, и частното Ви тезкере (на секретарията на Двореца) съ което ни съобщавате Султанското ираде, да представимъ съ протоколъ на Негово Величество, какво би могло да се направи.

На кратко, преводътъ на това заявление казва, че живущитѣ въ тая область българи и гърци се радвали на много привилегии при получаване на просвѣта и извършване на църковнитѣ имъ обряди, а сърбитѣ били лишени отъ такива милости; затова както за другитѣ народи, които живѣятъ въ тѣзи мѣста, така и тѣ молятъ, духовнитѣ имъ треби да се извършватъ на тѣхенъ езикъ отъ сръбски епископи и свещеници.

Както по начина на изразяване, така и по смисълъ и значение на употрѣбенитѣ фрази въ споменатото заявление не остава съмнение, че сѫщностьта на подадената молба е плодъ на нѣкои подбуждения и насъсквания отъ нѣкое мѣсто; и тъй като въпросътъ е отъ важно и деликатно естество, въ последица на craналитѣ разисквания ние размислихме, че подобно на другитѣ християнски поданици на империята, така и за немухамеданското население, което говори на сръбски, преподаването въ тѣхнитѣ училища става на тѣхенъ езикъ, и въ това отношение държавата не е взела нѣкакви запретителни мѣрки. И езикътъ, на който се извършва богослужението, както е ставало отъ нѣколко вѣка насамъ, така и днесъ се извършва по сѫщия начинъ, затова не е необходимо да се възприеме единъ новъ способъ въ това отношение. И подъ благодѣтелната сѣнка на Негово Величество, поради благоденствието и благосъстоянието, на което тѣ (сърбитѣ) се радватъ, би трѣбвало да постоянствуватъ да свидетелствуватъ своитѣ вѣрноподанически чувства и връзки къмъ Отоманската държава.

Намѣри се за умѣстно, да се предпише на Министерството на Вѫтрешнитѣ работи да заповѣда на длъжноститѣ лица да съобщатъ горнитѣ размишления по единъ благовиденъ начинъ на заинтересуванитѣ, но каквото и да благоволи да реши Негово Величество, то ще бѫде разумното, въ всѣки случай каквото се заповѣда.

12 Зил-Кааде 312 отъ хеджира“
(26 априлъ 1895 г.).

Вѣрно на оригинала:
Печатъ (Турска република. Дирекция на Хазиней-евракъ при министъръ-председателството“)
Подписъ на директора: М. **Недимъ**.“

№ 4.

Завѣренъ преписъ отъ доклада на Министерския съветъ да бѫдатъ назначени българи за помощници на валии въ Битолския и Косовския вилаети.

„Отъ мѣркитѣ, които се взиматъ въ Румелийскитѣ вилаети на Негово Величество, биде представено на височайше одобрение и Негово В. Султанътъ е одобрилъ назначаването, пропорционално съ мнозинството на немухамеданското население, за помощници валии лица отъ гръцка общность (народность) въ Солунския и Янинския вилаети, отъ католишка — въ Шкодренския, отъ българска — въ Битолския и Косовския вилаети. Помощницитѣ да бѫдатъ съ доказано поведение, да знаятъ да четатъ и да пишатъ на турски.

Въ изпълнение на това Султанско ираде ние писахме на Министерството на Вѫтрешнитѣ работи, и въ получения, прочетенъ между насъ отговоръ се предлага да бѫдатъ назначени следнитѣ лица, които били опитни и знаели да четатъ и да пишатъ на турски:

За помошникъ на Солунския валия, отъ гръцката общность Константиниди паша, който е билъ веднажъ на сѫщата длъжность въ Солунския вилаетъ; за помощникъ валия въ Янина, бившиятъ съветникъ на посолството ни въ Петербургъ Христиди ефенди; за помощникъ валия въ Шкодра — Агопъ Макасдаръ ефенди отъ арменокатолишката община, помощникъ въ юристконсулското отдѣление при Министерството на Външнитѣ работи.

Споредъ тезкерето на Вѫтрешното министерство и завѣренитѣ книжа относно тѣхния животъ, явствува, че тѣзи лица сѫ съ доказана опитность и добро поведение, и ние единодушно намираме за умѣстно да бѫдатъ предвидени въ Солунъ, Янина и Шкодра; сѫщо и предложенитѣ като опитни и отговорни на поста отъ българската община — Стефанаки бей, синъ на Гаврилъ паша (Кръстевичъ б. н.) въ Битолския, Димитраки Пандуровъ ефенди въ Косовския вилаети, като помощници на валиитѣ, и както се предвижда въ подобни случаи, да имъ се опредѣли на всичкитѣ по 5000 гроша месечна заплата.

Представяме споменатото тезкере на Министерството на Вѫтрешнитѣ работи съ приложенитѣ книжа, въ този и всѣки случай, всичко зависи отъ Височайшата заповѣдь и ферманъ.

15 Реджебъ 1313 отъ хеджира

20 декемврий 1311 финансова година“ (1895 г.)

Вѣрно съ оригинала:

Печатъ: Турска република.

Дирекция на държавнитѣ архиви при министъръ-председателството“)

Подписъ на директора: М. Недимъ.

№ 5.

Какъ били организирани мѣстнитѣ македонски българи.

Дворецътъ Илдъзъ

5458

„Въ едно обширно изложение отъ Битолския вилаетъ, което биде прегледано отъ Негово Величество, съ положителность се изтъква, че мислитѣ на мнозинството отъ българското население, което живѣе въ Румелийскитѣ вилаети, били революционизирани — тѣзи, които могатъ да носятъ орѫжия, се въорѫжаватъ, една часть е опредѣлена

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
СКОПЈЕ

да помага съ пари, а други пъкъ сж определени за куриери и разузнавачи.

И когато на едно мѣсто се появятъ въоржжени лица въ по-голѣмо количество, не трѣбва да се предполага (фарзъ олунмамакъ лазимъ гелупъ), че тѣ сж дошли отъ България, или че се движатъ все така многобройни. Четнишкото организиране на селата е съвършено. Когато нѣкой водачъ, дошелъ отъ България, се установи съ нѣколко другари между едно или две български села, той може да повика своитѣ съмишленици отъ села и паланки, въ което време би поискалъ, и има всички улеснения да увеличи броя имъ, въ какъвто размѣръ би пожелалъ.

Когато ни се донесе, че разбойници сж се събрали на нѣкой балканъ, или пъкъ сж убили нѣкои невинни хорица и се реши да се изпрати сила срещу тѣхъ, разбойницитѣ лесно се научаватъ за това посрѣдствомъ своитѣ съмишленици въ градоветѣ и селата, веднага се разотиватъ по домоветѣ и приематъ видъ на покорно и работещо население... поради което се налагало да се създадатъ военни постове на найважнитѣ мѣста. Да се направи потрѣбното.

15 Реджебъ 1320, 4 октомврий 1318 г.

Главенъ секретарь
Тахсинъ"

„Подъ № 672 и 1434
Още сжщия день отъ Великото Везирство се писа на съответнитѣ власти".

№ 6.

Амнистия на българитѣ, затворени или обвинени за политически дѣяния — 1077 души.

№ 153370 — 318
отъ 18 Мухаремъ 1321 г.
3 априлъ 1319 г.
(1903 г.)

„Отъ Великото Везирство
До Почитаемото Министерство на
Външнитѣ Работи.

Инспекторатътъ на Румелийскитѣ вилаети, съ донесение подъ № 52 отъ 13 Мухаремъ 1319 г. ни съобщава:

Въ изпълнение на подарената отъ Негово Величество амнистия, отъ Косовския и Битолския вилаети сж изпратени два списъка съ имената на освободенитѣ бунтовници. Освободенитѣ въ Солунския вилаетъ възлизатъ на 276 души, но се писа, че трѣбва да се изпрати нуждниятъ списъкъ.

Това писмо на Инспектората съ приложенитѣ книжа се изпраща на Ваше Високопревъзходителство, и споредъ както се донася, въ споменатитѣ три вилаети били освободени всичко 1077 души. Направете потрѣбното и ни повърнете приложенитѣ книжа".

№ 7.

Разквартируване на войски въ околиитѣ: Костурска, Леринска, Битолска, Охридска, Кичевска и Прилѣпска, които били изцѣло български.

„Дворецътъ Илдъзъ
Главенъ Секретариятъ
№ 758

„До Великото Везирство

Заповѣда се на бившия битолски валия Едипъ паша да направи докладъ за мѣркитѣ, които би трѣбвало да се взематъ срещу българскитѣ разбойници. За премахването на нападенията на бунтовницитѣ полезно било, на съответни мѣста въ околиитѣ да се създадатъ постоянни укрепления, гдето султански войски да квартируватъ вкупомъ и въ по-голѣмо число и летящи жандармерийски отряди. Тъй като въ Битолския вилаетъ, околиитѣ Охридска, Кичевска, Прилѣпска, Леринска, Костурска и централната (Битолска) сж населени съ най-много български елементъ, то горнитѣ мѣрки да се взематъ въ тия околии. По този начинъ ще престанатъ оплакванията, произлизащи отъ сношението на войскитѣ съ селянитѣ, а сжщевременно ще гарантиратъ султанскитѣ войници да не бждатъ разпръснати. Всѣка околия да се раздѣли на нѣколко части и въ всѣки пунктъ да се постави най-малко по единъ бюлукъ (взводъ) войници, които ще бждатъ въ подкрепа на излизащи отъ тия пунктове жандармерийски отряди. Въ центъра на околиитѣ да квартируватъ по единъ табуръ (дружина) войска и съ това се запазятъ редътъ и спокойствието на страната. Ако броятъ на жандармитѣ не е достатъченъ за тѣзи размѣствания, да се предостави на мѣстнитѣ власти да увеличатъ тѣхния съставъ.

Въ горния духъ е донесението на споменатия паша до Негово Величество и се умолявате бързо да докладвате мнението на Ваше Височесчво".

2 Сеферъ 321, 17 априлъ 1319 г. (1903 г.)

Главенъ секретаръ на Султана

Тахсинъ".

Бележка на Великото Везирство:

„Отговорътъ е представенъ и се телеграфира на инспектора на Румелийскитѣ вилянети.

4 Сеферъ 1321 г. (17 априлъ 1903 г.) подъ № 153".

№ 8.

Битолскиятъ валия иска да се изпратятъ войски срещу едно евентуално нападение на Битоля отъ страна на бунтовницитѣ.

Дворецътъ Илдъзъ
Главенъ Секретариятъ

Шифрована телеграма отъ Битоля.

„Отъ разни мѣста се известява, че българскитѣ бунтовници тѣзи дни кроели едно общо нападение върху Битоля. Подъ мощната сѣнка на Негово Величество Султана правятъ се приготовления срещу всѣка евентуалность и предвиждаме, че такова едно смѣло движение отъ страна на бунтовницитѣ нѣма да ни създаде опасность. Отъ пристигналитѣ въ подкрепа на Битоля три табура (дружини) отъ шестата дивизия единиятъ табуръ отъ тѣхъ преди нѣколко време, по заповѣдь на корпусния командантъ, биде изпратенъ за Косово, а и за изпращането на другия отъ корпусното командаство се даватъ заповѣди.

Центърътъ на вилаета е заобиколенъ почти изцѣло съ български села и при такова едно общо нападение, ако всички български села и българското население вематъ участие, то за пазенето отъ нападение на правителственитѣ сгради, казармитѣ, погребитѣ, консулствата и на покорното и вѣрно население, както и за разпръсването и унищожаването на бунтовницитѣ отъ една страна, а отъ друга — при едно общо заплашваще спокойствието движение, центърътъ и провинцията биха се възбудили, а ние съ наличната ни сила ще имаме голѣми мѫчнотии да успокоимъ духоветѣ на мухамеданитѣ. Затова докато се състои съобщеното общо нападение на бунтовницитѣ, па и за бързото имъ — подъ егидата и съ помощьта на Н. В. Султана — смазване и разпръсване на бунтовницитѣ, се налага опредѣлениятъ да бѫде изпратенъ отъ корпусното команданство табуръ да се остави тукъ, а за изкарването въ околията на постоянни лѣтящи отряди, което ще внесе успокоение въ населението и спъне движението на бунтовницитѣ въ българскитѣ села, бързо да се изпратятъ най-малко два малоазиятски табура за Битоля.

Моля да доложите на Негово Веллчество, че падамъ на земята предъ Негово Величество и моля да се издаде Султанска заповѣдь въ горния смисълъ.

Битолски валия
Риза„.

19 априлъ 1319 г.“ (1903 г.)
„Илдъзъ 865

Да се прочете днесъ въ Министерския съветъ и да се поднесе докладъ.

5 Сеферъ 1321, 20 априлъ 1319 г. (1903 г.)

Главенъ секретарь
Тахсинъ“

№ 200 и 13“.

№ 9.

Въ надвечерието на Илинденското възстание затворенитѣ българи възлизали на 1140 души.

Високата Порта
Секретариятътъ на
Великото Везирство
№
158948—540

Шифрована телеграма, изпратена отъ Инспектората на Румелийскитѣ вилаети.

„Отговоръ на 30 юний 1319 г. (1903 г.).

Споредъ полученитѣ сведения отъ валиитѣ и прокуроритѣ при апелативнитѣ сѫдилища въ Битолския, Солунския и Косовски вилаети, българитѣ, които сѫ осѫдени или обвинени за политически престѫпления, или пъкъ които се намиратъ подъ следствие и сѫдъ, арестувани и затворени — въ Битолския вилаетъ възлизатъ на 597 души, въ самия Солунъ 327 души, въ Косовския вилаетъ — 216, или всичко — 1140 души. Затворенитѣ въ подведомственитѣ околии на Солунския вилаетъ българи не влизатъ въ тая смѣтка; като се получатъ сведения, вилаетътъ допълнително ще даде сведения за числото имъ. Споредъ взетото напоследъкъ решение, всички български бунтовници се изпращатъ направо въ центъра на вилаета, и не може да се приеме, че има доста арестувани българи въ подведомственитѣ околии на Солунския вилаетъ.

6 юлий 1319 г. (1903 г.).

667

Инспекторъ

Хюсеинъ Хилми"

„До инспектората на Румелийскитѣ вилаети.

7 юлий 1319 г. (1903 г.).

Отговоръ на 6 юлий 1319 г. Броятъ на затворенитѣ е голѣмъ. Налага се бързо сѫдене. съветваме Ви съ пълна спешность да се направи потрѣбното (по заповѣдь на Великия Везиръ)".

Стотици други документи ни освѣтляватъ върху положението и борбитѣ на българитѣ за родъ и свобода. Ще привършимъ тоя си очеркъ съ нѣкои извадки отъ дългитѣ тайни рапорти на Хилми Паша относно въпроса за преброяването на населението и численостьта на всѣка народность по-отдѣлно.

Така въ доклада си отъ 14 май 1319 г. (1903 г.) Солунския валия се изказва по следния начинъ:

№ 10.

. . . . . .

„Що се отнася до записването на разнитѣ народи отъ немухамеданското население, азъ не съмъ наклоненъ да вѣрвамъ, че би се създала опасность за държавата въ бѫдеще. Защото въ Румелийскитѣ вилаети, дори ако сравнимъ днешнитѣ регистри, мнозинството отъ населението е мухамеданско, пакъ ако се преброи точно населението и въ незаписанитѣ до сега мѣста (албански и пр.), сигурно е, че мухамеданското население ще се увеличи още повече.

Народнитѣ интереси на гръцкото население изискватъ да продължава да бѫде вѣрно къмъ държавата, то гърцитѣ хранятъ чувства, противни на намѣренията на различнитѣ по вѣра и родъ българи и сърби. Въ Янинския вилиетъ и така нѣма българи, въ Солунския и съседнитѣ вилиети българското население би останало абсолютно малцинство и то отговаря на интереситѣ на държавата, да се увеличи броятъ на признаващитѣ Патриаршията. Сърбитѣ, изобщо не сж се поставили въ положение, противно на държавнитѣ интереси, нѣма изгледи и за въ бждеще да се проявятъ, па и да се проявятъ, твърде лесно бихме се справили съ тѣхъ. Власитѣ пъкъ, споредъ сегашното имъ поведение, не сж въ положение да създадатъ нѣкакво гайле на правителството или пъкъ да подпаднатъ подъ влиянието на други. Така че въ посочването имъ въ отдѣлно, споредъ тѣхната народность, ние не виждаме нѣкаква истинска опасность“.

Въ рапорта си отъ 18 май 1319 г. (1903 г.) подъ № 379, Битолскиятъ валия се изразява както следва:

№ 11.

. . . . . .

„Що се отнася до въпроса за отдѣлянето по народность на немухамеданското население, българскитѣ духовници и учители, които сж най-силни подържатели на намѣренията на българскитѣ бунтовници, силно сж се стараели, населението, което признава гръцката черква и свещеницитѣ, да го вкаратъ въ българщината. Наистина дадоха се наставления до мѣстнитѣ власти да не позволяватъ гръцкитѣ свещеници да бждатъ принуждавани да се присъединяватъ къмъ българитѣ, при все това употрѣбенитѣ отъ българитѣ старания въ това направление сж принудили много гърци да минатъ подъ лоното на българската черква.

Следователно при преброяването на населението, като се записватъ по отдѣлно разнитѣ народности, предвижда се, че българското население би получило мнозинство, но въ тѣзи мѣста българското население и така само изпъква по много начини (Булгаръ нуфусънънъ кесрети елхалету хаза сурети адиде иле кендини гьостермекде) та нѣма никаква полза, ако ги запишемъ въ по-малко. При това незаписването напълно на българското население става причина щото и мѣстата, които сж населени съ мухамеданско и християнско население да бждатъ посочвани като български“.

Въ рапорта отъ 11 Джюмази-юлъ-ахъръ 1321 г. и 21 августъ 1319 г. (1903 г.), досежно едно евентуално сътрудничество между българскитѣ и сръбски чети, четемъ следнитѣ фрази:

№ 12.

„Въ Солунския и въ Битолския вилаети броятъ и значението на славянитѣ, които принадлежатъ къмъ сръбския елементъ, е ограничено (адедъ ве ехмиетлери махдутъ); въ Призренъ, Прищина, Ипекъ и Ташлиджа българи не сѫществуватъ, а въ Скопския окрѫгъ, дето живѣятъ смѣсено и българи и сърби, сръбскиятъ народъ сравнително е малъкъ (сърбъ джинси билнесбе аздъръ“).

Въ окрѫжното съ сѫщата дата отъ инспектората на Румелийскитѣ вилаети се казва:

„Християнски поданици отъ сръбски елементъ, които живѣятъ въ Султанскитѣ вилаети, най-много се намиратъ въ Призренския, Прищинския, Ипекския и Ташлидженския окрѫзи, а отъ Скопския окрѫгъ — само въ Кумановската и Прешовска околии (Куманова ве Прешова каазаларине мунхасиръ), а въ другитѣ мѣста въ Косовския вилаетъ, въ Битолско и Солунско значението на сръбскитѣ славяни спрямо другитѣ християни е ограничено (ехмиетлери махдутъ иседа)“.

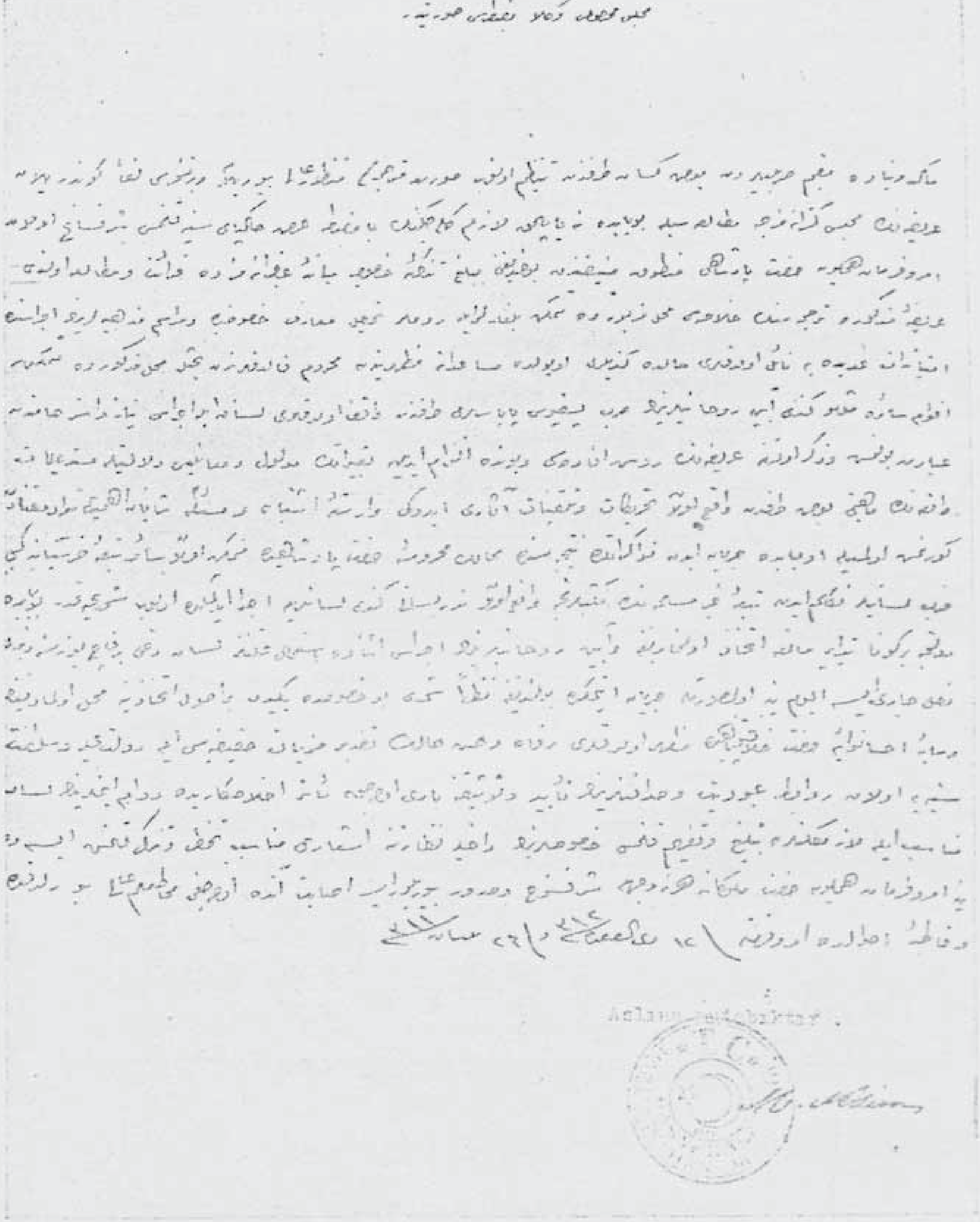

Къмъ № 3.

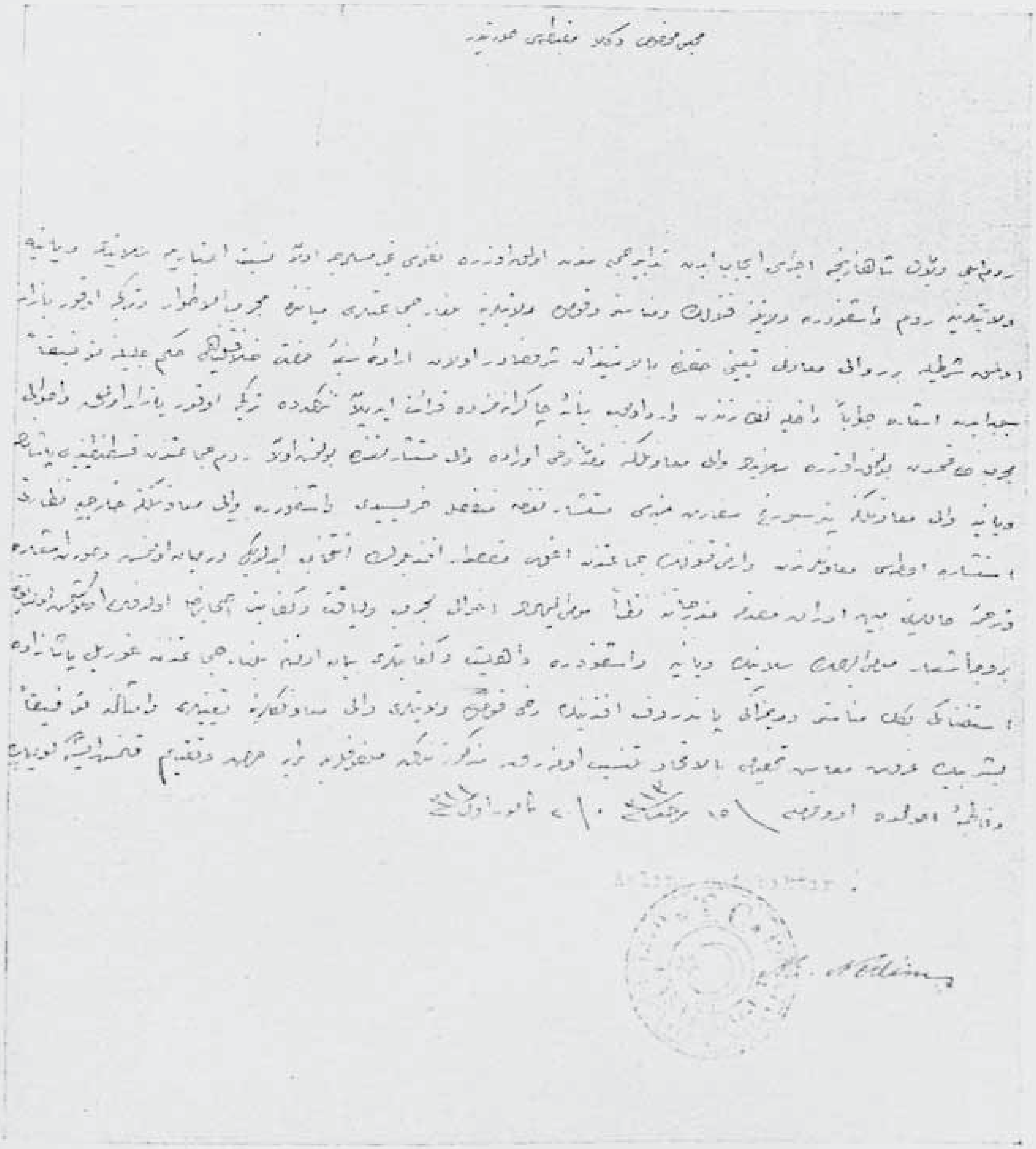

Къмъ № 4.

НОВИ СВЕДЕНИЯ ЗА МАКЕДОНСКИТѢ БЪЛГАРИ ВЪ БОБОШЧИЦА (КОРЧАНСКО) И ТѢХНИЯ ЕЗИКЪ.

(André Mazon, Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du Sud. — Paris, 1936, 8⁰ p. 462).

Отъ Л. Милетичъ.

Въ края на статията си „Едно писмо отъ Бобошчица до екзарха Антимъ I (1873 г.)“, печ. въ Мак. Прегледъ г. IX, кн. 1, съобщихъ, че г. професоръ Андре Мазонъ съ научна цель е посетилъ с. Бобошчица и че скоро ще обнародва събрани тамъ езикови материяли, което съ нетърпение очакваме. Ето сега вече имаме книгата на Мазонъ въ великолепно издание, която ни изненада съ богатството на съдържанието си и ценнитѣ обяснения на автора касателно миналото на българитѣ въ Бобошчица и тѣхния езикъ. Авторътъ, който вече обогати нашата диялектология съ своитѣ „Contes slaves de la Macédoine sudoccidentale“ (1923 г.), съ новия си трудъ пакъ прави много важна услуга на българското езикознание, за което повторно му дължимъ благодарность съ огледъ и къмъ обстоятелството, че единъ български ученъ не можеше да има такъво силно покровителство предъ албанскитѣ власти, съ каквото се е ползувалъ г. Мазонъ, изпратенъ съ научна мисия отъ французкия министъръ на просвѣтата, та да може спокойно да се отдаде на подробни историко-филологжки изследвания на самото мѣсто (вж. въ предговора VI—VII).

За българитѣ въ село Бобошчица и близкото до него Дрѣновене и тѣхното минало се дадоха отъ наша страна географски и исторически указания въ статията на г. Ив. Снѣгаровъ, „Единъ важенъ български документъ отъ Корчанско“ (М. Прегл. IX, 1), а отъ часть и въ споменатата моя статия (ib.). Въ новата си книга г. Мазонъ сега значително ги допълня, благодарение и на нѣкои писменни документи, между които и едни Спомени, писани на гръцки отъ бобошченеца Димитъръ Цанко (малка извадка отъ тѣхъ е дадена на стр. 382-386.)

Бобошчани и дреновѣнци сега наричали своя езикъ „язико кай нас“, съ което тѣ подразбиратъ своя мѣстенъ български диялектъ. Българското си народностно съзнание тѣ сѫ изразили твърде ясно въ споменатото свое писмо до екзарха Антимъ I въ 1873 г., а нѣма съмнение, че и сега така се чувствуватъ българи, което се потвърждава и отъ думитѣ на Мазонъ, че бобошчани, ако и да не сѫ станали екзархисти, ако и да иматъ и сега гръцко училище, което имъ е чуждо, бидейки повече тѣсно свързани съ албанското население, си запазватъ своята привързаность къмъ българщината („sans impliquer d'autre sentiment ethnique que celui de la solidarité qui s'exprime dans la lettre écrite par quelques notables en 1873 à l'Exarque Antime“... op. c. 4). Почти всички бобошчани знаятъ или поне разбиратъ албански, а българското имъ наречие се е запазило като езикъ на семейството и на селото имъ. Всички млади хора сѫ двоязичници (bilingues); албанскиятъ езикъ, който сѫ научили въ училището, е тѣхенъ културенъ езикъ (langue de culture). Отъ 187-тѣ кѫщи въ селото въ 105 се говори редовно само български („македонски“), а въ 55 само албански. Бобошчи́ца, която е на 8 километра отъ Корча (Дрѣновѣне отстои само на 4 км.), по-добре е запазила своя славянски характеръ. Както се обясни и въ статията на Снѣгаровъ, бобошчани сѫ се изселвали въ Букурещъ, гдето сега иматъ свое дружество подъ име „Fraţia de Boboscеni din Macedonia“ и едно близко село „Fundui Gerasi“; отъ тѣхъ има преселенци и въ Америка, гдето имали свое дружество съ албанско име „Llaso“. — Економическото и социално положение на Бобошчица било значително по-високо отколкото на българскитѣ села въ Преспанско.

Бобошчани добре си живѣятъ съ албанцитѣ и се женятъ съ албанки, за което спомага „безукорниятъ езиковъ либерализъмъ на албанскитѣ власти: не можело тукъ да става дума за стълкновения поради езикови различия; албанскиятъ езикъ напредвалъ безъ всѣкакъвъ натискъ отъ вънъ по силата на едно по-старо движение въ негова полза, за което ново образуваната албанска държава естествено спомага да се ускори“ (ц. с. 4). Въ Дрѣновѣне българскиятъ езикъ по-вече е отстѫпилъ предъ албанския, понеже жителитѣ му, бидейки по-близу до Корча, сѫ въ постоянни сношения съ албанцитѣ отъ града. Споредъ едно предание двѣтѣ села сѫ били основани отъ българи въ много старо време, и ужъ отъ самия Крали Марко останали следи отъ стѫпкитѣ му въ мѣстностьта, наричана „Марковъ Мачелъ“. Има подобно предание и за старата селска черква Св. Иванъ, отъ интереснитѣ фрески на която Мазонъ дава хубави факсимилета, че ужъ нѣкога презъ прага ѝ миналъ единъ царь, та другъ нѣмалъ право да мине отъ тамъ (вж. стр. 6). Най-старата установена дата е 1503 г., когато е била строена черквата на манастира Св. Никола, за важната роля на който спрямо Охридската патриархия има подробности въ една кодика отъ XVI в. на сѫщия манастиръ (вж. и въ „История на Охридската патриархия“ отъ Ив. Снѣгаровъ, I, стр. 268-271).

Интересни сѫ и нѣкои данни изъ историята на помухамеданчването и поалбанчването на много български села около Бобошчица, които нѣкога сѫ били въ тѣсни връзки съ нея и безъ съмнение заедно сѫ образували едно езиково цѣло. Запазени били видни следи отъ единъ старински пѫть, който е съединявалъ Бобошчица съ близкото село Двор'äне, сега изцѣло мусулманско. Въ последното всѣка година на велики петъкъ отивали бобошчани на поклонение на едно височко мѣсто, гдето още се виждали развалини отъ нѣкогашна черква Св. Петка. Тѣ и сега казвали, че отиватъ „на манайстиръ“ — на една мѣстность до селото Двор'äне, гдето е имало старъ манастиръ Св. Георги. Дрѣновенци още помнѣли, че жителитѣ на селото Грабово, гдето още имало запазени развалини, се преселили въ Дрѣновѣне. Православнитѣ албанци отъ с. Дарда (Dardha) — бивше с. Круша, още си спомняли части отъ нѣкои български пѣсни безъ да разбиратъ смисъла имъ, което свидетелствува, че тѣ сѫ били поалбанчени въ сравнително по-ново време. Албанцитѣ въ с. Мброя още къмъ срѣдата на XIX в. пѣели черковни пѣсни „Господин помилуй, Бога моля кръста носа“. А селянитѣ отъ с. Пол'äна, ако и да не знаятъ сега български, сѫ запазили българскитѣ названия на около двайсеть мѣстности въ околностьта като: Белевица, Брабучица, Божанъ, Черна вода, Дявополе, Гропа, Кашенъ, Кристецъ, Лозинъ, Новакъ, Пеловеръ, Поленка, Рай, Расадишче, Речишче, Руенъ, Старялоз, Шкоза, Василово, Зарадишче. Самитѣ жители на Пол'äна още наричатъ поляната „поле“. Отъ всички тѣзи български села последни остатъци сѫ Бобошчица и Дрѣнов'äне. Отъ тѣхъ произхождатъ безъ съмнение и преселенцитѣ въ с. Айдемиръ при Силистра, до сега запазили говора си, който явно ги свързва съ говора на бобошчани въпрѣки нѣколко незначителни различия, по които може да се предполага, че изселването имъ ще да е станало преди нѣколко вѣка, сигурно презъ време на най-силното потискане отъ страна на албанцитѣ, когато е било наложено и споменатото поалбанчване на българитѣ въ Корчанско (вж. статията ми въ Периодическо списание LXI., 1901, стр. 623-666, „Арнаутитѣ въ Силистренско и следи отъ носовки въ тѣхния езикъ“ и споменатата по-горе моя статия въ Мак. Прегледъ, IX, 1).

Най-важнитѣ резултати, които е постигналъ Мазонъ презъ пребиванието си въ Бобошчица, се отнасятъ до езика, върху който и азъ тукъ подробно ще се спра.

Г. Мазонъ е можалъ да използува едно Слово, писано съ гръцко курсивно писмо на 1874 г., произнесено отъ учителя Димитри Цанко(въ) по случай, когато селото Бобошчица се е откупило да плаща емлякъ. Мѣстниятъ говоръ е преданъ фонетически доста точно, както се вижда отъ транскрипцията съ латиница у Мазона (стр. 109—113). Още по-важенъ писменъ документъ за езика е едно откжслечно българско изборно евангелие отъ Бобошчица (47 листа), писано съ гръцки курсивъ отъ нѣколко ржце: отъ ржката на Цанко, на Икономо и отъ безименни писачи. И тѣхъ Мазонъ предава въ латинска транскрипция (вж. стр. 114—144). Къмъ тѣзи ржкописни документи М. прибавя до 60 народни приказки, записани съ латиница по устно разказване отъ часть отъ самия него — отъ часть отъ бобошчанитѣ Сотиръ Кунешка, наричанъ и Тирка, и отъ сестра му Маргарита — съ албански правописъ. Текста на приказкитѣ М. дава и въ французки преводъ съ кратки фолклористични обяснения. Освенъ това Мазонъ е отбелязалъ 15 народни пѣсни, отъ които 8 съ мелодиитѣ имъ (съ помощьта на единъ малъкъ Едисоновъ апаратъ), а 7 пѣсни — съ единъ електрически апаратъ за записване направо на плоча (дискъ). Текста на нѣколко пѣсни М. е записалъ самъ, както сж му били рецитувани. Най-сетне сж прибавени отъ автора обичайни фрази при посрещане като: „до́бре дойде, до́бре си до́шел, и пр. и благопожелания при сватба, раждане, смърть, заклинания. Въ притурка сж дадени откжслекъ отъ Споменитѣ на Димитри Цанко, писани на гръцки, и 8 пѣсни въ ноти. Книгата се завършва съ обширенъ индексъ (391—458).

Интересно е, че споредъ ржкописа, съдържащъ Словото на Димитри Цанко, се указва сега, че отъ него е било писано и писмото до екзарха Антимъ на 1873 г. отъ името на бобошчани, което и въ факсимиле съобщихме въ Мак. Прегл. IX, кн. 1. Отъ сжщия Цанко е преведена отъ гръцки по-голѣмата часть отъ споменатото евангелие. Сигурно пакъ Цанко ще да е далъ и идеята за този преводъ, служейки си съ гръцкото писмо по способа, известенъ и отъ други подобни почини презъ миналия вѣкъ у наши сънародници. (Вж. у мене въ Български Старини VI и др.). Димитъръ Цанко се е родилъ и расълъ въ Бобощчица, после е билъ въ Питещи, гдето е била първата бобошченска колония въ Ромъния. Училъ се е въ единъ лицей въ Цариградъ, а къмъ тридесетата си година се е завърналъ въ Бобошчица, гдето като народенъ учитель почти половина вѣкъ е действувалъ до смъртьта си. Освенъ своя майчинъ говоръ той е знаялъ и гръцки (и старогръцки), албански, ромънски и малко французки, научилъ го въ Цариградъ. Въ селото му го наричали „Даскало“. Неговъ приятель и сътрудникъ по обществени работи е билъ Попъ Теодоръ Икономо, който тъй сжщо е участвувалъ въ превода на евангелието заедно съ други негови последователи — ученици, нѣкои отъ които сигурно сж и между подписалитѣ просбата до екзарха Антимъ I. Езикътъ на превода на евангелието е говорътъ на Бобошчица-Дрѣновѣне, обаче, споредъ Мазонъ, въ нѣколко листа отъ анонимнитѣ преводачи има следи и отъ другъ, близъкъ говоръ, вѣроятно отъ говора на село Нестрамъ. Евангелието е било употрѣбявано въ недѣлни дни въ двете черкви — манастирската св. Богородица и въ св. Никола въ продължение на тридесетина години — отъ 1880 приблизително до 1910 г., когато се е поминалъ Икономо. — За този интересенъ свещеникъ и общественъ деецъ М. дава още нѣколко животописни данни.

Въ отдѣла „Étude linguistique“ (15—108) Мазонъ дава характеристика на особеноститѣ на говора на Бобошчица, които отъ часть бѣха изтъкнати и въ споменатитѣ две статии — моята и на Ив. Снѣгаровъ (М. Пр. IX. кн, 1). Описанието на Мазонъ, който е разполагалъ съ обиленъ езиковъ материалъ, дава възможность по-положително да се изтъкнатъ по-важнитѣ отличия на този говоръ, запазилъ поради изолираностьта си въ най-крайния юго-западъ на Македония забележителни за историята на българския езикъ старини, на които тукъ и отъ своя страна ще обърнемъ по-голѣмо внимание.

Тѣсната връзка на говора въ Бобошчица съ Костурския говоръ особено е изразена въ задружното ударение върху предпоследната сричка (пенултима), което въ тоя говоръ е най-последователно прокарано дори и въ формитѣ съ членъ, като напр. камѐно, по̀лѐто, царато̀го, господо̀му, сиромаси̇̀ти, бра̀т-ми, майка̀-ми, куртулиса̀хме, радвайтѐ-се, варнитѐ-се, а сѫщо и въ чужди думи, съ малки изключения. Установеното ударение на втората и трета сричка отъ края въ югозападнитѣ македонски говори е важенъ въпросъ въ българското езикознание, който чака своето освѣтлееие. Какъ и по кои причини се установява ударението, сир. става неподвижно, е общъ, още тъменъ въпросъ, който еднакво се отнася и до други славянски езици — чешкия и полския. Не може да става и дума за нѣкаква междуособна връзка напр. между полското дволсрично ударение и македонското въпрѣки голѣмата имъ видима прилика. Въ сърбохърватския езикъ ударението още е подвижно и въ връзка съ квантитета. Когато става дума за сродството на българския езикъ съ последния, тъкмо македонскитѣ говори съ своето установено ударенне сѫ една значителна преграда между тѣхъ, която отбелязва две твърде различни развития, отричащи тѣсно, макаръ и старо сродство между тѣхъ. Това се потвърждава и отъ други общобългарски езикови особености, много добре запазени въ говора на Бобошчица, за които по-долу ще стане дума.

Важно е, че въ споменатото рѫкописно евангелие ударението редовно е отбелязано, както е възприето по примѣра на гръцката писменость и въ други наши текстове съ гръцко писмо.

Една отъ най-важнитѣ старини на българския вокализъмъ е, че въ нѣкои български говори добре се е запазилъ вокалътъ *ä*. Този вокалъ е свойственъ и на говора на Бобошчица, и то като рефлексъ на стб. ѣ, ѧ и ꙗ. Отъ тоя старински вокалъ има следи въ всички български говори. Съ неговото историческо развитие се обясняватъ много, до скоро загатни явления въ българската фонетика. Забележителна особеность въ говора на Б. е, че произношението като широко *ä* се подържа отъ удареннето, докато въ неударени срички *ä* се явява стѣснено до обикновено *e*, напр. чов'ä̀ко — чо̀в*e*к, р'ä̀ка—р*e*кàта, им'ä̀то—йм*e*.

Сѫщото правило важи и за *ӓн*, което и въ Б. често се произнася вмѣсто стб. ѧ, напр. з'ӓнц, мн. ч. зенцòви, з'ӓ̀нт — зентòвн и пр. Не може да се откаже, че се е развило по силата на ударението и известно удължение на вокала (вж. у Mazon 22), което азъ съмъ подържалъ и по-рано (вж. у мене въ Das Ostbulgarische, стр. 150 и др.). Това раздвоение на вокала ӓ въ връзка съ ударението е много важно свидетедство за развитието на рефлекситѣ на *ѣ* и на ѧ въ българскитѣ говори. Преди всичко се установява, че въ основата на първоначалния гласежъ на носовката ѧ е билъ смѣсениятъ вокалъ ӓ, досущъ както и на *ѣ*. Отъ ӓ подъ ударение понататъшното развитие е достигнало до *'а* предъ гърлени срички, което виждаме относително замѣната на *ѣ* главно въ източнобългарскитѣ говори (мл'ăко-млѐчен-млекàр), а относително стб. *ѣ* и ѧ — въ говора на преселенцитѣ изъ областьта около Бобошчица — въ Айдемиръ (при Силистра), гдето се произнася *'а—'ан* (вм. ѣ и ѧ): в'àра, м'àнсо, напротивъ ӓ предъ меки срички и изобщо неударено ӓ се е стѣснявало въ посока къмъ *е*, съ което най-сетне се е изравнило и генерализувало, както е станало въ източнитѣ и въ западнитѣ наши говори (е вм. ѧ напр. клетва-клетви, чѐдо-чедà). При сѫщитѣ условия *ӓ* вм. *ѣ* въ западнитѣ говори е минало въ *е*. Има, както е известно, много следи и отъ редукция на ӓ въ 'ę. Сега ни става по-ясно тъй сѫщо и смѣсването на ѧ съ ѫ въ срѣднобългарския периодъ, отъ което най-много следи сѫ останали въ родопскитѣ говори. То е можело да се развие само отъ носово *ӓ*, и то сигурно първоначално само подъ ударение, както е сега правило въ родопскитѣ говори м'òсо, ч'òдŏ, кл'òтва и пр. (Вж. у мене „Слѣды среднеболгарской замѣны носовыхъ въ новоболгарскихъ нарѣчіяхъ,“ Спб. 1906, печ. въ „Статьи по славяновѣденію“, вып. II, подъ редакц. В. И. Ламанскаго).

Говорътъ на Б. освенъ че напълно сподѣля съ други съседни български говори известното прехвърляне (антиципация) на мекостьта като напр. пеàйне, купàйне, лойзе, скаршейне (вм. скаршен'е) и пр. но се отличава и съ регресивна палатализация като напр. въ думи: ш'л'àп (слѣпъ), иж'л'ѣзе (излѣзе), кожл'е (козл'е) и др. (26).

Следи отъ носовкитѣ, както и въ Костурския говоръ, сѫ запазени въ ограничено число думи съ аⁿ—а͡ⁿ вм. ѫ, напр. даⁿп, голаⁿп, гàⁿба, жа бàⁿди, грàⁿди, мàⁿдор, са̀"т; 'ä^{м}—'ä^{н} вм. ѧ подъ ударение и $e^{м}$—$e^{н}$ вм. ѧ безъ ударение, напр. пр'ä"да, говä̀"до, гр'ä"да, ле"ди̇̀на, пе"дѐсе. По често се указва носовата следа изчезнала, особено предъ беззвучни съгласни, а главно въ крайнитѣ срички напр. ка̀шча, ма̀ка, ра̀ка, па̀са (1 л. ед. ч. сег. вр.), ста̀на; мн. ч. па̀сат, станат; іä̀чмен, іä̀зик, мä̀со, дѐвет, дѐсет, вр'ä̀ме и пр. Интересенъ е съвпадежътъ, който се явява между ä̀—е и родопското *'ò—е* напр. по бобошченски вр'ä̀ме — вр'емä̀то, д'ет'ä̀то, іегн'ä̀то, им'ä̀то и пр., а по родопски: вр'ä̀ме—вр'ем' òто, д'ѐсет'—д'ес'òти, им'òто и пр. (вж. у мене Die Rhodopemundarten, 104—110).

Както вече се изтъкна, важна старина въ нашия говоръ, бидейки на крайния югозападъ, е и замѣната на стб. *ѣ* чрезъ 'ä. Въ Сѣрско и Солунско сжщо тъй има 'ä вм. ѣ, а това произношение, както се знае, е редовно и въ родопскитѣ говори, главно централнитѣ, особено архаични въ това отношение.

Съобразно съ изяснението на носовия рефлексъ ъ̃ (стб. ж) въ *а*, и плавнитѣ срички *ъp*, *ъл* между съгласни (у Mazon l̥, r̥) сж се развили въ *ар-ал*. Тази замѣна вѣроятно е преминала презъ фаза *äр*, *äл* подъ ударение и по-сетне обобщила се безъ огледъ къмъ ударението.

Въ говора на Б. последователно е прокарано шч', ждж' вмѣсто стб. шт, жд: га̀шче, ка̀шча, л'ä̀шча, машчѐя, ношч, плашча̀, шчерка, горешчи̇̀на, мѐжджа, са̀жджа, в'ä̀жджа.

Що се отнася до гърленото л (ł) напр. въ кол, наистина то е твърде изразително развило се въ говора на Б, но такєво *л* имаме дори и вм. *л'* и въ други македонски говори, развито е и въ северозападни и източно български говори. Но, разбира се, не е изключено и албанско влияние (Maz. 43).

Като оставимъ на страна други по-незначителни фонетични особености на говора въ Б., трѣбва да кажемъ, че той особено се отличава съ старински остатъци въ областьта на морфологията. Преди всичко биятъ въ очи падежни форми, членувани и нечленувани, съ които се манифестира, съ огледъ на подобни преживелици отъ именната флексия и въ други, далечни български говори, единството на езика ни. Въпроснитѣ падежни форми въ нашия говоръ редовно се употрѣбяватъ та съ право Мазонъ ги поставя въ схемитѣ на склонението. И въ говора на Бобошчица по-добре се е спа-

зила именнàта флексия въ членуванитѣ форми. Особено ори-
гиналенъ се указва синтаксисътъ на запазенитѣ падежи заедно
съ общия падежъ, като напр. дат. парветѐму чòвек, големе-
тѐму син, тѝям лозàри, дрýгим л'уди и пр.

Членътъ е само единъ, образуванъ отъ мѣстоимението
тъ, та, то; въ мжж. р. ед. ч. членната форма окончава на -о(т).

Освенъ общата (генерална) падежна форма, която се
употрѣбява както въ всички български говори[1] — се запа-
зили и членни падежни форми като напр.:

Родит. пад. ед, ч. м. р. господ(д)инатóго, мажатóго, вал-
катóго, раненатóго.

Дат. пад. ед. ч. м. р. чов'äкутòму, рибарутòму, братутòму,
големетòму, парветѐму — срѣд. р.: сарцетòму, лозiетòму, вну-
четòму, чендутòму, местутòму, селутòму.

Дат. пад. ед. ч. ж. р.: майк'äтуй, книг'äтуй, сестрäтуй,
старицäтуй и пр.

Сжщитѣ падежи нечленувани:

Род. п. ед. ч. м. р.: брàта, сѝна, ю̀нца, тàтка, бòга, Ристòса.

Дат. пад. ед.- ч. чов'äку, брàту, сѝну, тàтку, цàру.

Дат. п. ед. ч. ж. р. мàйк'е, сѐстре, машчѐiе, книѝг'е.

Въ множ. число за мжж. р. като общи множествени
форми покрай обикновенитѣ, окончаващи на *и*: вàлци, дру-
гàри, стàрци, столòви, дарòви, лебòви, сандòви, — повече слу-
жатъ събирателни имена нпр. грòб'а и грòб'е, дàмб'е, брàк'а
гроб'ѐто, дамб'ѐто. За срѣд. родъ мн. ч. служатъ форми съ
обикновеното оконч. *а*: мàста, сàрца, лòйзя и пр.

Особено трѣбва да се отбележи, че въ множ. число на
женски родъ общата форма окончава на '*е*: сѐстр'е, мàйк'е,
жѐне, майк'äте, книг'äте, сестр'äте. Това окончание, се срѣща
и въ други български говори (вж. Das Ostbulgarische, 109) та
може да се е образувало по аналогия на мѣстоименното скло-
нение, което чрезъ члена за ж. р. мн. ч. ще да е влияло и
независимо отъ окончанието е (отъ ѧ) на ia-основи мн. ч.

Дат. пад. мн. ч. м. р.: другарѝтим, старцѝтим, столовѝтим,
татковѝтим, брак'äтам, гроб'äтам и гробiѐтем. — ж. р. май-
к'äтем, книг'äтем, сестр'äтем, машчеiäтем, очѝтим, ушѝтим, —

---

[1] И Мазонъ казва: „L'evolutión de la langue a abuti, comme sur les plus grande partie du domaine bulgaro-macédonien, à un nominatif-accusatif passepartout qui tient lieu de toutes les formes casuelles" (55).

ср. р. места̀там, сарца̀там, лозя̀там, внуч'ӓтем, пилишча̀там, дец'ӓтем, очити. Явно е, че членната форма се води по имената, та се явява като единъ видъ вокална хармония: старцитим, сестрӓ̀тем, места̀там.

Често се употрѣбява дателенъ притежателенъ съ членъ, докато нечленуваната форма се изразява съ общия падежъ нпр. син Госпуто̀му, сѝле врагуто̀му, во зенгѝйнуто̀му ло̀зіе, со̀іо цару Давид.

Въ м. р. служи за дателенъ и сложна форма съ дат. п. *му*: му вели госпоину́-му; за ж. р. — съ фод.-дат. форма *-іе* (отъ ѥѩ): му вел'ӓше татку̀-іе.

Отъ мѣстоименията нека отбележимъ, че за 1 лице ед. ч. личното мѣстоимение още се спазва стб. ф. азъ въ видъ іӓс-кай покрай іӓ; по подобие се е образувала покрай ти и ф. тѝскай. Срав. іӓс, іӓ въ центр. родопски говоръ и др. (Rhodopemundarten 142).

Важна старина е показателното мѣстоимение сой м. р., са̀-зи, са̀с' ж. р., сози, сос, ср. р. отъ стб. с, си, се. Дателенъ п. ед. гласи со̀му м. ср., сӓ̀зи, сӓс ж.; множ. ч.: сѝя м., сӓзи, сӓс, ж. ср.; дат. п. сѝям, м., сӓм. — Такива сѫ и формитѣ отъ мѣст. той, м., та́зи, тас, ж. то̀зи, то̀с ср. дат. то̀му м., т'ӓзи, т'ӓс ж. ср.; мн. ч. тѝя. м., т'ӓзи, т'ас, ж. ср., дат.: тѝям м., т'ӓм, ж. ср.

Тѣзи форми на показ. мѣстоимения сой, той сѫ много известни български форми. Особено мѣстоимението сой е обикновено въ родопскитѣ говори, въ които и до сега то живѣе въ видъ и на задпоставенъ членъ (во̀лъс, зə̥бо̀с и пр.): срав. созй м., са̀зи ж. р., мн. ч. с'ӓзи, сӓ̀зина и пр. (вж. Die Rhodopemundarten 56, 146 и пр. срв. съ подобни форми и въ неврокопския говоръ, вж. у К. Мирчевъ ц. с. 75). Сѫщитѣ форми иматъ и показ. мѣст. той, оной — този, тази, нози, нази и др. (ib.). Пълното сходство между посоченитѣ форми на показателнитѣ мѣстоимения въ говора на Бобошчица и родопскитѣ говори има историческа важность и относително въпроса за сѫществуването на членъ *-съ (-ос, са, со)* и въ македонскитѣ говори и неговото замѣстване отъ члена *-ов, ва, во*. Този въпросъ по-подробно азъ засегнахъ въ статията си „Едно писмо отъ Бобошчица“ и пр. (Мак. Пр. IX, стр. 26—27). И формитѣ со̀гва, тогва (вм. со̀гова, то̀гова), както и ко̀гва, но̀гва ги има и въ родопскитѣ говори: род. вин. п. со̀гвə̥(к), то̀гвə̥(к), но̀гвə̥к; дат. со̀мва, тòмва, нòмва, както и ф. отъ кой: кòгук (вж. Rhodm. 147—149). Пълно съответствие съ родопскитѣ говори показватъ и другитѣ мѣстоименни форми отъ говора на Б., като нпр. сòгов, тоговитòіен, тойна и др., срав. родоп. ф. сòин (своин): сòин брат. Интересна е формота т́ӓ̀мен,, -на, -но, въ смисълъ на т́ѐхен, -на, -но (Mazon 68). Прави впечатление въ говора на Б. и известната изобщо и въ източнобългарскитѣ говори форма на неопредѣлителното мѣстоимение мн. ч. свѝчким м., св́ӓ̀чке ж. (източ.-бълг. всички, отъ стб. вьсячьскъ), срав. и родоп. (ф)сѝчки, сѝчката, сѝчка̥кви (ц. с. 152). Трѣбваше следователно да се посочатъ българскитѣ съответни форми, а не сърбохърватската ф. свиколици (Маз. 69). Срещу ф. въ Б. сикòвой, сиквòс, сиквàс (стб. сикъ), мн. сиквѝя, сикв́ӓ̀с, сравни родоп. сакòф, саквѝ и саквѝс, сжщо такòф, накòф, таквѝс, на̥кфѝс и др. (Rhodm. 152). Особено е съчетанието ѐтокой, ѐтокоя, мн. ѐтокòіи. (Maz. 69). Оригинална е формата дат. трам отъ тра (=троха), употрѣбявана вече съ значение на нѣколцина: трà лю̀ди (малцина), дат. п. трам лю̀ди.

Не е известна отъ други говори формата превъзходна степень на прилагателнитѣ, съдържаща положителната, съчетана съ най-по: най-по-гóлем, най-по-мнòго вмѣсто обиходнитѣ български форми най-голѣмъ и по-голѣмъ.

Що се касае до ф. тèго, тèму покрай тòго, тòму въ члена, известно е, че тя се дължи на влияние отъ мѣстоименнитѣ іа-основи (іего, моіего, нашего и пр.), напр. големетèго, големетèму.

Глаголътъ показва известната особеность на съседнитѣ македонски говори: изравнение на е-основи и не-основи съ и-основи: плета-плетиш, викна-викниш (нпр. споредъ носа-носиш).

Спрежението на глагола съмъ се е запазило въ доста старовремски видъ: ѐса, ѐси, ѐсти (и ѐіе), ѐсме, ѐсте, ѐсе (съкратени: с́ӓ, си, е, см́ӓ, ст́ӓ, се, с́ӓ); глаголътъ стб. нѣсмь е запазенъ въ видъ: н́ӓсе, н́ӓси, н́ӓ, н́ӓсме, н́ӓсте, н́ӓсе, (произнасятъ се и ф. н́ѐса, н́ѐси, н́ѐсти, н́е, н́еіе, н́ѐсме, н́ѐсте, н́ѐсе). Отъ тѣзи форми има следи и въ Костурско (вж. у Mazon 79—80).

Най-необикновена фонетична промѣна е претърпѣлъ стб. глаголъ хътѣти, който сега въ говора на Б. гласи въ сег. време: йта, йтиш, йти, итйме, итйте, йте. Този глаголъ се употрѣбява съ значение обичамъ, искамъ. Мазонъ добре се досѣща като съзира контаминация съ глагола стб. искати, ишта; сега той гласи въ говора на Б.: й̀шча, й̀шчиш, й̀шчи, ишчй̀ме, ишчй̀те, й̀шче. Отъ глагола хътѣти се употрѣбява стб. ф. хътѣхъ въ видъ: итей — (вм. хтѣх; въ -тей *х* минало въ й). Началното *и*- е заето отъ глагола ишча. Въ двата глагола сега значението малко се е диференцирало: й̀та значи обичамъ а ишча — искамъ и търся, нпр. „й̀шчи ми шчо да ійтиш“ (искай ми, каквото обичашъ); „за то̀с не в’ийти вам дуйна̀та“ (заради това свѣтътъ не ви обича). Забележително е, че сѫществува и форма й̀тен (страд. прич. стб. хътѣнъ) въ смисълъ на обичанъ, срв. „іѐскей еса Ашикаро, ит’ѐн’іо твой“ (вм. итѐниіо — обичаниятъ). Има и глаголно сѫществително ит’а̀н’е (Maz. 81). Срав. съ „хт’а̀н’е“ въ неврокопския говоръ (вж. у Мирчевъ, Неврокопски говоръ, стр. 115; вж. и въ рецензията ми за това съчинение въ тази книга на М. Прегледъ).

Общобългарското характеристично окончание -*ѣте* въ мн. ч. на повелително накл. при іе- и и-основи е спазено и въ бобошченския говоръ: пиіа̀йте, нос’а̀йте; *й* тукъ е влияние на ф. като знайте, дава́йте и пр., както и въ други макед. говори. Преходътъ на *х* въ *й* въ края на думитѣ особено бие на очи и въ нашия говоръ, главно въ имперфектъ и аористъ: но̀сей, пѝіей (носѣхъ, пиехъ), рѐкой, па̀най (рекохъ, па̀(д)нахъ) и пр., мн. ч.: нос’а̀йме, пиіа̀йме (носѣхме, пиехме), реко̀йме, пана̀йме и пр. Тѣзи форми особено напомнятъ подобни тѣмъ форми и въ говора на павликянитѣ: плѐтей, вы̀кней, умѝрай (плетѣхъ, викнѣхъ, умирахъ), исплѐтуй, майна̀й, умрѐй (изплетохъ, махнахъ, умрѣхъ — вж. Die Rhodm. 97—98).

И въ говора на Б. често се образува минало време д. з. съ помощьта на страдателно причастие и глагола имамъ, а сѫщо и съ глагола съмъ (бѣхъ): зо̀шчо има̀те застана̀то ту̀ва; да споменва̀ме добри’а̀те тиям, шчо й̀ме сторѐно во село̀то на̀ше; той му м’а̀ше речѐно; ѐсти до̀йден ен чо̀векъ; сви тия бейіе дойдѐни и пр. (Maz. 89). За тази конструкция, твърде обикновена въ югозападнитѣ македонски говори, въ науката отъ мнозина се предполага външно — чуждо влияние, но азъ съмъ все на мнение, че пратипътъ ѝ е домашенъ и че въ основата ѝ, за да се разпространи толкова, лежи постепенното замѣстване на действителното минало причастие на -лъ, съ страдат. прич. на -нъ, -тъ, напр.

легналъ-легнатъ, падналъ-паднатъ и пр. По този въпросъ по̀-обстойно се изказахъ въ рецензията си върху труда на М. Малецки „Cechy bałkanskie w językach Macedonji“ (Мак. Прегледъ X, 1—2, 197) и труда на В. Havránek „Románský typ perfekta ‚factum habeo' a ‚casus sum', ‚casum habeo' v makedonských dialektach“ (вж. въ тази книга на Мак. Прегледъ). Проф. Мазонъ сжщо е на мнение по този въпросъ, че тукъ имаме размножение на славянски типъ, та не е нуждно да се предполага чуждо влияние, било романско или друго. Употрѣбата на сжщата форма съ глагола съмъ у мегленскитѣ власи е, споредъ Мазонъ, българско влияние (вж. Maz. 89—90).

Въ говора на Б. се употрѣбява, за да се изрази бждеще действие, частицата *жа: жа* ода д'и вѝда. Ако и по-рѣдко, въ Бобошчѝца се казва и *за* покрай *жа*: *за* доведа жена ми да се комка (226 и др.). Развитието на общобългарскитѣ форми *жда, жа, зда, за* и др. отъ *ште-да* сега вече не е тъмно, следъ обяснението, което дадохъ въ статията си „За и са вмѣсто гл. *ште* въ описателната форма на бждеще време“ (вж. въ статията ми „Два любопитни въпроса отъ бълг. фонетика“, печ. въ Списание на бълг. академия на наукитѣ, кн. LIV. 139 нат. 1936 г.; вж. и краткия рефератъ върху сжщата статия въ тази книга на Мак. Прегледъ).

Това сж най-важнитѣ особености на говора на Б., които дадоха поводъ да ги отбележа тукъ съ нѣкои свои обяснения. Тѣхната синтактична употрѣба ги прави по-ясни, което хубаво е показано въ споменатитѣ по-горе текстове въ проза и поезия, съ които особено се отличава книгата на Мазонъ и които я правятъ твърде богатъ източникъ за българската діалектология и историята на българския езикъ. Въ отдѣла „Syntaxe“ (94) г. Мазонъ отбелязва нѣколко синтактични особености, исвестни и на други македонски говори, като напр. повтаряне на обекта: тогàс *му* викна Ристòсу; да *му* (вм. имъ) се фарли кученшчà там и др. Интересни сж и лексикалнитѣ особености, за които се говори на стр. 98—108 (въ отдѣла „Vocabulaire“).

Както вече се каза. освенъ по-старитѣ ржкописи, които Мазонъ дава въ оригиналъ, той е слушалъ и живата речь и е можалъ много нѣщо да запише, главно народни приказки отъ разни добри разказвачи, чиито кжси биографии предъ всѣки новъ текстъ сж дадени. За да могатъ нашитѣ читатели да добиятъ по-ясно понятие за говора въ Бобошчица, ще извадя отъ текстоветѣ у Мазонъ нѣколко за показъ, транскрибирани отъ мене съ кирилица, и ще ги дамъ отдѣлно въ тази книга на Мак. Прегледъ.

Не бива най-накрай да не изтъкна сѫщо като голѣмо предимство на книгата на Мазонъ, че се е потрудилъ да я снабди съ богатъ индексъ, който съдържа пъленъ речникъ, обясненъ на французки, на думитѣ въ обнародванитѣ въ нея материяли отъ бобошченския говоръ. Този рѣчнишки материялъ ни е добре дошелъ като допълнение на събрания и отъ часть обнародванъ отъ тоя родъ (отъ Неврокопско, Охридско, Сѣрско и пр.).

ГРАДОВЕТѢ НА ПРИМОРСКА МАКЕДОНИЯ.

Отъ Димитъръ Атанасовъ.

Тази часть отъ Македония, която опира отъ една страна на Солунския, Орфанския и Кавалския заливъ, а отъ друга страна е отдѣлена съ високи планини отъ Северна и Източна Македония, може съ право да бѫде наречена съ общото име Приморска Македония. Този приморски или бѣломорски дѣлъ на Македония тъкмо поради своето положение на брѣга на Бѣлото море най-рано е влѣзълъ въ обсега на културния свѣтъ и тукъ сѫ били основани първитѣ македонски градове. Тѣ сѫ имали много превратна сѫдба, която често пѫти е била обектъ на многобройни студии. Епохи на разцвѣтъ и могѫщество сѫ се смѣнявали бързо съ епохи на упадъкъ и даже пълно обезличаване. Тази промѣнчива сѫдба не е напуснала градоветѣ на Приморска Македония даже и презъ нашето двадесето столѣтие, което инакъ се смѣта за периодъ на относителенъ стабилитетъ въ поселищнитѣ отношения. Това се дължи на обстоятелството, че този кѫтъ на Македония бѣше свидетель на масови изселвания и приселвания, незапомнени въ историята отъ десетилѣтия насамъ. Тѣзи масови преселнически движения докараха промѣни не само въ етничния обликъ на Приморска Македония, но се отразиха чувствително и върху нейнитѣ градове. Тѣ, общо взето, увеличиха прекомѣрно населението си, заедно съ което промѣниха и типътъ си и физиономията си. Днесъ този, който ги знае отъ преди войнитѣ (било по лични наблюдения, било по снимки, карти, планове и описания) мѫчно би ги позналъ, толкова рѣзка е промѣната, и то не винаги въ положителенъ смисълъ. Поради всичко това смѣтамъ, че нѣма да бѫде излишно за читателитѣ на „Македонски Прегледъ“ да прочетатъ следващата статия, въ която съмъ се постаралъ да посоча днешния типъ и днешната физиономия на градоветѣ въ този дѣлъ на Македония. При това ще се спра на тѣзи, които най-много сѫ се промѣнили: преди всичко Солунъ, следъ това Лагадина, Кукушъ и Сѣръ, а въ нѣкоя друга статия ще бѫдатъ разгледани Валовище (известенъ между българитѣ, живѣещи извънъ неговата область повече подъ името Демиръ-Хисаръ), Нигрита, Драма и Кавала; въ трета статия ще се спра на градоветѣ Енидже-Вардаръ (повече известенъ между коренното българско население подъ името Пазаръ), Воденъ, Негушъ и Беръ, въ който промѣната има по-другъ характеръ, и то поради това, че е обусловена отъ други фактори.

Солунъ.

Отъ всички градове на Балканския Полуостровъ Солунъ има, несъмненно, най-сгодно географско положение, което му е позволило, въпрѣки извънредно превратната сѫдба на земитѣ, срѣдъ които се намира, да се запази презъ течение на всички вѣкове, откато е основанъ та до днесъ, все като голѣмъ и богатъ градъ. Той нѣма сѫдбата на Бѣлградъ, София и Атина, голѣми градове, за които много вѣкове не се чува почти нищо. Това обстоятелство напълно оправдава многобройната литература не само върху историята на Солунъ като градъ. Отъ тази литература добре се знае, какво е представялъ градътъ въ течение на вѣковетѣ, поради което се явява излишно да со спираме на този въпросъ тукъ. Доста е да се изтъкнатъ само нѣкои по-важни факти.

Най-стариятъ градъ, гръцка колония, се е намиралъ не на сегашното мѣсто на града, а при минералнитѣ извори на село Седесъ, поради което и градътъ се е наричалъ Терме. Къмъ края на четвърти вѣкъ преди Хр. градътъ билъ пренесенъ на днешното му мѣсто отъ Касандъръ, който нарекълъ новоснования градъ на името на жена си Тесалонике, сестра на Александра Велики. Това гръцко име и до днесъ се употрѣбява официално отъ гърцитѣ, които неофициално съкращаватъ тази дума и произнасятъ само Салоники. Звуковитѣ закони, владѣещи въ бългаския езикъ, сѫ наложили преоформяването на тази съкратена форма въ устата на околното българско население въ Солунъ (Вж. Ст. Романски, Имената на нѣкои македонски градове, 1. Солунъ, печ. въ Македонски Прегледъ, год. V, кн. 2, стр. 71—76). Главната причина за пренасянето на града отъ старото на днешното му мѣсто ще да е била възможностьта на новото мѣсто градътъ по-добре да се укрепи. За цельта е било използувано близкото до морето възвишение (125 м. надъ морското равнище), на което била построена първата крепость. Впоследствие, когато нарастналиятъ градъ craналъ привлѣкателна цель за военнитѣ походи на много народи, наложило се да се загради съ здрава стена цѣлиятъ градъ. Изхождайки отъ споменатата цитадела, тази стена отъ четири страни ограждала града и свършвала на морето. Четвъртитата форма на стената и праволинейниятъ римски пѫть Via Egnatia обуславяли образуването на праволинейни улици и четворѫгълни квартали още отъ самото начало. Дълго време Солунъ е ималъ типътъ на сѫщински римски градъ. Едва установяването на дълготрайното турско владичество е внесло въ това отношение известна промѣна, която се е проявявала главно въ характера на новопостроенитѣ квартали, въ и около цитаделата. Тѣ сѫ съ извънредно неправилна форма, характерна не само за турскитѣ градове, както се мисли понѣкога, но изобщо за градоветѣ и градскитѣ квартали основани въ края на срѣднитѣ и началото на новитѣ вѣкове. Много повече отколкото типътъ на града е била повлияна неговата физиономия по време на турското владичество. Дървенитѣ кѫщи съ многобройни еркери и решетки на прозорцитѣ сѫ давали на града ориенталенъ видъ, рѣзко отличаващъ се отъ вида на типичнитѣ срѣдиземноморски пристанищни градове, застроени съ каменни сгради съ плоски фасади. И така, два факта: старата крепостна стена и дългото турско владичество сѫ обуславяли типътъ и физиономията на Солунъ до края на това владичество, по точно до 1917 год., до голѣмия пожаръ, който унищожи центъра на града.

Днесъ турското владичество го нѣма, турцитѣ сѫ изселени, а отъ нѣкогашнитѣ крепостни стени сѫ останали само нищожни остатъци. Освенъ това и населението се увеличи за десетина години съ около 120% (на 1912 год. — около 120,000, на 1924 год. — около 237,000, а днесъ — около 260,000) та нищо чудно, ако днесъ градътъ е промѣнилъ основно и типа си (изразяващъ се главно въ обсега на града и неговия планъ) и физиономията си (изразяваща се главно въ външния видъ на града, обусловенъ главно отъ стила на кѫщитѣ). За бързата промѣна голѣмо значение има и споменатиятъ вече пожаръ, който унищожи по време на войната центъра на града. Като знаемъ, колко консервативно явление сѫ градскитѣ черти (отъ разни части на Европа сѫ известни съ стотици примѣри отъ градове, които пазятъ стария си типъ и старата си физиономия, въпрѣки че сѫ неудобни, въпрѣки че условията сѫ коренно промѣнени и въпрѣки липсата на специялни мѣрки за запазване на старото), можемъ съ сигурность да твърдимъ, че Солунъ въ границитѣ отъ преди войната и до днесъ би ималъ стария си видъ. Подчертавамъ: въ границитѣ си отъ преди войнитѣ, тъй като следъ войнитѣ градътъ заема една три пѫти по-голѣма площь, отъ която новитѣ части безъ друго щѣха да иматъ по-инакъвъ видъ, отколкото стария градъ. Би могло да се каже, че главната промѣна въ Солунъ се дължи не толкова на отстраняването на двата фактора, обуславящи типа и физиономията на стария градъ: крепостната стена и турското владичество, не толкова и на пожара, а главно на чрезмѣрно увеличената площь, върху която сѫ застроени главно кѫщитѣ на малоазийскитѣ бѣжанци.

Слаби заченки отъ нови квартали извънъ крепосьта можеха да се наблюдаватъ още преди балканската война. Извънъ входа на шосето отъ Енидже-Вардаръ и Кукушъ въ крепостьта, отъ двете му страни се бѣше оформила така наречена Кукушка махала, заселена отъ пришелци отъ Кукушъ и кукушкитѣ села и състоящи се отъ две редици схлупени едноетажни и двоетажни кѫщи съ малки дюкянчета отъ къмъ улицата, оживена само по време на пазаръ. Всичко това е останало непокѫтнато и до днесъ. И днесъ въ пазаренъ день съ стотици коли се разпрѣгатъ покрай многобройнитѣ налбатници и ковачници, покрай малкитѣ складове съ фуражъ и зърнени храни, покрай рибарницитѣ и зеленчукарницитѣ. И днесъ около тѣзи коли се мѣрка не само пъргаво ходещиятъ и вѣчно рѫкомахащъ гъркъ, но и тромавиятъ и тежъкъ, облѣченъ съ потури български селянинъ отъ околнитѣ села, главно отъ Киречъ-кьой и Айватово. И не рѣдко той се разговаря на своя роденъ езикъ съ българитѣ занаятчии, които се разговарятъ съ гърцитѣ на турски езикъ. И до днесъ този езикъ, заедно съ еврейския-испанския езикъ е пазарниятъ езикъ, въпрѣки че въ града нѣма, може да се каже, нито единъ мохамеданинъ. Този чуденъ на пръвъ погледъ фактъ е лесно обяснимъ като се знае, че между Гърция и Турция стана размѣна не на турско и гръцко население, а на мохамедани и християни. Отъ Турция дойдоха поради това покрай сѫщинскитѣ гърци и християни, говорещи турски и нѣмащи нищо общто съ гърцитѣ освенъ религията. Едни отъ тѣхъ сѫ известни подъ името караманлии, други — подъ името лази и пр. Мнозина отъ тѣхъ сѫ заселени именно въ Солунъ и то тъкмо въ тази „Кукушка махала“, за която е дума.

Картината изведнъжъ се промѣня, ако минемъ отъ шосето въ нѣкоя отъ напрѣчнитѣ улички, които преди войнитѣ извеждаха непосрѣдствено на ливадитѣ около града. Днесъ тѣ изцѣло сѫ покрити съ бѣжански кѫщи, които си приличатъ една на друга като две капки вода. Приличатъ си не само по планъ и външенъ видъ, но и по занемареность и нечистота. Мазилката на тѣзи едноетажни кѫщи, състоящи се обикновено отъ две стаи, отдѣлени съ едно малко коридорче и обитавани най-често отъ две различни семейства, е оронена съвсемъ, та оголенитѣ стени приличатъ на дуваритѣ, които ограждаха дворовeтѣ на старитѣ турски села. Дворовeтѣ пъкъ на тѣзи бѣжански кѫщи не сѫ оградени съ нищо и сѫ пълни съ остататъци отъ храна, хвърляна безраборно навсѣкѫде на различни домашни животни, бродещи свободно низъ улицитѣ на тѣзи нови бѣжански квартали. Тѣзи улици сѫ нѣщо безподобно по своята мърсота и по безкрайния контрастъ между идеални геометрически форми и неописуема човѣшка нищета. Улицитѣ сѫ идеално прави, сѣкатъ се подъ правъ ѫгълъ и заключаватъ помежду си правоѫгълни квартали, въ които кѫщитѣ сѫ на еднакво разстояние една отъ друга. Но какви кѫщи и дворове — казахъ вече. А улицитѣ — това сѫ безбрѣжни локви отъ каль, не изсъхваща и при най-сухо време по простата причина, че липсва всѣкаква канилизация, та тѣ между другитѣ функции изпълняватъ и службата на канали.

Една до крайна степень пролетаризирана маса отъ гръцки бѣжанци-работници по фабрики и работилници, намиращи се главно въ стария градъ, населява гѫсто тѣзи квартали. И тъй като тѣ сѫ доста отдалечени отъ сѫщинския градъ и отъ индустриалнитѣ квартали, въпросътъ за превоза на тази работническа маса се яви извънредно труденъ. При това той се извършва главно съ автобуси, които, въпреки неимовѣрно низкитѣ цени пѫтуватъ съвсемъ празни. За нещастнитѣ работници, живѣещи въ тѣзи квартали, четиритѣ драхми, които трѣбва да се заплатятъ за автобуса (3 лева и 20 стотинки), сж голѣма сума, която тѣ икономисватъ, като всѣка зарань и всѣка вечерь губятъ по единъ часъ за да отидатъ до фабриката или работилницата. Отъ седемь до осемь часа зараньта и отъ шесть до седемь часа подиръ обѣдъ по улицитѣ на тѣзи квартали пъпли една нескончаема маса отъ мършави и дрипави работници, носещи подъ мишница оскждния си обѣдъ, завитъ въ цвѣтна кърпа. Тѣзи хора въпрѣки познатата склонностть на гърка къмъ високото говорене и ржкомахане, сж умислени и мълчаливи, защото рискуватъ всѣки день да загубятъ оскждния залъкъ, който получаватъ срещу непосиленъ трудъ. Тѣ работятъ главно въ тютюневи складове и други индустрии съ сезонна работа. Трѣбва човѣкъ да посети тѣзи квартали, за да види крайния предѣлъ на човѣшката нищета, която въ този си видъ не се срѣща никжде другаде на Балканския полуостровъ. Нито стотицитѣ хиляди работници въ Атина и Пирей, нито селянитѣ отъ селата, разположени високо въ Родопитѣ — и еднитѣ и другитѣ безкрайно бедни — не сж подложени на тоя постояненъ гнетъ, произтичащъ отъ постоянния и напълно оправдания страхъ всѣки моментъ да бжде загубенъ насжщниятъ. Подобна мизерия не се срѣща изобщо никжде другаде въ Европа, нито даже въ прочутитѣ по своята нищета работнически квартали на Неаполъ и голѣмитѣ европейски столици. За да намѣримъ нѣщо подобно, трѣбва да отидемъ чакъ въ арабскитъ квартали на голѣмитѣ градове въ северна Африка, отъ които бѣжанскитѣ квартали на Солунъ се отличаватъ само съ по-голѣмата си просторность. Въ връзка съ това е и простирането на новия Солунъ върху една извънредно обширна площь. Бѣжански квартали съ описания характеръ се намиратъ не само отъ двете страни на пжтя, водещъ къмъ Ениджe-Вардаръ — Кукушъ, но и отъ двете страни на пжтя къмъ Сѣръ. Тукъ, на северъ отъ военнитѣ гробища, е кварталътъ Ставрополисъ, а между двата пжтя е кварталътъ Неа Куклуджа. Близо до тѣхъ е и кварталътъ Неа Варна, населенъ изключително съ бѣжанци отъ Варна. Този кварталъ значително се отличава отъ другитѣ по чистотата си, а отчасти и по благоустройството си, което ще да се дължи на обстоятелството, че тѣзи бѣжанци сж граждани, които при изселването си получиха богатото обезщетение за оставенитѣ въ България имоти. Изобщо квартaлитѣ, въ които живѣятъ бѣжанци отъ България, не само въ Солунъ, но и въ други македонски градове, се отличаватъ съ известно благосъстояние, което ще да се дължи освенъ ни изтъкнатото обстоятелство още и на по-високото културно стѫпало, на което се намиратъ гърцитѣ въ България въ сравнение съ гърцитѣ отъ Мала-Азия и особено отъ кавказкитѣ земи.

Непосрѣдствено на северъ отъ Солунъ, на северъ отъ цитаделата бѣжански квартали не се образуваха поради извънредно хълмистия теренъ, непригоденъ за еднотипнитѣ бѣжански кѫщи. Бѣжански квартали могатъ да се намѣрятъ отново на югоизтокъ отъ града. Тукъ сѫ кварталитѣ Тумба и Ано Тумба, въ които и до днесъ, 13 години следъ идването на бѣжанцитѣ, се живѣе не въ кѫщи, а въ бараки отъ ламарина, дъски и даже отъ картонъ, правени отъ англофренскитѣ войски по време на войната. Ламариненитѣ покриви на изоставенитѣ около Солунъ окопи сѫ широко използувани за построяването на „магазини“, които едва побиратъ нѣколко килограма стока, продавача и единъ клиентъ.

По-другъ характеръ иматъ новитѣ квартали между „Бѣлата кула“, известна и до днесъ повече съ името Канлѫ-кулеси (кървавата кула), и носътъ Малъкъ Карабурунъ. Тѣ възникнаха още преди войнитѣ като квартали, състоещи се отъ вили на състоятелни солунчани, които преди Балканската война бѣха взели въ рѫцетѣ си търговията въ цѣла Македония, Косово, Албания и Епиръ, изобщо търговията въ некогашната Европейска Турция на западъ отъ Места. Следъ войната поради новопрокаранитѣ политически граници, които откѫснаха голѣма часть отъ хинтерланда на Солунъ, богатитѣ търговци отъ този градъ или се изселиха или пъкъ западнаха, та кварталитѣ на югоизстокъ отъ крепостната стена не само че не можаха да запазятъ характера си на предградие отъ вили, но се обърнаха на най-обикновени селски квартали, въ които тукъ-таме само се вижда по нѣкоя вила отъ началото на нашия вѣкъ, съ изпопадала мазилка и разкривени прозорци. Между тѣхъ само вилата на Alatini, поради това, че е обърната на сиропиталище, има по-угледенъ видъ. Но все пакъ, общо взето, тѣзи квартали иматъ по-приветливъ видъ. Даже кварталътъ Каламария, при кавалерийскитѣ казарми, построени върху носъ Малъкъ Карабурунъ, има вида на образцовитѣ работнически квартали въ голѣмитѣ европейски градове, съ тази разлика, че въ Каламария всичко е по миниятюрно и главно по-нечисто. До този кварталъ включително заселената площь представя едно цѣло, стояще въ тѣсна връзка съ стария Солунъ. Следователно той се простира днесъ отъ тукъ до крайнитѣ квартали по пжтя за Ениндже-Вардаръ на около 12 километра. Покрай тихия Солунски заливъ се е простналъ днесъ единъ необятенъ агломератъ отъ шаховидно наредени постройки, които само въ центъра иматъ градски видъ, но които, въпрѣки това, се наричатъ градъ Солунъ. Той има модерна градска физиономия само въ центъра, построенъ на мѣстото на опожаренитѣ по време на войната квартали. Но и тукъ е тъй тихо, както въ малкитѣ провинциални градчета. Още мръкнало — не мръкнало замира почти всѣкакъвъ животъ, а къмъ деветь часа вечерьта вече ясно отекватъ стжпкитѣ на закъснѣлитѣ граждани. Това не трѣбва да се вижда никумо чудно като се знае мизерията, въ която тъне населението на този нещастенъ градъ, който днесъ само по име е такъвъ, но въ който въ сжщность, точно както въ голѣмитѣ села, всѣка махала живѣе свой засебенъ тихъ животъ.

Въ такива западнали градове обикновено се внася известно оживление въ пазаренъ день. Въ Солунъ обаче и това не става, и то по нѣколко причини. Преди всичко много наблизу около Солунъ се намиратъ градове и голѣми села, които изпълняватъ отлично градски функции поради предприемчивостьта на гръцкия търговецъ, който не чака клиента си да му дойде на крака, а самъ отива при него. И затова въ всички по-голѣми села около Солунъ има магазини, които сж въ състояние да доставятъ на селянитѣ почти всичко, отъ което се нуждае, та рѣдко е потрѣбно той да отиде чакъ въ голѣмия градъ. За да не дохаждатъ селянитѣ на пазаръ въ Солунъ допринася и силно развитата амбулантна търговия. Съ най-различни стоки — риба, газь, соль, праматерия и др., натоварени на магаре, муле или конь, а понѣкога даже и на гръбъ, сноватъ отъ село на село търговци, които правятъ междуселскитѣ пжтища много по-оживени, отколкото сж тѣ, да речемъ, въ България. Други пъкъ ходятъ отъ село на село да събиратъ излишецитѣ отъ селскостопанското производство, така щото и въ това отношение става излишно селянитѣ да идватъ на пазръ въ Солунъ. Този градъ загуби, следователно, въ две отношения. Загуби преди всичко своя голѣмъ хинтерландъ, съ който въртѣше търговия на едро, загуби освенъ това и значението си като локаленъ градски центъръ. Всичко това нито най-малко не се конпенсира отъ приижданeто на голѣмото число бѣжанци, една маса отъ бѣдняци безъ консумативна способность.

Лагадина.

Най-близкиятъ до Солунъ градъ, който и най-много допринася за стесняването на пазарния му обсегъ, е градчето Лагадина, което единствено отъ всички градове, които ще разгледаме, не е западнало тъй видимо, както Солунъ. Отъ този градъ до Лагадина се отива по едно 18 километра дълго шосе, доста добре подържано и винаги оживено отъ пжтнишки и товарни автомобили. Между града и рѣка Богданска, отъ лѣва страна на пжтя е уреденъ единъ доста обширенъ паркъ, нѣщо, което съвсемъ липсва въ Солунъ. Въ последния нѣма нито едно петно зелено, нито една градина, въпрѣки че има население почти колкото София. Солунската община, претрупана съ грижи около настаняване на бѣжанцитѣ, не е могла да отдѣли нито стотинка за благоустройството на града. Въ сравнение съ главния градъ Лагадина прави много добро впечатление. Премине ли се покрай малкитѣ но спретнати модерни кжщи при парка, навлиза се направо въ пазаря, състоещъ се отъ доста дълги успоредни улици, въ които редомъ съ новитѣ постройки сж се запазили и доста отъ старитѣ сгради, на два етажа, съ еркери и съ дюкяни на улицата. Бакалници и занаятчийски работилници сж наредени една до друга и сж постоянно оживени. По-тихи сж севернитѣ квартали, състоещи се изключително отъ стари турски кжщи, добре подържани и обитавани днесъ не отъ турци, отъ каквито днесъ нѣма нито следа не само въ това градче, но и въ цѣла Македония подъ гръцка власть, а отъ турски говорещи бѣжанци отъ Мала-Азия, твърде подобни на караманлиитѣ въ Солунъ. Турцитѣ сж броили преди Балканската война около 550 души, изселили се всички, а на тѣхно мѣсто се заселили повече отъ 1500 бѣжанци. Тъй като не е могло тѣ да бждатъ настанени всички въ опразненитѣ отъ турцитѣ кжщи, построенъ е билъ на 3 километра северо-западно отъ града единъ специяленъ бѣжански кварталъ, който само номинално съставя часть отъ града, но който въ сжщность представя едно съвсемъ отдѣлно селище, на жителитѣ на което сж били раздадени земи отъ северния дѣлъ на землището отъ града Лагадина. На мѣстото на старото, доста голѣмо (500 души жители) турско село Сарж-яръ, жителитѣ на което се изселиха на 1924 година, били заселени още сжщата година бѣжанци, които преименували селото си на Хрисавги. Скоро обаче тѣ го напуснали и се заселили въ бѣжанския кварталъ на Лагадина, гдето въпрѣки това е имало достатъчно мѣсто поради голѣмото землище. Относително голѣмото благосъстояние на този кварталъ, очертаващъ се като голѣмо отдѣлно село, а сжщо така и присжтствието на многобройни голѣми села въ непосрѣдствена близость съ града сж позволили въ последния да се запази едно доста здраво занаятчийско ядро.

Изглежда, че за запазването на благосъстоянието на този градъ допринася доста и близкиятъ минераленъ изворъ, при който единствено въ цѣла Македония подъ грѫцка власть има построени модерни бани, посещавани лѣтно време отъ многобройни гости предимно отъ Солунъ и градоветѣ на западъ отъ Солунъ. Отъ Източна Македония повече ходятъ на Нигритскитѣ бани, които не сж така уредени. Лагадинската баня отстои на 3 километра отъ града, въ югоизточна посока, къмъ Лагадинското езеро, цѣло обрасло по брѣга си съ камъшъ. Около модерно построената баня сега се урежда голѣмъ паркъ, който ще трѣбва да убие голѣмото монотоние на пейзажа. За лѣтовницитѣ въ града сж построени нѣколко хотела и частни вили. Хубаво е уреденъ и пжтятъ, водещъ отъ града до банитѣ.

Лагадина брои днесъ заедно съ новото бѣжанско село, причислявано къмъ нея, около 6,200 души жители, отъ които около 4,900 се падатъ на самото градче, което къмъ края на миналия вѣкъ е имало споредъ В. Кжнчевъ (Македония, етнография и статистика, 1900 год., стр. 169) само 2,425 души жители. Отъ тѣхъ 1,500 сж били българи, които още на времето се гърчеели, а днесъ само най-старитѣ люде разбиратъ по нѣкоя дума българска.

Не само Лагадина напредва, поради изтъкнатитѣ обстоятелства, но и селата въ Лагадинската котловина, покрита съ извънредно плодородна почва. Днесъ цѣлата мѣстность е доста гжсто населена и въпрѣки това не е пренаселена, което личи отъ относително голѣмото благоденствие на селата. Въ тѣхъ типичнитѣ бѣжански кжщи, построени набързо следъ идването на бѣжанцитѣ, бързо се замѣнятъ съ солидни едноетажни, а понѣкога и двоетажни постройки. Контрастътъ между новитѣ квартали на Солунъ и тѣзи села е извънредно голѣмъ и се дължи на особения характеръ на индустриялнитѣ култури. Тѣ изискватъ дълготрайна работа на полето, срещу което даватъ голѣмъ доходъ, докато преработването имъ въ града трае кратко време и се заплаща съ много низка надница.

Преди Балканската война нѣмаше голѣма разлика въ населеностьта на планинскитѣ дѣлове около Лагадинската котловина. Високо по Круша-планина се намираха, и въ най-пресѣченитѣ части, многобройни турски махали, докато, обратно, селата въ котловината бѣха малки чифлици. Следъ изселването на турцитѣ по махалитѣ високо въ Круша не остана никакво население, тѣ опустѣха, а заедно съ това запустѣха и оскжднитѣ ниви около тѣзи махали. Кжщитѣ въ тѣхъ камъкъ по камъкъ се рушатъ, покривитѣ отдавна сж се продънили, вратитѣ и прозорцитѣ — изгнили, дворовeтѣ — буренясали. Само тукъ-таме на по-заравнени мѣста по-непридирчиви бѣжанци сж съградили новъ домъ. Обратно, въ селата въ котловината населението се удвои и утрои, всичкитѣ обработваеми земи се обработиха, тъй че днесъ контрастътъ между полето и планината е извънредно голѣмъ. Той се дължи на етничната промѣна отъ една страна (новодошлитѣ бѣжанци отъ Мала-Азия малко се занимаватъ съ скотовъдство и Круша-планина малко ги привлича) и на промѣнената земедѣлско-стопанска система отъ друга страна. Саденето на зърнени храни отстжпи доста назадъ и направи мѣсто на индустриялнитѣ култури, за които полето е много по-пригодно. Тъкмо този новопоявилъ се контрастъ между полето и планината обуславя, въ края на краищата, напредването на Лагадина, която отъ край време се явява като пазаренъ центъръ за селищата въ котловината, но не и въ планината.

Следователно, обратно на това, което се наблюдава въ Солунъ, самата Лагадина е запазила своя старъ предвоененъ типъ и особено своята стара физиономия поради отдѣлянето на новата бѣжанска махала съвсемъ на страна отъ града, докато въ околностьта сѫ станали много по-голѣми промѣни, изразяващи се главно въ намаляването на колибарскитѣ селища и промѣняването на чифлигарскитѣ селища съ свой специфиченъ типъ и специфична физиономия въ сбити села.

Кукушъ.

Като е дума за промѣни, едва ли може да се даде по-типиченъ примѣръ отъ този съ градъ Кукушъ. Неговата печална сѫдба по време на междусъюзническата война е добре известна за да има нужда отново да се напомня: запаленъ бѣ отъ гръцката артилерия цѣлиятъ градъ, отъ който днесъ сѫ останали само нѣколко кѫщи въ махалата опираща на хълма Св. Георги и наскоро преди пожара построеното околийско управление. Това е позволило следъ идването на гръцкитѣ бѣжанци тукъ да бѫде построенъ единъ съвсемъ новъ градъ съ праволинейни и пресичащи се подъ правъ ѫгълъ улици, прокарани не точно на мѣстото на стария градъ, а малко на югъ, на по-равно мѣсто. При това, поради обстоятелството, че тукъ сѫ били заселени и много състоятелни гърци отъ Месемврия, много скоро еднотипнитѣ бѣжански кѫщи бързо били смѣнени съ модерни спретнати двоетажни кѫщи съ хубави фасади, което придава на града видъ на модеренъ американски градецъ съ шахматовъ типъ, характеренъ за новозаселенитѣ градове. Истински модеренъ градски видъ има особено центърътъ на града съ своята права и широка главна улица съ дво- и триетажни сгради, съ висещи по срѣдата на улицата електрически ламби и хубава настилка. Нареденитѣ по тази улица единъ до другъ голѣми магазини сѫ винаги оживени. Особено голѣмо е това оживление въ пазаренъ день, когато се стичатъ хора изъ повече отъ 70 села. Часть отъ тѣхъ сѫ българи, запазили се на мѣста и до днесъ, поради което българскиятъ езикъ не рѣдко се чува по пазаря, макаръ въ самия градъ да живѣятъ малцина българи, преселили се наскоро отъ околнитѣ села. Работата е тамъ, че дошлитѣ отъ България месемврийски гърци се разбиратъ съ селянитѣ отъ нѣкои села, като напримѣръ Горни и Долни Тодоракъ, много по-добре на български отколкото на гръцки.

Градъ Кукушъ е въ добро икономическо състояние днесъ не само поради това, че е центъръ на голѣма и богата область, но и заради това, че самиятъ той притежава извънредно голѣмо замлище. По-рано то е било използувано за ниви и ливади и само отчасти е било засадено съ лозя. Днесъ населението на града, придобило единъ пѫть градски навици, постепенно се отказва отъ първитѣ две типични селски култури и преминава къмъ култури, характерни за градскитѣ землища, именно овощия, лозя и нѣкои индустриялни растения. Не само че всички стари лозя, унищожени отъ филоксерата, сѫ възстановени, но и много нови сѫ засадени, особено на северъ отъ хълма Св. Георги, чакъ до селата Шекерли и Серсемли (наричани днесъ Захаратонъ и Ксеровриси). Все въ тази посока сѫ засадени напоследъкъ и много овощни градини, главно ябълкови дръвчета, които, споредъ мѣстнитѣ хора, давали обиленъ и много ароматиченъ плодъ, който даже би могълъ да се изнася, ако се произвежда отъ единъ и сѫщъ сортъ по-голѣмо количество. Само мѣстата непосрѣдствено на югъ и на изтокъ отъ града сѫ засѣяни съ ниви отъ жито и царевица, като овощнитѣ градини и тукъ вече сѫ започнали да се явяватъ. Само на западъ отъ града, върху скалистия, почти безъ всѣкаква почвена покривка теренъ сѫ се запазили и до днесъ неразорани площи, служещи за паша на добитъка, който не се отглежда въ самия градъ, а въ кошари извънъ града. Поради това въ последния липсва типичната за българскитѣ села и малки градове миризма на торъ и вдигането на облаци прахъ всѣка сутринь и всѣка вечерь при изкарването и прибирането добитъка. И въ това отношение Кукушъ се явява като много по-модеренъ отъ доста други балкански градове.

Извънредно рѣзъкъ е контрастътъ между този модеренъ градъ и черквата Св. Георги, построена върху едноимения хълмъ, който стръмно се издига непосрѣдствено на северъ отъ града. Това е черквата на нѣкогашенъ манастиръ, нареченъ на името на покровителя на града Св. Георги. До балканската война тя старателно е била подържана, съ дворъ ограденъ съ хубавъ зидъ. Срѣдъ двора се издигала камбана съ диаметъръ около единъ метъръ, излѣта въ Русия въ 1892 год. Тя и днесъ виси на дървенитѣ стъбове, само че езикътъ ѝ е откаченъ и тя вече не разнася своя звънъ по пространото кукушко поле. Срутенъ е и зидътъ, ограждащъ двора, срутена е доста отвънъ и самата черква. Нейнитѣ врати сѫ здраво заковани, въ нея отъ години човѣкъ не е стжпвалъ, предъ нейния олтаръ отъ дълго време не се е издигалъ молитвенъ гласъ. Женското отдѣление, оградено съ решетки, цѣло е прашясало, червеи сж започнали да разяждатъ седалищата, обгръщащи всички страни на долния катъ. Прокудени сж далеко отъ своя роденъ край тѣзи, които тачеха патрона на града и неговия светъ храмъ. За новитѣ пришелци той не е такъвъ символъ, какъвто е билъ преди, та днесъ никой не мари за него. Св. Георги не е днесъ нищо друго освенъ една жива старина, за която никой въ новия градъ не се интересува, която живѣе само въ споменитѣ на прогоненитѣ кукушани. Само по тази черква тѣ биха могли да познаятъ родния си градъ. Иначе отъ него не е останала днесъ нито следа. Заличени сж даже и старитѣ гробища.

Сѣръ.

Сѣрското поле, разположено между Бѣласица, Шарлия и Бозъ-Дагъ отъ една страна и Круша-планина и Бешикъ-дагъ отъ друга страна, бѣше и преди пресушаването на голѣма часть отъ Тихано езеро най-пространното поле не само въ Приморска, но и въ цѣла Македония — съ 1270 квадратни километра, напоявано изобилно, даже повече отъ колкото е необходимо, отъ рѣка Струма. Въ това не само обширно и добре напоявано но и низко и топло поле природнитѣ условия сж извънредно благоприятни за различни ценни земледѣлски култури, които сж били садени тукъ още отъ найстаро време. Срѣдъ това обширно и плодородно поле не е могълъ да не възникне още отъ най-ранни времена единъ голѣмъ градъ. Ето защо нищо чудно въ това, че днешниятъ градъ Сѣръ се споменява още въ V вѣкъ пр. Хр. Отъ тогава насамъ градътъ често, но не непрестанно, се споменува като голѣмъ градъ. Като доста голѣмъ градъ е просжществувалъ Сѣръ и по време на турското робство; къмъ края на миналия вѣкъ е наброявалъ споредъ В. Кжнчовъ (Патуване по долинитѣ на Струма, Места и Брѣгалница, СбНУ, кн. X, 1894, стр. 481) окло 27,000 жители, отъ които 12,000 християни 13,000 мохамедани и 2,000 евреи. Състоянието, въ което се намиралъ градътъ въ края на миналия вѣкъ, неговиятъ тогавашенъ типъ и тогавашна физономия сж добре описани пакъ отъ Кжнчовъ въ споменатата му работа, та би било излишно да повтарямъ сжщото нѣщо тукъ. Ще се задоволя само да характеризиръмъ днешния градъ, който основно се отличава отъ предвоенния Сѣръ, както това би могло да се подразбере още отъ факта, че преди войнитѣ половината население се е състояло отъ мохамедани, които днесъ сж изселени и замѣстени отъ много по-многобройни гръцки бѣжанци.

Отъ най-старата часть на града, Вароша, намиращъ се непосрѣдствено подъ Хисаря, забележителна преди Балканската война съ своитѣ криви и тѣсни улички и старинни кжщи, не е останлтла нито следа. Днесъ на тѣхното мѣсто се издигатъ двоетажни и триетажни, съвсемъ модерни сгради, наредени надлъжъ по прави улици, нѣкои отъ които се изкачватъ доста високо по склона, осеянъ съ много лозя и вили. Този дѣлъ на града има изобщо съсвемъ модеренъ видъ, безъ никаква следа отъ миналото. Това се дължи между другото и на енергичнитѣ кметове на този градъ, които единъ следъ други сж се редували отъ войната насамъ все съ амбицията да модернизиратъ града. Въ това отношение тѣ сж успѣли твърде много. Днесъ изобщо много рѣдко се намира следа отъ стария градъ, който се е отличавалъ съ своитѣ тѣсни улици, повече отъ тѣхъ задънени. Въ тѣзи квартали, въ които амбициознитѣ кметове-реформатори сж срѣщали по-силна съпротива, тя лесно е бивала надвивана съ предизвикване умишлени пожари, които само за нѣколко часа сж отваряли широко мѣсто за прокарването на праволинейнитѣ улици, които днесъ кръстосватъ града подъ правъ жгълъ отъ западъ къмъ изтокъ и отъ югъ къмъ северъ. Централната улица е тази, която води къмъ гарата, намираща се на югъ отъ града, право къмъ северъ и завършва на обширния новъ площадъ, около който сж построени новитѣ обществени сгради. Тази извънредно добре послана улица върви първоначално между два голѣми и хубаво подредени разсадника, следъ което минава между затвора и жандармерийскитѣ казарми, за да навлѣзне едва слеъ това въ града. Тукъ отъ двете ѝ страни се редуватъ голѣми ресторанти, кафенета, сладкарници, кина и други увеселителни заведения. Късно следъ полуношь по тази улица се чува веселъ глъчъ. Това е корсото на Сѣръ, което се пресича отъ две други улици, протакащи се отъ западъ къмъ изтокъ. По-южната отъ тѣхъ представлява продължение на шосето, идващо отъ Солунъ. Тази улица представлява днесъ стопанско срѣдище на града и постоянно е оживена. Успоредно на нея по-северната улица е по-тиха, съ не много голѣми но спретнати и уютни кжщт. Цѣлиятъ този кварталъ, преходящъ постепенно на северъ въ описания вече Варошъ, има характера на така нареченитѣ „арискократически квартали“ въ голѣмитѣ европейски градове.Тази улица преминава на изтокъ въ шосето за Драма. Интересно е, че чакъ до края си, до кавалерийскитѣ казарми, тази улица запазва своя характеръ, така че преходътъ отъ града къмъ полето е извънредно рѣзъкъ, нѣщо, което рѣдко може да се види въ градоветѣ на Балканския полуостровъ. Но което е по-интересно, въпрѣки че въ града сж се заселили много повече бѣжанци отколкото сж сж се изселили турци и българи, почти никжде не се виждаха бѣжански кжщи, които сж така типични за Солунъ пъкъ и за нѣкой други градове. Само на югозападъ отъ града се вижда единъ доста спретнатъ бѣжански кварталъ. Само при входа въ града отъ къмъ западъ, отъ къмъ Солунъ и Демиръ-Хисаръ при пехотнитѣ казарми може да се наблюдава единъ по-западналъ кварталъ, наподобващъ горе-долу солунскитѣ квартали по шосето отъ Солунъ за Кукушъ и Енидже-Вардаръ.

Съ една дума казано, 40,000-ятъ Сѣръ има въ всички свои части градски видъ, което липсва на Солунъ. Сѣръ при това е много по-оживенъ отъ Солунъ и съ явни признаци на благосъстояние. Причини на пръвъ погледъ за такъво различие липсватъ. И тукъ и тамъ, и въ Солунъ и въ Сѣръ значителна часть отъ населението работи въ тютюневитѣ складове, въ които работата е много евтино платена и непостоянна. Особено лѣтно време сж разпуснати почти всички фабрични работници. Тъкмо по това време обаче работницитѣ отъ Сѣръ се ангажиратъ на работа въ отводнителнитѣ предприятия, вършени отъ английската компания Уленъ. Тя се е заела съ отводняването на Тахино езеро, работа, която е започнала отъ 6 години вече и ще трае още 3—4 години най-малко. Работитѣ се извършватъ съ срѣдства отъ голѣмия бѣжански заемъ, отпустнатъ на Гърция чрезъ Обществото на Народитѣ. Паритѣ се изразходватъ доста щедро и въ по-голѣмата си часть попадатъ въ ржцетѣ на сѣрскитѣ граждани, които тъкмо заради това сж успѣли да обновятъ основно града си. Въ Сѣръ е дирекцията на компанията, която разполага съ голѣмъ ржководенъ персоналъ, цѣлъ щабъ техници и огромни складове, около които намиратъ добре заплатена работа мнозина отъ града. Голѣми групи отъ Сѣръ работятъ и на голѣмия мостъ върху Струма по пжтя за Нигрита, други групи работятъ по постройката на голѣмата дига, която трѣбва да канализира водитѣ на притоцитѣ на Струма, идващи отъ северъ. Тѣ днесъ, следъ канализирането на самата Струма, не могатъ вече да се влѣятъ направо въ нея.

Отводнителнитѣ работи, предприети около Струма, допринесоха не само прѣко но и косвено за напредъка на градъ Сѣръ. Пресушенитѣ землища на селата въ полето бидоха засѣти съ индустриялни растения, главно памукъ, които върху девствената почва даватъ изобилна реколта. Това доведе до сжщински разцвѣтъ малкитѣ нѣкога села въ полето, въ които покрай бѣжанцитѣ отъ Мала-Азия и Кавказъ има запазени и доста българи. Разцвѣтътъ на полскитѣ села не можеше да не доведе до разцвѣтъ и на главния градски центъръ на полето — града Сѣръ. Интересно е, че както около Лагадина и тукъ въ Сѣрско контрастътъ между планината и полето по отношение на населеность се е извънредно много усилилъ следъ войнитѣ. Докато полскитѣ села сж увеличили извънредно много населението си, планинскитѣ села на северъ отъ Сѣръ сж останали почти безъ население, а нѣкои сж съвсемъ запустѣли следъ изселването на старото имъ българско население. Такъвъ е случаятъ напримѣръ съ селата Дрѣново, Карлж-кьой и Мраморъ. А пъкъ селото Баница, изгорено отъ турцитѣ на 1903 година, сжщо така е останало пусто и до днесъ. И въ четиритѣ тѣзи села, разположени доста високо въ планината, днесъ не се мѣрка никаква жива душа. Продънили сж се покривитѣ на хубавитѣ нѣкога двоетажни кжщи, и днесъ дъждовнитѣ води свободно текатъ по художествено изписанитѣ стени; а открехнатитѣ врати и прозорци, полуизгнили, а на мѣста съвсемъ паднали, страхотно зѣятъ тъй както сж били оставени отъ избѣгалото население; полусрутенитѣ кумини сж станали убѣжища на бухали и кукумявки, а прогнилитѣ подове — свърталища на змии и гущери. Въ непроходими бурени сж обрасли дворовѣтѣ, а на мѣстото на нивитѣ сж никнали млади гори. Нивитѣ, наредени терасовидно една надъ друга, подържани въ редъ само съ помощьта на голѣми подпорни стени, днесъ се сливатъ въ една обща пустошь, защото ги нѣма вече тѣзи, които съ безкрайно упоритъ трудъ успѣваха да извадятъ прехраната си въ тѣзи безплодни мѣста. Въ тѣхъ само коравиятъ българинъ е могълъ да живѣе. Нито единъ гръцки бѣжанецъ не е дошелъ да заеме мѣстото му. То и днесъ стои свободно, като свидетелство, че всѣка земя търси своя подходещъ господарь.

Явно е, че две различни причини — голѣми етнични промѣни и значително увеличаване на отводнителнитѣ работи около Струма сж предизвикали една основна промѣна въ поселищнитѣ отношения въ и около Сѣрското поле следъ последнитѣ войни. Това е още единъ и то доста типиченъ примѣръ за голѣмото значение на политическитѣ събития за поселищнитѣ отношения, които тукъ не даватъ нито наймалко видъ на временно състояние. Нищо не дава поводъ да се мисли, че следъ време старото положение — поравномѣрно разпредѣление на населението между високи и низки мѣста — ще се възстанови. Тѣзи промѣни, които така ясно могатъ да се наблюдаватъ въ Сѣрско и Лагадинско, изглежда да отговарятъ на единъ процесъ, който е билъ назрѣлъ и който е чакалъ само единъ външенъ импулсъ за да се извърши. Този импулсъ бѣ даденъ съ частично изгонване на българското и пълното изгонване на турското население.

Днесъ въ Македония подъ гръцка власть въпрѣки интензивната колонизация има обширни ненаселени земи, които рѣзко биятъ на очи въ сравнение съ гжсто населенитѣ полета и голѣмитѣ многолюдни градове. Отъ тѣхъ тѣзи, които сж се развили като локални центрове, преуспѣватъ повече или по-малко. Само Солунъ, който се е развивалъ въ течение на вѣкове като центъръ на една по-голѣма географска единица — Македония въ нейнитѣ естествени граници — днесъ поради разкжсването на тази единица е въ упадъкъ. Отъ тамъ е и рѣзката разлика между този агломератъ съ селски характеръ отъ едни страна и модернизиранитѣ градове Сѣръ, Кукушъ и Лагадина отъ друга страна.

ПРОФЕСОРЪ А. БЕЛИЧЪ ПРОДЪЛЖАВА ДА ИЗОПАЧАВА НАУКАТА.

(По поводъ на книгата му „Галички дијалекат., Београд, 1936 г.).[1]

Отъ Л. Милетичъ.

Известна е сръбската теза, съ която още преди балканскитѣ войни се оправдаваше предъ свѣта замисленото завладяване на Македония. Тя, както се знае, предизвика голѣма полемична литература, която напълно разкри несъстоятелността на сръбскитѣ доводи да се изкаратъ македонскитѣ българи за сърби. Въ България къмъ 1912 година бѣше се повѣрвало, че сърбитѣ се помирили съ истината та се сключи военниятъ съюзъ, който доведе до война съ Турция. Известно е, че въпрѣки съюзния договоръ Сърбия успѣ да осъществи своя планъ да заграби Македония. Но и следъ този свой успѣхъ се е смѣтало въ Бѣлградъ за нуждно да се подържа предъ чуждия свѣтъ заблуждението относно истинския народностенъ характеръ на македонцитѣ, та се бѣ решило още по-безогледно да впрегнатъ сръбската наука въ служба на ликуващия политически пансърбизъмъ. Както се знае, видна роля за тая цель се падна на двамата бѣлградски професори, пок. J. Цвиичъ,[2] по специалность географъ и етнографъ, и слависта Александъръ Беличъ, сега секретарь на Сръбската академия на наукитѣ въ Бѣлградъ.

Политическата задача, възложена на Беличъ, пролича още презъ време на токо-що избухналата злощастна междусъюзническа война въ 1913. Тогава Беличъ бѣше изпратенъ въ Петербургъ съ мисия научно да подкрепи правото на Сърбия върху Македония, като ще доказва, че македонцитѣ сж сърби. Беличъ пустна въ ходъ книгата „Сербы и Болгары въ Балканскомъ союзѣ“ (С, Петербургъ 1913 г.).[1] Беличъ държа и публична сказка въ Петербургъ съ сжщата тенденция. Случайно пребиваващиятъ тамъ пок. великъ славистъ проф. В. Ягачъ въ едно свое писмо до мене (6/19 V. 1913) казва за книгата и сказката на Белича, бивши неговъ студентъ: „Тъкмо единъ день преди моето заминаване отъ Петербургъ Беличъ обнародва своята на руски езикъ напечатана брошура, за която държа и сказка. Той се хвали съ успѣхъ, но нито азъ, нито проф. Шахматовъ, нито Фортунаровъ, Лавровъ и др. не бѣхме на сказката. Всичко туй, което тукъ Ви пиша, не е само мое лично мнение, а така мислятъ и мнозина руски учени, които не одобряватъ постжпката на Белича, който изнасилва науката („koji nasiljuje nauku“) като приказва за нѣкакви три диалекта (въ Македония): сръбски, македонски и български, отъ които чрезъ смѣсване се образували две неречия — сръбско-македонско и македонско-българско. Това сж филологически трици!“ ...(вж. писмото на Ягичъ дадено и въ факсимиле, печат. въ статията ми „Професоръ В. Ягичъ за Македония“ въ Македонски прегледъ год. II, кн. 3, стр. 1—64, 1926 г.). И въ други случаи Ягичъ се изразява така за Белича, именно, че той е краенъ националистъ въ науката и че не е научно обективенъ. Така въ едно друго свое по-раншно писмо до мене (отъ 12 май 1904 г.) Ягичъ казва (ц. с. 25): „Ето Беличъ, ако и да е билъ студентъ на проф. Фортунатовъ, при все това не е достатъчно обективенъ, ами все съ изкуствена диалектика, да не кажа рабулистика, вкарва вода на своята воденица“. („navlači vodu na svoj mlin“).

---

[1] Вж. по-долу, въ тази книга на Макед. Прегледъ, рецензията върху кн. „Галички дијалекат."

[2] Характеристика на Цвиича въ това му качество азъ дадохъ още въ 1913 година въ статията си „La science et la politique de l'Etat serbe" (печ. въ в. L'Echo de Bulgarie № 2 3/16 май 1913 г.). По-подробно го изрисувахъ въ рецензията си върху издаденитѣ негови „Говори и чланци," (четири тома, 1921—1923), обнародвана въ „Македонски прегкедъ" год. I, кн. 3, стр. 123—142, 1925 год.

Беличъ продължи тази си роля и презъ време на всеобщата война, когато той заедно съ мнозина сръбски емигранти се бѣ отзовалъ въ Франция. Тамъ той пакъ обнародва една подобна противобългарска книга, „La Macédoine, Etudes ethnographiques et politiques“ (Paris—Barcelone, 1919 г.). За двета му книги, отличаващи се съ крайна тенденциозность и нѣмащи нищо общо съ науката, ето какъ се изразява руският ученъ, проф. А. Селишчевъ: „Тѣзи книги на бѣлградския професоръ и академикъ не се отнасятъ нито къмъ областьта на етнографията, нито къмъ областьта на езикознанието. Друга е цельта на тѣзи книги: пропаганда на политическия сърбизъмъ, пропаганда, която не взема въ огледъ никакви протести на македонската действителность отъ днешно време и въ миналото. По характера на съдържанието си, по похватитѣ и цельта си тѣзи трудове на проф. Беличъ съ нищо не се отличаватъ отъ книгата на неговия колега проф. Тихомиръ Джорджевичъ „Македония“, първомъ издадена на английски въ Лондонъ 1919 год. и на французки въ Парижъ, а въ 2-ро издание въ Бѣлградъ 1929 год. Цельта на тѣзи книги е еднаква: да се даде историческо и лингвистично (езиково) обоснование на господството на Сърбия въ Македония — да се даде чрезъ похвати, нерѣдко нѣмащи никакво отношение къмъ науката. Надменностьта на стила, иронията надъ българския народъ — е другата обща черта на тия трудове на бѣлградскитѣ професори Беличъ и Джорджевичъ. У последния тази ирония дохажда до грубость. Затова пъкъ всичко сръбско се идеализува. По своето съдържание и стилъ книгата на академика Беличъ „La Macédoine“ е близка на Джорджевичевата книга (вж. въ Македонски Прегледъ г. IX, кн. 1, стр. 5—54). Проф. Селишчевъ цитува пасажи отъ тази последната, между които и следния споредъ сръбския оригиналъ: „Срби и Македонци били су један исти народ и по пореклу, и по крви, и по култури“ (сърбитѣ и македонцитѣ сж единъ и сжщъ народъ и по потекло, и по кръвь, и по култура).

---

[1] Презъ сжщата година последва и сръбско издание на сжщата книга.

Благодарение на чузда помощь, сърбитѣ успѣха въ 1918 г. втори пжть да завладѣятъ Македония. Това даде възможность на сръбскитѣ по-широки обществени съсловия по-лесно да се убедятъ въ истината, че сж завоювали български славяни съ силно народностно съзнание, подържано и отъ езика имъ, имащъ най-отличителнитѣ черти на българския езикъ. При все това сръбската теза за македонцитѣ още по-силно официялно се изтъкваше. Поради упоритата реакция, засилвана и съ необорими научни аргументи отъ българска страна, се е налагало да се отговаря сжщо така съ „научни“ доводи и отъ страна на сръбската наука. И, разбира се, кой другъ, ако не вече изпитаната научна сила — професоръ Беличъ ще се яви пакъ да услужва на бѣлградската политика, да доказва, че езикътъ на македонскитѣ българи произхожда отъ едно старосръбско наречие, което Беличъ нарече „староштокавско“ за отличие отъ днешното т. н. „щокавско наречие“[1] което служи и за сръбски книжовенъ езикъ. Само удивителната смѣлость, достигаща до голѣма дързость, на Белича можеше да се наеме съ изпълнението на тази непосилна задача предъ факта, че въ науката обратно, колкото по-вече се изучаватъ македонскитѣ говори, толкова по-ясно изпъква тѣхната българщина отъ най-старо време до днесъ. Българската наука има презъ последнитѣ три-четири десетолѣтия немалки заслуги, че историята на българския езикъ и неговото историческо единство, което изцѣло включва и македонскитѣ говори, окончателно се доразясни.[1] Нѣма днесъ ученъ славистъ, надлежно осведоменъ по тоя въпросъ, който би отрекълъ българския характеръ на македонскитѣ говори. Остава да прави изключение само проф. Беличъ между сръбско-хърватскитѣ слависти (разбира се, хора отъ типа на дилетанти като Тих. Джорджевичъ не се взиматъ въ внимание). Своята невъзможна и, може да се каже, чудовищна хипотеза за сръбско, „старощокавско“ потекло на македонскитѣ говори Беличъ доказва съ побъркани дори и смѣшни аргументи, понеже му е трѣбвало за това да измисли едно сръбско племе, което ужъ отначало било проникнало далечъ на югъ въ Тесалия и Епиръ та после, връщайки се назадъ, минало презъ р. Дринъ въ Македония и тамъ заседнало. Това били прадѣдитѣ на македонскитѣ българи, „староштокавци“. Въ сѫщность това е подробно доразвита старата теория на Беличъ, изнесена първомъ въ поменатитѣ по-горе негови противобългарски книги. Въ подновенъ и допълненъ видъ Беличъ изнесе тая своя теория освенъ въ общи статии и рецензии, главно въ статиитѣ си „Јужно-словенски језици“, „Старословенски језик“, „Српско-хрватски језик“ и „Штокавски дијалекат“ — всички обнародвани въ „Народна енциклопедија српско-хърватско-словеначка“, която издаде проф. С. Станоевичъ (въ т. II и IV). Македонскитѣ говори въ тѣзи статии сѫ представени като сръбски. Противъ тенденциозностьта на автора и съвършената несъстоятелность на доказателствата му азъ реагирахъ въ една своя кратка рецензия върху статията на Беличъ „Штокавски дијалекат“ (вж. Макед. Прегледъ, год. VIII, кн. 3, стр. 142—143, 1933 г.). Не се впуснахъ въ подробности не само защото Беличевата „теория“ изобщо е изподъ всѣка критика, но защото въ туй време единъ другъ славистъ, рускиятъ професоръ А. Селищчевъ се канѣше по-обстойно да се занимае изобщо съ възгледитѣ на Белича относно македонскитѣ българи и тѣхния езикъ. Поводъ за това му бѣше далъ самиятъ Беличъ въ единъ свой отзивъ за съчинението му „Очерки по македонской диялектологии“ (1918), гдето бѣ казалъ, че той не се съгласява съ възгледитѣ на Селищчева относително македонскитѣ говори и че Селищчевъ изхождалъ отъ à priori „готовъ тезисъ за македонскитѣ говори и пр. Така заденатъ, Селищчевъ ми изпрати критическа студия относно Беличевитѣ възгледи за македонскитѣ говори, на която съ готовность дадохъ мѣсто въ списанието, толкова повече, че Селищчевъ бѣ вече съ своитѣ досежни трудове доказалъ, че е голѣмъ специялистъ по българскитѣ наречия изобщо и особено по македонскитѣ. Статията на Селищчева, „Македонская диялектология и сербские лингвисты. А Беличъ и его последователи“ (печ. въ Мак. Прегл. г. IX, кн. 1, 2, 3—4) е, това мога смѣло да кажа, напълно унищожителна критика на Беличевата теория за сръбското ужъ произхождение на македонскитѣ говори — теория, възприета и отъ негови последователи — главно Миливой Павловичъ, доцентъ въ философския факултетъ въ Скопье. Както може всѣки да се увѣри, Селищчевъ въ критиката си съ удивително търпение най-обективно разглежда всички слаби страни у Белича, точка по точка, и въ заключенията си, въпрѣки наложеното си спокойствие, не може да сдържа изрази на крайно възмущение отъ аргументацията на Белича, която по-скоро прилича на съчинена отъ него легенда съ цель да докаже своята предвзета мисъль, — че македонскитѣ говори въ основата си били сръбско „штокавско“ наречие. Споредъ Белича именно сърби, къмъ края на XII в., ужъ до тогава заселени въ Гърция, Тесалия, Епиръ и въ южна и срѣдна Албания, почнали да се движатъ презъ черния Percentъ Дринъ въ Македония, която заели почти цѣлата, като погълнали и заварено тамъ старославянско население, та отъ това произхождали нѣкои „смѣсени“ черти въ сегашния „южномакедонски диалектъ“. Напротивъ „въ северния македонски диалектъ“, който Беличъ нарича и „сжщински македонски“, нѣмало такава смѣсица, та той „въ основата си“ билъ чистъ сръбски „староштокавски диалектъ“ и пр. и пр. Умуванията на Белича по тая тема сж така фантастични и тъмни, че не вѣрвамъ да има човѣкъ и въ Сърбия, който да може да ги разбере, а още по-малко критически да се отнесе къмъ тѣхъ, непознавайки добре македонскитѣ говори. Види се, Беличъ ще да е разчитвалъ на това и по отношение на чужденцитѣ, та да му повѣрватъ главно въ Бѣлградъ, че той, като е тъй смѣлъ да излиза публично съ своитѣ измислици, е човѣкътъ, който е успѣлъ и съ научни доводи да оправдае сръбската теза за народностьта на македонцитѣ и, следователно, че Сърбия е имала и морално право да завладѣе Македония. Азъ ще се задоволя тукъ, за характеристика на Белича, да цитувамъ заключителнитѣ сжждения на проф. Селищевъ въ споменатата му критична студия по поводъ на чудноватитѣ умувания на бѣлградския академикъ: „Всичко туй, което Беличъ приказва, е съвършено произволно; нито въ географичнитѣ условия, нито въ колонизационното движение на славянитѣ къмъ югъ, нито въ славянскитѣ мѣстни названия (топонимията) въ Гърция, Тесалия, Епиръ и Албания (южна и срѣдна), нито славянскитѣ заимствувани думи, които ги има въ новогръцкия и въ албанския езикъ, нито въ етнографията на Албания, нито въ историческитѣ документи не е възможно да се намѣрятъ указания за връзка на нѣкогашнитѣ славянски групи въ Гърция и Албания съ сърбохърватитѣ. ...Хипотезата на проф. Беличъ за „най-старитѣ штокавци сърбохървати“ (об архаичнейшех штокавцах-сербохорватах) въ Албания, хипотеза, която Беличъ категорично утвърдява като неподлежаща на съмнение догма, нѣма нищо общо съ тѣзи факти. Тази хипотеза показва, че нейниятъ авторъ игнорирва елементитѣ, върху които тя трѣбва да се строи: географията, топографията, етническитѣ отношения, историята, бита на Албания... Славянитѣ, които се бѣха настанили въ басеина на Черния Дринъ, Горна Шкумба, Семено-Деволъ, Вожа и южна Бистрица, сж били въ етническо и езиково отношение свързани съ славянитѣ въ Македония, Тракия и Мизия, сир. съ българскитѣ славяни. За това свидетелствуватъ не само даннитѣ на топографията и топонимията, но и етнографическитѣ и лингвистическитѣ (езикови) данни... Проф. Беличъ не е обърналъ никаво внимание на всички тѣзи етнографически и исторически показания. Той съвсемъ не е изучвалъ и лингвистичнитѣ (езикови) показания, които ни даватъ славянската топонимия въ Албания и славянскитѣ думи въ езика на албанцитѣ. А този източникъ показва вънъ отъ всѣко съмнение редъ черти на езика на славянитѣ, които сж се намирали въ срѣдна и южна Албания, а тѣзи черти сж свойствени на българскитѣ говори... Както е посочено по-горе, ние не смѣемъ да отнасяме славянскитѣ говори на Епиръ и на южна и срѣдна Албания къмъ езика на сърбохърватската група: по замѣнитѣ на tj, dj (сир. *шт, жд* и срод.) тѣ принадлежатъ къмъ славянобългарската, къмъ българската група (вж. ц. съч. Мак. пр. IX, 1, стр. 62, 67, 72).

---

[1] Наричатъ го, „штокавско“ понеже се казва што (вм. староб. чьто), както е и въ бълг. езикъ.

[2] Характеристичнитѣ особености, които обединяватъ всички български говори — аналитичното склонение и членътъ — азъ прогласихъ за изключително български езиковъ белегъ още въ 1890 година въ студията си „Старото склонение въ днешнитѣ български наречия“ (печ. въ Сборн. за народ. умотв. II, 226—269). Вж. на сѫщата тема статията ми „Единството на българския езикъ въ неговитѣ наречия“ (печат. въ „Бълг. Прегледъ“, редакторъ Ст. Романски, кн. 1, стр. 1—21, 1929 год.).

Въ по-нататъшния анализъ въ подробности Селищевъ достига до сжщото си заключение именно, че не сжществува никакво различие между старобългарски и „старословенски“ езикъ, каквото на Белича иде на смѣтка да изнамѣри чрезъ смѣшни предположения (стр. 76), че никакво обратно масово изселване на славяни изъ Албания въ Македония не е ставало, че цѣлата досежна „хипотеза“ на Белича е „измислена гола схема, лишена отъ основание“, че македонската топонимия сега и въ миналото протестира противъ тая схема, че основната славянска маса на македонското население никжде не се е преселвала нито се е асимилирвала съ други славяни, че македонската топонимия е езиковъ материялъ, който принадлежи на българското племе, че ни въ единъ източникъ Беличъ не може да намѣри подкрепа за своята хипотеза. Селишчевъ следъ това преминава къмъ подробенъ анализъ на характеристиката, която Беличъ дава за македонскитѣ говори (ц. с. М. пр. IX, кн. 2). И тукъ изводитѣ на Селишчева сж унищожителни за Белича: Селищевъ често е принуденъ да възклицава поради безогледнитѣ противонаучни доводи на Белича. Всичкитѣ твърдения на проф. Беличъ сѫ насочени за да тържествува неговата „старощокавщина“ до такава степень, че тенденциозностьта му е очевидна. Пъленъ произволъ! Може човѣкъ да мисли за всѣкакви нѣща, казва Селищевъ, но въ областьта на науката защо да се допускатъ предположения, съвършено съ нищо не обосновани, и да се пускатъ въ качество на тезиси? Това, както и много други категорични твърдения на сръбския академикъ не сѫ обични въ науката. Нѣма ни една точка, която, макаръ и съ далечни загатвания, би оправдавала тезиса на проф. Белича за сръбски штокавизъмъ на македонскитѣ говори (ц. с. 79). Проф. Селищевъ подробно опровергава въ 24 точки всички мними сърбизми въ македонскитѣ говори, които Беличъ изтъква, като старателно премълчава явнитѣ имъ българизми. Селищевъ доказва, че и въ древното минало и много по-сетне македонскитѣ говори въ дългъ редъ процеси сѫ свързани съ говоритѣ въ България.

Най-сетне Селищевъ се занимава и съ натякванията, които Беличъ му прави, засягайки труда му „Очерки по македонской диялектологии“, отхвърляйки ги като крайно тенденциозни, безоснователни и дръзки. Селищевъ отбелязва още, че Беличъ нерѣдко си служи, като нѣма какво да отговори, просто съ фразитѣ „не се съгласявамъ“ (не слажем се), или „не мога да се съглася“ (не могу се сложити), или пъкъ ще прибави като аргументъ: „скоро ще излѣзе моята студия върху единъ западно-македонски диялектъ“ и че въ нея щѣлъ да бѫде доказанъ въ всичката си пълнота сърбизмътъ на македонскитѣ говори. Такова обещание Беличъ повтаря нѣколко пѫти въ 1928 и 1929 година и по-сетне. „Ние отдавна чакаме тоя трудъ на Белича, казва Селищевъ, и ще се отнесемъ къмъ него сѫщо тъй внимателно, както и къмъ по-малкитѣ му статии по македонската диялектология, и съ благодарность ще се възползуваме отъ новия, фактически разработенъ материялъ въ тоя трудъ (— въ предшествуващитѣ работи на Белича не се съобщи ни единъ фактъ отъ негови непосрѣдствени наблюдения —), но ще отхвърлимъ всичко, което нѣма да съответствува на македонската действителность въ лингвистично отношение, и ще изтъкнемъ това несъответствие“.

Най-сетне Беличъ обнародва тоя свой често обещаванъ трудъ по македонската диялектология, съ който иска да докаже, че той наистина самостоятелно е изучавалъ македонскитѣ говори. Тая студия се яви напечатана подъ заглавие „Галички диялекат“ (Београдъ, 8° 350 стр., 1936 г.). Уви! нѣма го проф. Селишчевъ та и той да изпълни обещанието си — да се занимае подробно съ новата книга на Белича, Селишчевъ не е покойникъ, — поне до сега такъво известие отъ Русия не е получено, но где се намира той и какво става съ него отъ преди две години насамъ, когато той изпрати своята студия за Белича — това не можахме, въпрѣки много разузнавания, да откриемъ. Че той е билъ внезапно арестуванъ и пратенъ нѣкжде (въ Сибиръ?) на заточение, е най-вѣроятно. Селишчевъ трѣбва да е билъ отъ нѣкои зле наклеветенъ, ако и да не се занимаваше съ политика, а само съ своята наука. Това мога съ пълна увѣреность да твърдя. Въ многогодишно писмено общение съ мене, откакъ лично го упознахъ къмъ края на 1914 година, когато той презъ София замина за Македония съ научна цель, нито въ единъ редъ въ писмата си той не споменава за политика изобщо, дори нито за частнитѣ си работи и условията на живота въ Москва, гдето бѣше университетски професоръ по славянска филология. Въ последно време обаче отъ Бѣлградъ се пускаха противъ него интриги, на които и проф. Беличъ ставаше проводникъ, какво ужъ Селишчевъ пишелъ въ Макед. Прегледъ и печаталъ книги, издавани отъ Македонския наученъ институтъ, като заинтересуванъ защитникъ на българщината на македонцитѣ. По-горе се спомена за такова клеветническо загатване отъ Белича по адресъ на Селишчевъ. И въ новата си книга „Галички дијалекат“ пакъ Беличъ, безсиленъ да защити своитѣ явно тенденциозни доводи, хвърля съмнения върху добросъвестностьта на Селишчевъ (вж. по-долу въ рецензията ми за тази книга на Беличъ). Голѣмъ грѣхъ се вършеше съ това, да се подозира въ необективность единъ толкова честенъ истински ученъ, какъвто е Селишчевъ, само защото истината, която той подържа, е неудобна за политическитѣ интереси, на които Беличъ явно служи.

Щомъ го нѣма Селишчева, азъ съмъ длъженъ да поема върху си задачата да подложа на преценка книгата на Белича „Галички дијалекат“, въ която дебърския говоръ въ с. Галичникъ авторътъ съ своитѣ езикови обяснения изкарва за сръбски. Това той върши главно въ увода и въ отдѣла за фонетиката на говора. Азъ самъ въ 1916 год. посѣтихъ Галичникъ и добре съмъ запознатъ съ особеноститѣ на тамошния говоръ,[1] та мога да се произнеса за достойнствата на новото произведение на Белича, който, за жалость, и въ него продължава да си криви душата — да изопачава науката. Своята оценка давамъ въ отдѣлна рецензия по-долу въ тази книга на Мак. Прегледъ.

---

[1] Вж. и моята статия „Женската носия въ Галичникъ", печ. въ Мак. Прегледъ, год. II, кн. 2, стр. 103, г. 1926.

ЧЕРКОВНИ ТЕКСТОВЕ НА РАЗЛОЖКИ ГОВОРЪ ОТЪ СРѢДАТА НА МИНАЛИЯ ВѢКЪ.

Отъ Кирилъ Мирчевъ.

Известно е, че първитѣ езикови образци, съ които Вукъ Караджичъ въ познатия свой „Додатак к Санктпетербургским Сравнитељним рјечницима свију језика и нарјечија с особитим огледима бугарског језика“ напомни на свѣта въ 1822 год., че сѫществува български езикъ, бѣха изъ разложкия говоръ. Тѣхъ известниятъ сръбски филологъ и етнографъ бѣ записалъ отъ български търговци разложани, които въ края на XVIII и началото на XIX в. бѣха почти единственитѣ представители на малката българска колония въ Виена. Караджичъ придружи текстоветѣ съ бележки по българска граматика, следователно това бѣ първиятъ наученъ приносъ върху новобългарския езикъ основанъ на разложки говоръ. Изнесенитѣ отъ Караджича разложки текстове не сѫ най-стари по време, които ни сѫ известни. Значение за проучване особеноститѣ на разложкия говоръ иматъ и писмата на разложки търговци, съ които ни запозна В. Кѫнчовъ (вж. СБНУ XII 257—258), писани едното въ 1791 год., а второто въ 1802 год. Едно отъ тѣзи писма бѣ публикувано и отъ проф. Йор. Ивановъ въ съчинението му „Български старини изъ Македония“ (второ издание 1931 г., стр. 210). Вънъ отъ изброенитѣ случаи обаче нѣмахме що-годе по-стари текстове, непосрѣдствено свързани съ тѣзи краища, които да ни спомагатъ да вникнемъ по-добре въ състоянието на разложкия говоръ презъ XIX в. Очевидно това обстоятелство се дължеше само на случайность. Защото знайно е, че презъ цѣлия XIX в. Разложко бѣ единъ отъ най-събуденитѣ български краища и следователно можеше да се предполага, че тукъ е сѫществувала известна книжовна традиция. Разлогъ е давалъ винаги монаси за Рилския манастиръ. Отъ незапомнени времена въ Банско е имало метохъ отъ този манастиръ. Тукъ именно при живѣещия постоянно въ метоха монахъ сѫ се учели по нѣколко ученика. Тукъ сѫ се подготвяли лица за учители, които сѫ се пръскали по останалитѣ селища въ Разлога. В. Кѫнчовъ, който пѫтува изъ Разлогъ въ 1894 г. казва следното въ своитѣ бележки: „До когато помнѭтъ стари човѣци, все е имало даскали въ Банско, които сѫ учили по кѫщитѣ дѣцата на славянобългарска книга. Бащитѣ на днешнитѣ старци и тѣхнитѣ дѣди сѫ знаели да четѫтъ и пишѫтъ. Това сѫщото нѣщо е било и по другитѣ села на Разлогъ. Никога гръцката книга тукъ не си е пробивала пѫть.“ (СБНУ XII 279). На друго мѣсто въ бележкитѣ си той добавя: „Въ Разлогъ никога не е могло да си пробие пѫть гръцкото влияние, за това тукъ никаква борба не е водена съ гръцкитѣ владици. Самоковскитѣ владици, на които билъ подчиненъ въ духовно отношение Разлогъ, рѣдко сѫ минавали прѣзъ високитѣ Рилски върхове, за да посѣтѭтъ своето духовно паство, и разложани се развивали тихо и свободно, безъ да има нѣкой да имъ прѣпятствува било при отваряньето на училищата, било за служенье въ църквитѣ на славянски езикъ“ (пакъ тамъ 280). Интересни сведения за учебното дѣло въ Разложко могатъ да се почерпятъ и отъ споменитѣ на свещеникъ Иванъ п. Панайотовъ Асянчинъ „Приносъ за изучаване на Разлога и по частно на с. Баня (Разложко)“ Пловдивъ 1915. Така напр. въ с. Баня е имало училище още въ началото на миналия вѣкъ, въ което се е учело на български. Учебното дѣло въ това село е напреднало съ време до тамъ, че къмъ 1860 год. не е имало младежи, които да сѫ били неграмотни. Вижъ сѫщо и у Никола Алексиевъ (Македонски прегледъ, VI, 3, 91—96).

Прямо доказателство за книжовна дейность въ Разложко презъ миналия вѣкъ, която разбира се се е движела още напълно въ рамкитѣ на черковно-поучителната литература, ни дава единъ сборникъ отъ поучителни слова и пѣснопѣния, писанъ на доста добре издържанъ разложки говоръ около половината на XIX в. Сборникътъ се намѣри въ с. Кременъ, което административно спада къмъ Неврокопско, обаче говорно трѣбва да се отнесе къмъ Разложко наредъ съ други нѣкои разположени на северъ неврокопски села.

По-подробно описание на сборника, който има голѣмо значение за проучване на разложкия говоръ, оставямъ за по-късна специална работа, въ която ще се подложи на езиковъ анализъ цѣлия важенъ материалъ, съдържащъ се въ тоя доста обемистъ рѫкописъ. Тамъ ще се посочатъ и графичнитѣ му особености, както и чуждитѣ влияния, намѣрили на мѣста отражение въ езика и графиката му. Тукъ изнасямъ за читателитѣ на „Македонски прегледъ" само нѣколко черковни пѣсни и по единъ кратъкъ откѫслекъ отъ евангелието и апостола, като ги придружавамъ и съ бележки за езика имъ.

Езикови особености.

Разложкиятъ говоръ ни разкрива особености, които иматъ необикновено голѣмо значение за проучване на нѣкои доста загадни въпроси изъ историята на българския езикъ. Това му качество бѣ подчертано отдавна въ българската научна литература (вж. напр. у Цонева, СБНУ III 322). Вcaseпрѣки всичко обаче и до днесъ тоя говоръ не е проученъ въ подробности. Единствената що-годе по-пълна работа на Н. Алексиевъ (вж. Македонски прегледъ, год. VI, кн. 3, стр. 91—124) е лишена отъ по-голѣма задълбоченость. Изложението е бѣгло и на мѣста доста наивно. Езиковитѣ данни, които откриваме въ печатанитѣ по-долу текстове, ни даватъ ценни допълвания къмъ характеристиката на разложкия говоръ.

ѫ, ъ, ь. Знайно е, че разложкиятъ говоръ спада къмъ онзи дѣлъ наши говори, които изясняватъ вторичната ерова гласна, получена отъ ѫ ъ ь, въ посока къмъ *а*. Въ изнасянитѣ по-долу текстове ще откриемъ доста примѣри отъ замѣна на *ѫ* съ *а*, срвн. пàте 225, мàчетъ 230, рàка 239, кàщата 242. Първична вокализация на *ь* откриваме въ доста обикновенитѣ по нашитѣ западни говори пекло 243, темница 244, както и въ по-рѣдкото пешкане 243 (*пъх-). Въ относбата си къмъ първичното изяснение на *ъ* въ *о* разложкиятъ говоръ издава белези, които го отдѣлятъ отъ срѣднитѣ македонски говори и го сближаватъ съ говоритѣ въ западна България. Именно изяснение на коренно *ъ* въ *о* въ нашитѣ текстове откриваме само въ примѣра сонъ 243. Редовно е това изяснение въ наставкитѣ, срвн. совраш*о*къ 219, цавтóкъ 243, какóфъ 242, мѫрт*о*вець. Съ неизмѣнно изяснена въ *о* ерова гласна се явяватъ и предлозитѣ сосъ 219, фоф 222. Най-после сѫщото явление наблюдаваме и въ членната форма *-о* (>-ътъ) за мѫжки родъ. Не сѫ малко признацитѣ, които ни принуждаватъ да приемемъ, че процесътъ *ъ>о* не е исконна черта въ нашия говоръ. Особено това е видно при членната форма, което ще се изтъкне и по-долу.

Важно е да се подчертае фактътъ, че дори въ разложкия говоръ сж проникнали по книжовенъ пжть чужди застжпничества на *ж* и *ь*: съдишь и ча̀тенето 240. Първото, както е известно, е по-обикновено въ западнитѣ говори. Второто е много по-рѣдко и го намираме въ западна България и северна Македония.

Следа отъ смѣсване на носовкитѣ въ нашитѣ текстове откриваме въ ѩзыка 218, ѩзико 245, което свидетелствува изобщо, че и на нашия говоръ не е чуждо това явление и то въ онзи видъ, какъвто откриваме въ срѣднитѣ македонски говори.

ръ рь — лъ ль. По отношение замѣнитѣ на първоначални *ръ рь* въ поединичнитѣ говори въ Разлога не владѣе единство. Така напр. докато въ говора на повечето села имаме *ръ*, въ говора на Банско имаме *ър*. И въ нашитѣ текстове предимство държи по-обикновеното разложко *ръ*, напр. ѡ̂брани 217, ѡцвржсти 218, бржнзи 218, совратшокъ 220, црж̀ква 220, изврвжшова 223, пржсъ 223, кржсъ 230, пржбржзай 233, набржка̀лъ 234, мржтвите 241, пригржталки 247 и т. н. Срѣщаме обаче и *ър*, по-често когато това съчетание не се е намирало подъ ударение: даржи 219, дотжрчѐхъ 222, вжршатъ 224, варна̀лъ 236, доваршй 239, пъцарна̀ 242. Еровата гласна е засегната отъ вторичната вокализация въ тра̀се 241. У Алексиева (Мак. пр. год. VI, кн. 3) погрѣшно се посочватъ вра̀щам, завр̥ате. Тѣ стоятъ въ непосрѣдствена свръзка съ стб. кр̥тити. Така се срѣщатъ тѣзи форми въ западнитѣ и юго-източнитѣ говори.

лъ ль се срѣщатъ въ обичайнитѣ си разложки асимилувани форми: напжноваш 216, за̀сжтно мѐсто 222 (заслънжти), сжнца 237, сжзи 243. Доколкото срѣщаме подъ външно влияние форми съ *л*, тѣ иматъ еровата гласна следъ плавната длжбочината 231, слжзи 234. Тъй като еровата гласна следъ пълната асимилация на съгласната *л* въ напъноваш, сънце се пази напълно непромѣнена, трѣбва като вторичната вокализация на еровата гласна е загубила силата си.

Редукция на неударено *о*. Докато неударено *е* въ разложкия говоръ остава непромѣнено, неударено *о* редовно се редуцира въ посока къмъ *у*. Срѣдното положение, което разложкиятъ говоръ заема въ това отношение между нашитѣ източни и западни говори е доста важно и винаги трѣбва да се има предъ видъ, когато се търси обяснение на ония нѣколко случая отъ пълна редукция на неударено *о* къмъ *у*, които намираме въ крайни наши западни говори. Примѣри: ѡтвȣрйлъ 230, пȣцарнà 241, прȣтȣри 242, далѐкȣ 243, тàмȣшнїте 244, сѐтнешнȣ 246, разгȣвàрем 246, дѐтȣ 246, сгȣшйлȣ 248, дȣкарà 248.

tj dj. Текстоветѣ не ни даватъ точни указания за звуковия характеръ на замѣстницитѣ на *tj dj*. Пишатъ се въ тѣхъ традиционнитѣ *щ, жд*. Второто отъ тѣхъ по всѣка вѣроятность предава точно съответното произношение въ говора. Примѣри: кàщата 242, примѐща (stj), неѡ̀твòждай 218. Важни сѫ обаче даннитѣ, които намираме относно привнесенитѣ отвънъ *г<dj к<tj*. Така знайно е, че въ разложкия говоръ частицата за образуване на бѫдеще време е ке. Намираме я и въ нашитѣ текстове, при все че на много мѣста тукъ се явява и литературно ще. Между примѣритѣ съ чуждо *к'* у Алексиева липсва веке, което намираме въ нашитѣ текстове.[1] Намираме по-нататъкъ и муги—моги< *мєждѹ*. Тази интересна форма е получена отъ първоначално мегу, измѣнено по-късно вследствие на асимилация въ мугу. Днешно разложко моги—муги дължи крайната си гласна на въздействие отъ страна на предлозитѣ и наречията преди, назади, които сѫ редовни въ говора. Най-важенъ обаче относно замѣната к<tj е следниятъ фактъ. Въ разложкия говоръ обикновениятъ съюзъ при допълнителни изречения че (стб. ꙗко) гласи ке. Така свидетелствуватъ нашитѣ текстове. Сѫщото ке>че намираме още въ писмата на разложки търговци, изнесени отъ Кѫнчовъ, срвн. като писȣ̀ваха *ке* не се ѐ рудилъ фногу (СБНУ XII 257). Очевидно въ нашия случай имаме рѣдъкъ примѣръ отъ престараване, отъ хипердиалектизъмъ, какъвто до сега не е откритъ въ ония наши говори, които иматъ к<tj като чужда заемка наредъ съ българския замѣстникъ на това съчетание. Изглежда, че горниятъ примѣръ отъ хипердиалектизъмъ не е единственъ въ разложкия говоръ. Лично отъ жители на гр. Банско записахъ к'ешит' вм. чешит. Преходъ че>ке ни принуждава да приемемъ още, че рефлексътъ на tj въ разложкия говоръ се е доближавалъ до *ч*. Станалъ е възможенъ този преходъ поради обстоятелството, че въ Разложко доста обикновено е и съчетание шч, което е можело види се да бѫде опростявано и до *ч*.

---

[1] Не е лишено отъ вѣроятность предположението на *Мазона*, че въ новобългарско веке е имало стремежъ да се поставя коренъ vek — подъ влияние на [illegible], въ подкрепа на което биха служили слов. vekši, сръб. vekšinjom, пол. większy и кашубско vikši (вж. *Mazon*, Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du sud 51).

Прегласъ на гласни. Имамъ предъ видъ тукъ прегласа на *'а* следъ меки съгласни, прехода на стб. ѫ прѣко срѣднобългарско ѧ (=*'ъ*) въ *е* и преходътъ на *ъ* следъ меки съгласни въ *'ъ* и най-после въ *е*. Последнитѣ два случая отреждатъ особено мѣсто на нашия говоръ всрѣдъ българскитѣ диалекти. Известно е, че прегласянето на гласнитѣ общо взето е явление характерно за източнитѣ наши говори. Докато обаче въ повечето източни говори резултатътъ отъ прегласянето на *'ъ* отъ стб. ѫ (срѣднобъл. ѧ) и отъ стб. ъ следъ меки съгласни е единъ ирационаленъ палаталенъ вокалъ въ нашия говоръ той е чисто *е*. Грѣшеше покойниятъ проф. Б. Цоневъ като поставяше разложки моле буре като прями наследници на срѣднобългарски молѧ боурѧ, на чиято малка носовка той приписваше вокална стойность на *е* (СБНУ III 322). Днешнитѣ разложки завършъци, както казахъ, сѫ резултатъ отъ прегласъ на *'ъ*, каквато стойность въ сѫщность е имало срѣднобълг. ѧ въ горнитѣ и тѣмъ подобни срѣднобългарски примѣри. Като примѣри отъ прегласъ на *'а* ще приведа глаголнитѣ форми: отвѫ̀рлей 218, благославѐме 220, кланеме ти се 220, незаборàвей 222. Прегласъ на ѫ и *ъ* имаме въ 1. л. ед. ч. сег. вр. на глаголитѣ и въ членната форма на имената отъ мѫжки родъ съ първоначално мека или вторично омекчена съгласна предъ членния завършъкъ, напр. чѝне 222, пàте 225 (пѫтьтъ), плачѐ 231, 243 (плачьтъ), прàве 241 (правлѭ), сѐде 241 (сѫждѫ), мòле 246 (молѭ).

Глаголи. Стана дума вече за особения резултатъ, който имаме при формата за 1. л. ед. ч. на глаголитѣ вследствие на прегласа на ѫ. Въ 1. л. мн. ч. имаме завършъкъ -ме. Особено важни въ разложкия говоръ сѫ формитѣ за 3. л. мн. ч. Тукъ нашиятъ говоръ ни показва особеность, която е изобщо рѣдка въ българския езикъ, именно изпадането на крайната съгласна. За да се избѣгне съвпадежътъ съ формата за 3. л. ед. ч. глаголитѣ отъ III-то новобългарско спрежение удължаватъ крайната гласна. По-късно това удължение минава по аналогиченъ пѫть и въ завършъка на останалитѣ глаголи. Така въ нашитѣ текстове намираме миръ̈ваа 245, работаа 245, почиваа 245, веселаа 248, пливаа 249. Подобни явления имаме и въ нѣкои срѣдни македонски говори. Интересни се явяватъ формитѣ за 3. л. мн. ч. на глаголитѣ съ меки основи: пѐеѧ 248, благода̀реѧ 220. Очевидно тѣ сѫ получени отъ форми *пѐет *благода̀рет, при които споредъ владѣещето въ говора правило, е изчезнала крайната съгласна. По-нататъкъ сѫщитѣ форми сѫ попаднали подъ влияние на споменатитѣ по-многобройни случаи миръ̈ваа, рабо̀таа и т. н.

Въ нашитѣ текстове обаче, поради външно влияние, сѫ употрѣбени и глаголни форми за 3. л. мн. ч. съ запазена крайна съгласна: приносатъ 218, тъ̈ратъ 218, вѫршатъ 224, кротолѝсатъ 225, дотѫрчоватъ 229, сла̀ватъ 238, веселатъ 239 и т. н. Типично разложка се явява тукъ диспалатализацията на завършъка при мекитѣ основи. Тя́ очевидно въ нашия говоръ е била свършенъ фактъ преди да изпадне крайната съгласна. Диспалатализацията обаче не е смогнала да се настани навсъде. Въ нашитѣ текстове имаме случаи отъ прегласъ въ завършъка на глаголитѣ съ мека основа, срвн. покажетъ 217, растъ̈ретъ 225, ма̀четъ 230, ка̀жетъ 231, пѣетъ 235, станетъ 241. Както показватъ изтъкнатитѣ по-горе примѣри пѐеѧ благода̀реѧ втората фаза отъ развитието на тия форми следъ изпадането на крайната съгласна е появата на гласна *а* въ завършъка поради влияние отъ страна на глаголитѣ съ твърда основа. Въ най-ново време вече е настанала контракция въ завършъка *-еа*, както показватъ следнитѣ форми, посочени у Алексиева: зна̀а̄, пѣ̀я, фа̀ла̄. По тоя начинъ имаме пълно изравнение между формитѣ за 3. л. мн. ч. на глаголитѣ съ твърди и съ меки основи, когато ударението не е падало върху завършъка. Когато ударението е падало върху завършъка при глаголитѣ съ мека основа, тогава прегласеното окончание е оставало неизмѣнено: връвä, димä, дръжä, кипä и т. н. (вж. Н. Алексиевъ, ц. с. 113).

Особеность, която свързва разложкия говоръ съ западнитѣ и югоизточни говори, е запазването на несъкратенитѣ итеративни форми на -ова или -ува. Въ това отношение нашитѣ текстове сѫ напълно последователни: исповедовамъ 220, верȣваа 222, ѽздравова 222, венчȣва 223, извършова 223, дотѫрчоватъ 229, казȣвамъ 240, загȣбова 243, липцȣва 243, видȣва 243, варзȣватъ 247, развѫ̀рзоватъ 247, радȣваа 248.

Въ имперфектнитѣ и аористни форми за 3. л. мн. ч. ще изтъкнемъ изчезването на съгласната *х* въ завършъка: потапцкаа 239, бѐа 240, извехнàа 243, загубѝа 243, мѫ̀рдаа 245, зайдоа 245. Срѣдъ тѣзи обикновени случаи заслужава да се изтъкне и асимилуваната форма ѡтидо̀о 248. Близость съ западнитѣ говори издава и архаичната аористна форма можѐ 230. Съ архаичность се отличава и формата распѐ.

Между заповѣднитѣ форми заслужава да се изтъкне о̀бишъ 216. Отъ нея ясно се вижда връзката на глагола обидя съ обвидѣти. Въ други наши говори (повечето югоизточни) заповѣдната форма на този глаголъ вече гласи обиди.

Отъ по-особенитѣ сегашни итеративни форми, които намираме въ нашитѣ текстове, ще изтъкна излàзи 3. л. ед. ч., която очевидно има доста изразителна архаична отсѣнка.

Членъ. Разложкиятъ говоръ ни дава указания, че срѣщащиятъ се тукъ граматиченъ членъ *-о* е сравнително ново явление, възникнало подъ влияние на западни говори. Тѣзи указания откриваме въ обстоятелството, че членъ *-о* тукъ не е повсемѣстенъ. Именно имената съ меки основи иматъ прегласено членно окончание: цàре, крàле, ко̀не, денѐ, зѐте и т. н. Известно е, че прегласътъ на *ʼъ* въ посока къмъ ę *е* е хронологично взето много по-ново явление въ живота на българския езикъ, отколкото първичната вокализация на *ъ*. Въ гореприведенитѣ членувани форми отъ имената съ меки основи мѫчно бихме допустнали, че имаме прегласъ на *о* въ *е* следъ меки съгласни. Защото въ такъвъ случай сжщото нѣщо бихме очаквали да видимъ и въ срѣднитѣ македонски говори, гдето прегласътъ на *о* въ *е* е доста често явление, сравни напр. волой, столой покрай ножей ключей. Друго доказателство, че членъ *-о* е късно явление въ разложкия говоръ може да се види въ факта, че прилагателнитѣ имена никога не взиматъ членъ *-о*; гула̊миа̥, ста̥рйа̥, ба̊лиа̥ и т. н. Въ нашитѣ текстове намираме примѣри и отъ единия и отъ другия видъ членъ: грѣхò 217, синò 219, петивнико 219, понтѧнино 219, светò 229, гробо 230, живото 230, крьсто 230, дèрто 235, йзворо 235, умò 239, гласò 241. господàре 227, раè 230 плачè 231, пжте 235, гнилèше 244; свѧтòвнїѧ, греòвнїѧ, лажòвнїѧ 242.

Предлози. Между предлозитѣ, които намираме въ нашитѣ текстове, заслужаватъ внимание кахъ „къмъ“, кодъ „при“, прозъ „презъ“. Двата последни се срѣщатъ въ наши западни и северозападни говори, а съответствия на първия откриваме въ югоизточни говори. Предлогъ кахъ е възникналъ по следния начинъ. Отъ първоначално къ настава, вследствие на обикната въ българския езикъ склонность къмъ удвоение на предлозитѣ, форма къкъ. Тя действително ни е засвидетелствувана и исторически въ българския Люблянски ржкописъ отъ XVII в., срвн. елàте кьк' нѥго 20^{а}, как' дрꙋгыго ѿидохме 41^{а}, едйнь кьк' дрꙋгыго 87^{б}, и кьк' мѐне вѐсело ми говòрѣше 106^{а}. По-късно чрезъ дисимилация отъ кък получаваме кѫх.

Предлогъ код, който, както казахъ, се срѣща и въ нѣкои западни наши говори, води произхода си отъ по-старо кон. Настанала е замѣна на крайната съгласна подъ влияние на предлозитѣ под, над, пред. Сжщото е станало и въ сръбски езикъ. Че този предлогъ е билъ обикнатъ отъ край време въ наши западни говори свидетелствува обстоятелството, че въ охридския говоръ се срѣща въ най-обикновена употрѣба въ старинния си видъ кон.[1]

---

[1] Въпросниятъ предлогъ представя адвербиализувана форма отъ старото сжществително конь „начало, край.“ Сжщото нѣщо въ българския езикъ се е повторило и съ край, употрѣбявано днесъ и като сжществително и като наречие. Погрѣшно е обяснението, което се дава на предлогъ код отъ Цв. Тодоровъ (вж. Северозапад. бъл. говори 61). Авторътъ приема, че тукъ имаме изяснение на б въ кълм.

Много любопитенъ се явява предлогъ прозъ. Историята на неговото възникване е следната. Въ старобългарски редомъ съ предлози чрѣзъ чрѣсъ е сѫществувалъ и предлогъ скрозѣ. Чрезъ контаминация на тѣзи две форми се получаватъ нови предлози, които до сега се посочваха само изъ другитѣ славянски езици, но не и въ българския езикъ. Така напр. имаме руско диал. скрозь, сърбх. kȑz, kȑza, словен. krèz, пол. skròś, w-skròś. Между тия форми ще вредимъ и българско диалектично проз. То се отдѣля отъ формитѣ въ останалитѣ славянски езици и съ своята начална съгласна. Последната именно прави очевиденъ факта, че една форма кроз получена на българска почва е била подложена и понататъкъ на промѣни поради влияние отъ страна на предлогъ през.

Ударение. Характерното за разложкия говоръ двойно ударение намираме и въ нашитѣ текстове: пòкажй го 246, божèственйте 246, растàканйте 249, прàведнйците 237. По отношение на това двойно ударение въ разложкия говоръ нашитѣ текстове ни даватъ възможность да установимъ доста важни нѣща. Именно на много мѣста върху думитѣ е означавано само второто ударение. Това обстоятелство ясно говори, че второто ударение е било чувствувано особено силно. Ето нѣколко примѣра: гробищàта 241 въ сѫщность грòбищàта; ωсꙋденйте 231 въ сѫщность ωсꙋденйте 231, наместй гы 237 въ сѫщность нàместй гы 237, благославемè те 220 въ сѫщность благослàвемè те 228.

Глаголитѣ въ заповѣдната си форма за 2. л. ед. ч. иматъ винаги ударение върху първата си сричка: кàчи 237, тꙋри

Преди всичко образуваното отъ мѣстоименна основа наречие за означение на мѣсто къде навсѫде въ българския езикъ живѣе въ формитѣ где, де. Онѣзи форми, които въ новобългарски иматъ сѫщото значение и пазятъ гласната на корена не идатъ отъ къде (запазването на еровата гласна тукъ би било немислимо на българска почва, още въ Супр. паметникъ форма къде е много по-обикновена отъ къде), но отъ съответната форма за означение на посока кѫдоу>кѫдѣ—кѫде, срѣдномак. каде. Смѣсването на двете форми е най-обикновена проява въ новобългарски. Не бива по-нататъкъ да се испуска изъ предъ видъ, че нашата западна форма код не може да се отдѣля отъ съответната форма въ сърбохърватски езикъ. А при обяснението на Цв. Тодоровъ излиза, че и въ сърбохърватски можемъ да имаме изяснене на ъ въ о.

и мн. др., следователно както въ западнитѣ и югоизточнитѣ говори. Прави впечатление, че аористнитѣ форми иматъ архаично ударение върху крайната гласна. Сѫщо такова ударение ще иматъ, разбира се, и причастнитѣ форми на *-л*: направйла 244, ѡтвȣрйлъ 230, кортолисàла 231, пристанàлъ си 231, свръшйлъ 232, тȣрйл си 232, станàлъ 233, раскаснàлъ 233, растȣрйлъ 233, приказàлъ 233, набрѫкàлъ 234, проповѣдàхте 236, преместйхте 236, ходйли 236, носйли 236, оуготовйлъ 236, оукрасйлъ 236, престопйхме 236, варнàлъ 236, поминà 245.

Заслужава да се изтъкне ударението на членуваната форма отъ пепел — пепелò 244. Сѫщото нѣщо имаме и въ неврокопския говоръ. Друга забележителна съ ударението си дума представя ветерèтъ 244, очевидно срещу вèтер. Тази особеность сближава нашия говоръ съ ония западни говори, въ които имаме ветерò, песакò и т. н. Сѫщото имаме и въ неврокопския говоръ.

Синтакса. 1. Възвратното мѣстоиме при конструкции съ сложни минали времена отъ възвратни глаголи има мѣстото си предъ спомагателния глаголъ: и се си сгȣшилȣ 246, зарадй нàсъ сѧ си родйлъ 231, ты си се показалъ 232, катò се си приказàлъ 233. По сѫщия начинъ и съкратенитѣ лични мѣстоимена, когато сѫ употрѣбени въ конструкции съ сложно време на глаголитѣ стоятъ предъ спомагателния глаголъ: който ви сѫмь оуготовйлъ 236, нѣкое врèме ны си создàлъ отъ нйщо 236, ны си оукрасйлъ 236. И двѣтѣ изтъкнати особености сѫ характерни изобщо за югоизточнитѣ ни говори.

2. И въ разложкия говоръ се забелязва занемара на дателната форма отъ възвратното мѣстоиме и замѣстването му съ лично при изречения, въ които субектътъ е притежатель на предмета или лицето, изразени въ изречението като допълнение на предиката: ке ги ѡдведе зàедно съ него 240, трѫсе кефа на бащà ми 241, ще ѡ̆творѧ оўстàта ми 236. Както се вижда, разложкиятъ говоръ е тръгналъ въ това отношение по пѫтя на нашитѣ западни говори, въ които все повече и повече се занемарява употрѣбата на възвратното лично и възвратното притежателно мѣстоиме въ посочения по-горе случай. И въ езика на приказкитѣ изъ сбирката на

Верковича, които сѫ по потекло изъ югоизточни македонски краища се забелязва сѫщото нѣщо. Върху тоя фактъ обърна внимание и П. А. Лавровъ (вж. Lidové povídky 321). Едно проследяване по нашитѣ говори сравнителното занемаряване или запазване на възвратното мѣстоиме би било доста поучително. Склоненъ съмъ да вѣрвамъ, че ще излѣзе на яве едно колебание въ употрѣбата имъ и стремежъ да бѫдатъ замѣнени съ обикновенитѣ лични мѣстоимена. По тоя начинъ ще бѫдатъ оправдани и многобройнитѣ грѣшки, които се допускатъ отъ мнозина, боравещи съ книжовния езикъ. Защото въпрѣки че славянскитѣ езици спадатъ къмъ оная група индоевропейски езици, които пазятъ наследената отъ праезика употрѣба на възвратното лично и притежателно мѣстоиме въ нашия случай (въ противоположность напр. на латинския езикъ, гдето имаме converto me, а не converto se; vendidi domum meam, а не suam), не е единственъ българскиятъ езикъ, който сочи по-друго и разбира се по-ново развитие по говоритѣ си. Върху разколебаната употрѣба на възвратното мѣстоиме въ книжовния полски езикъ обърна напоследъкъ внимание Dr. Ch. Löw въ статията си „O użyciu zaimka anaforicznego zamiast zwrotnego“ (Język Polski XX, 3, стр. 65—73).

3. Като дисюнктивни съюзи срѣщаме елѝ-елѝ, а като адверзативенъ съюзъ срѣщаме емѝ: сѐкой ôтъ неговѝте си рабòти êли ке сѐ похвали êлѝ ке сѐ засрàми, êмѝ вѝ се мòле на сѝчките 246.

Речникъ. Между по-рѣдкитѣ чуждици въ нашитѣ текстове прави впечатление алѝс гр. *ἀληθής*. Ще изтъкнемъ понататъкъ петивник гр. *ἐπιθυμητός*, исоп гр. *ὕσσωπος*, арабската дума усул и турската картал. Рѣдка чуждица е и арабската дума фурсàт 247. Между по-рѣдкитѣ наши думи ще изтъкна следнитѣ:

болѝка — свѧ̀тый ѡ̃бишъ ны й҆ й҆злекꙋвай болѝките наши.

брънзи (устни) — Гòсподи ѡ̃твори моите бръ̀нзи, й҆ оу҆ста̀та ми ще казꙋва твоѧ̀та похвала̀ 218.

гинѐчка — пеклò и гинѐчка ȅ мàлко врѐменїѧ живòтъ 243.

дългoтерпежлив — Господъ ȅ богатодàренъ мѝлостивъ долготерпежлѝвъ и многомѝлостивъ 223.

за̀сътно — Господи за̀сѫтно мѐсто си бѝлъ намъ отъ ро̀дъ въ родъ 225.

зашло̀ (изчезнало) — то̀лкова бѫ̀рже си зашло̀ о̂тъ о̂чи̇те ми 248.

йзгрѣвъ (изтокъ) — колкото е далѐко отъ йзгрѣва до за̀хода 223.

изненàдано — изненàдано ме бастисà 246.

навреден (наклеветенъ) — разсȣ̀дова по право навредените 224.

ист — да чи̇нимъ това̀ йстото 247.

накȣша̀не — въ ста̀ро врѐме накȣша̀нето отъ дѫрвото въ ра̀е дȣкара̀ на а̂да̀ма бо̀лесть 248.

очȣ̀вам — Господи ѡ̂достой не да сѐ ѡ̂чȣ̀ваме днѐска бѐзъ грѣхъ 221.

о̀цвръсти (imperat.) — ѡ̂цвръсти въ добро̀ на̀съ твойте пѣснополцы 238.

плюскам — да плюскаме съ раце 239.

погожба — нѐка бы̀де ми̇ръ, моги̇ людѐто нека би̇де погожба 220.

премеща̀ние — кой не кѐ запла̀че за жа̀лното твое премеща̀нїе 247.

пригръталка (пригръдка) — о̂тъ ма̀йчини̇те пригрѫталки 247.

рȣ̀кам (викамъ) — ке рȣ̀кне съ пла̀чъ 248.

сетнешно (последно) — со̀съ сѐтнешнȣ йсъпраща̀не 246.

скрио̀вник — който си скрио̀викъ на доброто 218.

сна̀жен (тѣлесенъ) — дѐка е сна̀жната оȣ̀бость 243.

тату — татȣ сѐтне нїе, който сме ѡ̂станали жи̇ви на землѧ̀та 240.

хтѐне — съ йска̀не йлй не хтѐне 247.

* * *

Сла̀виме тѐбе б҃же на̀шъ, сла̀виме тѐбе. Ца̀рю небѐсный, оȣ̀тѣшителю дȣ̀хю йстиненъ ко̀йто си на сѐкаде й си̇чко на пѫноваш̀ъ ко̀йто си скрио̀вникъ на добро̀то, и ко̀йто да̀вашъ живо̀то, ѐла й се за̀сели въ на̀съ, й не ѡ̂чисти ѡ сѐкаква гнѫсота̀ й кротоли̇сай добри̇й дȣши̇те на̀ши.

Свѧ̀тый бо̀же о̄тче, свѧ̀тый ѧ̆гкый Го̀споди сы̀не, свѧ̀тый безсмѐртный оȣ̀тѣшителю дȣ̀ше пожали на̀съ.

Слàвиме бащàта и҆ синò и҆ свѧтàго дꙋха. Сегà и҆ секога и҆ дòвека а̑минь.

Ѽ нàй свѧтàѧ трòйце, пòжали нàсъ, Гòсподи ѿчисти нàшите грѣ̀хове, владѝко ѿпрости беззаконїѧта нàши: свѧтꙑ̀й ѿбишъ ны и҆ и҆злекꙋвай болѝките нàши, заради̇̀ твоѐто и҆ме.

Елàте да сѐ помòлимъ и҆ да оу̑чинѝмъ метàнїе на Христà кòйто е а̑лѝсъ цàрь и҆ б҃гъ нашъ.

Стр. 217. Ѽ б҃же! пожалѝ ме спорѣ̀тъ голѣ̀матà ти мѝлост и҆ спорѧ̀тъ мнòгото цꙋмертлѫ̀къ твòй ѿчисти моѐто беззаконїе. Нàйвѐче мѧ ѿмꙑй ѿ моѐто беззакòнїе и҆ ѿ мòѧ грѣ̀хъ мѧ ѿчисти. Защòто а̑зъ си познàвамъ беззакòнїето и҆ грѣхò мѝ е всѧ̀кога прѐдъ мѐне тѐбе ѐдномꙋ согрѣшѝхъ, и҆ лòшо прѐдъ тѐбе на правѝхъ. За да сѐ покàжетъ прàви твоѝте дꙋми, и҆ да надвїешъ когàто нàчнешъ да сꙋдишъ. Защò е̑то съ безакòнїѧ сѐ самъ затроднелъ, и҆ съ грѣховѐ ме е̑ родѝла мàйкамы. Защò е̑то возмилꙋвàлси правинàта, показàлъ мѝ си незнàйните и҆ скрїенѝте рабòты о̑тъ твоѧ̀та философїѧ. Попрѫскайме съ и҆ссòпъ, и҆ ще сѐ ѿчисте: ѿмꙑй мѧ, и҆ ще и҆збѣлѣѧ повече о̑тъ снѣ̀гъ. Дàй ми да слꙋшамъ рàдость и҆ веселбà, ще сѧ̀ зарадꙋватъ сандардисанѝте кòгале. Ѽбрани на зàди лицѐто си о̑тъ мойте грѣ̀хове и҆ ѿчисти сѝчките мой беззаконїѧ. ѿ бòже вгрàди чѝсто сѫ̀рдце оу̑ мѐне и҆ пòднови прàви желàнїѧ въ корема мы.

Стр. 218. Не ѿтвѫрлей ме отъ твоѐто лицѐ и҆ св҃ѧго твоегѡ дꙋха не ѿвòждай ѿт мѐне. Повѫрнѝ ми назàди рàдостъ та отъ твоѐто спасѐнїе, и҆ мѧ ѿцврѫсти съ повелѝтелна разꙋмъ. Ще кàжа на грѣшницѝте ще поверꙋватъ твоѝте оу̑солѐ, и҆ неверницѝте ще поверꙋватъ въ тѐбе. Кортолѝсай ме отъ трепàне б҃же, б҃же кортолисовàчю мòй, ще сѧ зарадꙋва ꙗ̑зꙑ̀ка ми на твоѧ̀та прàвина. Гòсподи ѿтвори мойте брѫ̀нзи, и҆ оу̑стàта ми ще казꙋва твоѧ̀та похвалà. Защò а̑кò да бѐше поискàлъ корбàнъ, щѐхъ да дàмъ, не а̑ресовàшъ да тѝ се принòсатъ всесоженїѧ. Коробàнъ (sic) е на бòга смирѐнна мꙑ̀салъ, сѫ̀рдце расплàкано и҆ сѫндардѝсано бòгъ нещѐ посрами. Гòсподи съ твоѐто и҆скàнїе направы благàтокъ сїона, и҆ нѐка сѧ сгрàди їерꙋсалѝмската калѧ̀. Тогà ще а̑рѐсашъ коробàнъ (sic) о̑тъ прàвина, возношѐнїе и҆ всесожѐнїѧ: тога ще тꙋратъ на твòѧ ѡлтàръ телѐта.

Верꙋвамъ въ е̑дного̀ бо̀га баща̀, ко̀йто даржѝ сичко, Стр. 219. ко̀йто е на правѝлъ небо̀то ѝ земѧ̀та, ѝ сѝчко що то̀ се вѝди ѝ що то̀ се невѝди. Вѣрꙋвамъ и въ е̑дного̀ го̀спода ї̑исꙋса Христа̀, сыно̀ бо̀жїй петивнѝко, ко̀йто се е̑ родѝлъ о̑тъ баща̀та по-напрѐди о̑тъ сѝчките времена̀. ко̀йто е̑ ѝзлѣзалъ о̑тъ бо̀га баща̀ (какво̀то свѣтлина̀та ѝзла̀зи отъ сѫ̀нцето) ѝстиненъ б҃гъ ро̀денъ отъ ѝстинаго бо̀га, а̑ не напра̀венъ ра̀венъ съ баща̀та въ божество̀то, ко̀йто напра̀ сѝчко. ко̀йто зарадѝ на̀съ человѣцыте, ѝ заради на̀шето кортолисова̀нїе слѣзе о̑тъ небо̀то, зе сна̀га о̑тъ света̀гѡ дꙋха ѝ о̑тъ мома̀та Марїѧ, ѝ бидѐ человѣкъ. ко̀йто се ѝ распѐ зарадѝ на̀съ кога̀то сѝдеше на чефꙋтете понтѧнино Пила̀то, тога̀ б҃гъ оу̀мрѐ о̑тъ голѐми мѫ̀ки, ѝ бидѐ зако̀панъ. ѝ ко̀йто ѡ̑живѐ третїѧ дѐнь споретъ пророческѝте проречѐнїѧ. ко̀йто се ѝ качѝ на небо̀то, ѝ седи ѝздесна ко̀дъ баща̀та. ѝ ко̀йто пакъ ще до̀йде со̀съ а̑ла̀й, | Стр. 220. да сꙋди сѝчките человѣци жы̀вите ѝ оу̀мрелите, чїето ца̀рство не щѐ ѝма совраш̀о̀къ. Верꙋвамъ ѝ дꙋха света̀го Господа, ко̀йто да̀ва живо̀тъ на сѝчко, ко̀йто ѝзла̀зи о̑тъ баща̀та, комꙋто се покла̀неме ѝ кого̀то славимъ за̀едно съ баща̀та ѝ со сыно̀, ко̀йто е̑ дꙋма̀лъ про̀зъ пророческѝте оу̀ста̀. Верꙋвамъ е̑дна̀ свѣта, собо̀рна ѝ а̑по̀столска црѫ̀ква. Исповѐдовамъ е̑дно̀ крѫщѐнїе за ѡ̑прощенїе на грѣховѐте. Надам се да ѡ̑живѐѧтъ мрѫтвите. Надамсе ѝ за вѣ̀чнїа живо̀тъ на дрꙋгїа свѐтъ а̑минъ.

Славосло̀вїе велѝкое.

Сла̀виме тѐбе Г҃ди! ко̀йто нѝ си показа̀лъ видело̀то. Нѐка благода̀реѧ б҃га на небо̀то а̑нгелѐто ѝ светїйте, ѝ на земѧ̀та нѐка бы̀де мѝръ, могѝ людѐто нека бѝде погожба.

Фа̀лиме те, благославемѐ те, кланеме ти се, сла̀виме те, благода̀риме те зарадѝ голѐмата твоѧ̀ сла̀ва. Стр. 221.

Господи небѐсенъ царю, бо̀же, ѡ̑тче! ко̀йто даржѝшъ сѝчко. Господи сыне петивнѝкю, ї̑исꙋсе Христѐ, ѝ свѧтый дꙋхю!

Господи бо̀же ѧ̑гне бо̀жїе, сы̀не ба̀щинъ! ко̀йто повдигашъ ѝ но̀сишъ греѡ о̑дъ людѐто, по̀жали на̀съ. ты ко̀йто зѝмашъ греовѐто о̑дъ людѐто.

Прїимѝ на̀шата молѝтва. ты бо̀жїй сы̀не ї̑исꙋсе Христѐ! ко̀йто сѣдѝшъ ѝздесна ко̀дъ баща̀та по̀жали насъ.

Защо̀то токо̀ ты си свѧ̀тъ, токо̀ ты си г҃дъ ї̑исꙋсъ Христо̀съ, за сла̀ва на б҃га о̑тца а̑мѝнь.

Ка̀та дѐнь ке те сла̀ве, й ке фа̀ле твоѐто йме додѐ сѫмь
19. жѝвъ.

Господи ѡ҆достой не да сѐ ѡ҆чꙋваме днѐска бѐзъ грѣхъ.

Благословѐнъ си ты г҃ди, бо̀же на на̀шите бащи! й твоѐто йме ке фа̀лимъ й ке сла̀вимъ додѐ сме жѝви а̑мѝнь.

Господи йзлей твоѧ̀та мѝлость на на̀съ, каквото се на̀даме на̀ тебе.

Благословѐнъ си ты г҃ди наꙋчи ме твоите оўсꙋле!

Стр. 222. Господи за̀сѫтно мѐсто си бѝлъ намъ отъ ро̀дъ въ ро̀дъ. Ѧ҃ рекохъ: Господи по̀жали ме, йзлекꙋвай дꙋша̀та ми защо̀то на тѐбе согрѣшїхъ.

Господи ко̀дъ тѐбе дотѫрчѐхъ, на̀ꙋчи ме да чѝне твоѧ̀та во̀лѧ; защо̀то ты си бо̀гъ мо̀й.

Защо̀то оў тѐбе е йзворо на живо̀то, фо̀фь твоѧ̀та свѐтлость ке заглѐдаме вѝдело.

220. Ра̀спрости твоѧ̀ мѝлость на ѡ҆нїѧ люде, който верꙋваа фо̀фъ тѐбе.

Светы̀й бо̀же, светы̀й Ѧ҃гкый, светы̀й бесмѐртный по̀жали на̀съ.

Сла̀виме баща̀та й сыно̀ и света̀го дꙋха. й сега̀ й секога й довека. а̑мѝнь.

Дꙋшо моѧ̀ сла̀ви Го̀спода. Благосло̀венъ си ты̀ господи. дꙋшо моѧ̀ сла̀ви Господа, й сѝчките въ нꙋтрени мой славѐте свѧто̀го. негово ймя.

Дꙋшо моѧ̀ сла̀ви Го̀спода, й незабора̀вей сѝчките благодѣ̀нїѧ негови. ко̀йто ѡ҆прощава сѝчките твой грѣховей ко̀йто ѡ҆здравова сичкїте твой бо̀лести.

тр. 223. Дꙋшо моѧ̀ сла̀ви господа, ко̀йто чꙋва отъ поврѐда твоѧ̀ живо̀тъ, ко̀йто те венчꙋва съ благодѣ̀нїе й съ мно̀го да̀рове.

221. Дꙋшо моѧ̀ сла̀ви Господа, ко̀йто йзврѫшова твоето жела̀нїе за добрѡ̀. ще сѧ подно̀ви младоста̀ ты като̀ на карта̀лъ.

Го̀сподъ ко̀йто пра̀ви добрѡ̀ на людѐто, й разсꙋдꙋва попра̀во сѝчките наврѐдени.

Показа̀ свойте оўсолѐ на моисѐа проро̀къ чефꙋтете показа̀ свойте йска̀нїѧ.

Господъ е̑ богатода̀ренъ мѝлостивъ долготерпежлѝвъ й многомѝлостивъ — ко̀ито не наказꙋва секога нито̀ даржѝ гаресъ довека.

Не ни е̑ на правѝлъ споретъ на̀шите грѣ̀хове.

Защо̀ колкото е високо отъ земѧ̀та до небото, толкова̀ е продажлѝлъ го̀сподъ милостьта си на ѡ̂нїѧ люде който се боѧ̀тъ о̂т него.

Колкото е далѐко отъ ѝзгрѣва до за̀хода толкова е о̂тдалечилъ о̂тъ насъ на̀шите беззаконїѧ.

Какво̀то баща̀ жа̀ли синовете си, така̀ жа̀ли Господъ о̂нїѧ люде който са боя̀тъ ѿ нѐго.

Защо̀то то̀й позна̀ напра̀вата наша, сѣтѝ се че смѐ прѧ̀съ. Стр. 224.

Человѣ̀къ е като̀ трѐва живо̀то мȣ е като̀ цвѣтїе по полѐто, така̀ ще прецавтѝ.

Защо̀то ветерѐтъ замина̀ про̀зъ нѐго, ѝ нещѐ го ѝма, ѝ не щѐ позна̀е вѐке мѣ̀стото̀ си.

А божїѧ̀та мѝлость се излѝва о̂тъ о̂пѫрво̀й дорѝ докра̀й на ѡ̂нїѧ людїе, който сѧ боѧ̀тъ отъ нѐго.

И пра̀вината мȣ прехо̀ди дорѝ на внȣ̀цыте на ѡ̂нїѧ люде, който чȣ̀ватъ нѐгова зако̀нъ ѝ който по̀мнѧтъ неговѝте заповѣ̀ди, да гѝ вѫ̀ршатъ.

Го̀сподъ е̂ оу̑готвѝлъ на небо̀то неговѝѧ престо̀лъ, ѝ ца̀рството нѐгово на сѝчко заповѐдȣва.

Славѐте Господа сѝчки а҃нгеле нѐгови който сте сѝлни съ юна̀чество ѝ който ѝзврѫшова̀те неговите заповѣ̀ди, който чȣ̀ете гласо̀ на дȣ̀мите мȣ.

Славѐте Господа сѝчки воскарѐ негови, ѝ слогы̀ негови, който ѝзврѫ̀шовате во̀лѧта негова.

Славѐте Господа сѝчки созда̀нїѧ нѐгови. Стр. 225.

На всѧ̀ко мѣ̀сто дѣ̀то заповѣ̀дȣва то̀й.

Славиме баща̀та ѝ сино̀ ѝ свѧта̀го дȣ̀ха.

ѝ сега̀ ѝ сѐкога ѝ до̀века а́мѝнь.

Дȣшо моѧ̀ хва̀ли господа, ще хвале господа на живото ми, ще пѐа на б҃га моего̀ додѐ са̀мь живь.

Не надѐйте сѧ на големцы̀ ѝли на дрȣ̀гы человѣ̀цы, който не мо̀жатъ да вѐ кротолѝсать.

Ще ѝзлѣзе дȣша̀та мȣ ѝ ще сѧ̀ вѫ̀рне въ земѧ̀та си, въ то̀ѧ дѐнь ще сѧ растȣ̀реть сѝчките мѝсли нѐгови.

Блазѐ на ѡ̂не человѣ̀къ комȣ̀то пома̀га бо̀гъ ѝ ко̀йто сѧ на̀да на господа б҃га своего̀.

Който е̂ направѝлъ небо̀то ѝ земѧ̀та морѐто ѝ сѝчко що сѐ нахо̀ди въ нѝхъ.

Който сѐкога чȣ̀ва правина̀та, ко̀йто разсȣ̀дова по пра̀во навреденѝте, ко̀йто да̀ва храна̀ на гладнѝте.

Го̀сподъ и҆спꙋща затворени̑те, го̀сподъ вразꙋмѣ̀ва слѣ̀пите, господъ воздѝга старкаленїте, господъ милꙋва праведнїте.

Господъ чꙋва ꙗ҆банцїйте, сиракъ и҆ вдови̑ца ще преберѐ, и҆ па̀те нагрѣшнїте ще загꙋби.

Стр. 226 Ще царꙋва Господъ до̀века, тво̀й б҃гъ сїѡне о̀тъ ро̀дъ въ ро̀дъ.

Ѡ҆ христѐ бо̀же петивни̑че сы̑ню и҆ дꙋма бо̀жїѧ, ко̀йто си би̑лъ безсмѐртенъ, и҆ си пристана̀лъ зарадѝ на̀шето спасѐнїе, 24. да зѐмешъ сна̀га отъ свѧта̀ богоро̀дица и҆ отъ причи̑стата мома̀ Марїѧ, ко̀ито си стана̀лъ человѣ̀къ бѐзъ да сѐ промѐнишъ: распѐлъ сѐ си съ твоѧ̀та смрьть си бастиса̀лъ пекло̀то, ко̀йто си е̂дно̀ лицѐ ѿтъ свѧта̀ тройца, кого̀то сла̀виме като̀ бащѧ̀та и҆ като̀ свѧта̀гѡ дꙋха, кортоли̑сай на̀съ.

Стр. 235 Тропа̀ре който се пѣ̀етъ въ собо̀та мратꙋвцꙋ.

гласъ е҃

Благословенъ си ты Г҃ди наоу̑чї ме твоите оу̑сꙋле.

Си̑чките свѧты̑й наидоха и҆зворо на живо̀то и҆ ра̀йската порта, дано на̀йда и҆ ѧ̀ пѫте ка̀хъ раѐ съ покаѧ̀нїето, ꙗ҆ сьмь загꙋбената ѡ҆вца̀, кортолисовачю порꙋкай мѧ и҆ мѧ спа̀си.

Стр. 236. Ѡ҆ свѧты̑й мꙋченицы вїѧ проповѣда̀хте ꙗ҆гнето бо̀жїе, и҆ бидо̀хте за̀клани като̀ ꙗ҆гнета и҆ се преместѝхте ка̀хъ вѣ̀чниѧ живо̀тъ ко̀йто не ѡ҆старѣ̀ва, нѐмꙋ сѣ̀кога се молѐте со всѐ 25. сѫ̀рдце, да ни дарꙋва прощѐнїе на грѣховѐто.

Всѝчки лю̀де който сте ходи̑ли по тѣ̀сенъ и҆ плачѐвенъ пѫ̀ть на то̀ѧ живо̀тъ, и҆ който стѐ носи̑ли крьста като̀ ꙗ҆рѐмъ и҆ който съ вѣ̀ра стѐ ходи̑ли слѣ̀дъ мѐне, ела̀те да сѧ̀ насла̀дите на небѐсните да̀рове и҆ вѣнцы̀, който ви сѫмь оу̑готви̑лъ.

Ѡ҆ владѝко го̀споди! ꙗ҆ са̀мъ ѿбразъ на нейсказаната твоѧ̀ сла̀ва, а̂ко̀ ке и҆ да и҆мамъ ра̀ни грѣхо̀вни, а̂мѝ по̀жали насъ който смѐ твоѐ созда̀нїе, и҆ ны ѡ҆чисти зарадѝ твоѧ̀та ми̑лость, и҆ дай ни ми̑лата бащини̑ѧ, и҆ мѧ за̀сели пакъ въ ра̀е.

Го̀споди ты̀ нѣ̀кое врѐме ны̀ си созда̀лъ ѿтъ ни̑що, и҆ ны̀ си оу̑краси̑лъ съ твоѧ̀ божѐственъ ѿбра̀зъ: а̂ като̀ престопи̑хме твоѧ̀та заповѣ̀дъ, па̀къ ны̀ си варна̀лъ въ земѧ̀та, ѡтъ коѧ̀то Стр. 237. ны си | созда̀лъ, а̂мѝ ка̀чи ны на пѫрвата добродѣ̀телъ, за да сѧ преобразыме па̀къ на пѫрвата хꙋбость.

Бо̀же тꙋри на ра̀атъ твоѝте ро̀бе, и҆ наместѝ гы въ ра̀е, дѐто грѣѧтъ твоѝте свѧты̀й ѝ пра̀веднѝцыте като̀ сѫ̀нца та̀мъ: Го̀споди на̀мести твоѝте ро̀бе, ѝ ѝмъ ѿпрости сѝчките грѣхове

Бра̀тьа а̑йдате да просла̀вимъ трисолнечно̀то Божество̀. ѝ да рȣ̀каме свѧ̀тъ си ты̀ ѿтче безначалнїй сы̀не, ѝ божѐственый дȣ̀ше, про̀свети на̀съ ко̀ито ты́ слогȣваме съ вѣра, ѝ не ѝзвади отъ вѣчнїѧ ѿгѫнь.

Ѽ богоро̀дице чѝста ѝ благословѐнна ты̀ си родѝла бо̀га со сна̀га за спасѐнїе на сѝчките насъ, зарадѝ коѧ̀то сѝчките лю̀де на̀йдо̀ха спасѐнїе, дано̀ на̀йдеме ѝ нїе раѐ зара̀дъ тѐбе.

Ще ѿтворѫ оу̑ста̀та ми, ѝ ще сѧ напѫ̀лни дȣхо̀вна сѝла, Стр. 238. ѝ ще ѝзрека похвала̀ на ца̀рската ма̀йка, ѝ ще празнȣвамъ свѣ̀тлѡ, ѝ ще про̀славѭ съ ра̀дость нѐйныте чȣдеса̀.

- Ѽ богоро̀дице, коѧ̀то си живъ ѝ мно̀го то̀ченъ ѝзворъ, ѿцврѫсти въ добро̀ на̀съ твоѝте пѣснопо̀лцы, ко̀ито ѐдиногла̀сно ти пѣемъ ѝ ны̀ ѿдостой за сла̀вны вѣ̀нцы, кога̀то тѧ просла̀вы б҃гъ.

На̀й-божѐственїѧ Ї̀исȣсъ, ко̀йто сѣдѝ на бо̀жїй престо̀лъ, дойдѐ на лѐкъ ѿблакъ съ непобѣдѝма сѝла, ѝ кортолиса̀ людѐто, ко̀йто вы̀катъ: христѐ сла̀виме твоѧ̀та сѝла.

Ѽ на̀й-чѝста мо̀ме богоро̀дице сѝчките а̑нгеле ѝ лю̀де се зачȣдѝа за божествената твоѧ̀ сла̀ва; защо̀то си затрȣднѐла бо̀га, ко̀йто ѐ заповѣ̀днїкъ на сѝчко, ѝ си родѝла безнача̀лнїа сы̀нъ, коѧ̀то да̀вашъ спасѐнїе ѝ благополȣчїе на сѝчките лю̀дїе, ко̀йто те сла̀вать.

Ѽ богомȣ̀дри лю̀де ѐлате да празнȣваме то̀ѧ божѐственъ ѝ на̀й-почтѐнъ пра̀знїкъ на | бо̀жїѧта ма̀йка, ѝ да̀ плю̀скаме Стр. 239. съ рѫце, ѝ да сла̀виме б҃га, ко̀йто се ѐ родѝлъ о̀дъ нѐѧ.

Богомȣ̀дрите трѝ момчѐта не поклонїха се на направенїѧ ѝдолъ, като̀ на создѣтелѧ б҃га а̀мѝ потапцкаа юна̀чки ѿгненнїѧ стра̀хъ радȣ̀ваха се ѝ пѣ̀еха, благословѐнъ си ты̀ го̀споди бо̀же кого̀то са славѝли на̀шите бащѝ.

Хва̀лиме, благосла̀веме господа, ѝ мȣ̀ се покла̀неме, пѣ̀еме мȣ ѝ го сла̀виме сѐкога.

Го̀споди богоро̀дичното рождѐнїе е кортолиса̀ло трѝте богоȣго̀дни момчѐта въ нажѐжената пѐщь, ко̀ето тога̀ сѧ предказȣва̀ше, ѝ сега̀ сѧ ѝзвѫршȣва, сѝчкїа свѐтъ нака̀рȣва да тѝ пѣ̀ѧтъ: сѝчкы созда̀нїѧ славѐте го̀спода, ѝ го хва̀лите сѐкога.

Секой човѐкъ нѐка сѧ разѝгра, ѝ нѐка си просвѐтȣва оу̑мо̀, а̑нгелите нека сѧ весѐлатъ ѝ нѐка почѝтатъ сващѐнїѧ пра̀знїкъ на божїѧта ма̀йка, ѝ нѐка рȣ̀катъ, радȣ̀вай сѧ на̀йблагàтка богорòдице, сѧ̀кога чѝска мòме.

Ѡ̂ богорòдице мòме ты̀ си нàй-благословена: защòто сы̀нъ бòжїи, кòито се родѝ ѿ тѐбе, ѡ̂бра пеклòто, а̂дàма ѝзвыкà, клѐтвата доваршѝ, е̑ва кортолисà, смрӂттà оу̂трепà, ѝ ны̀е ѡ̂живѐхме. Затовà пѐемъ ѝ рȣ̀каме, благословѐнъ си ты̀ Хр҃те б҃же! кòйто си ѝзволѝлъ такà, слàвиме тѐбе.

Стр. 240. Чатѐнето отъ пӂрвата кнѝга коѧ̀то светы̀й
238. апòстолъ Павелъ е̂ пратѝлъ на селениклїите.

Брàтїе! ѝскамъ да знàете за оу̂мрѐлите, за да нѐ жàлите за нѝхъ, ѝ да нѐ плàчете, каквòто плàчеха ѝ дрȣговерците, кoйто не верȣваа ѝ се не нàдаа да ѝма дрȣкъ живòтъ на ѡ̂нòй свѐтъ, защòто акò верȣваме чи Ісȣсъ е оу̂мрѐлъ ѝ ѡ̂живѐлъ, такà ѝ б҃гъ ѡ̂нїѧ, кoйто са оу̂мрѐли сòсъ вѐра фофъ Ісȣса, ке гѝ ѡ̂дведѐ зàедно съ нѐго. защòто това ви казȣвамъ отъ господòва странà, ке нїе кoйто ѡ̂стàнемъ жѝви, когàто дòйде гòсподъ, не кѐ привàримъ оу̂мрѐлите: защòто самѝ гòсподъ ке слѐзе о̂дъ небòто съ бȣюронтїѧ, ѝ сòсъ а̑нгелскїй глàсъ, ѝ съ богòва зорнà, ѝ ѡ̂нїѧ кoйто са оу̂мрѐли сòсъ вѐра фòфъ Хрїстà, ке ѡ̂живѐѧтъ пòнапреди: татȣ сѐтне нїе, кoйто сме ѡ̂станàли жѝви на землѧ̀та, зàедно съ нѐго ке бѝдемъ грàбнати на ѡ̂блацы̀те, за дà посрѐшнемъ гòспода на воздȣхъ, ѝ такà секога ке смѐ на кȣпъ съ Гòспода.

„Чатѐнето отъ светò, вангѐле коѐто е написàлъ Іѡàннъ богословъ. господъ рѐче на чефȣтетȣ кoйто бѐа дошлѝ кòдъ
239. Стр. 241. нѐго: „на ѝсти ѝстина ви казȣвамъ: | ке кòйто слȣша поȣчѐнїето ми, ѝ верȣва въ ѡ̂ногòва, кòйто мѐ е пратѝлъ ѝма вѐченъ живòтъ, ѝ на сȣтъ не щѐ дòйде, а̂ми щъ прѐйде о̂тъ смрӂттà на животъ. на ѝстина ѝстина ви казȣвамъ, ке ѝде врѐме, ѝ сегà е когàто гласà на сы̀на бòжїѧ, ѝ катò чȣѧтъ мрӂтвите ще чȣетъ ще ȣжївеѧтъ. защòто, каквòто бащàта ѝма живòтъ оу̂ него си, такà е дàлъ ѝ на синò да ѝма живòтъ оу̂ него си. ѝ далъ мȣ̀ е фȣрсàтъ ѝ да сȣди; защото е̂ сы̀нъ чȣвѧ̀щий, не чоде̇те се на товà. защòто ѝде врѐме, въ кoйто сѝчките, кoйто са въ гробищàта ще чȣѧтъ гласò о̂тъ сы̀но бòжїй. ѝ ще ѝзълѐзатъ ѡ̂нїѧ, кoйто са правѝли добрѝ рабòти, ке стàнетъ за живòтъ. а̂ кoйто са правили злѝ рабòти, ще излѐзатъ ке стàнетъ за сȣдъ. не мòга ѧ̑ да прàве нѝщо о̂тъ сàмо сѐбе си: каквòто слȣшамъ такà сȣде, ѝ сȣдò ми е прàвъ: защòто не трӂсе мòѧ кѐфъ а̂мѝ трӂсе кѐфа на бащà ми кòйто мѐ е пратѝлъ.

Стихѝри на вто̀рый гла̀съ подо̀бно на ȅгда̀ о̂тъ дрѐва, на мратȣвцȣ. Стр. 242.

Бра̀тїѧ! ê ла̀те кра̀йна про̀шка да дадѐмъ на оу̀мрѐлїа, ѝ да благода̀римъ бо̀га: защо̀ то̀а ê кседиса̀ отъ ро̀да си ѝ кахъ гро̀ба сѧ прилѧпѝ; ко̀ито се не грѝжи вѐке за лажо̀вните работы ѝ за мно̀го грео̀вната сна̀га кадѐ са сега̀ родовѐто ѝ достовѐто; ȅто ще сѐ раздѐлимъ за его̀то да сѐ помо̀лимъ на Го̀спода да го тȣри на ра̀атъ.

Ѽ бра̀тїа! каква̀ е раздѐла, како̀фъ ȅ плачъ, какво̀ е рада̀не на то̀й саа̀тъ? затова̀ ȅлате, да ѿпростѐте на то̀й, ко̀йто бѐше прѐдъ ма̀лко врѐме съ на̀съ. защо̀то ще сѐ тȣри въ гро̀бъ, съ ка̀менъ ще сѐ покрїе въ темнѝца ще сѐ засѐли съ мѫ̀ртвыте ще сѐ зако̀па, ѝ отъ сѝчките ро̀дове ѝ до̀стове ще сѧ̀ раздѐли сега̀: за кого̀то да сѐ помо̀лимъ на Господа да го тȣри на ра̀атъ.

Сега̀ се растȣре свато̀внїѧ грео̀внїѧ ѝ лажо̀внїѧ панагѝръ, защо̀то дȣша̀та, ѝзлѐзе отъ ка̀щата си, калта̀ пȣцарнѧ̀ садо̀ се прȣтȣри; безгла̀сенъ не ѡ̂сѐща мѫ̀ртавъ ѝ непокла̀ща се: | кога̀то като̀ ѝспра̀щаме кахъ гро̀ба, да сѐ помо̀лимъ на Господа, за да дадѐ нѐму ра̀атъ довѣ̀ка. Стр. 243.

Како̀въ ȅ наше живо̀тъ? ȃлѝсъ ê като̀ цавто̀къ ѝ като̀ дѝмъ, ѝ като̀ оу̀тренна роса̀ за това ȅлате да вѝдимъ на гробища̀та ȃчѝкъ: дѐка е сна̀жната оу̀бостъ? дѐка е младоста̀ дѐка са ѡ̂чѝте ѝ сна̀жнїѧ по̀глетъ? сѝчките ѝзвехна̀а като̀ трѐва сѝчките се загȣбѝа. ê мы̀ ȅлате да сѐ помо̀лимъ на хрїста̀ со сѫ̇зи.

Голѐмъ е плачѐ ѝ рѫда̀нето, голѐмо е пешка̀нето и зоро̀, кога̀то се дѐли дȣша̀та о̂тъ сна̀гата: пекло̀ ѝ гинѐчка ê ма̀лковрѐменїѧ живо̀тъ: ѝ сѐнка, коѧ̀то се примѐща ѝ се загȣбова, лѫжо̀венъ со̀нъ, безрѐме липцȣва захмѐто, на зѐмнїа живо̀тъ. затова̀ далѐкȣ да бѐгаме отъ сѐкой свето̀венъ грѐхъ за да̀ наслѐдимъ небѐсните наслаждѐнїѧ.

Като̀ глѐдаме че лежѝ прѐдъ на̀съ, мѫртовѐцъ, юнѐкъ да зѐмемъ сѝчки за смрѫ̀тнїѧ часъ: защо̀ то̀а липцȣва като̀ дѝмъ отъ земѧ̀та като̀ цавто̀къ прецавте, като̀ трѐва се ѡ̂косѝ съ чȣлъ ке сѐ о̂вїе ѝ со̀съ землѧ̀ ке сѐ покрїе, кого̀то като̀ ке оу̀ста̀ймъ да сѐ не видȣва вѐйке да сѐ помо̀лимъ на | хрїста̀, за да̀ дадѐ нѐмȣ ра̀атъ до̀века. Стр. 244.

„Фнȣцы ȃдамови. ê ла̀те да вѝдимъ то̀а ко̀йто ê фѫ̀рленъ

42. на земѧ̀та по на̀ша ѡ̑мѧсъ, ко̀йто о̑ста̀ве сѝчката гиздось, ко̀йто
ке сѧ̀ растȣри въ гро̀ба отъ гнилѐше ѝ отъ ца̀рвето кого̀то
ке пїе темнѝца ѝ ко̀йто ке сѐ покрї̀е со̀съ зѐмлѧ: кого̀то като̀
ѡ̑ста̀ймъ да сѐ не видȣва веке, да сѐ помо̀лимъ не хрї̀ста, за
да̀ дадѐ нѐмȣ ра̀атъ довека.

Кога̀то дȣша̀та ке сѐ ıра̀бне отъ снӑгата со зо̀ръ отъ
стра̀шни а҃г҃гле, тога̀ забора̀ве сѝчките ро̀дове ѝ позна̀йницы,
ѝ се грѝжи ка кѐ се пока̀же на та̀мȣшнї̀те сȣдове, ѝ ка кѐ се
отъ дѐли отъ лажо̀вните рабо̀ти ѝ отъ многогрехо̀вната снӑга-
тога̀ съ мо̀лба да сѐ помолѝмъ сѝчки на сȣдникȣ, за да̀ ѝ
ѡ̑про̀сти г҃дъ сѝчко що ѐ направѝла.

Бра̀тїѧ! е̑лате да вѝдимъ въ гро̀ба пепело̀ ѝ пѫрстѫ̀ отъ
коѧ̀то сме напра̀вени, кадѐ ке ѝдемъ сѐга̀, па що̀ бѐхме по
напрѐди, кой е сирома̀х, ѝлѝ ко̀й е ѝмо̀тенъ. ѝлѝ ко̀й е̑ Гос-
пода̀ръ. па ко̀й е̑ слобо̀денъ. ѝ не смѐ ли сѝчките пѐпелъ?
Стр. 245. оу̑боста̀ на ѡ̑браза ѝзгнѝ ѝ смрѫ̀ттѫ ѝссȣшѝ | сѝчкиа цавто̀къ
на младоста̀.

А҃лѝсъ лажо̀вно нѐщо ѝ гнилѐшъ са сѝчките свето̀вни на-
243. слаждѐнїѧ ѝ големълѫ̀цы: защо̀то сѝчки липцȣваме сѝчки ке
оу̑мремъ, ѝ ца̀рове, ѝ пашѝ ѝ сȣдницы, ѝ зорбацїѝ, ѝ ѝмо̀тни
ѝ сирома̀си, ѝ сѝчки лю̀де: защо̀то сега се фѫ̀рлѧтъ въ гро̀-
бища ѡ̑нїѧ който бѐа нѐкога живи: за който, да сѐ помо̀лимъ
на Го̀спода, за да̀ ѝ тȣри на ра̀ат.

Сѝчките сна̀жна е҃лате сега се глѐдаа а̑лѧк, който прѐдъ
малко врѐме мѫ̀рдаа, сѝчките не работаа, мѫртвы са ѝ не
ѡ̑сѐщатъ, защо̀то ѡ̑чѝте за̀йдоа свѫрза̀а се ногѝте, ракѝте
мирȣваа, ѝ оу̑шѝте съ нѝхъ; ѩ̑зѝко се заключѝ о̑тъ мѫчѐнето
въ гро̀бъ ке сѐ тȣри: а̑лѝсъ са лѫжо̀вни сѝчките човѧ̀щи рабо̀ти.

Ѡ̑ богоро̀дице! коѧ̀то си ма̀йка на ѡ̑нова̀ слѫ̀нце, дѐто
не зао̀жда, мо̀лиме тѝ се: кортолѝсовай ѡ̑нїѧ лю̀де, който се
на̀даа на тѐбе ѝзмоли съ твойте молѝтви отъ премѝлостивїѧ
бо.ъ, за да тȣри на ра̀атъ того̀ва, ко̀йто се помина̀ сега̀ та̀мъ,
Стр. 246. дѐто почѝваа дȣшѝте на пра̀ведницыте; | по̀кажѝ го наследникъ
на божѐственѝте наслаждѐнїѧ въ сара̀ето на пра̀ведницыте,
за вѐченъ спо̀менъ пречѝста.

Като̀ ме глѐдате прѐдъ ва̀съ, ке лѐжа безгла̀сенъ ѝ без-
дȣшенъ заплачѐте за мѐне бра̀тїе ѝ ро̀дове, до̀стове, ѝ поз-
на̀йницы, защо̀то вчера̀шнїа дѐнь се разгова̀рехъ съ ва̀съ, ѝ
244. ѝзненадано ме бастиса̀ стра̀шнїа ча̀съ смрѫ̀тенъ, вї̀и е̑ла̀те
сѝчки, който ме милȣвате, ѝ ме ѝсъпратете со̀съ сѐгнешнȣ

йсъпращàне, защòто не щà ѿде вѐйке свàсъ нитȣ ке сѐ разгȣвàремъ отъ се натàтъкъ защòто навѫ̀рвемъ да йда при такòвъ сȣ̀дникъ дѐто нѐма а̂тѫръ: защòто тàмъ рòпъ и господàръ на кȣ̀пъ стоѧ̀тъ, цàрь й воскàрїнъ ймòтенъ й сиромàхъ на е̂днàкова сàйгїа: защòто сѐкой о̂тъ неговѝте си рабòти е̂лѝ ке сѐ похвàли е̂лѝ ке сѐ засрàми, е̂мѝ вѝ се мòле на сѝчките: секогà се молѐте за мѐне на Христà б҃га, да мѐ не прàти зарадѝ грѣ̀ховѐто ми въ пеклòто е̂мѝ да мѐ тȣ̀ри дѐтȣ е живòтната светлинà.

Христѐ! зарадѝ молѝтвите на мàйка ти й на твòѧ крестѝтелъ ї̂оàна, на прорòцыте, й на владѝцыте, на постныцы̀те й на прàведнїцыте й на сѝчките светцы̀ тȣ̀ри на рàатъ тòѧ твòй рòпъ, кòито се поминà. Стр. 247

Молитва слѣдъ ѡ̂певàлото прощàлна.

Гòспотъ нàшъ ї̂усȣ̀съ Христòсъ бòгъ нашъ кòйто е дàлъ божѐсвенїѧ фȣрсàтъ на свѧтѝте нѐгови оу̂ченѝцы й апòстоли, за дà варзȣ̀ватъ й дà развѫ̀рзоватъ ѿнїѧ люде, който се йспаднàли въ грѣ̀хове, та й нѝѧ па о̃дъ нихъ зѐхме ю̂рнекъ, й себѐпъ да чѝнимъ товà йстото данò ти простѝ дȣхòвно чѐдо! сѝчко щото си оу̂чинѝлъ на тòѧ свѐтъ съ йскàне йли нехтѐне. сегà и сѐкога й дòвека а̂мѝнь.

Стихѝри на ѡ̃смый глàсъ, който о̂мàшатъ на „о̂ преславнаго чȣдесѐ!“

О̃ чедо моѐ! кòй не кѐ заплàче за жàлното твое премещàнїе о̂тъ тòѧ живòтъ (оу̂мирàчка)? Защòто детѐ не дозрѐло о̂тъ мàйчинѝте пригрѫталки | сегà си исфрѫгнàло бѫ̀рже катò пїле, й се си сгȣшила кодъ б҃га, кòито е направѐчъ на сѝчките: ѡ̃ чедо! кòй не кѐ заплаче, катò гледа твоѐто йсно лице йзвехнàло, коѐто бѐше по напрѐди катò гѝздавъ самбакъ? Стр. 2

О̃ чедо моѐ кòй не кѐ йздѝхне й не кѐ рȣ̀кне съ плàчъ за фнòгото ти гѝздось, й за сладостà на чѝстїа ти живòтъ? защòто катò гимїа, коѧто нѐма дѝра, тòлкова бѫ̀рже си зашлò о̂тъ о̂чите ми. Елàте мой дòстове, рòдове й комшїи! зàедно съ мѐне да гò поздрàвимъ, да гò йспрàтимъ кàхъ грòбо.

Смрѫттà е слободїѧ на децàта: защòто не накȣ̀сйа отъ световните злины (грѐхове), й стигнàа на раàто, й се радȣ̀ваа на Авраа̀мовите скꙋтове съ небѐсна ра̀дость, и҆ сега̀ се весѐлаа накꙋпъ со̀съ божѐственныте собо̀рища на светѝте дѐца и҆ вѐрно пѐеѧ, защо̀то ѡ҆тидо̀а чѝсти греѐвната гнасота̀.

Въ ста̀ро врѐме накꙋша̀нето отъ дѫрвото въ ра̀е дꙋкара̀ на Ада̀ма бо̀лесть, кога̀то змї̀ѧта и҆зъблюва ѡ҆тро̀вата: защо̀то чрѐзъ нѐго флѐзе ѻ҆̏бщата смрѫ̀ть, коѧ̀то изѝда човѣ̀ка: а̂ма като̀ дойдѐ Господа̀ре, стѫркалѐ змї̀ѧта, и҆ ни дарꙋва ра̀атъ: затова̀ да рꙋ̀каме нѐмꙋ: „кортолисовачю по̀жали! и҆ тї̀ѧ който си зѐлъ, тꙋ̀ри и҆ на ра̀атъ со̀съ твойте светцы.

Ѻ̂ богоро̀дице мо̀ме! коѧ̀то си оу̑тѣшѐнїе на дерто̀вните и҆ на распла̀канѝте, и҆ и҆сцелѐнїе на бо̀лните, кортолѝсовай село̀то и҆ людѐто ты, коѧ̀то си барашикъ на ѡ҆̏нїѧ, който се бѝеѧ на во̀йска, ѝ тишина̀ на ѡ҆̏нїѧ, който плѝваа по разигра̀ло се мо̀ре ѐла рицацїко за христїа̀нето.

ОТЪ КУКУШЪ ДО ГУМЕНДЖЕ.

(Пѫтни бележки).

Отъ Владимиръ А. Карамановъ.

На 14 февруарий 1913 год., като Кукушки окрѫженъ управитель, заминахъ по служебна работа заедно съ кукушкия кметъ Анчо Поповъ за гр. Гумендже, центъръ на гумендженската околия, съставляваща часть отъ Кукушка окрѫгъ.

Всички пѫтувахме съ коне и по най-прѣкитѣ пѫтища, които водятъ отъ Кукушъ за Гумендже и минаватъ презъ канала между Арджанското и Аматовското езеро „гечита“ (прелѣза) на р. Вардаръ, между селата Кара-Суле и Боимица, и отъ тамъ презъ с. Гъргопикъ за гр. Гумендже.

Щомъ излѣзохме отъ Кукушъ, бърже минахме юго-западнитѣ му нанадолнища и желѣзния пѫть Солунъ-Кукушъ-Дойранъ-Дедеагачъ, просичащъ тия нанадолнища, и навлѣзохме въ плодородната и равна околность на селото Армутчи, заемаща южния край на едно неголѣмо, но равно, красиво и плодородно поле, разположено въ северо-загадната половина на кукушката околия, заградено отъ всички страни съ краищата на юго-западнитѣ разклонения на Карадагскитѣ височини, или западната часть на Круша планина. Това поле нѣмаше отдѣлно название и се наричаше по името на селата, разположени въ него. Обикновено го наричаха Хърсовско поле, по името на с. Хърсово, разположено въ северния му край, на пѫтя отъ Дойранъ за Кукушъ. Сѫщото поле е известно и подъ названието Армутчиско поле, по името на доста голѣмото и богато село Армутчи, разположено въ южния му край. То бѣше доста населено и добре обработено. Голѣма часть отъ земята му бѣше чифлишка. Населението му въ почти всички села бѣше чисто българско, съ исключение на селото Армутчи, населено само отъ турци. Главнитѣ земедѣлски произведения бѣха житата и царевицата, които ставаха отлично. Култивираха се и нѣкои отъ индустриалнитѣ растения, като сусамъ, памукъ и афионъ.

Селото Армутчи минахме безъ да спремъ въ него. То бѣше обикновено турско село, съ широки дворове и високи зидове, изъ което се мѣркаха обръщаха внимание на всѣки пѫтникъ нѣколко по-голѣми и двоетажни паянтови постройки, притежание на по-богатитѣ мѣстни турци. Бѣше чисто земедѣлческо и доста заможно село, съ производство главно на жита и царевица и по-малко сусамъ, памукъ и афионъ. Отглеждаше се и доста дребенъ добитъкъ — овце, за което благоприятствува голѣмата мѣра въ околноститѣ на селата.

Отъ това село взехме западна посока по направление на българското село Крецово, разположено на високо, по юго-източното странище на единъ доста високъ и личенъ хълмъ, съ хубавъ изгледъ отъ него на ближната околность. На тоя хълмъ, известенъ подъ името „Лазарица“, е ставалъ голѣмъ съборъ всѣка година на Великденъ. Въ селото спрѣхме малко на почивка. Броеше повече отъ 80 кѫщи съ чисто българско население, занимаваще се съ земедѣлие и скотовъдство, отглеждане на овце, пасещи по обширната околность отъ праздни мѣста и мери. Всѣка пролѣть въ околностьта на сѫщото село сѫ се откривали мандри, въ които се е приготовлявало хубаво овче сирене, продавано въ Солунъ. Въ селото имаше българска черква и училище.

Следъ кратката почивка въ село Крецово се отправихме малко въ северо-западна посока за с. Драгомирци, гдето щѣхме да обѣдваме. Скоро стигнахме въ това доста голѣмо и чисто българско село, разположено по западнитѣ странища на хълмоветѣ, спускащи се къмъ източнитѣ брѣгове на Арджанското езеро и не далече отъ това езеро. Отседнахме за почивка и обѣдъ въ скромната кѫща на тамошния български свещеникъ. Дѣдо попъ ни прие радостно, а баба попадия набърже приготви обѣдъ отъ пържени яйца и сварения за тѣхъ вкусенъ бобъ, понеже деньтъ бѣ постенъ — срѣда.

Селото Драгомировци броеше около 150 кѫщи, всички българи екзархисти и съ будно национално съзнание. Имаше черква и училище. Съ малкитѣ схлупени кѫщички и скромната обстановка въ тѣхъ селото приличаше на едно отъ по-беднитѣ села въ кукушката околия. Това се дължеше на по-малко плодородната му околность, състояща отъ хълмисти мѣстности. Населението му се препитаваше отъ земедѣлие и скотовъдство и плетене рогозки, правени отъ растещата въ изобилие тръстика по край брѣговетѣ на Арджанското езеро. Нѣколко семейства се препитаваха и отъ риболовство.

Отъ високото разположение на с. Драгомирци се отваряше хубава гледка на близкото и хлътнало предъ него въ дълбочината Арджанско езеро, на разположенитѣ край езерото села, хълмове и долини, както и по-далечнитѣ високи планини.

Арджанското езеро има продълговата и неправилна форма, простираща се отъ северъ къмъ юго-западъ. То заема голѣмо пространство. Въ по-голѣмата си часть брѣговетѣ сѫ му низки и блатливи, обрасли съ висока тръстика. Въ него се втичатъ водитѣ отъ Дойранското езеро и нѣколко малки реки отъ околностьта му. Водата му се изтича чрезъ единъ широкъ и доста дълбокъ каналъ, имащъ началото си въ южния му край. Тоя каналъ, мочурливъ и отъ двѣтѣ си страни, е дългъ нѣколко километра и се втича въ близкото Аматовско езеро, което въ сѫщность е едно голѣмо блато. То има сѫщо неправилна, продълговата форма отъ северъ къмъ югъ, по-широко въ северния край. И то заема голѣмо пространство, не по-малко отъ Арджанското езеро. Чрезъ единъ каналъ — на изтокъ по дългъ отъ канала, който го свързва съ Арджанскота езеро, се изтича въ долното течение на р. Вардаръ.

Поради блатата край брѣговетѣ на тия две езера, съседнитѣ населени мѣста много страдаха отъ малария. По-голѣмата часть отъ тогавашното Аматовско езеро-блато, ако не и цѣлото, както и доста отъ повърхнината на Арджанското езеро днесъ сѫ пресушени и оздравени. Отводнитѣ пространства сѫ използувани за обработване и прехрана на поселенитѣ въ близката имъ околность многобройни гръцки бѣжанци и преселници, замѣстили старото имъ българско население, избѣгало презъ 1913 г., по време на междусъюзническата война, следъ кукушкитѣ боеве, когато гръцката войска горѣше и разрушаваше всички български села.

Каналътъ, свързващъ двѣтѣ езера, бѣ известенъ между мѣстното и околно население подъ названието „Демата.“ Презъ сѫщия каналъ се преминаваше (презъ „гечита“) съ голѣми, дълги и тѣсни лодки, първобитна направа, карани отъ лодкари съ дълги прѫти. Правото за преминаване презъ канала се откупуваше всѣка година отъ частни лица, мѣстни жители, които вземаха отъ всички пѫтници известна такса, за прекарването имъ отъ единия на другия брѣгъ. Съ лодкитѣ можеше да се прекарватъ не са̀мо хора, но и добитъкъ; то бъше малко опасно и трудно за едрия добитъкъ, понеже тия лодки бѣха доста плитки и тѣсни. така че по-буенъ добитъкъ можеше лесно да прескочи краищата и да се удави. Широчината на канала-изтокъ на разни мѣста по течението бѣше различна. При мѣстото на „гечита“ тая широчина не бѣше по-малка отъ стотина метра и съ дълбочина до два метра. Нивòто на водата бѣше въ зависимость и отъ времето. Въ пролѣтно и дъждовно време бѣше по-високо, а презъ сушата и лѣтото по-низко: Странищата на канала и отъ двѣтѣ му страни бѣха блатливи та преминаването презъ блатливата мѣстность бѣше трудно, защото трѣбваше да се събува човѣкъ и да гази, а и конетѣ потъваха и бавно се движеха. Тукъ-тамъ по отворената пѫтека низъ тръстиката, както и на мѣстата безъ тръстика, въ блатливитѣ мѣста, имаше поставенъ по нѣкой голѣмъ камъкъ и имаше направени насипища отъ земя, трѣбваше да се прескача и да се препъватъ конетѣ.

И двѣтѣ езера бѣха пълни съ разни видове риба — главно шаранъ, сомъ и щука. Риболовството по тѣхъ се е отдавало въ турско време на предприемачъ. И презъ българското управление Арджанското блато бѣше отдадено на единъ българинъ отъ Кукушъ. Улавяната риба се донасяше предимно на пазара въ Кукушъ и по-голѣмитѣ околни села.

Следъ като починахме и се наобѣдвахме въ селото Драгомирци и си взехме сбогомъ отъ дѣдо попъ и нѣколко души селяни, дошли да ни видятъ, тръгнахме да продължимъ пѫтя си и вървѣхме въ югозападна посока, все близу до брѣга на Арджанското езеро, за да стигнемъ на прелѣза, намиращъ се недалечъ отъ изтока на канала отъ езерото, и да се прехвърлимъ на отсрещния, дѣсния му брѣгъ, отъ гдето започваше равно като длань поле, часть отъ северния край на голѣмото поле, което се простира по двата брѣга на долното течение на р. Вардаръ.

Като пристигнахме до канала „Демата“, намѣрихме тамъ свободни отъ работа наемателитѣ на прелѣза, които веднага ни прекараха на отсрещния брѣгъ. Прекараха конетѣ на нѣколко пѫти, съ голѣмо внимание да не се подплашатъ особено по-буйнитѣ отъ тѣхъ, които здраво държеха по двама души.

Следъ като внимателно изминахме презъ блатата, покрай канала, навлѣзохме въ равната и обширна мѣстность между канала и лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ, който отстоеше на повече отъ единъ часъ отъ канала и не се виждаше поради низкото му корито и дървесната растителность по брѣга му въ околноститѣ на с. Кара-Суле. Скоро, поради минаващъ тренъ, забележихме мѣстото на платното на желѣзния пѫть Солунъ-Скопие и близката до с. Кара-Суле гара на сѫщото име. Тая малка гара отъ преди нѣколко години бѣ добила по-голѣмо значение и известность поради свързвания съ нея клонъ, дългъ до 25 километра, на желѣзопѫтната линия Солунъ-Кукушъ-Дойранъ-Деде агачъ и Цариградъ. Клонътъ се свързваше съ тази линия при гарата й Килиндиръ“ или Крондирци.

Следъ повече отъ половинъ часово ускорено яздене, стигнахме на гара „Кара Суле“. Отбихме се тукъ, за да починемъ малко и да я разгледаме. Бѣше завзета само отъ гръцка войска и се обслужваше отъ милитаризирани гръцки чиновници и пионерни войници. Охраната й, по протежение отъ гара „Солунъ“ до гара „Гумендже“ (последнята намираща се на нѣколко километра северо-западно отъ гара „КараСуле“) бѣ сѫщо тъй заета отъ наши войнци. Тогава на гарата „Кара Суле“ се намираше и единъ български чиновникъ-желѣзничарь, изпратенъ отъ нашитѣ военни желѣазопѫтни власти, да следи и обслужва преминаванията на треноветѣ съ военни материяли и нашата армия на Тракийския боенъ театъръ, идещи отъ София, или отъ други станции на пѫть за къмъ Дедеагачъ и Чаталджа. Свързването на София съ желѣзница до Дедеагачъ, Димотика, Люле-Бургазъ, Чорлу и околноститѣ на Чаталджа и София можеше тогава да става само по линията „Нишъ-Скопие-Кара Суле“. Подържането на клона Кара Суле-Килиндиръ се извършваше отъ български работници и желѣзничари, макаръ че се охраняваше, въ една часть, и отъ гръцки войници.

Напуснахме бързо гарата Кара Суле и тръгнахме въ западна посока, за да стигнемъ рѣката Вардаръ при прелѣза й, между селата Кара Суле и Боимица, отстоещъ до два километра отъ гарата. Скоро стигнахме въ Кара Суле и безъ да се отбиваме въ него го преминахме, бързайки да стигнемъ на дѣсния брѣгъ на Вардаръ.

Макаръ и да не се отбихме въ селото, можахме хубаво да го изгледаме и да добиемъ представа за него. Първа войска отъ съюзницитѣ, която бѣ влѣзла въ това село, бѣ гръцката. Тя бѣше установила въ него и гръцко управление, поради това и селото не бѣше въ никаква връзка съ установеното българско управление въ Кукушкия окрѫгъ. Разположено е близо до лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ и на равно мѣсто. Почвата на околностьта му е наносна и много плодородна. Броеше около 150 кѫщи, въ голѣма часть двоетажни. Горниятъ етажъ бѣше приспособенъ за отглеждане свилената буба. Населението му състоеше отъ турци и българи. Българитѣ бѣха мнозинство — ³/₄ отъ цѣлото население. До балканската война тѣ се дѣлѣха на екзархисти и патриаршисти или гъркомани. Последнитѣ бѣха само нѣколко кѫщи и постепенно българското народно съзнание и въ тѣхъ се усилваше. Изобщо българитѣ отъ това село се отличаваха съ будното си народно съзнание; въ борбата си срещу турцитѣ тѣ бѣха дали доста жертви. Това село е родно мѣсто и на прочутия въ турско време български войвода по гевгелийския край, Иванчо Орджановъ Карасулията.

Главниятъ поминъкъ на населението отъ селото се състоеше отъ земедѣлие и скотовъдство, а въ последнитѣ години съ бубарство и търговия съ пашкули, които сѫ давали добъръ доходъ на жителитѣ му. Житата, особено царевицата, вирѣеха отлично, а сѫщо и бостанитѣ и нѣкои отъ индустриалнитѣ растения. За отглеждане на бубитѣ, низъ селото и околностьта му покрай р. Вардаръ имаше много черничеви дървета. Селото по всичко изглеждаше да е заможно, за което е спомогнало и близката до него желѣзопѫтна станция.

На нѣколко стотинъ метра отъ селото протича Вардаръ. Тукъ е началото на долното му течение. Особено пролѣтно време тукъ Вардаръ става широкъ съ стотина метра, та може да се мине съ лодка и салове. На най-тѣсното и сгодно мѣсто отъ течението му, между селата отъ двата му брѣга Кара Суле и Боймица се намира прелѣзътъ, който става посрѣдствомъ голѣма, широка и плитка лодка, наречена корабъ, карана отъ двама души лодкари, служещи си съ дълги пръти, вмѣсто лопати. Съ тая голѣма лодка едновременно се прекарватъ хора и добитъкъ, коля и разни товари. Правото на преминаване на тоя прелѣзъ всѣка година се отдаваше на закупувачъ. Лодкаритѣ обикновено сж двама души, съдружници, по единъ отъ двете съседни села, които всѣки день, освенъ въ дни на най-лошо време презъ зимата, дохождаха да прекарватъ пжтници и отъ двата брѣга на Вардара. Всѣка вечерь, по редъ, тѣ закачваха лодката на лѣвия или на дѣсния брѣгъ.

Когато пристигнахме, лодката-корабъ бѣше на карасулийския брѣгъ, свободна да ни прекара на отсрещния брѣгъ. Бѣхме съ шесть коня, та лесно се прехвърлихме изведнажъ.

Бѣше вече на мръкване, а до Гумендже имаше още 15-тина километра, та поради това не се отбихме въ близкото и голѣмо село Боймица, а поехме по прѣка пжтека презъ полето, да стигнемъ шосето, което минава западно отъ село Боймица и свързва гара „Гумендже“ съ гр. Гумендже. Пжтьтъ за Гумендже, на малко разстояние отъ брѣга на Вардара, започва постепенно да се издига и да върви по разклоненията и хълмоветѣ, всички отъ политѣ на планината Паякъ, която се издига западно и северо-западно отъ гр. Гумендже. Шосето не бѣше доизкарано, защото липсваха мостове, водостоци и подпорни стени и окопи. Въ сухо време той бѣ сгоденъ пжть и работѣше презъ всичката година поради връзката му съ гара „Гумендже“ и цѣлия гумендженски край. Пжтувахме по шосето въ тъмно, около два часа обикновенъ ходъ, безъ да се отбиемъ въ ближнитѣ до пжтя населени мѣста, каквото бѣ голѣмото село Гъркопикъ, презъ самитѣ окрайнини на което минаваше пжтьтъ; обикновено пжтницитѣ сж се отбивали на почивка въ кръчмитѣ му. На минаване презъ това село бѣхме поздравени само съ кучешки лай. Хора не срещнахме не само въ селото, но и по цѣлия пжть до Гумендже, нѣщо обикновено за всички мѣста въ бившитѣ турски каази отъ Македония, когато поради несигурность пжтуването е ставало само денемъ.

Въ селото Гъркопикъ имахме възможность да се отбиемъ по видѣло, на връщане отъ Гумендже на 16 февруарий. Презъ краткото си престояване въ него можахме да го разгледаме и да се запознаемъ съ нѣкои отъ жителитѣ му. То е разположено всредъ плодородна мѣстность. Броеше повече отъ 200 кжщи, съ население само българи, дѣлещи се на екзархисти и патриаршисти. Екзархиститѣ бѣха голѣмо множинство. Къмъ вторитѣ се числѣха само нѣколко по-незначителни семейства, останали, за лични облаги, подъ влиянието на гръцкото духовенство. Спрѣхме въ кръчмата, едновременно и кѫща на известния отъ това село дѣдо Стойко, доста заможенъ, но лошъ българинъ, който запитанъ, защо не е дошелъ въ града да се видимъ, каза, че билъ до скоро бугàринъ, нъ сега станалъ гъркъ (гъркоманъ), понеже му взели коня отъ българската полиция въ Гумендже. Провѣрихъ и не се указа истинско това му твърдение. Узнахъ отъ присѫтствуващитѣ мѣстни и околни селяни, че дѣдо Стойко билъ твърде безхарактеренъ човѣкъ и бившъ голѣмъ гъркоманъ, който станалъ отново такъвъ отъ интересъ и страхъ предъ често спохождащитѣ селото гръцки андарти, които, крепени отъ многобройната гръцка войска въ Гумендже и околията, заплашвали селянитѣ, че ако не признаятъ ведомството на гръцкото духовенство и не се откажатъ отъ връзкитѣ си съ българското управление, ще бѫдатъ арестувани, измѫчвани и даже убивани. По време на нашето престояване въ селото сами съ очитѣ си видѣхме въ кръчмата и кѫщата на дѣдо Стойко вѫорѫжени нѣколко души отъ гръцкитѣ андарти, които не се скриха отъ насъ, а останаха въ кръчмата и нагло се държеха спрямо насъ.

Отъ село Гъркопикъ до гр. Гумендже пѫтьтъ се постоянно повишава, защото мѣстностьта е хълмиста, съ разтлани и полегати склонове, на мѣста разработени. Следъ едночасово пѫтуване отъ с. Гъркопикъ стигнахме около 9 часа вечерьта въ гр. Гумендже, кѫщитѣ на който, тогава бѣха въ мракъ, а само тукъ-таме забелязахме да се свѣти. Отправихме се въ българското околийско управление, което се помещаваше въ турския конакъ. По улицитѣ срещнахме патрули отъ български и гръцки войници, патрулиращи всѣки поотдѣлно. Тогава въ града освенъ една полурота български войници квартируваше и щабътъ на една гръцка дружина, съ две роти и една въ селата на околията. Спрѣхме въ конака и изпратихме единъ отъ мѣстнитѣ стражари да извика отъ кѫщи околийския началникъ,тогавашния приставъ Войводовъ, който скоро дойде и ни разпредѣли по квартира, като мене остави свой гость, а кукушкиятъ кметъ Анго Поповъ отиде при свои познати. Сутриньта, 15 февруарий, отидохъ въ помѣщението на околийското управление, гдето приехъ мѣстнитѣ български власти, както и много души отъ мѣстнитѣ първенци граждани, между които и свещеницитѣ и учителитѣ. Съ всички размѣнихме по нѣколко сърдечни думи, благопожелания за всичко добро и въ полза на българския народъ.

За другия день, или 16 февруарий, който бѣше и пазаренъ, се нареди да се извикатъ всички български кметове и първенци отъ селата на околията, за да се запознаемъ и размѣнимъ мисли по службата и положението. До вечерьта разгледахъ градеца и посѣтихъ въ кжщитѣ, дюкянитѣ и заведенията имъ нѣкои отъ по-виднитѣ мѣстни българи. Найнапредъ посѣтихъ кжщата на кмета, известния въ цѣлия Гумендженски и Енидже Вардарски край български черковенъ и народенъ деятель дѣдо Тано Захариновъ. Последниятъ отсжтствуваше. Бѣше отишелъ по своя частна работа въ Солунъ. Кжщата на тоя виденъ тамошенъ българинъ бѣше позната и вънъ отъ Гумендже, особено въ Солунъ, като първа търговска кжща на вина отъ Гумендженския край. По покана на двамата му синове, сжщо добри българи и търговци, бѣхме разведени и низъ голѣмитѣ изби на дѣдо Тано. Синоветѣ накратко ни запознаха съ лозарството и виненото производство въ Гумендже и близкитѣ му покрайнини. Второто посещение, което направихъ на видни мѣстни българи, бѣше на всеобщо уважавания отъ всички мѣстни граждани д-ръ Альовъ, тогава лѣкарь на частна практика и дълги години градски лѣкарь. Той бѣше гръцки възпитаникъ, свършилъ въ Атина, но съ високо българско национално съзнание, допринесълъ доста за събуждането и издигането на българщината въ Гумендженско. Заради българскитѣ си чувства и държанието си здраво за да се установи и остане въ града и околията българско управление, кметътъ дѣдо Тано Захариновъ и д-ръ Альовъ бѣха ненавиждани и преследвани отъ настанилитѣ се въ града гръцка войска и гръцка власть, та сж били постоянно заплашвани дори съ убийство, ако продължаватъ да показватъ открито българскитѣ си чувства и да услужватъ на българското управление. Спрѣхъ посещенията си по-нататъкъ поради доста обезпокоителното положение, което тогава владѣеше въ Гумендже и околията му. — Гърцитѣ вече открито не признаваха мѣстната българска власть. Боехъ се да не пострадатъ и бждатъ разкарвани по гръцкитѣ затвори наши добри българи, както това гръцката власть бѣ направила съ много българи въ напълно заетитѣ отъ гръцката войска околии — Воденската, Ениджe-Вардарската, Леринската, Костурската и др. Д-ръ Алъовъ и дѣдо Тано, които бѣха лежали много пжти по затворитѣ въ турско време, въ началото на м. мартъ избѣгаха отъ Гумендже и дойдоха въ Кукушъ, гдето очакваха всѣки день да се завърнатъ въ града си, ако се измѣни положението, сир. ако се отстрани гръцката войска и се настани здраво въ Гумендже българско управление. Обаче не бѣха щастливи това да дочакатъ и видятъ. Следъ отстжплението на нашата войска отъ Кукушъ, въ началото на междусъюзническата война, тѣ избѣгаха заедно съ всичкото население отъ Кукушъ и околията му къмъ старитѣ предѣли на Царството, а следъ букурешкия миръ се настаниха като бѣжанци въ Струмишкия окржгъ. Дѣдо Тано остана въ гр. Мелникъ, предалъ се на стария си занаятъ — винарството, а д-ръ Альовъ се установи на лѣкарска служба въ гр. Неврокопъ, оставили и двамата богати кжщи и семейства въ Гумендже. Тжгата по напуснатия роденъ край и новитѣ незгоди скоро туриха край на живота имъ. Дѣдо Тано се помина въ Мелникъ преди общата европейска война, а д-ръ Альовъ въ Неврокопъ следъ тая война, взелъ участие въ сжщата като военenъ лѣкарь, въ чинъ майоръ, и изпълнилъ най-добросъвестно своя лѣкарски и патриотически дългъ.

Въ всички останали български кжщи и дюкяни въ Гумендже, гдето отидохъ и бѣхъ поканенъ, бѣхъ посрещнатъ най-радостно. Искането и пожеланието на всички мѣстни българи, бѣ да остане за всѣкога българското управление въ града имъ, който. заедно съ околията му, да останатъ неразделна часть отъ свободна и обединена България. Макаръ и да бѣше се установила въ града и околията многобройна гръцка войска, която се опитваше да въведе мѣстна гръцка власть, никой отъ българитѣ въ града тогава не даваше да се продума за това, че гърцитѣ окончателно ще останатъ тамъ. Всѣки смѣташе гръцката войска за временeнъ гостъ — съюзникъ, която въ най-скоро време ще напустне тия мѣста.

Градецътъ Гумендже е разположенъ въ подножието на близката Паякъ планина на високо и открито мѣсто. Околностьта му е хълмообразна и бѣше засадена съ много лозя, които тогава бѣха незаразени отъ филоксерата, а днесъ вече сѫ почти унищожени. Въ надвечерието на балканската война презъ 1912 г. градътъ Гумендже е броилъ около 3500 души, почти всички отъ български произходъ. Турци е имало съвсемъ малко, главно чиновници и полицията. Въ грамадно мнозинство българитѣ бѣха екзархисти. Партиаршисти се наброяваха само нѣколко отдѣлни семейства. Чисти гърци нѣмаше въ града. Гъркомани бѣха останали нѣколко по-стари и незначителни хора съ семействата си, държещи съ гръцкото духовенство въ Воденъ. Всички мѣстни екзархисти се отличаваха съ своето високо национално съзнание и съ своята любезнателность. Отъ Гумендже има излѣзли, сравнително, доста интелигентни хора, нѣкои свършили и висши училища, заемащи учителски и чиновнически мѣста по Македония и свободна България. Имаше две български черкви съ нѣколко свещеници. Сѫщо така отдавна въ градеца имаше отворени български основно и класно училища съ по нѣколко учители и учителки. Въ надвечерието на Балканската война е била започната направата на голѣма и масивна сграда всрѣдъ града за българско класно училище, която бѣше вече покрита и се доправяха дограмата и измазването.

Градецътъ бѣше прибранъ, дѣлящъ се на нѣколко махали. По срѣдата му имаше чаршия, около малъкъ площадъ, къмъ който водѣха нѣколко улици, всички, както и площада, калдърмосани. Между дюкянитѣ и кѫщитѣ имаше нѣколко двоетажни и полумасивни постройки. Магазинитѣ му бѣха доста добре подредени. Имаше и нѣколко кафенета. Всѣка седмица, въ сѫбота, ставаше оживенъ пазаръ въ града, посѣщаванъ отъ околнитѣ села. Въ всѣко време сѫ дохождали и вънкашни търговци за купуване вина и ракия.

Климатътъ е умѣренъ и здравъ. За това благоприятствуваше разположението на градеца близу до планината Паякъ, обрасла въ нѣкои отъ склоноветѣ си съ хубави кестеневи гори. Населението се занимаваше съ земледѣлие, главно съ лозарство и винарство, отчасть и съ скотовъдство, търговия и дребни занаяти. Посочваха се отдѣлни личности отъ града, заминали въ чужбина на печалба, нѣкои отъ които и въ Америка. Бубарството бѣше на пѫть да се развие, както и овощарството.

Както вече споменахъ, Гумендже се славѣше като пръвъ винарски ценитъръ въ юна Македония. Гроздето бѣше особенъ виненъ сортъ, който даваше ароматично, пивко и трайно вино, което много се ценѣше въ питейнитѣ заведения въ Солунъ, както и въ други градове и мѣста по Македония. Въ Гумендже изкарваха и хубава ракия. Всички по-видни и по-състоятелни граждани се занимаваха съ лозарство и винарство, отъ които имаха най-добритѣ си и сигурни доходи.

Градецътъ е билъ обявенъ за освободенъ отъ турцитѣ отъ навлѣзлитѣ въ него на 23 октомврий 1912 год. български партизански отряди подъ войводството на Костадинъ Дзековъ и Миланъ Ропковъ. Още сѫщия день, когато влѣзли четитѣ въ града, се настанява въ него мѣстно българско управление въ името на България. Гръцката войска дохажда на готово нѣколко дни по-късно. Почти едновременно съ нея дохажда и многобройна българска войска, две дружини пѣхота отъ 22 тракийски полкъ съ артилерия, която се настанява въ града и нѣколко отъ селата на околията му и взема командcanската служба въ свои рѫце. Въ това време се чувствува българската власть напълно. Обаче това положение трая, докато многобройната българска войска се изтегли въ началото ни м. декемврий. Тогава дойде на гарнизонъ въ Гуменже една българска рота отъ 7 допълняващи полкъ. Тая рота не остана цѣла въ града, защото изпрати едната си полурота въ гр. Съботско. Сѫщото време гръцката войска въ Гумендже се указва по-многочислена и постоянно се увеличава. Презъ м. ноемврий отъ Министерството на вѫтрешнитѣ работи се изпраща въ града Гумендже полицейски приставъ, натоваренъ да изпълнява временно и длъжностьта на околийски началникъ, съ назначение да въведе административно полицейско управление въ града и околията. Въ края на м. декемврий, околията биде причислена къмъ Кукушкия окрѫгъ. До това време управлението въ нея е, сравнително, спокойно, но не сѫ рѣдки случаитѣ на предизвикателства отъ гръцката войска, квартируваща въ града и околията, както и отъ гръцката жандармерия отъ Енидже-Вардаръ, която счита Гумендженския край за часть отъ Енидже-Вардарската околия и се движи по селата на тоя край като въ околия съ установена гръцка власть. Едно отъ по-голѣмитѣ гръцки предизвикателства е опитътъ на гръцката войска, на 29 срещу 30 декемврий презъ нощьта, да заеме съ сила правителствения домъ въ Гумендже, гдето се помѣщаваха всички мѣстни български власти, но бѣха отблъснати съ сила отъ намиращитѣ се въ него български четници и войници. Презъ м. януарий 1913 год., по представление на Гумендженския околийски началникъ, се назначиха отъ Кукушкия окрѫженъ управитель нѣколко дтши полицейски стражари, повечето български четници отъ Гумендженския край, както и кметове по всички села. Назначенитѣ лица за кметове въ селата бѣха най-виднитѣ и родолюбиви българи отъ тия мѣста. За общинско управление въ града Гумендже, по представления на окрѫжния управитель, бѣха назначени отъ Македонския воененъ губернаторъ въ Сѣръ, за кметъ: дѣдо Тано Захариновъ, съ двама помощници, всичко трима, едни отъ най-виднитѣ Гумендженски граждани и съ заслуги къмъ народното дѣло въ цѣлия Гумендженски край. Още отъ началото на м. януарий, а особено, следъ започване, презъ втората половина на тоя месецъ, на втората война съ турцитѣ, българското управление въ града и околията, започна често, а даже ежедневно да бѫде обезпокоявано отъ настанилата се въ тѣхъ многобройна гръцка войска. Прѣчкитѣ започнаха предимно отъ селата, за да дойде редъ и на самия градъ. Многобройнитѣ предизвикателства и насилия на грѫцкитѣ власти започватъ силно да палшатъ мѣстното българско население, понеже не можеше да се намѣри веднага и достатъчно закрила отъ мѣстната слаба българска власть.

Когато пристигнахъ въ Гумендже, тукъ още се чувствуваше сравнително добре българската власть.

На тръгване отъ града бѣхъ изпратенъ до площада отъ събралото се множество граждани и селяни съ нѣколкократно „Урра“ и „До виждане“, а до село Гъргопикъ бѣхъ придруженъ отъ Гумендженския окол. началникъ Войводовъ и нѣколко десетки конници изпращачи, всички кметове и много първенци отъ селата на околията.

На връщане следъ едно половинъ часово престояване въ с. Гъргопикъ продължихме пѫтя за Кукушъ. Скоро стигнахме при прелѣза на Вардаръ, между с. Боймица и Кара Суле. Поради настаналото лошо време, лодкаритѣ си бѣха отишли въ селата и кораба бѣ на срещния брѣгъ завързанъ, та нѣмахме възможносль да преминемъ на това мѣсто рѣката. При такова положение и решени да пжтуваме, се отправихме, за намиращия се не далече отъ гечита, около 4 километра, голѣмъ ж. п. мостъ на р. Вардаръ, при гара Гумендже. Като стигнахме при моста на гарата и поискахме отъ коменданта на гарата, единъ гръцки пионеренъ поручикъ, да ни разреши да минемъ по моста, той грубо ни отказа и навѣрно по заповѣдь отъ командира отъ гръцката дружииа въ Гумендже. Поради това се върнахме и отидохме въ близкото село Боймица, да нощуваме тамъ та сутриньта да минемъ Вардара при прелѣза. Още влизайки въ селото, научихме, че малко преди насъ тукъ пристигнала полурота гръцка войска, съ двама офицери, която се настанила по гъркоманскитѣ кжщи и наредила да патрулиратъ низъ селото гръцки патрули. Пуснати били такива патрули и вънъ отъ селото, по течението на р. Вардаръ. Веднага разбрахме, че тая войска е изпратена отъ Гумендже, за да ни възпрепятствува да минемъ на прелѣза при с. Боймица и да прекжсне сношаването на българскитѣ власти по двата брѣга на р. Вардаръ.

Въ с. Боймица се настанихме на квартира въ кжщата на кмета на това село, любезния и добъръ българинъ Мите Филевъ, който ни прие най-радушно, разпореди за вечеря и да се повикатъ мѣстнитѣ първенци българи, да се видимъ. За указания ни приемъ, Филевъ веднага следъ като си заминахме, билъ арестуванъ и жестоко преследванъ отъ гръцката власть въ Гумендже. За да се спаси отъ преследване, Филевъ избѣга отъ селото си и дойде въ Кукушъ, гдето стоя до междусъюзническата война, когато, заедно съ всичкото побѣгнало население избѣга въ България.

Селото Боймица е разположено на нѣколко стотинъ метра отъ дѣсния брѣгъ на Вардаръ, по разтланитѣ страница на невисокитѣ хълмове, опиращи на това мѣсто до р. Вардаръ. То бѣ най-голѣмото село въ тогавашната наша гуменджанска околия. Броеше не по-малко отъ 400 кжщи, съ население отъ турци и българи, последнитѣ по-многочислени. Българитѣ се дѣлеха на екзархисти и патриаршисти (гъркомани). Първитѣ бѣха по-многобройни и съ будно народно съзнание. Това село е родното мѣсто на прочутия въ турско време Енидже-Вардарски войвода Апостолъ Петковъ; то бѣ дало въ борбата съ турцитѣ за свобода доста скжпи жертви. Турцитѣ имаха една джамия, а българитѣ две черкви, отъ които по-старата бѣ въ ржцетѣ на гъркоманитѣ, а новопостроената на екзархиститѣ. И гъркоманитѣ и екзархиститѣ имаха отдѣлни училища. Български учители бѣха: единъ учитель, Михаилъ П. Кочовъ отъ с. Гявато, Гевгелийска околия, добъръ българинъ и патриотъ, осжжданъ за народни работи и лежалъ въ затвора въ Подрумъ кале, и една учителка отъ гр. Гевгели. Околностьта на с. Боймица е плодородна и населението й доста заможно, нѣщо което личеше на пръвъ погледъ по голѣмитѣ, повечето двоетажни постройки и по домашната обстановка въ тѣхъ. Главниятъ поминъкъ на населението бѣше бубарство. По дворовет̀ѣ и близката околность на селото покрай Вардара имаше хиляди черничеви дървета. Селото съ голѣмината си, кжщята си, нѣколкото дюкяни и заведения, както и съ ежеседмичния си пазарь наподобяватъ малка паланка. Всѣка срѣда въ него ставаше пазарь, посѣщаванъ отъ търговци отъ близкитѣ градове и села. Въ това голѣмо и южно село отъ Гумендженската околия и по желанието на многобройното му и патриотично българско население отъ сжщото село бѣха изпратени на постъ десетина души български войници, отъ квартируващата въ града Гумендже българска полурота, за да пазятъ реда и безопасностьта на селото, което отъ своя страна доброволно ги хранѣше.

На другия день, 17 февруарий, когато се справихме да си заминемъ, съобщи ни се отъ селянитѣ, че патрулиращитѣ гръцки войници, по двата брѣга на рѣката строшили лодкатакорабъ и остатъцитѣ й пускали по рѣката, за да ги отвлѣче.

На 18 февруарий, рано сутриньта, заедно съ придружаващия ме кукушки градски кметъ Анго Поповъ, се отправихме на пжть за Кукушъ презъ Маядагъ и гр. Гевгели, намиращи се тогава подъ сръбска окупация. За водачъ по пжтя до Гевгели взехъ учителя въ Боймице, Мих. п. Кочовъ, който, като познаващъ добре пжтя, си предложи доброволно услугитѣ.

Пжтувахме по много лошо време и лоши планински пжтища по източнитѣ разклонения на Кожухъ планина, по които сж разположени махалитѣ на двете голѣми турски села Маядагъ и Кара Синанци, прочути по доброкачествения си тютюнъ и развъждание на много добитъкъ, отъ вълната на който искарваха абитѣ и шаяцитѣ, които турцитѣ отъ тѣзи две села продаваха за дрехи на турското население.

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СКОПЈЕ

На слизане отъ планината, минахме презъ българското село Сеово, родно мѣсто на прочутия гевгелийски войвода Аргиръ Манасиевъ. То бѣше малко и чисто българско село, разположено въ подножието на планината, отъ кѫдето захваща малкото, но красиво гевгелийско поле.

Въ Гевгели се настанихме въ общината квартира на командира, на квартируващата въ града българска рота отъ 7 допълняющи полкъ, подпоручикъ златановъ, изпълняващъ тогава негласно и длъжностьта на български гевгелийски окол. началникъ. Останахме въ Гевгели до следъ обѣдъ на другия день 19 февруарий и взехме участие въ устроеното отъ мѣстнитѣ българи тържествено отпразднуване, годишнината на Санъ Стефанския миръ въпрѣки, че градътъ се управляваше отъ сърбитѣ.

На следния день презъ Дойранъ стигнахме благополучно по желѣзницата въ Кукушъ.

ДВА ДОКУМЕНТА ОТЪ ПОТОМЦИ НА ПОПЪ СТОЙКО, — СЕТНЕ ЕПИСКОПЪ СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ.

Отъ П. М. Матеевъ.

До сега споредъ животописитѣ на Попъ Стойко, посетнешенъ Врачански епископъ Софроний се знае, че той е оставилъ само единъ синъ Цонко, баща на Стефанъ и Атанасъ Богоридови, — Стефанъ, отпосле князъ Самоски, Атанасъ — докторъ по медицината въ Парижъ. Въ Котелъ обаче е било известно, че има потомци на Попъ Стойка и отъ женската страна — отъ дъщери, които котленци ги знаятъ. На това до сега всички, които сж писали за Попъ Стойка и потомството му, не сж обърнали внимание та е останалъ тоя въпросъ до сега неизследванъ.

Отъ единъ автентиченъ, ще кажа официяленъ документъ, наскоро издиренъ, сега се установява, че Попъ Стойко е ималъ освенъ единъ синъ Цонко още и една дъщеря, Катерина. По нѣкои сведения имало е още единъ другъ синъ, по име Стоянъ и втора дъщеря Танка.

Че има потомци на Попъ Стойка отъ женска страна, споредъ мене е несъмнѣнно; тѣ сж много известни на самитѣ котленци. Това азъ отдавна го знаехъ. Върхỳ това обстоятелство ми обърна внимание една случка презъ 1880 година, когато бѣхъ секретарь на князъ А. Богориди, главенъ управитель на Източна Румелия. Тогава се яви при мене една жена котленка за да иска да се представи на Князя и да му поднесе подаръкъ — едно котленско килимче. Тя се препоржчваше за негова сродница, потомка на Попъ Стойка. Докладвахъ за това на Князя, но той отказа да я приеме, като ми каза, че нищо не знае за такива сродници.

Азъ писахъ на баща си въ Котелъ и го попитахъ, какво знае за сродството на тая жена съ Попъ Стойка. Баща ми отговори, че тя наистина била отъ потеклото на Попъ Стойка и че имало и други потомци. Сжщото съмъ чувалъ и отъ други котленци. Това може и днесъ да се установи въ Котелъ.

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА „КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ" СКОПЈЕ

Не се е обръщало внимание на казаното обстоятелство, защото, види се, се е смѣтало за малозначително. Всичкото внимание е било посветено на Попъ Стойковото потомство по мѫжката линия — на великия му внукъ, князъ Стефанъ, синъ на сина му Цонко. За това невнимание ще да е далъ поводъ и самиятъ Попъ Стойко, който въ своя животописъ нигде не говори за децата си, освенъ когато споменава за децата на сина си Цонко — внучетата си по мѫжка линия. Той за тѣхъ се е грижилъ, тѣ сѫ били неговото семейство, а дъщеритѣ му сѫ били изоставени на грижитѣ на мѫжетѣ си. Такъвъ е билъ обичаятъ — омѫжила ли се дъщерята, тя минава въ друго семейство. Затова и Попъ Стойко, послешенъ епископъ Софроний, неспоменува за тѣхъ и тѣхнитѣ семейства.

Сега имаме автентиченъ документъ, който установява, че Попъ Стойко е ималъ дъщеря Катерина. Този документъ е едно завещение на тая Катерина, съ което разпорежда приживѣ съ имота си, една кѫща, която продава и полученитѣ пари разпредѣля между децата си — диама сина и една дъщеря, а малка часть оставя за себе, да я получи следъ смърттьта ѝ онзи, който я доизгледа, както се вижда въ подробности отъ самия документъ, даденъ тукъ въ преписъ и въ факсимиле. Документътъ, подъ заглявие „Доказателство“ отгоре е завѣренъ отъ Шуменския (Преславски) владика, чието име не-може да се прочете, и отъ единадесеть души, стари членове на котленската община, Документътъ е изданенъ на 26 мартъ 1856 год. въ Казанъ (Котелъ), и е нумериранъ. Въ сѫщность това „Доказателство“, е единъ видъ нотариялно завещание; то започва съ думитѣ „Асъ Катерина, дъщеря на Попъ Стойка“...“

Нека отбележа, че отъ единадесеттѣ подписани свидетели съмъ познавалъ и помня двама: „Икономъ Костадинъ и Сава Ничо (Ничовъ), а спомнямъ си и за други двама отъ тѣхъ.

Късната дата, 1856 год., може да породи съмнение, че тая Катерина е потомка на Попъ Стойка-Софрония, епископъ Врачански, та може да се допусне, че тукъ се касае до нѣкой другъ Попъ Стойко. Споредъ мене датата не опровергава възможностьта тая Катерина да е сѫщинска дъщеря на историческия Попъ Стойко, Врачанския епископъ Софроний. Последниятъ е роденъ въ 1739 година, опопенъ на 1762 год., станалъ епископъ на 1794 год., поминалъ се на 1815 год. Въпросното завещание е направено въ 1856 год. Жената на Попъ Стойковия синъ Цонко, баба Гана, майка на князъ Стефанъ Богориди, поминала се на 1851 год., е била снаха на нашата Катерина, която може да е била по-млада.

По втория възможенъ въпросъ за личностьта на Попъ Стойка, ще кажемъ, че въ Котелъ не е известенъ другъ попъ подъ това име. Че документътъ е истински, не може да има съмнение: той е пъленъ нотариаленъ актъ отъ онова време. Виждаме още, какъ въ потомството на тая Катерина името й се повтаря, сѫщо и името на сина й Вожилъ—Божилъ Черногоровъ, сегашниятъ притежатель на въпросното завещание отъ 1856 г., което го е получилъ отъ майка си Катерина следъ смъртьта и въ 1901 г. въ Котелъ.

Твърде интересенъ е и вториятъ документъ „Доказателство“ отъ 1857 г., отъ който тъй сѫщо даваме пъленъ преписъ и факсимиле. И той е отъ сѫщия характеръ: Съгласително между Божила, синъ на Катерина, брата му Тоно и сестра му Іордана, за които се споменува и въ „Доказателство“ отъ 1856 г., а именно какъ тѣ си подѣлили бащиното и майчино си имане въ следната 1857 год.

И двата тукъ изнесени документа иматъ, независимо отъ въпроса за потомцитѣ на Попъ Стойко, и друго важно значение: тѣ сами по себе си сѫ интересни образци за състоянието на българската писменость отъ половината на миналия вѣкъ, отличаващи се между друго и съ хубавъ български езикъ и доста правиленъ пра́вописъ (снабденъ и съ редовно ударение на думитѣ). Документитѣ правятъ хубаво впечатление като юридически актове, твърде грижливо стъкмени по форма и стилъ, а сѫщо и тъй красиво написани. Вториятъ документъ е интересенъ и съ вметнатия въ текста редъ и половина турски думи, приати въ такива актове за правна подкрепа на направена спогодба.

I

(Нечетливъ подписъ на гръцкия владика)

Доказáтелство.

Ась Катери́на, дащиpé пóпъ Стóйкова, исповѣдвамь кáкь що и́мамь кáщата вь мах. Пирала, имáни мóи, днéсъ, прéд мезли́тать и прéдь Епитропи́ета сóсъ си́чко мóе щéнїе и благодарéнїе продáдохь ѧ́ на сина си́ Божи́ла сóсъ си́чкити стаи и сосъ си́чкыать дворь за № 11000 и слóвомь единáдесѧтъ хїлѧди грош(а) и като мȣ сторихь кáщата тесли́мь зéх си пари́ти до áспра и не оустана мóй, отъ Божила нéто докато. Затó и речéнната каща ни е вéчи мóѧ но Божилова. Кáщата и́ма дóлȣ пет стáи и гóри три стаи. На кáщата тарáфити: една страна ха(джи) Рахни, дрȣга страна Златю карá Гȣ́нчо, отъ камь аркáта ха(джи) Пéнко и Пéткȣ, оть опрéдь сокáкь. Тай прóчае áсь Катери́на, катó продáдох кáщата си и като си́ зéхь пари́ти до áспра, дáвамь ась такри́ль, кáкь акó бы нѣщо от днéсъ на тáтакь да стрȣвамь давѷа, чи сáм са излáгала, да не ми́ са слȣ́ша хоратáта на ни́кое прáведно сȣди́лище. Обáче за да не ȣстáвѧ поди́рь оуми́ранито си междȣ чáдата си прéнїе и кавги́, ами́ любóвь, дáвамь áзъ такри́лъ, кáкъ óть речéнити гóри единáдесѧть хїлѧди грош., който са имáни мóй, дáдохь на сина си́ Божи́ла чéтири хїлѧди грош.; дáдох и на сина си́ Тóнѧ чéтири хїлѧди грош.; дáдох и нá дащиpé си Іѡрдана хїлѧда и петстóтинь грош. Подóбно и за мéни си оустáвих хїлѧда и петстóтинь грош. Кóйто ма изглéда, тóй прáведно ще ги́ наслѣди. Тáй катó дáдох такри́ль за горeречéнити двéти нѣщá, дáвамь днéсъ тóзи мóй доказáтелень зáпись прéд мезли́шать и прéд Епитропїета на сына си́ Божи́ла щотó да гó пóлзова на сѧ́ко еднó слȣ́чай, и за свидѣтелство подпи́свамь.

въ лѣто 1856, мартъ 25 Казáне.

исповѣдовам áсъ Катери́на
дащиpé пóпъ Стойкова.

Пóдписките на мезли́шатъ и на Епитропїета:

Поп Констадінь иконом
Папа Стефанъ
Накина Хаджи Манȣ
ась Пенȣ тиньофь
Хаджи Іѡрдан
Хаджи Райнȣвь
Петръ Стáнѵо
Хаджи Христов Ѳеѡ́дȣр
Сáвва ни́чѵ
Ась Пенȣ Тиньофь
ась иванъ маркȣвъ
ась ради́ль бегифь (?)
добри хажи жечѵ

II

Доказа́телство.

Со́съ това́ на́ше подтвѣрде́но пи́смо извѣствꙗемъ долоподпи́санїа Тоню и Іѡрда́на Стоꙗнови сы́нове, какъ излѧ́зохми пре́дъ Іконо́матъ, по́пъ Кѡнстанди́на и дрꙋги почте́нни лица́, пре́дъ който поискахми ѡт бра́та си Божи́ла да си́ раздѣли́мъ, ка(то) зако́нни наслѣдници, си́чко ба́щино и ма́йчино имѣнїе, си́реч ка́ща, пока́шнина, сребро́, пари́, бака́ръ, водени́ца, тепа́вица, гради́ни, лива́ди, и си́чко движимо и недви́жимо и сѣки да земни соразмѣрнѡ принадлежа́щата не́мꙋ ча́стъ ѡт си́чко ба́щино и ма́йчино имѣнїе. Азъ То́нчо зе́х ѡт бра́та си Божи́ла пе́тъ хїлѧды и пе́тьсто́тинь гро́ша пари́ и гради́ната си́чка, коѧ́то е в' ста́рата рѧ́ка. А а́зъ Іѡрдана зехъ двѣ хїлѧди гро́ша пари́. Защо́то инди́ со́съ горѣрече́ниты нѣща́ канди́сахми и два́ма и благода́рно са оутакми́хми со́съ бра́та си Божи́ла за си́чко ба́щино и майчи́но имѣни́е движимо и недви́жимо от едно́ до хїлѧ́да, да́вами не́мꙋ това́ на́ше пи́смо за извѣстїе, ка́къ ѡт ны̀нѣ на та́такъ немами пра́вда да ди́римъ ѡт брата си Божи́ла не на́й-ма́лко не́що ѡт ба́щино и ма́йчино имѣнїе, защо́ своево́лнѡ и благода́рнѡ, а́меи давада́нъ ве́ кѧ́феи мютѧли пата́нъ бири́ биримизи́ сꙋлхъ ибра́ иска́тъ еймедикъ. И ако́ ѡт нынѣ ната́такъ или́ нїй, или ча́дата на́ши пойщимъ не́що ѡт бра́та си Божи́ла ѡт ба́щино и ма́йчино имѣнїе — ѡт ка́ща, пока́шнина, сребро́, пари́, бака́ръ, водени́ца, тепа́вица, гради́ни, лива́ди, или бра́тъ ны Божи́лъ пойщи ѡт на́съ ѡт горѣрече́нните на на́съ ѡт не́го за ба́щиното и ма́йчиното ны имѣнїе, да́дени за хесе́ пари́, или ѡт гради́ната, коѧ́то е в' стара́та рѣка́, да не са́ слꙋша давїѧта ны на ни́кое пра́вѣдно сꙋди́лище. А за по́голѣмо доказа́телство на и́стината под'пи́свами и свидѣтели и са под'писвами.

1857, мартъ 2. Ко́тилъ.

Свидѣтелствовамъ
и под'пи́свамъ
асъ Іѡрдана Стꙋѧнꙋва

Свидѣтелствовамъ
и под'пи́свамъ
асъ Тоню Стоѧнов.

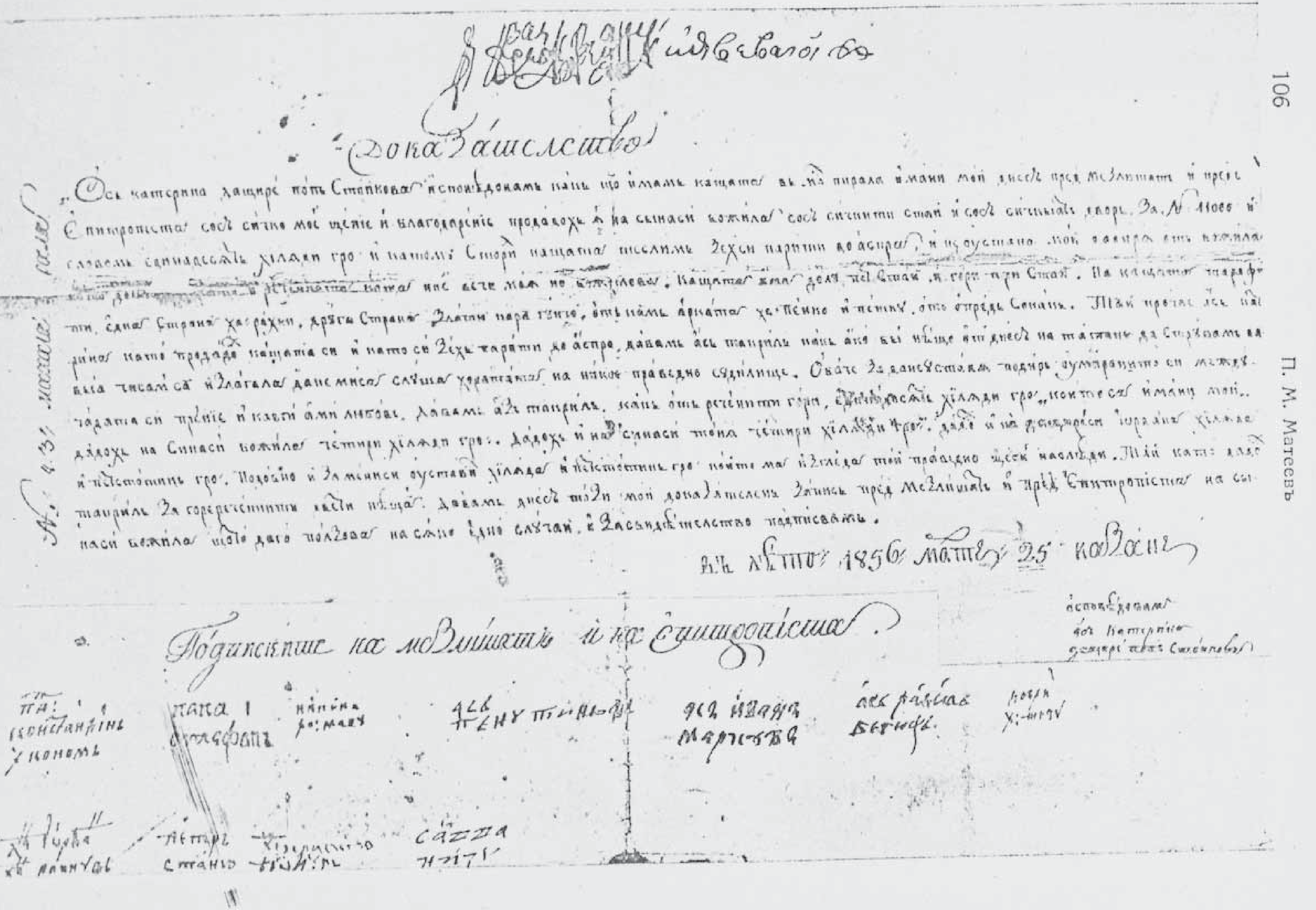

[illegible] Кирдевалоглу

Доказателство

Ась Катерина дащире попъ Стойкова исповѣдомамь нань що имамь кащата въ [illegible] пирала и мани мой днесь предъ меЗлишатъ и предъ Єпитропистата сосъ сичко мое щение и благодарение продадохъ я на Сыначи кожила сосъ сичките стаи и сосъ сичкиятъ дворъ. За № 11000 и словомь единадесать хиляди гро и нанемъ [illegible] кащата писаимь [illegible] пари по аспра, и [illegible] ... иис вече мая не [illegible]. Кащата има долу две стаи и горѣ при стаи. На кащата тарафи: една страна [illegible], друга страна Златни пара [illegible], отъ нами арнатаа [illegible] и [illegible], отъ отрѣдъ Синань. [illegible] ... продаде кащата си и нато си [illegible] пари по аспра, даваме азъ [illegible] ... на [illegible] да [illegible] ... писами са и Златала [illegible] случка [illegible] на никое праведно сѫдилище. Обаче [illegible] ... кащата си [illegible] ... даваме азъ [illegible] ... хиляди гро, [illegible] имань мой. Дадохъ на Сынаси кожилос четири хиляди гро. Дадохъ и на Сынаси [illegible] четири хиляди гро. [illegible] хиляди и петстотинь гро. Подобно и [illegible] хилядаа и петстотинь гро [illegible] ... наслѣдни. [illegible] ... За горереченнити [illegible]. Даваме днесь [illegible] мой доказателень Записъ предъ МеЗлишатъ и предъ Єпитропистата на Сынаси кожила [illegible] на само едно случай, и засвидѣтелство подписвамь.

Въ лѣто 1856 мартъ 25 [illegible]

№ 131 [illegible]

Подписание на меЗлишатъ и на Єпитрописта.

исповѣдомамь азъ Катерина дащире попъ Стойкова

Па: Константинъ Їкономъ

Папа [illegible]

Нанчо Ромаев

азъ Пенчу [illegible]

азъ Иванъ Маринова

азъ Радулъ [illegible]

[illegible] Хаджи [illegible]

[illegible] Гурва [illegible]

Петръ Станю

Хаджи [illegible]

Сава [illegible]

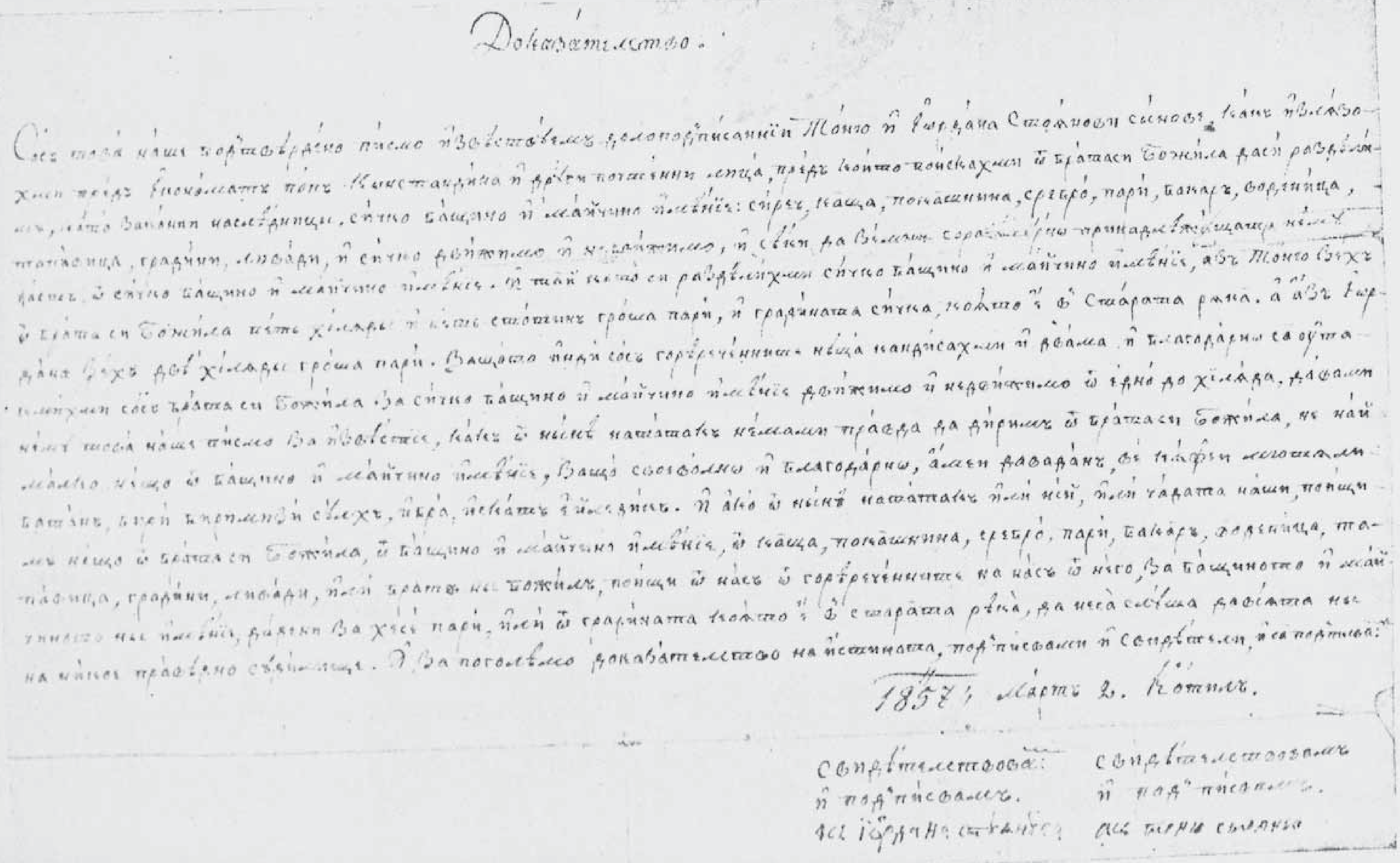

Доказателство.

Сєѧ тоѧ наше потвърдено писмо извѣстѣвамъ долоподписаний Тончо и Йордана Стоянови синове, како извѣстохме предъ високоматихъ попъ Константина и други почитни лица, предъ които поискахме и братаси Божила даси разделимся, като законни наследници, сичко бащино и майчино имѣние: сирѣчъ, къща, покъщнина, сребро, пари, бакъръ, воденица, [illegible], градини, ливади, и сичко движимо и недвижимо, и сѣки да вземе сразмерно принадлежащата нему часть, ѿ сичко бащино и майчино имѣние. И тай като си разделихме сичко бащино и майчино имѣние, азъ Тончо бѣхъ и брата си Божила пять хиляды и пять стотинъ гроша пари, и градината сичка, която е въ Старата рѣка. А азъ Йордань бѣхъ двѣ хиляды гроша пари. [illegible] съсъ горѣреченните нѣща написахми и взема и благодарни са оустанахми съсъ брата си Божила за сичко бащино и майчино имѣние движимо и недвижимо ѿ едно до хиляда. Давами нему това наше писмо за извѣстие, като ѿ нинѣ нататакъ нѣмами правда да диримъ ѿ брата си Божила, ни най малко нѣщо ѿ бащино и майчино имѣние, защо свободно и благодарно, [illegible] бащинъ, или [illegible] свѣхъ, вѣра, никакъвъ изискванье. И ако ѿ нинѣ нататакъ или ний, или чадата наши, поищи ми нѣщо ѿ брата си Божила, ѿ бащино и майчино имѣние, ѿ къща, покъщнина, сребро, пари, бакъръ, воденица, тапасница, градини, ливади, или брата ни Божилъ, поищи ѿ насъ ѿ горѣреченните на насъ ѿ него, за бащиното и майчиното ни имѣние, дадени за хѣсъ пари, или ѿ градината която е въ старата рѣка, да нѣма сила давата ни на никакъ правдно съдилище. И за поголѣмо доказателство на истината, подписахми и свидѣтели, и ся подписоа:

1857, Мартъ 2. Котелъ.

Свидѣтелствова:
и подписовамъ.
Азъ Йорданъ [illegible]

Свидѣтелствовамъ
и подписовамъ.
Азъ [illegible]

ПИСМА НА ХАДЖИ ПАРТЕНИЯ КАТО КУКУШКО-ПОЛЯНСКИ ЕПИСКОПЪ.[1]

(Изъ архивата на Хр. П. Тъпчилещовъ 1812-1875 — Калоферъ-Цариградъ).

Съобщава В. Томовъ.

До Достопочтенейша-та Ефорія на Българска-та въ Цариградъ Църковъ
въ Цариградъ.

Достопочтенейшій господари.

Времето до сега толко ми бѣше тѣсно и скѫпо, что я не можехъ да улуча свободна минута за да ве извѣста за ходъ-тъ на тукашни-те работи, но отъ двѣ-те мои писма до Господина Христа Тапчилещовъ мыслямъ да сте разумѣли нѣщо за положеніе-то наше, такоже и отъ писмо-то до Негово Преосвященство Макаріополскаго. Слава Богу паства-та ми, като получи свое-то желаніе и ся удовлетвори нейната обиды, той часъ ся успокои и всички-те ме пріеха какъ законный архіерея и така тишина-та и спокойствіе-то ся водвори, но къ сожеланію на маневра-та, защо чрезъ двѣ недѣли, послѣ моето прибытіе, кога азъ отъ Кукушъ отидохъ да посѣта Полянинъ (Дойранъ), тамъ ся открихa интриги и заговори противъ мене отъ страна прежде бывшаго Полянинскій господина Іакова, какъ-то можете да ся научите отъ послѣдно-то ми писмо до господина Христа Тапчилещовъ, въ кое-то има и копіе приключенно отъ мазаръ-тъ Якововъ, що бѣше составенъ во Солунъ со содѣйствіе на Господина Іероѳея Кампанійскій-тъ епископъ, кой-то сега е епитропъ на Солунскій-тъ Митрополитъ, мой-тъ керіархъ, и бѣше го пратилъ по епархія-та со единъ человѣкъ откупенъ за да може да подписуватъ человѣци-тѣ съ пари. Той мазаръ е много любопитенъ и требе да го прочетете и да видите какви козни ся плетатъ тамъ. Таковъ мазаръ като ся донесе въ Кукушъ ни го

СКОПЈЕ

---

[1] Вж. въ Мак. Прегледъ г. X, кн. 1—2: „Животъ и дейность на Хаджи Партения, архимандритъ Зографски, епископъ Кукушко-Полянски и митрополитъ Нишавски."

пристаналъ. Миладиновъ може да Ви писа каковъ успѣхъ направи. Всите епархіи чакатъ да се свърши прежде вопросъ-тъ и послѣ се готови и риза-та да си дадатъ за полза-та на отечество-то, сиречь за созидаема-та народна църковь. Того ради отворете си очи-те хубаво да оправдаете надежди-те на народъ-тъ. Ви писахъ да земете отъ Иванча даскалъ-тъ 3000 хиляди гроша за мой счетъ защо той ми дългува отъ граматики-те, и ико не сте ги земали, да ги земете. 1000 гроша на Миладинова дадохъ кога излезе за таксидъ-тъ, и мене ми се чини се плаща мой-тъ долгъ. Тука пріятели-те не преставатъ отъ да интригувать, тога чакаме да ни дойдатъ екзархы за да видатъ що зло сьмъ направилъ. Тие страшно ще ме накажатъ, защо не зема много пари и не жереметисува и не предава родинство-то, и проч. и проч. и проч. защо това е страшенъ грѣхъ и ще развали много работи; о Господи! Господи! дай умъ и разумъ. За тѣмъ като Ви желая добро здравіе и всякое благопулучіе останва съ искренна къ Вамъ любовь. Много здравіе на всички-те пріятели.

1860 Декемврій 26.

П(олянинскій) Парѳеній.

I A 133 Поляна. Партенія
Нар. библ. София Пріето Февруарія 11
Отг. Марта 18 1861.

До Негово Високоблагородіе господина
Христо Тапчилещовъ
въ Цариградъ.

Достопочтенѣйшій господине Христо!

Пріяхъ Вашето послѣдно писмо и разумехъ му содържаніе-то му. Д. Миладиновъ сега се намира дома си, онъ нищо не може да направи, защо всекаде владици-те му препятствуваха и се уплаши да не пострадае нещо невинно и затова търгна на страна; и выстина при всегашны-те цьрковни обстоятелства не е возможно да се стори нещо.

Интриги-те гърцки дойдоха на конецъ до тамъ, щото и Экзархи трима владыци се осмелиха да испрататъ въ епархія-та ми, кога цела епархія плаче и писка отъ злодѣянія-та и насилія-та отъ нѣкой фанаріотинъ владыка. Патрикана-та се притворява глуха и нѣма, а сега кога 20 человѣци, подкупени отъ фанаріоти-те, се плачатъ отъ мене, защо не имъ дава да се хранатъ отъ потъ-та на сиромаси-те, както бѣха тѣ учени, тога, о чудо веліе! Патрикана-та се показва усердна и чадолюбива и незабавно праща экзархи не да усмиратъ епархія-та, но да я размиратъ. Голема-та глупость и безуміе се показва особенно съ това, що оніе и до сега Българи-те ги считатъ за добици, да прощаватъ!!! На 11-й текущаго дойдоха въ Полянинъ трима-та владицы: Берскій-тъ, Воденскій-тъ и Струмичкій-тъ. Азъ бѣхъ тамъ, они цѣла недѣля седеха тамъ и всичкы-те средства употребиха да разбъркатъ епархіята, но не сполучиха, выкаха всички-те села да си кажатъ жалбы-те, но понеже селяни-те сега се наслаждаватъ отъ най голѣмо спокойствіе и тишина, и узнаха намѣреніе-то на экзархія-та, не се мърднаха отъ мѣсто-то си. Толко съ гъркомани-те они писаха и расписуваха мазари исполнени съ страшна клевета върху мене. Полянскій-те христіаны отъ голема-та си и праведна ярость и гнѣвъ за това неправедно дѣло не дозволиха на църква-та имъ да се земе патріаршеско-то писмо. Отъ тамъ они отидоха въ Кукушъ и тамъ седеха три дни и тамъ найдоха еще по-твърдо, толко, двоица предатели ги окружаваха и ги разговараха, и така като неможеха да сполучатъ цель-та си си отидоха съ голѣма досада во Солунъ, да се ставатъ со паша-та, защо и до него имало писмо отъ Порта-та за тая работа, защо Мелетія се оплакувалъ на Порта-та че не праведно му земали епархія-та, и не знаеме вече що ще направатъ. Того ради Вие отъ тамъ да ни дадете наставленія какъ да се постѫпи ако Църковь-та поиска да ме вдигне оттука, непремѣнно требе по скоро да ме извѣстите, защо христіяни-те сѫ въ голѣмо неспокойствіе, и ако Църковь-та постѫпи противъ желаніе-то народно, непремѣнно ще се случи нещо много непріятно.

Приключено-то да се даде на издатель-тъ Цариградскаго вестника по скоро да го напечати.

Много поздравленіе до всички-те пріятели. За тѣмъ като Ви желаеме добро здравіе и всекое благополучіе останваме совършенно Вамъ преданны.

1861 Февруарій 27-й Кукушъ.

П(олянинскій) Партеній.

I А 334
Нар. библ. София

Его Высокоблагородію Господину
Христу Тапчилещу
въ Цариградъ.

Достопочтенѣйшій Господине Христо.

Съ настояще-то ми първо питамъ за вашето ми драго здравіе, потомъ Ве извѣщава какъ чрезъ Г. Константина Ви испращамъ нужни-те писма за обща-та работа. Тукашни-те избраха за представитель Васъ за това глѣдайте хубаво да не се посрамите. Поздравите отъ наша страна всички-те вѣрни братія. За тѣмъ като Ви желаеме добро здравіе и добри успѣхи останваме съ братска любовь и преданность.

П. Полянинскій. 1861. Іунія 18-й

I А 335

Поляна. П. Партенія
Пріето Юнія 20
Отг. 1861.

До Негово Высокоблагородіе Г. Христа
Тапчилещова въ Цариградъ.

Достопочтенѣйшій Господинъ Христо!

Это съ Константина испращаме потребни-те писма отъ наше-то мѣсто. Васъ избраха за представитель гледайте веке хубаво да се не посрамиме. Предатель-тъ на настояще-то ми Константинъ Иліевъ отъ градъ Прилѣпъ има намѣреніе да отиде внетре да се учи, за това Во моля, ако би да отиде да му помогнете за да искара пашепортъ, безъ да имате нѣкое сомнѣніе за добро-то му поведеніе. За тѣмъ като Ви желаеме отъ всея души добро здравіе и подобри успѣхи останваме съ совершенна къ Вамъ преданность.

1861 Іюній 19-й
П(артеній) Полянинскій

Много Ви здравіе отъ всички-те тукашни чорбажіи. Поздравите отъ наша страна всички-те добри христіени. Тука се чу какъ да сте се погодили съ Ф. . . на нѣкои си условія пакъ да се смѣшате, иши варми? Гледайте хубаво да не се излъжете. Извѣстете ни какъ ходетъ работи-те.

I A 336 Солунъ. Парѳ. Полянинскій
Пріето Августъ 28
Отг. 1861.
До Негово Высокоблагородіе Господина
Христо Тапчилещовъ въ Цариградъ.

Достопочтенѣйшій Господине Христо!

Не знаеме тамъ какъ Ви ходатъ работи-те, тука со отворени очи и уши се обърнати на тамъ и нетърпеливо чакатъ да се исполни желаніе-то народно. Тукъ пакъ се подновиха интриги-те противъ мене: это две недѣли почти отъ какъ се находамъ во Солунъ. Митрополитъ-тъ, като подкупилъ петь шесть мизевири да викатъ че ме нещатъ и като тіе му подали едно писмо исполнено съ клевети върху мене, овъ найде причина да ме извика тука и да ме сжди, и издѣйствува да испрати пакъ во эпархія-та ми екзархъ да интригува. Пакъ да видиме що ке биде, се уйдисалъ съ тукашній паша, да видиме що ке биде.

Молямъ Ви се премного да се сторите мукаетъ за Димитрія Миладиновъ да излезе отъ заточеніе, многобройна-та му фамилія много мжка тегле за яденье и всички-те потребы. Моламъ Ве да ми извѣстите гдѣ се намира да знаеме. За църква-та тамошна вая голина, понеже седба-та бѣше харна, испратихъ единъ човѣкъ да шета по эпархия-та за помощь. Поздравете вси-те пріятели отъ наша страна.

Извѣстите чрезъ „Книжици-те“ за ново-то гоненіе противъ мене отъ фанаріоти-те.

За тѣмъ като Ви желая добро здравіе и всякое благополучіе.

1861 Августъ 21-го.
П. Полянинскій. Солунъ.

I A 337 Солунъ. Партенія Полянинскій.
Пріето 8/врія 19
Отг. 9/врія 1 1861.
До Нихно Благородіе г. г. Христа и Николча
Тапчилещови и Г. Димитрія Гешоглу и проч.
въ Цариградъ

Достопочтенны Господие!

Съ настояще-то ми Ве извещавамъ какъ съ Божія помощь сме здраво и живо до днеска; но много мжка тегнеме отъ Митрополитъ-тъ Солунскій, это сега се сториха две години не ни даватъ покой съ неколко подкупени мизевири бърка всичка-та эпархия, пакъ сега има три месеци почти отъ какъ ме върти тука, и ме принуждава да се сѫда съ тія чапкъни и мизевири что подкупилъ онъ и що ги научилъ какъ и що да пишатъ противъ мене за да найде способъ съ той начинъ да ми земе епархія-та. Всичка-та епархія, както можете да се научите отъ пратени-те съ мазари-те люди, е много благодарна отъ мене и поминуваме добре, а толко 20 души се тіе що предаватъ сиромашія-та. Молямъ Ви се много да предстоите колко можете за тая работа и да ги научите какъ да постѫпатъ депутати-те за да могатъ да сполучатъ. Они носатъ два мазара единъ до патрикъ-тъ, а други до Везиръ-тъ. За тѣмъ като Ви желая добро здравіе и благополучіе, останва съ искрен́на къ Вамъ преданность и любовь.

1861 Октомврія 16. Солунъ.

Парѳеній Полянинскій

Солунъ. Парѳеній Полянинскій
I А 338 Пріето 9/врія 27
Отг. Януарія 5 1862.

(Адресътъ съ гръцки букви на Хр. Тъпчилещовъ)

До Негово Высокоблагородіе господина
Христа Тапчилещовъ
въ Цариградъ.

Достопочтенѣйшій господине Христо.

Достопочтенно-то ми писмо Ваше отъ 1-й текущаго радостно пріяхъ и разумехъ що ми пишите. Благодаримъ Ве премного за искренно-то участіе що пріемате въ мое-то дѣло. Пакъ Ве молямъ да употребите всички-те возможни средства за да не се посрамотиме, защо какъ-то видите непріятели-те ми се много и се силни. При томъ Ве молямъ да се погрижете и за несчастни-те братія Димитрія и Константина Миладинови за да ги избавите отъ темнично-то затвореніе, за да не си убиватъ здравіе-то и животъ-та, тія люди невинно страдатъ, и ако нещо похарчите за̀ нихъ нека быде на нашъ счетъ, толко да ги избавите, молямъ Ви се много. И на наши-те депутати ако нещо имъ потребатъ пари молямъ Ви се да ги займете и незабавно ще Ви изпратамъ съ голѣма благодарность. Ви приключавамъ и едно писмо отъ Нака Станишевъ отъ Кукушъ. За тѣмъ като Ви желая добро здравіе и всекое благополучіе и успѣхъ въ предпріятіе-то Ви останва съ искренна къ Вамъ преданность. 1861 Ноемврія 13-й.

Вашъ усердный богомолецъ
Пароеній Полянинскій.

Солунъ — Пароенія Полянинскій
I A 339 Пріето 10/врія 28
Отг. „ 1862.

До Нихно Высокоблагородіе г. г. Христо
Тапчилещовъ, Цветко Узуновъ и доктора
Стоянъ Чомаковъ
въ Цариградъ.

Достопочтенѣйшій господіе.

Радостно пріяхъ Ваше-то почтенно писмо отъ 8-й текѫщаго, и прочитавъ оное разумѣхъ добрѣ сьдържаніе-то му. Вседушевно Ве благодарѫ за искренно-то попеченіе, що имате за мене и молямъ Ве пакъ да не преставате отъ да ме имате во вниманіе-то Ви. Вамъ извѣстно е вече, че азъ страдая за своята самоотверженна преданность къмъ общата и народна-та польза. Потрудете се поскоро да излѣзе емирнамето, защо много сьмъ утесненъ тука. Като на народни представители считамъ за необходимо да Ви напомня за едно нѣщо, кое-то е слѣдующето: Неофитъ и Костаки за мене се сториха непримирими врази; того ради, и ако ми се даде дозволеніе да си хода назадъ на епархія-та, они не толко не ще престанатъ отъ да интригуватъ противъ мене, както ся интригували въ продълженіе двѣ години, но ще удвоятъ и утроятъ свои-те коварства; того ради страхъ ме е да не пострадая нещо нечаянно, особенно това може да стане като има на своя страна тукашній-тъ управитель. Х. Неофитъ сега си я знае моя-та епархія за негова. Того ради много добрѣ ще бѣше, ако да е возможно да не се продължи много време мое-то пребываваніе въ тая епархія, а да се издѣйствува некакъ да премина на друга епархія. Вчера Неофитъ, като чу за смърта на Самоковскій-тъ владыка, писа тамъ за да ме премѣстатъ мене въ Самоковъ, това го прави онъ, разумѣется, не отъ що иска добро-то ми, а за да може да се избави отъ мене и да гълтне Поляна. Ако да е возможно сега такво премѣщеніе да стане добрѣ, пакъ ако не е возможно, нека стоя до кога ке дойде време-то, но все требе да Ви е на умъ за да не быде много продължително мое-то седенье на сегашната епархія, за вышеизложена-та причина. Като Ви желая добро здравіе и успѣхъ въ трудове-те Ви останва съ искренна къ Вамъ преданность.

1861 Декемврія 13-й.

† Парѳеній Полянинскі.

Солунъ — Преосв. Парѳеній Полянинскій
I А 340 Пріето Януарія 27
Отг. 1862.

До Нихно благородіе г. г. Христо
Тапчилещовъ и Цвѣтка Узуновъ
въ Цариградъ.

Достопочтенѣйши господіе.

Пріяхъ съ толѣма радость послѣдно-то Ви писмо и разумѣхъ що ми пишите. Благодарамъ за ревность-та и усърдіе-то, отъ кои-то ся одушевлявате къмъ народны-те ни дѣла вообще. Молямъ Ви се пакъ да ме извѣстите какъ ходатъ работи-те и можеме ли да се надѣеме за сполука. Ве извѣстявамъ при томъ какъ Митрополитъ си усвои совършенно епархіята, като тури свои епитропи. Въ епархія-та много се смутени за той постъпокъ неговъ, но ги страхъ да направатъ некое движеніе отъ пашата кой-то какъ Ви е извѣстно е согласенъ за това дѣло съ Митрополита. Освенъ това Митрополитъ не остава да пратамъ човѣкъ да собере мирія-та за поминала-та година, и така сьмъ въ голѣмо затрудненіе за харчлъкъ. Молимъ пакъ да ме извѣстите какъ ще стане моя-та работа. За тѣмъ като Ви желая добро здравіе и успѣхъ.

1862 Іануарія 24й.

Парѳеній Полянинскій.

Солунъ — Парѳеній Полянинскій
I А 341 Пріето Януарій 5
Отг. Марта 20 1864.

До Негово благородіе господина
Христо Тапчилещовъ
въ Цариградъ.

Достопочнѣйшій господине Христо.

Съ настояще-то ми Ве извѣщавамъ какъ міе благополучно стигнахме во Солунъ предъ една недѣля още, и, като свършихне тукашни-те ни работи, днеска тръгнуваме за епархія-та ни, гдѣ христіяни-те съ голѣмо нетьрпѣніе ни чакатъ. За пари ще почекате малу време още, догдѣ собереме отъ епархія-та. Принесете молямъ Ве отъ наша страна поздравленія и усърдни молитствованія на брата Ви Николча, Чомакова и Георова. Кажете на докторъ-тъ, че много ми е жалъ защо не могохъ да се вида съ него на излизанье-то. Такожде поздравлявамъ и усьрдно молитствувамъ всички-те Ваши домашни. Не ме забравяйте и віе и по некой пѫть писувайте ни. Послѣ това като Ви желаеме много здравіе и всякое благополучіе останваме съ искренна къ Вамъ любовь и преданность.

1863 Декемврій 23-й

Парѳеній Полянинскій.

Новата идуща година да Ви е честита и Ви желая да я срещнете и проводите щастливо!

Кукушъ — Парѳеній Полянинскій
I А 342 Пріето Маія 11
Отг. Юнія 19 1864.

До Негово благородіе господина
Христа Тапчилещовъ
въ Цариградъ.

Достопочтенѣйшій господине Христо!

Поминала-та недѣля бѣхъ Ви писалъ и се надея да сте пріяли това писмо. Это сега чрезъ Негово Высокопреосвященство Филипополскаго Г. Панарета Ви испращамъ шеесетъ (60) турски лири, за дългъ-тъ ми, а за другы-те Ви се молямъ да ме почекате до 40 дена и да ми пишете колко още ще Ви дългува до четириесетъ-те дена отъ днеска да Ви испрата отъ днеска на тамъ заедно съ файда-та. Прощавайте защо така много Ви държахме пари-те, защо така ны се случи. Принесите наши-те молитствованія и поздравленія на Вашето домочадіе и на всите пріятели. За тѣмъ като Ви желаеме добро здравіе и всякое благополучіе останва съ братска къ Вамъ любовь.

1864 Маія 1-й

Усердній Вашъ молитвенникъ

† Партеній Полянинскій.

Кукушъ — Парѳеній Полянинскій

I А 343 Пр. Августа 31
Отг. 7/врія 5 1864.

До Негово Благородіе господина Христа Тапчилещовъ
Въ Цариградъ.

Достопочтенѣйшій господине Христо!

Пріяхъ послѣдно-то Ви отъ 19 іюнія и разумѣхме му сьдържаніе-то. Имате право да не хокате защо не си одържахме слово-то, но тая грѣшка, понеже е неволна и происходеше отъ непредвидѣни обстоятелства, за това не требе да ни се вмѣнява во вина. Это сега чрезъ Негово Преосв. Филипополскаго Ви испращамъ и други-те 60 лири заедно сосъ лихва-та на всичка-та сумма отъ 12 лири. До първий іюлія споредъ Вашето писмо требеше да Вы прата заедно сосъ лихва-та 69 лири и 73 гроша. Понеже отъ той срокъ се минаха два мѣсеца Ви праща още 2 лири и 23 грошове, пакъ Віе преслагайте. Като получите пари-те предайте темесукъ-тъ на Негово Преосвященство, да ни го испрати. Попъ Тодорови-те вещи ги испратихме и требе до сега да гы получилъ. Поздравите отъ наша страна пріятели-те и всичко-то Ви семейство. Вѣстникъ-тъ отъ много време не го получаваме, не знамъ защо. За тѣмъ като Ви желаемъ добро здравіе и всякое благополучіе оставаме Вашъ богомолецъ.

1864 Августъ 24-й

† Парѳеній Полянинскій.

Пиротъ — Преосв. Парѳеній
Пр. Д/врія 21
Отг. „ 24 1868

(Адресътъ е написанъ първо на турски съ пощ. печатъ и марки)

До Негово Высокоблагородіе
господина Христа Тапчилещовъ
у Балъ Капанъ
въ Цариградъ.

Достопочтенѣйшій господине Христо усьрдно Ве молитствуваме и братски Ве поздравяваме.

Преди една недѣля бѣхъ пріелъ писмо-то на представители-те народны чрезъ Русчучка-та община, съ което между другы-те единородни владыци ме викате и мене да дойда за нарежданье на цьрковны-те работи. Со драго сьрце сьмъ готовъ да послуша гласъ-тъ на собратія-та ми единородци; защо гласъ народа е гласъ Божій, а гласъ-тъ Божій може ли да се не послуша? Благодара искренно всички представители, що счеле и мене недостойнаго въ число-то на други-те сотрудници на свято-то ни дѣло; и сьмъ готовъ. споредъ слабыте ми умственни и телесни сили, да се потруда отъ все сьрце и душа. Много ми ѐ жалъ и тешко що нужды-те на епархія-та ми, коя-то много време была безъ пастыре, никакъ не позволиха единъ день поскоро да дойда тамъ. Но се надея съ помощта Божія чрезъ двѣ недѣли да сьмъ готовъ за да тьргна за тамъ. По преди бѣха ми писали Негово Высокопреосвященство Господинъ Панаретъ Филипополскій и Господинъ Чомаковъ за истый-тъ предметъ, азъ имъ се отговорихъ и се надея да се пріяли писмо-то ми. Молямъ Ве предайте мои-те братски цѣлованія и искренн поздравленія на Т. Т: П: пр. Г. Г. Панарета Филипополскаго Іларіона Макаріополскаго и Паисія Филипополскаго и на вси-те други представители; и кажете имъ, що слѣдъ мало време ще тьргна за тамъ. Послѣ това, като Ви желая отъ всея души добро здравіе и всѣкое благополучіе, останува

Вашего Высокоблагородія
Усердній молитвеникъ
† Нишавскій Парѳеній

1868
Декемврія 14-ий.

I А 345 До Достопочтенѣйша-та Ефория на Българ-
ската въ Цариградъ Църковъ
въ Цариградъ.

Достопочтенѣйшій ми пріятелю господинъ Христо.

Ако да ми позволяваше Здравіе-то самъ искахъ да дойдамъ за да се видиме и за да Ве запознаямъ за това нещастно момче, кое-то отъ толко време на правина страдае отъ тая проклета жена, що е при църква-та. Бога рады умилостивете се надъ того сиромаха, и избавете го отъ ногти-те на тая вълчица; да вълчица е она; защо-то мнозина на правина опропастила и того иска да го опропасти. Друго средство не останува сега за избавленіе освенъ да я извикате и да я накарате да се мири съ него; защо-то отъ какъ се судиха, онъ излезе хаклія, послѣ онъ сторилъ давія за вознагражденіе отъ нея; тогава она со адвокатинъ-тъ Горгія повторна давія направила за да го мѫчи и държи. Той Горгія е единъ музевиринъ и лошъ човокъ. За невинность на това момче азъ се рѫчавамъ, за това да немаjте никакво сомнѣніе. Послѣ то, като Ви желая добро здравіе и като Ве замолявамъ повторо за да избавите того сиромаха останувамъ

Вашего Високоблагородія
усердній во Христѣ молитствоватиль
† Н(ишавскій) Парѳеній.

1875
Іануар. 21-й.

ОБРАЗЦИ ОТЪ ГОВОРА НА С. БОБОШЧИЦА (КОРЧАНСКО)

(По книгата на проф. André Mazon, Documents. contes et chansons slaves de l'Albanie du Sud. Paris, 1936)

Съобщава Л. Милетичъ

Не ще да е безинтересно за нашитѣ читатели, да видятъ въ образци, какъвъ е говорътъ на единственитѣ уцѣлѣли българи въ селото Бобошчица и близкото до него село Дрѣновене (Корчанско), за които проф. А. Мазонъ въ гореозначената книга даде нови освѣтления. (Вж. за това въ статията ми „Нови сведения за македонскитѣ българи въ Бобошчица и тѣхния езикъ“, обнародвана въ тази книга на Мак. Прегледъ). Покрай теоретичната часть относно езика на бобошченци, особено сѫ ценни даденитѣ отъ Мазонъ образци отъ народната речь, които заематъ по-голѣмата часть отъ книгата му (стр. 109—381, включително съ французкия преводъ и фолклорнитѣ обяснения на Мазонъ следъ всѣка приказка). Тукъ давамъ въ кирилска транскрипция нѣколко образеца отъ текстоветѣ у Мазонъ. По технически причини предавамъ гърленото ł у Мазонъ чрезъ обикновено *л*.

Въ текстоветѣ, които следватъ, подчертавамъ косвенитѣ падежни форми, главно членуванитѣ, които съвсемъ напомнятъ родопскитѣ напр. чел'äкатого, чел'äкутому, жен'äтухи, и които въ говора на Бобошчица много по-последователно се употрѣбяватъ, особено като дателно-притежателни-падежни. Подчертани сѫ и сложни форми за дателенъ пад., напр., татка́-йе, майк'а-йе и др.

Въ всичко друго точно се придържамъ о латинската транскрипция на Мазонъ. Подчертавамъ тукъ само казанитѣ членувани и нечленувани падежни форми и други по-рѣдки думи. Нека забележа, че въ текстоветѣ вмѣсто множ. ч. *имъ* редовно се употрѣбява *му*, както и въ други близки на Бобошчица македонски говори.

1. *Слово,* произнесено въ 1874 г. отъ Димитри Цанко отъ Бобошчица (писано съ грѫцки курсивъ. вж. у Мазонъ 110 стр.).[1]

Кой не́ зне о́ти трäби со сполайва́йне да споменви́ме добринäте ти́ам, шчо и́ме сторе́но во село́то на́ше. Оти той чо́век, шчо не разбе́рви добро́то шчо му чи́ни дру́йо, не можи́ме да го речи́ме у́мен и ра́збран чо́век, и ти́а лю́ди се ве́ле *ἀχάριστοι προς τοὺς εὐεργέτας*. Се́фте не́ зне, о́ти трäби да му спола́йве Госпуто́му за много́то добри́не таго́ве. Фто́ро не́ зне, ка сино́ви и шче́рке трäби да спола́йте та́тку и ма́йке за га(й)ленишча́та и чаластис(в)айна́та, шчо и́ме за ний. И тре́кйо барабар можи́ме (да речи́ме), шчо таткови́ти сä кай *οἱ εὐεργέται*. Мо́жей мно́го мартири́е да доне́са от осфетенäте кни́ге за со́зи, то́ко знäм о́ти зама́но не́ ни го про́сти да далджи́ме мно́го збо́ро. Зато́с се́фте и све́но и за сфä моли́ме и сполайви́ме Госпуто́му. Фто́ро му сполайви́ме й ти́ам шчо стори́е добри́не во село́то на́ше, и сфи во сой осфäтен ва́каф чини́ме осфетена́та литу́ргия за́ ни́й. Шчо ке́лку от ти́а умрäйе, да му почи́ни Го́спо душäте тäмне, а живи́тим да му ари́за да́лга и до́бра жи́вот.

По сäзи ви се мо́ля, ка́бул да ме стори́те да отгово́ра ма́ло нäш[2] и за маде́то[3] ѻ купейнето́му селуто́му. За со́зи ма́де не́ пушчи́е стари́ти на́ши во Ста́мбол Ма́нча Герма́на и Наста́са от Дреновäне? И за то́гас и селцки арджо́ви се стори́е, и умрäно[4] Іо́ван Гера́си ми мäше рече́но, о́ти о́сам стоти́не минцо́ви поа́рджи по кашчäте стамбо́лске. Во ва́фто[5] Горчиа́коф не дадо́йе старци́ти на́ши и сене́ти? Во зама́но Али Ефенди́у, ко́га се писа́е о́ти сä ца́рске и кашчäте и има́йне на́ше, не ни́ реко́е о́ти се́га жа ви се битиса мера́ко ваш и жа са про́да село́то? По онимла́ни[6] не до́йде мему́рин от Ста́мбол и препи́са о́пет[7] имайна́та на́ше за ца́рске? Ко́га бäше писку́по наш Нео́фит во Ста́мбол, не́ му пушчи́ме кни́ге со Спи́ля Дурове́го от Дреновäне за да ви́ди и да упи́та а се продáве селáта? Сфä̀чк'е сä̀зи ни дáве да разбери́ме, óти и напрежни́ти стáрци и сегашни́ти, шчо и́ме гальéто сфетéму сéло, чаластисáе за откупейнéто селутому от имля̀кьо, зóшчо пулä̀е óти по-слáбо и голä̀мо авáле[1] бä̀ше.

---

[1] Въ грѫцкия оригиналъ звукътъ ä е предаденъ чрезъ *ια* (у Maz. също *εä*). Азъ тукъ го предавамъ по-точно, именно съ *ä*.

[2] нäш вм. нäшто. [3] отъ madhe — предметъ, работа.

[4] умрäйно вм. умрѣнийо(т).

[5] вм. во вакъто=въ време.

[6] онимла́ни=по-миналата година.

[7] опет=пакъ, повторно.

Кой бáра по сандóви со имлякясóфци? Ни́е. По гумнáта шамáте и шерóви?[2] Ние. Риста Трáка за да не завéди гной во неимля́цка ни́ва, со бой го варнáе со товарéне правдáта[3] и темби́к го стори́е[4] салт во имля́цке ни́ве да нóси гной. Парашкéва Филтóва не йа би́йе домá е со кол? Мä̀не не турнáе от скалáта схол'éтóму?[5] Сóзи му стóрий джéва да му отвóра схольéто, шчо и дур дéнес éсти от сéбеп тä̀мен изгнáсен[6] двóро схольетóму. Тóко шчо вéля óти чинä̀йе жлé[7] люди́тим, от ка и на царквáта кладóе рáка? Ами ка да не се мачä̀ме и да се мачи́ме да се откупи́ме.

Чуви́ме оти тра вéле: по-дóбре да си бä̀йме имля́к, оти не можи́ме да се откупи́ме. Сáзи рабóта не се стóри салт за Бобошчи́ца, тóко се стóри за сви́ти имля́ци.

Дрýги па вéле, óти дóбра рабóта се стóри, тóко зóшчо не плáтве сви порáди имайнéто шчо и́ме? Ние се зовä̀ме *μία κοινωνία* от мнóго люди; áко éнаш плáте понáпре, понáпре жа зéме тапи́е за нивä̀те и за кашчä̀те. . . .

2. *Изъ евангелието*, преведено отъ гръцки въ Бобошчица, писано пакъ съ гръцки букви. Листоветѣ (всички до 50) отъ 4—28 сж преведени и писани отъ ржката на Димитри Цанко; отъ 29—40 сж писани отъ попъ Теодоръ Икономо, а останалитѣ отъ други. Тукъ давамъ откжслекъ отъ Матея, XV. 21—28.

Κυριακή τῆς Χαναναίας

На той зáман, кóга Ри́стос бä̀ше на зéми, влä̀зе во местáта Ти́ро каи Сидóн шчо се зовä̀йе. И я се покáза от ти́а синóри некóя жéна Хананеáнка от друй ми́лет, и вичä̀ше по

---

[1] авáле=бреме.

[2] шамáте — глъчъ, гюрултии; шерóви — караници.

[3] со товарéне правдáта — съ натоварения добитъкъ.

[4] темби́к го стори́е — наложиха му (тур. д. тенбáхъ).

[5] не ме ли събориха отъ стълбитѣ на училището?

[6] изгнáсен — умръсенъ.

[7] жле — зльe, лошо.

Ристо́са велӓшчем: «Господи́не, си́н профитинуто́му и цару Дав'ид, умилви́ ме, шчерка́-ми мно́го сла́бе се бора́ви от сла́ба рабо́та».[1] А Ри́стос не и да́де джўап. И апостоли́ти му се приблиза́йе Ристо́су и му се измоли́е и му реко́е: «Дӓй пат о́ти ви́чи по нас». И Ри́стос му се отзви и му ре́че: «Нӓсе пўшчен за дрўги, то́ко салт за изгимнатӓте[2] о́вце кашчӓтуй Израйл». А жена́та се прибли́за, му се покло́на Ристо́су и му ре́че: «Госпо́йне, поможи́ ми». И той и се отзви и ре́че: «Н'е́сти до́бре да се зе́ми лӓбо челӓтам и да му се фа́рли кученишча́там». И тас му ре́че: «Со исти́на та́ка е́сти, Госпо́йне. То́ко и кученишча́та йа́де от тролина́те[3] шчо пади́не от трапеза́та госпоини́тим тӓмни». То́гас Ри́стос и се о́тзви тӓзи и и ре́че: «О же́но, голӓма ести вера́та тво́я, нека ти се сто́ри кай шчо и́тиш».[4] И уздра́ве шчерка́та то́йна от той сат.

3. *Изъ Матея* XXI—16.

Τῇ 9 μαρτίου τῶν τεσσαράκοντα μαρτύρων.

Ре́че госпо́йно наш Ри́стос са́зи параволи́а. Царшчина́та небенишча́там умӓзви со човӓко госпо́н, шчо ижлӓзе от утрина́та да паза́рви арга́ти за во лозйе́то; и от ка уйди́са со аргати́ти по сто па́ре, и пўшчи во лозйе́то того́во. Ижлӓзе и на треки́о сат, ви́де дрўги, шчо седӓе во паза́ро бес рабо́та, и ти́ам му ре́че: «Одӓйте и вие во лозйе́то и шчо да е́сти а́ко[5] жа ви да́м вам». И ти́а отидо́е. Опет ижлӓзе на шест са́то, и на де́вет, и сто́ри па та́ка. И на идина́йсе са́то ижлӓзе, на́йде дрўги шчо седӓе бес рабо́та, и ти́ам му ве́ли: «Зо́шчо има́те застана́то тува весденде́но бес рабо́та?» И ти́а му реко́е тому, о́ти «ни́кой не ни паза́рва нам». Му ре́че и ти́ам: «Одӓйте и ви́е во лозйе́то, и шчо да е́сти а́ко жа земи́ти». Ко́га се сте́мна, му ве́ли госпо́йно лозйетому векилито́му то́гоф: «Ви́кни аргати́ти и пла́ти му ако, да зафа́тиш от сетни́ти дур на парви́ти». И ка дойдо́е ти́я от идина́йсе са́то, звӓе[6] по сто́ па́ре. Ка дойдо́е парви́ти, му се семнӓше[7] о́ти жа зéме повéќе, и звӓ̀е и тйа по стó пáре. От ка звӓ̀е фатйе да мурмурйсфе на госпоинатóго и велӓ̀е, óти «сйа сетнйти éден сат работáе и й стóри тóкмо со нас, шчо тарпййме тейчинáта денутóму и горешчинáта». И той му се óтзви и му рéче енéму от тйа: «Приетéли, не те адикисфа; не се пазáрва со мӓ̀не по стó пáре? Зéми áко твой и óди. Ийта[1] да му дам сóму сетнетéму кай тéбе. Или не ми е проствáно да стóра тóзи шчо ййта во мойӓ̀те (липсва една дума). Ако окóто твóе ести слáбо, óти йӓ сéа довач? Сика жа банде сетнйти пáрви, и парвйти сéтни, óти мнóго сӓ викнáти, а мáло се отбрáни.

---

[1] „Слабе се бора́ви от сла́ба работа — така е преведено отъ гръцки: *κακῶς δαιμονίζεται.*

[2] Изгимнатӓте — за „изгибнатитѣ“ сир. изгубенитѣ.

[3] Тролинате — трохлинитѣ, трохитѣ.

[4] Итиш — искашъ (вж. въ тази книга на Мак. Прегл. стр. 29—30).

[5] ако (отъ тур. хакъ) — надницата.

[6] звӓе — взеха.

[7] семнӓше се — мислѣха (отъ стб. съмьнѣти).

4. *Отъ Јоана* XX 19—31 (Maz. стр. 137—138).

Во неделáта на квечерйна на ден велйден, бӓ̀йе собрáни апостолйти во éна кáшча, и вратӓ̀те имӓ̀йе запрӓно от стрáйо чефутйтим. Влӓзе Рйстос тáмо . . . . и застáна во стрéт нйй и му рéче: «Мйр вó вас». От ка му рéче сóзи, му кáза тйам рацйéти и ребрóто лужнáве,[2] и апостолйти се зарадвáе óти видóйе госпоинатóго. Опет му рéче Ристос апостолйтим: «Мйр вó вас. Кайто ме пўшчи мйéне тáтка, тáка и йӓ ви пўшчем вам». И от ка рéче сóзи, му дўна и му рéче: «Земӓ̀йте Дух сфйет. Тйам, шчо да му простйте греотéте да му банде просвáне, а тйам, шчо да не му и простйте, да нé му бáнде проствáне.

А Тóма, éден от дванайсӓ̀те апостóли, шчо му вéлье близнáку, не бйеше со нйм кóга дойде Рйстос, а другйти апостóли му вельéйе: «видóйме госпоинатóго. И той му рéче тйам: «Ако не вйда во рацйéте тогóве нишáно перонйтим и áко не клáм пáрсто мой на нишáно перонитим, и ако не клáм ракáта мóя на ребрóто тогóво, нé жа вӓ̀рва. И по осамнóви óпет бéйе апостолйти тогóви внáтри со портйéте запрйё́не, и Өома бе со нйй. Тóгас дóйде Рйстос и застáна во срéт ний и му рéче: «Мйр вó вас». И сéтний му вéли Өому: «Довéди пáрсто твой тўва и вйди ранйéте рацйéтем мойе, и довéди ракáта твоя и (клай йо) на ребрóто мойе, и не се стóри невйерен, тóко вéрен». Тогас Өóма му рéче: «Господйно мой и Гóспо мой». Опет Рйстос му рéче: «óти ме вйде, Өóма, та вӓ̀рваш, тóко блáдзе тйа, шчо не видóйе и

---

[1] Ийта — ища, искамъ.

[2] лужнáве (отъ лўзна — зарастнала рана).

верва́йе. И много други ниша́ни сто́ри Ри́стос прет апостоли́ти, шчо не сйе писа́не во вангели́е́то. Се́зи се писа́йе за да верви́те о́ти Ји́сус ести Ри́стос, син Господи́ну Бо́гу, и за да верви́ме ту́ва жа има́ме вӓк со имӓ́то того́во.

5. *Приказка,* записана отъ Мазонъ по разказа на Кателина Германова, родена въ Бобошчица (вж. у Maz. 151 нат.).

Б'ӓ е́на стари́ца, им'ӓше дв'ӓ внуч'ӓта сиро́те. Се разбо́ле старица́та: оти́де анг'е́ло д' и зе́ми душа́та. Дец'ӓте плач'ӓйе мно́го. Енг'елуто́му му до́йде жл'ӓ и уста̀ви старица́та: поб'ӓна, зв'ӓ е́на ду́ша от дру́га стари́ца.

Оти́де, йо заве́де при Госпато́го. Го́спо му ре́че: „Шчо сто́ри си́ка, за ко́я ду́ша ти ре́кой да довейш? Ко́я доведе? Енг'е́ло му ре́че: «Ми до́йде жл'ӓ. Им'ӓше дв'ӓ д'ӓце сиро́те: Кой жа и́ма гри́жа? С'ӓ мале́чк'е.» Го́спо му ре́че: «Заве́ди на́зат душа̀та, и да дове́йш тас шчо ти ре́кой йӓ.» Енг'е́ло сто́ри кай шчо му ре́че Го́спо.

Се́тни Го́спо му ре́че: «Оди востре́т море́то. Та́мо жа на́йдиш е́ден ка̀мен: доведи́ го ту́ва» Енг'е́ло сто́ри та́ка, зв'ӓ каме́но, го заве́де при Госпато́го: «Скарши́ го» му ре́че Го́спо. Го ска́рши: вна́три во каме́но на́йде е́ден чарф. Му раст'ӓше ти́нта треви́чка шчо йед'ӓше ча́рво. Му ре́че Госпо енг'елуто́му: «Ви́ди за сой чарф шчо е́сти востре́т каме́но, каме́но востре́т море́то, йӓ ю'мам грижа́та, шчо му ра́ста трева́та да живи ча́рво. Ка́ да не́ 'мам за т'ӓс сирот'ӓто д'ӓце?»

Па Го́спо му ре́че: «Д' о́диш во фила́н[1] плани́на, г'е́то е́сти е́ден ашчети́я,[2] да му сто́риш и́змет трие́се годи́не за изгрешка́та шчо сто́ри». Енг'е́ло оти́де, с'ӓде у ашчетия́та трие́се годи́не бес да се за́сме ни е́наш. Ен де́н му ве́ли ашчетия́та: «Д' о́диш во паза́ро да ми ку́пиш е́но ларо[3] чи́зме да ми та́рпе е́на годи́на.» За парви́о рӓнт[4] се за́сме. Го ви́де ашчетия́та, се почу́ди, пу́шчи два измекя́ри по не́го да кла́де в'у́ме,[5] ако се за́сме о́пет. Оти́де. По па́то ви́де еден пи́тач[6] — пит'ӓше по́мош, и та́мо се за́сме. Во паза́ро ви́де éден чóвек укрáди во почаранáта[1] éно пóте,[2] и тáмо се зáсме. Кýпи чизм'äте. Двата измикя̀ри клавä́йе в'ýме, г'éто се засмев'äше. Ка гред'äше[3] за дóма при ашчетия́та, по пáто стáна éна арáба.[4] Внáтре б'äше ен пи́скуп и еден каймекам, и тамо се зáсме. Измикяри́ти отидóйе нáпре, му казáйе ашчетиутóму, г'éто се зáсме.

---

[1] Фила́н (тур. д.) — еди коя си.

[2] ачшетия — аскетъ, изпостникъ.

[3] ла́ро — ра́ло (чифтъ).

[4] р'ӓнт — редъ; за парвио р'ӓнт — за първи пѫть.

[5] в'у́ме (стб. въ оумѣ) — на умъ.

[6] пи́тач — просякъ.

Оти́де енг'éло при ашчетия́та. Г' упи́тви ашчетия́та: Триéсе годи́не и́маш шчо ми чи́ниш и́змет м'äне, не тʻ и́мам вид'äно да се зáсмеш· Дéнес ка гуʻмаш áло, шчо се зáсме чети́ри пáта? По пáто ка ви́де той питáчо, шчо се зáсме? — «Я зóшʻ се зáсмей?» му рéче енг'éло: «той пит'äше, пот нéго ен парст зéма да чепин'äше,[5] им'äше áзна со пáре.»—«Амʻво почаранáта, гʻ упи́та, шчо се зáсме?»—«Ен чóвек укрáде éно пи́те, и рéкуй сам: а кáлта кал крáди.»—«Ам во арабáта, шчо ви́де пискýпо и каймекáмо шчо се засмé?»—«Жа ти кáжа история́та т'äмна. За т'óс д'äце се стóри изми́кяр у тéбе триéсе годи́не. Ме пýшчи Гóспо да зéма душáта бáбе т'äмне: ми дóйде жл'ä за с'äс д'äц'äте, и се вáрнай у Госпатóго бес душáта стариц'äт'уй, тóко со дрýга дýша. С'äс б'äйе дв'äте челет: пискýпо и каймекáмо. За тóс ме пýшчи Гóспо у тéбе. И áйде сéга да бегáме при Госпатóго! За тос се зáсмей, ка ми порáча за чизм'äте да ти тáрпе éна годи́на: ти не жа жи́виш ни ен ден». Го зв'ä и побенáйе, отидóйе при Гóспо.

5. *Приказка*, записалъ Мазонъ отъ Нушка Кунешкова (стр. 284).

Б'äйе два млáди: ен мáш и éна жéна. Éден п'äток мáжо б'äше много сикладúсан. Го упи́тви женá му: «Шчо се ýмиш, мáжу?». И вéли мáжо: «Ка да не се ýма, жéно? Утре éсти са"бóта. Jä нé'мам пáре да óда на пáзар». — «Па ви́ди, вéли женá-му, нé ти есе устанáте н'äш' пáре?» Мáжо извáди к'есáта: внáтри им'äше сал п'äт аспре. — «Дóста и́маш, му вéли женáта. Оди да кýпиш дв'á áспре éден кут плáтно, дв'ä áспре кóнци мáсни,[6] и éна áспра éна св'äшча лойäва». Дóбре. . . Мáжо кýпи кай шчо му ýче женá-му.

Женá-му отéнаш фати да рабóта, с'äде свá ношч. Н' утринáта, ка стáна мáж-йе, му дáва éна ри̂за мнóго мáсна, шчо ю'мӓше везáно той нóшч. Мáжо, тóко шчо йо ви́де, се зарáдва мнóго, зоóшчо уме жени́-му да рабóта тéлка мáсно. От рáдос не зн'ӓше шчо чин'ӓше той ден мáжо. Му вéли женáта: «Зéми ризáта и да óш во пáзар да йо прóдаш триéсе грошóви, и да кýпиш шчо да ти тр'ӓби»,

---

[1] Почарана — грънчарница. [2] Пóте — гърне. [3] Гред'äше (стб. грѧдѣши) — отиваше. [4] Арáба (тур. д.) — кола. [5] Да чепинäше — да разровѣше. [6] Мáсни (ед. ч. мáсен) — хубави.

Мáжо тáка стóри. Оти́де во пáзар. Тáмо се згóди éден чóвек довлети́я, зéнг'ин: «Шчо ю'мáш сáс ри́за?» му рéче. — «Ми 'о стóри жени́-ми да йо прóдам» — «Жени́-ти? г'упи́та той чов'ӓко; тéлка дóбра жéна и́маш ти?» — «Тéлка». му вéли. — «На триéсе грошóви и дóвет м'ӓне ризáта». И з'вӓ той чов'ӓко триéсе грошóви, оти́де кýпи éден кóн. Сой, шчо му дáде пар'ӓте, бар'ӓше по нéго, да ви́ди, шчо жа стóри. Той в'ӓна кóно и се шéта дур го шкумбóса кóно. Ти ви́дви éден човек со éно мáре,[1] му вéли: «Да ти дам кóно, ми дáваш мар'ӓто?» Му вéли той: «Зóш-н'ӓ?» И тáка и менáйе. Опет сой ви́ейна мар'ӓто и тáрче кай парви́о р'ӓнт шчо тарч'ӓше со кóно. Го шкумбóса и мар'ӓто. Пýле éден чóвек со éна пáтка, му вéли: «Да ти дам мар'ӓто, ми дáваш паткáта?» — «Ка н'ӓ? му рéче, ти 'о дáвам». Сой зв'ӓ паткáта и к'ини́са да б'ӓга.

Той, шчо кýпи ризáта, го ви́де, шчо стóри. Му вéли: «Айде со м'ӓне!» Го завéде до нéкой п'ӓт ми́на, и сéтни му вéли: «Ако бáⁿди шчо да те и́ма жени́-ти за мáш тéбе, йӓскай да ти дам сто наполйóни; ако не т'и́ти. жа йо зéма йӓ за нев'ӓста». — Дóбре!», му вéли. Се потписáйе ти́я п'ӓтта ми́на. К'инисáйе да б'ӓг'е йобáта, отидóйе при невестáта шчо к'енди́сва ризáта.

Ижл'ӓзе тас, и пречéка. И вéли сой прийетéл'о: «Ти ю'маш к'ендисвáно сас ри́за?» — «Іӓ» му рéче — «Ам го итиш?» — «Мнóго», му вéли тас. — «Ам ка да го и́тиш сóгва, шчо и́мам видӓно дéнес у сóгва!» — «Шчо?», му рéче женáта: — «Ризáта, му вéли той чов'ӓко, йо купи́й йӓ, му дáдой триéсе грошóви, и той оти́де кýпи кон, дур го шкумбóса, и сá(т)ни го м'ӓна со мáре, и мар'ӓто óпет тáка го шкумбóса, и го м'ӓна со пáтка» — «Мнóго дóбре стóри" вéли женáта. Не б'ӓ вл'ӓзен ни́кой пат во кон, извáди севдáта, и тáка зв'ӓ мáре, и во мáре не бӓ вл'ӓзен, се наси́ти от мар'ӓто и тáка звӓ пáтка. Да ми бáⁿди, шчо ми довéде паткáта за да те гости́ме тéбе, прийетéлю. Та йӓ, шчо стóрий тас ри́за, жа стóра друг'е по-мáсне».

---

[1] Мáре—магаре.

Той уста́на, не ’м'ä̀ше шчо да ре́че: «Айде, рѐче, да ти да́м пар'ä̀те!»

6. *Приказка*, записана по разказъ на Тодораки Цанко. (Maz. 308).

Б'ä̀ше е́ден чо́век и му ро́ди жена́-му е́но д'ä̀те. Им'ä̀ше кум е́на ме́чка, и та́ка на треќя́та ве́чер до́йде и мечка́та со питулье[1], и во лафосваньето одзго́ра жена́та му ве́ли ма, «Шчо ми го дове́де тос ха́ро?“ Ма́же и ве́ли мечк'ä̀жу́-йе: «А ти́скай, ме́чко!» Та́зи се нау́ли[2] мно́го, и ста́на, и му туй: «Зе́ми е́на секави́ца!»[3] Той господйно кашчä̀туй се ве́ли: «Зе́ми е́на секави́ца!» Той госпойно кашчä̀туй се опла́ши, и не ит'ä̀ше да зе́ми секави́ца. Мечка́та му ре́че: «Зе́ми секавица́та, от' и́нак жа те и́зем со све че́лет». И той, ка ви́де та́ка, зв'ä секавица́та и дойде при мечка́та, и тас му ве́ли: «Удри во кури́зо[4] мой к'е́лко да мо́жиш!» И той йо у́дри мечка́та к'е́лко мож'ä̀ше. И та́ка ста́на и поб'ä̀на мечка́та.

Оти́де мечка́та во калива́та[5] то́ня.[6] Та́мо с'ä̀де со вр'ä̈ме, лизн'ä̀ше рана́та со йези́ко дур с' уздра́ве. Отк'ен се за́пре рана́та до́бре, до́йде у ку́мо и му ве́ли: «Види́-ми кури́зо, г'е́то ме у́дри со секавица́та!» И той, ка го ви́де до́бре, му ре́че: «Не ’ма́ш ни́шчо». И то́гас мечка́та му ре́че: «Рана́та от кури́зо ми поми́на, то́ко той збор, шчо ми ре́че, гу ’мам во сарце́то: той не поми́нви нико́й-пат.

7. *Приказка*, записана отъ Наумка Кунешко́ва (Maz. 284)

До́йде е́но д'ä̀те от на́пат за жене́нйе. Упи́тви сфойови́ти:[7] «Ита да зе́ма е́на нев'ä̀ста до́бра, у́мна.» Му ве́ле сфойови́ти: «Во е́но се́ло дру́го е́сти е́ден ста́рец, и́ма е́дна чу́па[8] до́бра.» До́йде старе́цо во тос се́ло́. Му ве́ле детето́му: «Сой- е́сти та́тка чуп'ä̀туй».

Той старе́цо к'ини́са[9] да о́ди до́ма. Дет'ä̀то оти́де по не́го, му ве́ли: «Г'е со здра́вйе?» — «Во село́то мо́йе», му се о́цви[10] старе́цо. — «Жа до́йда и йä со те́бе». Отк'ен бара́йе тра́[11]- му ве́ли дет'ä̀то старцуто́му. «Ѐсме два́, а́йде да се стори́ме три́». Старе́цо не му ре́че ни́шчо. Бара́ле еш' тра́ пота́мо, му ве́ли о́пет дет'ä̀то: «Я́ зе́ми ме на ра́мо, я́ да те зе́ма, за да не се умори́ме». Старе́цо о́пет не му да́де дже́вап. Фтаса́йе во кашча́та старцуто́му, старе́цо му ве́ли детето́му: «Пове́ли вна́три да почи́ниш». Дет'ä̀то тос ишч'ä̀ше. Вл'ä̀зе вна́три.

---

[1] питулье — пита; [2] нау́ли (=наху́ли) — расърди се, обиди се; [3] секави́ца — сѣкира, брадва; [4] кури́з — гърбъ. [5] калива́та — колибата; [6] тоня вм. тойна — нейна; [7] свойови́ти — роднинитѣ. [8] чу́па — мома; [9] к'ини́са — тръгна; [10] о́цви вм. о́тзви — отзова се, отговори; [11] тра (вм. троа, отъ троха) — малко;

Чупа́та упи́та татка́-йе: «Шч'е сой чо́век, шчо ни до́йде?» — И ве́ли татка́та: «И йä не знем, мор би́йо».[1] Ме фта́са по па́то и ми ве́ли: «есме два, ай да се стори́ме три́. Сой жа ба"ди кай буда́ла. Iä не му ре́кой н'äш». Ве́ли чупа́та: «У, мо' та́теее... То́гас ти ре́че, чюнк'и не мож'ä̀ше ти да ба́раш, да смани́те 'ден стап[2] за да се дардж'ä̀ше» — «Е до́бре тос, ве́ли татка́та, а ми ре́че е́но дру́го: я́ земи́-ме на ра́мо, я́ да те зе́ма йä́» — «Та́те, му ве́ли чупа́та, то́гас ти ре́че: я́ кажи́-ми е́на прика́зна, я́ да ти ка́жа йä́».

Дет'ä́то вна́три чу́ си́я зборо́ви. Се́тни вл'ä́зе старе́цо вна́три при дет'ä́то. Чупа́та му сто́ри е́но ка́фе: жу заве́де вна́три. Дет'ä́то то́ко шчо йо ви́де, ре́че: «До́бра сас оде́я би́ла, сал оджа́ко ,у' ма криф». Ве́ли чупа́та: «Исти́на криф; то́ко каде́шо го та́рга напра́ве». Дет'ä́то пос'ä́де ти́нта[3] и поб'ä́на. Го аре́кса чупа́та.

Ко́га оти́де дома́-му, сто́ри еден кра́вай и вна́три кла́де двана́йсе флори́ни, напа́лна е́но м'äше со ви́но и пу́шче измикя́ро то́гоф у тас чупа́та, и му ве́ли измикяруто́му да и ре́че чуп'ä́туй: «Месечина́та е́сти па́лна, година́та има двана́йсе мес'ä́ци, и кожл'ä́то е́сти на но́дзе». Измикя́ро и зв'ä́ и оти́де. По па́то угла́дна, ска́рши крава́йо, йä́де половина́та и зв'ä́ ше́ста флори́ни и кла́де во дже́по то́гоф. Си пи́ половина́та от вино́то. Се́тни оти́де, и заве́де чуп'ä́туй, и ве́ли: «Ми ре́че госпо́йно о́ти месечина́та е́сти па́лна, година́та има двана́йсе мес'ä́ци и кожл'ä́то е́сти на но́дзе». Чупа́та и зв'ä́ и оти́де вна́три: ти ска́ршви крава́йо и ви́дви вна́три — на́йде шест флори́ни, меш'ä́цо б'ä напо́лу. И се́тни му ве́ли измикяруто́му: «Да му ре́чиш госпо́йнуто́му твой, о́ти месечина́та се пресполо́ви, година́та уста́на со шест мес'ä́ци и кожл'ä́то на кол'ä́на, то́ко за ата́ро йерâ"бицʼä́туй да не му изва́диш очи́ти галофуто́му».[4] Измикя́ро поб'ä́на, оти́де му ре́че госпоинуто́му кай шчо му ре́че чупа́та. Госпо́йн-му упи́та измикя́ро: «Да ми ка́жиш правина́та, го ска́рши крава́йо ти?» Измикя́ро му ре́че: «Ми се йед'ä́ше л'ä́п и го ска́рший», на́йдой вна́тре шест флори́ни, пи́й и ви́но ке́лко ми се пийä́ше». Госпо́йн-му не му сто́ри ниш. Го аре́кса чупа́та, и такай зв'ä́ за невä́ста и се кердоса́йе.

---

[1] би́я (алб. д') — щерка; [2] стап — тояга; [3] ти́нта (ром. д.) — малко вре́ме; [4] гало́ф — гавранъ.

КЪМЪ РЕЧНИКА НА ГОВОРА ВЪ СЕЛАТА СУХО И ВИСОКА (СОЛУНСКО):

(Споредъ труда на Mieczysław Małecki „Dwie gwary macédońskie (Sucho i Wysoka w Sołuńskiem). Część II. Słownik. Kraków, 1936, 135 (печ. въ Bibljoteka ludu słowianskiega, Dział A. № 3).

Съобщава Л. Милетичъ.

Господинъ Малецки въ посочената втора часть на труда си обнародва речнишки материалъ по говора на селата Сухо и Висока (Солунско). И този трудъ на М., резултатъ на негови недавнешни езикови изследвания по южна Македония, е важенъ за нашата диалектология въ нѣколко отношения. Авторътъ предава фонетически записанъ отъ него речнишки материалъ отъ Сухо, а отчасти и отъ с. Висока. Освенъ това г. Малецки последователно указва и различнитѣ форми на флексията на думитѣ въ зависимость отъ ударението, което тъй сжщо е отбелязано. Редомъ съ българскитѣ думи на говора се съобщаватъ и заетитѣ, най-много гръцки и турски думи, както авторътъ ги е чулъ въ обиходния говоръ. Откакъ Сухо, което е българо-гъркоманско село, съвсемъ подпадна подъ гръцка власть следъ последнитѣ войни, гръцкитѣ думи въ езика на тамкашнитѣ българи значително се умножили. Това добре може да се види сега по речника на Малецки. По-важно значение иматъ за насъ мѣстнитѣ български думи, малко известни отъ другитѣ македонски говори. Говорътъ на Сухо и Висока принадлежи къмъ групата на нашитѣ рупско-родопски говори, съ които има много общо и откъмъ речника имъ. За речника на българскитѣ говори отъ Сърската и Солунската область важенъ приносъ съдържатъ издаденитѣ отъ проф. А. Лавровъ и проф. I. Polívka приказки (Lidové povídky jihomakedonské. V Praze, 1932). Въ това издание отдѣлно сж посочени „Слова греческаго происхожденія“ (354—358), „Слова османо-турецкаго происхожденія“ (359—384) и Допълнения къмъ словаря отъ I. Rypka за турскитѣ думи (стр. 526—527) и отъ проф. Ст. Романски за българскитѣ думи (стр. 527—572). Сега г. Малецки отъ своя страна прибавя ново допълнение къмъ речника отъ сжщата говорна область. Трудътъ му има и споменатитѣ предимства, а именно, че сж редовно отбелязани ударението и главнитѣ форми на флексията, което му придава особена важность. срав. напр. (предавамъ съ кирилица): да̀р—даро̀—да̀руви; да̀р да̀ва нива̉̀ста; нива̉̀ста даро̀ва со̀ют; дѝра, дѝрата, дири мн. (Сухо); дъра, дърата̥ (Висока); пу дѝрата за т′а̥ фа̀т′ат; да му ма̉̀рат дѝра; до̀л—дуло̀—до̀луви; дъмп—дамбо̀(т), дамбѐ, дамбѐту; дъмбуви; дра̉̀ву—дра̥вѐ (В.), дърву (С.); ко̀ва—кувѐш (В.); ко̀вам ко̀ню (С.); кънт—кънту(т)—кънтуви; с′ѐдна̥ на кънту; кутрѝ, -а̀, -о̀, -ѐ мн. (С.); кутръ̀й, -ѐя (В.) и пр.

За фонетичнитѣ и морфологични особености на говора вижъ въ рецензиитѣ ми върху трудоветѣ на Малецки относно македонскитѣ говори въ Мак. прегл. год. IX, кн. 3—4.

Отбелязани сѫ и думитѣ съ следа отъ стб. носово произношение. Въ словаря има надъ 3000 думи. Като оставямъ на страна чуждитѣ думи безъ огледъ къмъ фонетическитѣ различия, азъ подбрахъ и тукъ ще посоча само следнитѣ неизвестни или малко по-особени отъ къмъ форма известни мѣстни думи, като ще обясня на български тѣхното значение вмѣсто на полски. И тукъ си служа съ кирилска транскрипция. Азбучниятъ редъ остава както е въ оригинала — споредъ латинската азбука.

амо́т′ — защо, заради какво (=ами оти): ми ни казу̉̀ваш ти, тузѝ д′а̉̀т′а̥ амо̀т′ така̀ гу вѝкат.

ба̉̀лишти — бѣлтъкътъ отъ яйцето.

ба̀тица, мн. ч. ба̀тицуфци, — тетинъ (мѫжътъ теткинъ).

бел′ѐк, мн. белѐци — букай за спъване коне.

биянѝца — мѫтеница: ч′у̉̀кану мл′а̉̀ку, мата̀н

бл′а̥нд′а̉̀я, бл′а̥нд′а̉̀м, бл′а̥нд′а̉̀й — блуждае, заблуждава се.

бл′у̉̀кнувам — нуркам се (въ вода).

бъл—бъла̀—бъло̀—бълѝ, прич. (В.) — билъ, а. о.

бъли, мн. ч. ба̥л′а̀нта (В.) — зелье, билье.

бра̀к, брако̀ (С.), бра̀кут (В.), бра̀куви — свадба.

брако̀вам — правя свадба.

бубо̀та — хлѣбъ отъ царевично брашно

будру̉̀м — изба, дупка (отъ: под-друм срав. сърб. подрум).

букурѐш нескл. — развален, лошъ: букурѐш ра̀бута. букурѐш с′ѐлу.

булѝка — боль, болесть.

цицина́ — червено месо: та̀с ра̀на ста̀на цицѝна.

цѝкам — викам, крещя.

църкани — доене.
чѐклас — класна реса.
ч́ѐстина — сито за пресѣване брашно и др.
ч́ѝч́ѐ (тече): уда̀та ч́ич́ѐ.
чо̀к, чуко̀, чо̀кут, чо̀куви — чукъ.
чу̀дба, чу̀дбата — чудене, умислюване.
ч́умѐн (В.), ич́умѐн (С.) — ечмикъ.
д́а̀гунд́а̥ — где да е: ни хо̀ждам д́а̀гунда̥.
дашо̀ — понеже (В.): да̀й ми туфѐйќут, дашо̀ до̀йх на ќѐф.
давлѝф, -а, -о — плоденъ, плодовитъ (за нива).
да̥ждѝ — вали дъждъ.
дитѝн́а — бременна (С.) (жена или крава); т́ѐшка (В.)
дѝвина — дивечъ.
длъ̀нук, длъ̀нга, длъ̀нгу — дългъ, -га, -го.
до̀цка — боде: кра̀вата до̀цка; м́а̥ до̀цна.
дрѐп, мн. ч. дрѐбуви — дробь: ч́ѐрна дрѐпь — слезина, б́а̀л дрѐп — бѣлъ дробъ (С.)
дръ̀нк, дръ̀нго̀(т); мн. дра̥ндзѐ — дългъ прѫтъ: па̀лими ху̀рната са̥с дра̥нго̀т; бършат са̥с-дръ̀нк.
дру̀гънд́а̥ — другаде.
дун́ѐвам — понасямъ, принасямъ.
ѐшти (В.), о̀шти (С.), о̀ш́ч́и (В.) — още.
фръ̀нк, фръ̀нгу, фръ̀ндзи (С.) — чужденецъ.
га̀тица, га̀чица (В.), приказ (С.) — приказка, разказъ.
га̀л, га̀лут, мн. га̀луви — гавранъ.
га̀лица (В.), га̀рга (С.) — врана, гарга.
гамбо̀к, гамбо̀ка, гамло̀ка вода — дълбок.
гарно̀к — гърне.
гърба̀ч́ — бичъ.
гърлица — гърлоболъ.
граш́ѐн, -ѐна, -ѐну — лудъ.
грѐнд́а̥, гриндѝт́а̥ (В.), гръ̀нди (С.) — грѫди.
гуд́а̥н́ѐ — годяване, годежъ.
гуру̀шка — горичка.
хъс (сила): яс тръ̀ч́а са̥с с́ѐ хъ̀с (С.).
хра̀н́ант, -та, -ту — нахраненъ, ситъ.
йидем са̥, разядѝх са̥ — ядосвамъ се: я са̥ йимам разид́ѐну — ядосалъ съмъ се.
ка̀ци са̥ пренася се, качва се: бо̀лката са ќа̀ци (пренася се върху други).

каксѝй — цѣлъ, както си е: гу схàркаха каксѝй — цѣлия го разкѫсали.

кад, кадò(т), мн. кàдови — димъ, чадь.

кату̀-катàм (В.), хату̀к-хатàм (С.) = ха тукъ, а тамъ.

клъвам са̥, клавèш са̥ (С.), са клàв'а (В.) — мѫча се, трудя се.

кòкуша (В.), кòкушка (С.) — кокошка.

кòтур', кòтурю — которакъ.

къцкам, — хапя: къцкат блъхи.

къса̥л — киселъ.

крàдба — кражба.

кракèл' — кука, ченгелъ.

ку̀цур, мн. ку̀цур'а̥ — пънь.

кукòл'ка (В.), к'уфтè (С.) — кюфтè.

кукумàра — кочанъ отъ царевица.

кул, -а, -у — сакатъ.

кумбàра — кумъ.

ку̀му — къмъ: ку̀му пазарю, ку̀му думà; ку̀му кòгу си ти? ку̀му ту́к — къмъ тукъ; куму ту̀к и куму тàм (С.).

к'уркàк, к'уркàку(т) — плашливъ: тòси най куркàт чув'àк ут сèлуту (В.).

кузъл, кузъл' — отъ козина вълна.

лàкам, — лоча: ку̀ч'а̥ту лàка; ку̀ч'анту льока, чув'àкут пий (В.).

ла̥скавѝца — свѣткавица.

л'увàчин — рибаринъ.

мàцка — котка.

м'àянц, м'àсниц — месецъ.

майèшница — магьесница.

м'а̥сотузапус (С.), мèснуту зàпусти (В.) — месни пости.

ма̥тàн — мѫтеница, бѝто млѣко.

мазѝлу — намазване, триене (масажъ).

мейва, -ата, мн. мейви — овощие.

мѝцка — рита: магàра̥ту мѝцка.

милòвам — любя.

мѝрка — кѫсче, парче.

мисирòк — пуякъ.

младинà (С.), млàдус (В.) — младость.

млу̀к, млу̀ци (С.), нук, ну̀ци, мн. ну̀ч'анта (В.)— внукъ, внуци.

мънч, ма̥нджо̀(т). мн. мънджа̥, ма̥нджѐту (С.), мънджи (В.) — мѫжъ, мѫже.
мърва, мъра, мърѝчка — малко.
мъш́ка — мишка.
му̀я, муйиш (В.) — мия.
набу̀н — заедно: за по̀йми набу̀н.
на̀ч́а, на̀ч́ата — стринка, чинка.
надзѝгам — надигамъ: фа̀т́а̥ха да са̥ надзѝгат наго̀ра̥ (В.).
н́ӓ̀фту — никой, нѣкой (стб. нѣкъто): да гу ни вѝди н́ӓ̀фту (В.).
н́ӓ̀й = не е: н́ӓ̀й така̀ (С.), н́ӓ̀й тъй (В.).
нака̀штам са̥ — опирамъ се (С.).
наклъ̀ч́ува са — изкълчува: му са̥ наклъ̀ч́и ра̥нка̀та (С.).
напо̀пуку — наопако.
н́ӓ̀са — днесъ.
наса̀вам — кърмя (дете): майка наса̀ва малѐчкуту.
нас́ѐтнина — най-сетне.
натазяка̀ (С.) — тукъ.
на̀ва са̥ (В.), нахожда са̥ (С.) — намира се.
назнуіѐн — изпотѐнъ.
нажѐгувам — разгрявамъ.
нич́ѝм, -йш — никна.
нирѝя (С.), ниру̀я (В.) — бразда.
нѝта, мн. нити — конецъ.
но̀фра, мн. но̀фри — ноздра (С.).
но̀фт́, нуфт́о̀, мн. но̀фти и но̀фт́а̥, нуфт́ӓ̀т́а̥ — нокътъ.
нътр́а̥, н́ѐтр́а̥ — вѫтре.
н́урѝя, мн. н́урѝйи (С.), н́уруя (В) — ровъ, изкопанъ въ земята.
нушто̀вам — бдя (не въ простъ смисълъ нощувамъ).
па̥рлѝца — магарица.
пе́зя — присмивамъ се: яс т́а̥ пе́зя.
пираньѐ — пране.
пишнѝк (С.), пиштина̀к (В.) — комадъ хлѣбъ.
пла̀нинка, мн. пла̀нинкът́а̥ (С.), — планинска ягода.
плисканѝца — плесница.
пл́у̀скам — пукамъ, удрямъ.
по̀двик — прѣкоръ.
по̀глиндук, мн. поглиндо̀ци, — поглеждане, прегледъ.
по̀мамица — лукавство, клюка, злоба.
по̀рна, по̀рнувам (В), по̀ркам (С.) — убивам: за т́а̥ по̀рка (ще те убия).

пъ̀мка — пжпка.
прѐпна ж. р. (В) — хубава.
прикажа̀лин — бърборко.
прин — преди: прин да стане мурабѐту (С.)
припѝтам — разпитвам: фа̀ти да я припѝта.
прой, пруйо̀, про̀ишта (С.) — порой.
про̀синка (В), про̀шинка (С.) — просякиня.
пърлѝч'а̥, мн. пърлѝч'а̥нта — магаренце.
пручуйин, пручуйна,-уйну — прочутъ.
прумѝнам — премина, помина: н'ѐмам прумина̀нту (не съмъ миналъ); прумѝна мръва вр'ӓ̀м'а̥.
прумлу̀к — правнукъ.
просф'а̥тѝ — процъфти: да прусф'а̥тѝ бу̀ко (букут. В).
прува̀л'ам — продупчувамъ: пр. са̥с сфр'ӓ̀д'а̥лу.
псувантѝна — ругатня, псуване.
пукална̀нт — прокълнатъ: та̀тку м'а̥ има̀ши пукална̀нт.
пука̀штам са̥ — качвамъ се: са̥ пука̀шта на връх джамията (С.), ска̀штам (В.); пука̀цам са го̀р'а̥.
пу̀мка и пъмка — пжпка.
пуна̀ — поне: тапс'а̀та пуна̀ трѝ вки м'а̀су (С.), пуна дв'ӓ укъ (В).
пу̀пула — перя, пухъ.
пута̀м, нар. — около.
пута̀на — жена съ лошо поведение.
путкулн'а̀вам са̥ — клякамъ.
путрисѝія — разорение.
путурча̀к — потурченецъ.
пужал'о̀вам — жаля го: яс гу пужал'о̀вам.
ра̀мин', мн. ра̀мин'а (В.), ра̀му, мн. ра̀мунта (С.) — рамо.
ра̥нчѝца — ржчка.
распънт — кръстопжть.
расприм'а̥нѝ са̥ — съблѣче се.
р'ӓ̀шка — кжсъ, нпр. месо.
ра̥танѝца — ритникъ.
разалѝнка (С.), лазарѝнка (В.) — лазарка.
разу̀м'ам са̥ (С.), разу̀м'увам са̥ (В.) — спомнямъ си.
развр'ӓ̀вам са̥ — разговарямъ.
ра̀жба — плодородие.
рисканѝца — удряне (съ кракъ, съ брадва).
риз'а̀ — ржчникъ, мисаль.
саба̀цка — целувка.
са̀я (В.), са̀ям (С.) — суча.

са̥нъ̀р — синуръ, граница.
с́а̀ра — първото млѣко на кравата.
са̀д, садо̀ мн. са̀дуви — лозе, първо засадено.
сф́а̥тлѝв (С.), сф́а̀тна м. ж. р., сф́а̀тну ср.р. (В) — лъскавъ.
сфит́ѐ, мн. сфит́а̀нта — цвѣте.
сер, сѝрини — сирене.
сива̀к — грозде, което не узрява.
скадо́ва са — задимява се: са̥ скадо́ва удая́та.
ска̥мпа̀рио — скжпчия, скжперникъ.
ска̀зувам са̥ — изказвамъ се, избърборвамъ.
скърна — нечистотия; скърнаф — нечистъ.
скрифо̀м (С.), скрихо̀м (В.) — скришно.
ску̀мнувам — откжсвамъ: ску̀мнувам идна кѝтка (скубнувамъ).
сла̀чава (В,), сла̀чува (С.) — вкусъ.
сла̀вур, умал. сла̀вурча̥ — славей, славейче.
слѝмук — охлювъ.
слипанѝца — криеница (игра).
слъ̀нджувам — слъгвамъ.
слъ̀пка, слъ̀ба — стълба.
слу̀шна, -ну — послушенъ.
сма̀м́увам са̥ — измамвамъ се, лъжа се.
снѐват — снасятъ (кокошки яйца —).
сприп́а̀хми са̥ — препирахме се.
сса̀й мл́аку — суче мляко.
старутѝя — старость.
стънглу — стъкло; стънглу вр́а̀м́а̥ — чисто, ведро време.
стръ̀ци, сра̥цѐту мн. сръцинта, стра̥ца̀ — сърце.
стр́а̥лу̀тка — стрела (само въ клетва): стр́а̥лу̀тка да т́а̥ настр́а̥лѝ!
страла̀ф — срамеживъ.
стърп — страпо̀(т), мн. стъ̀рпуви — сърпъ.
шѝчќи — всички.
штр́а̀кам — поглеждамъ, хвърлямъ око: за штр́а̀книш ина̀ мо̀ма.
тъ̀кам, тъ̀кнувам — тикамъ, пъхамъ.
тумбанѝца — тупаница.
уцф́а̥стѝм са — свѣстявамъ се: ни мо̀га да са уцф́ъстѝм ут сън.
уцф́а̥стѐн — свѣстилъ се, отрезнѣлъ.

удрѝйин — ударенъ, раненъ: удрѝйин на мурабе́ту — раненъ въ войната.

удрѝвам — удрямъ, одирамъ: куга̀ удрѝхми. купа̀ч на къщтата (С.), жу̀ва я удрѝва кужа̀та (В.).

уклава̀вам — убивамъ: за са̣ уклѣвам — ще се самоубия.

умр′а̀нт, -а, -у — умрѣлъ.

умр′а̀нтиту — гробища (С.), грѐбиту (В.).

урвѝва са — срива са̣: а̀ку са̣ урвѐ нос яр.

усаб′ѐн (С.), искаб′ѐн (В.) — изхабенъ, тжпъ; си ускабѝ но̀жу.

усл′ѐкнува — издъхва, умира: усл′ѐкна м′ѐчката, усл′ѐкна ма̣га̀р′а̣нту.

усъмнува̀ни — вмѣсто ка̀ли нѝхта (гръц. — лека нощь) е прието да се казва и: добро̀ усъмнува̀ни.

у̀ти-у̀ти — нито-нито.

уврѐйн — евреинъ.

ваяхнам ко̀н′у — възсядамъ на коня.

вандзлѝф (о̀р′ах) — костеливъ.

ва̀са но̀ш — цѣла нощь.

ва̀зи дѐн′ — весдень, цѣлия день.

вѐйки — вече, век′е.

в′ѐтка или в′ѐтук — ветъхъ, старъ.

дихирѝца (С.), титрѝца (В.) — вихъръ.

вѝй — вие (лич. мѣстоимение 2 л. мн. ч.).

вънгал′, мн. вънгили (В.), въглин мн. въгли (С.) — вжгленъ.

въм′а̣, мн. въм′анта — виме.

възда̀ха — въздижка: ма̀йчината възда̀ха на зим′ата ни па̀жда.

врашѝлу, мн. врашила̀ — гумно.

врѝс, мн. врѝзуви — изворъ.

върками са̣ — връщам се.

връ̀тка — вретено.

за̀днш — хлѣбъ на умрѣлитѣ.

зал′у̀бин, -а, -у — влюбенъ.

зао̀кулам са̣ — заобикалямъ: са зао̀кули пу сичкуту с′ѐлу.

запр′а̀нта — заплодена.

за̀пус, за̀пусу (С.), за̀пуст, за̀пустут (В.) — велики пости.

зба̀цкувам са́ — цѣлувамъ се.

зга̀йка (С.), проз′а̀вка (В.) — прозявка.

зно̀й, зно̀ют, зно̀юви — поть.

жѝвина, мн. жѝвини — добитъкъ.

жо̀ва (В.), жувѐм (С.) — дъвча, преживявам: кра̀ва жувѐ.

НАРОДНИ ПѢСНИ ОТЪ МЕГЛЕНСКО.

Съобщава Кирилъ Младеновъ.

Предлаганитѣ тукъ народни пѣсни съмъ ги записалъ въ едно кѫсо време презъ лѣтото на 1935 г. Много отъ тѣхъ съмъ ималъ случай да слушамъ въ родното си село Лѣсково. Желанието ми бѣ да запиша колкото е възможно повече пѣсни отъ различни села, тъй като въ повече или по-малко говорътъ на различнитѣ български села въ областьта Мегленъ се отличава съ нѣкои форми или особености, и ако това не ми се много удаде, причината е, че бѣжанцитѣ отъ тая покрайнина сѫ твърде пръснати и нѣмахъ възможность да общувамъ съ всички.

Срещнахъ известни трудности при предаване изговора на ударено *е*, което се изговаря тъй, както ако си приготвимъ устата за **и** и изговориме **е**, което, изглежда, се дължи на мекостьта на предхождащата го съгласна нпр. т'е́нку, м'е́не, в'е́ле и др. п. Срещнахъ и случаи, когато при все че имаме мека гласна **е** или **и**, предхождащата я съгласна **к** или **г** се изговаря твърдо: ци́фк^{ъ}е, ви́к^{ъ}и, ди́г^{ъ}е, ди́г^{ъ}и и др. п.

Пѣснитѣ сѫ № 1—15, 19—20, 22—42 отъ с. Лѣсково; № 16, 17 и 18 сѫ отъ с. Тушимъ; № 21 — отъ с. Сборско.

I. Лазарски.

1. На ергенъ.

Сиднáл ми ˈе стáри Яну
Нạ чéшмạтạ нạ бел кáмин,
Су си́нạ му Кустạди́нạ,
Су к'éркạ му Ангили́нạ,
Д'éка връвът мáли мóми,
Мáли мóми лъзạрéнки.
Он му в'éле нạ си́нạ му:
Гл'éди си́ну дạ гл'éдиме,
Дạ гл'éдиме дạ ạрéсме,
Дạ ạрéсме мáлạ мóмạ,
Мáла мóма на т'éб любá,
Нạ т'éб лю́бạ, нạ мен снä́ạ.
А'йде тáте, ми́ли тáте,
Ни́ту тáˈъ, ни́ту вạ́ˈъ
Тýку тáˈъ бéлạ Н'éдạ
Б'éлạ Н'éдạ баш танчáркạ.
Стạнáл ми ˈе стáри Я'ну,
Извади́л ˈе ким'ер к'éсе,
Издạрувáл съти мóми,
Съти мóми лъзạрéнки
Нạ кой шистáк нạ кой двуя́к,
Нạ бéла Н'éда срéбрин пръстин
И фурли́на мамуди́я.

2. На домакинъ.

Я́ну си и́ма̥ висо́ка̥ ку́кя,
Висо́ка̥ ку́кя — н'е́йна̥та̥ лю́ба̥.
Яну си и́ма̥ жиле́зни пръте,
Жиле́зни пръте—н'е́йните си́на̥.
Яну си и́ма̥ ло́за̥ луза́на̥,
Ло́за̥ луза́на—н'е́йна̥та̥ к'е́рка̥.
Яну си и́ма́ мъски кува́ни,
Мъски кува́ни—н'е́йните сна́и.
Яну си и́ма̥ зла́тни пудпа́рци,
Зла́тни пудпа́рци — н'е́йните вну́ци.

II. Разни любовни.

3. Луду младу въ Солунъ града.

Ра̥зшита́л се лу́ду мла́ду
Низ солу́нските сука́ци
Край чифу́тските дукяйне;
Бе́ли ръци на̥ о́п'ку,
Ни купу́ве ни тръгу́ве.
Зъглида́ гу ма́ла̥ мо́ма̥
Ут висо́ку ут широ́ку
Ут висо́ките дива́йне.
Мо́ма̥ в'е́ле и гуйво́ре:
Ва́ра̥й лу́ду, лу́ду мла́ду,
Ти са̥ ше́тиш низ сука́ци,
Ни купу́виш, ни тръгу́виш,
Лу́ду в'е́ле и гуйво́ре:
Ва́рай мо́ме, ма́луй мо́ме,
Мо́ма̥ па́ла̥м спру́ти м'е́не,
Спру́ти мо́йта̥ т'е́нка̥ ли́ка̥,
Спру́ти мо́йта̥ т'е́жка ку́кя,
Шири'о́ка̥, ширим'е́тна̥,
Причикли́ва̥, привудли́ва̥,
Спру́ти мо́йта̥ ми́лна ма́йка,
Спру́ти мо́йту ми́лну та́тку.
Ва́рай луду, лу́ду мла́ду,
Я ме м'е́не спру́ти т'е́бе:
Идна́ ли́ка̥, идна́ тру́па̥
Ширим'е́тна, шири'о́ка̥
Причикли́ва̥, привудли́ва̥,
Спру́ти тво́йта̥ ми́лна̥ ма́йка,
Спру́ти тво́йту ми́лну та́тку.

4. Яна майка плете.

Я́на ма́йка̥ п'ле́те
Си́тни дро́бни ко́си.
Ем а̥ пл'е́те ем а̥ у́че:
Ти ко́га̥ ки ми́ниш
Низ ту́рски сука́ци,
Те́пну да̥ са̥ кла́йниш,
На̥ кон' ду гри́ва̥,
На̥ де́вир ду ра́му,
На̥ св'е́кур ду ску́те.

5. Ела ˈЕ́нно.

ˈЕ́ла ˈЕ́нку, е́ла
В'е́чър на̥ тъ́рлуту,
В'е́чър на̥ тъ́рлуту
При ру́дите о́вци.
Ки ти ва́ра̥м, ˈЕнку,
Ко́тъл бла́гу мле́ку.
Ки ти п'е́чам, ˈЕнку,
И́дну ру́ду я́гне.
И́дну ру́ду я́гне,
Ягне́ и удуя́че.
И́да̥м лу́ду, и́да̥м
Душма́н ма́йка̥ и́ма̥м.
О'на н'е́ м'уста́ве
На́двур да̥ изпа́дна̥м.
На́двур да̥ изпа́дна̥м
В гради́на̥ да̥ вле́за̥м.
В гради́на̥ да̥ вле́за̥м,
Ки́тка̥ да̥ наб'е́ра̥м.
Ки́тка̥ да̥ наб'е́рам,
Гла́ва̥ да̥ нар'е́да̥м,

Гла́ва̥ да̥ на̥р'е́да̥м,
За̥ во́да̥ да̥ о́дъм,
За̥ во́да̥ да̥ одъм,
Т'е́бе да̥ та̥ стре́тъм.
Т'е́бе да̥ та̥ стре́тъм,
Ки́тка̥ да ти да́дъм.

6. Бѣла Неда.

Бе́ла̥ Н'е́да̥ ут ло́зе и́де,
Т'е́нка̥ бе́ла̥ примин'е́та̥
Су кушу́л'ъ будиме́нка̥,
Връз кушу́л'ъ бе́ла̥ са́ⁱъ,
На̥връз са́ⁱъ църв'е́н прига́ч,
Връз прига́чут сърма̥ кула́н,
На̥ връз кула́н ср'е́бру па́фти.

7. Три хора́.

Иднъш дуйде́
Ле́ле Яну мо́ри,
Иднъш дуйде́
Ву ва́шту се́лу
Ду што виде́,
Ду три о́ра̥;
Пръвну о́ру, ле́ле Яну,
Пръвну о́ру с'е́ мумчи́н'ъ,
Сре́дну о́ру, ле́ле Яну,
Сре́дну о́ру с'е диво́йки,
С'е́ диво́йки а̥рма̥са́ни,
Кра́йну о́ру, ле́ле Яну,
Кра́йну ору с'е́ ниве́сти.

8. Дивойче тенко високо.

Диво́йче т'е́нку висо́ку,
Диво́йче бе́ло църве́ну,
Што си ра́ну подра̥ни́лу
За̥ во́да̥ да̥ о́диш,
Ут ти́я че́шми да̥л'е́ки,
Ут тия во́ди студе́ни.
Пирна́л си ф'е́се на о́ку,
Нави́сил пискю́л' на ф'е́се.
Пуда́й си, мо́ме, сто́мните
Да̥ ти ул'е́сна̥т ръците,
Да̥ ти ул'е́сна̥т ръците,
Да̥ ти пучи́не сна́га̥та̥.
Т'егли си лу́ду пу пътут,
Ко́лку ти т'е́же уру́жта̥,
То́лку ми т'е́же сто́мна̥та̥.

9. Коя е тазъ девойка (вариантъ).

Коя́ й таз диво́йка̥ у́ба̥ва,
Що тъка́ ра́ну о́де за̥ во́да̥.
Су ти́я сто́мни шар'е́ни,
Ут тия че́шми дъл'е́ки,
При́ку три р'ида висо́ки,
При́ку три тра́па̥ дълбо́ки?
Пуда́й ми, мо́ме, сто́мните
Да̥ ти ул'е́сна̥т ръците,
Да̥ ти пучи́не сна́га̥та̥.
Те́гли си лу́ду пу пътут,
Ко́лку ти т'е́же пу́шка̥та̥,
То́лку ми т'е́же сто́мна̥та̥.

10. Ютушъ.

Ю́туш мо́ри, Ю́туш,
К'е́рку на̥ ма́йка̥,
У́ба̥ва̥ мо́ма̥, ли́чна нив'е́ста.
Ютуш на̥ ма́йка̥ в'е́лише:
Ут Бо́г' да̥ на́йдиш,
Ми́ла мо́я ма́йку,
Што мъ м'е́н да̥де́
На̥ й(д)но пу́сту мо́мче,
Но́к'ну а̥ра̥ми́йче,
Д'е́н'ну кисиджи́йче.
Нок' санок' се́да̥м,
Кръва̥ви ри́зи п'е́ра̥м.
Кръва̥ви ри́зи п'е́ра̥м,
А̥йду́шки гла́ви кри́ям.

Та́я в′е́чър ма́му
Гуле́м ба̥кши́ш дунце́
На̥ мо́йта̥ бра́та̥

Ру́са̥та̥ гла́ва̥,
Ру́са̥та̥ гла́ва̥,
Де́сна̥та̥ ръка,
Де́сна̥та̥ ръка
Су стр′е́брин пръстин,
Су стр′е́брин пръстин,
Пръстин миюрли́ⁱъ.
Е́ла ма́му, е́ла,
И ти да̥ ви́диш,
И ти да̥ ви́диш и да̥ кънди́саш.
Ка́ту ма́йка̥ вле́гла̥,
Са̥ пригушна́ле,
Две́те умре́ле.

11. Жалей ме моме.

Жа́ляй ме, мо́ме, да̥ жа́лиме,

О́ти ки се, мо́ме, разде́лиме,
Яз ки о́да̥м, мо́ме, на̥ дъл′е́ку
На̥ дъл′е́ку, мо́ме, ву чужби́на̥.
Ки за̥ба́ва̥м, мо́ме, три гуди́ни,
Три гуди́ни, мо́ме, три ме́сици.
Ки ти пи́са̥м, мо́ме, бе́ла̥ кни́га̥,
Бе́ла̥ кни́га̥, мо́ме, църну пи́сму.

Ем да̥ пе́иш, мо́ме,
Ем да̥ жа́лиш,
Ем да̥ жа́лиш, ем да̥ плакъиш,
Ем да̥ плакъиш, моме,
За м′е́ника̥.

12. Садила мома.

Са̥ди́ла̥ мома̥ ис′е́нка ло́за̥ в’ гра̥ди́на̥.
Ло́за̥та̥ да́ве бе́лу ми гро́зде, църве́ну.
Гроздиту да́ве лю́та баш раки́ⁱъ и ви́ну.
Утвури́ла мо́ма̥ ла́дна̥ мия́на̥ срит с′е́лу.
Ка̥ м’ са̥ настръви́лу и́дну лу́ду мла́ду.
Три дни ми я́лу, чити́ри ми пи́лу.
Ай си изпи́лу ба́рдза̥та̥ ко́нⁱъ у́ба̥ва̥.
Се́ди су здра́ве, т′е́нка малише́вке у́ба̥ва̥,

О́ди су здра́ве, а̥ма́к буда̥ла́, биз ко́нⁱъ.
Жал′ му па̥дна́лу, ж′е́к му ста̥на́лу,
На́зут са̥ върна́лу.
Ай си изпи́лу т′е́нка̥та̥ пу́шка у́ба̥ва̥.
Се́ди су здра́ве, т′е́нка̥ ма̥лише́вке у́ба̥ва̥.

О́ди су здра́ве, а̥ма́к буда̥ла́, биз пу́шка̥.
Жал′ му па̥дна́лу, жек′ му ста̥на́лу,
На́зут са̥ върна́лу.
Три дни ми я́лу чити́ри ми пи́лу,
З′е́ви ме м′е́не, т′е́нка̥ ма̥лише́вке у́ба̥ва̥,
Се́ди ми ту́ка, ой лу́ду мла́ду ка̥л′е́шу.

13. Застанало лѣтно слънце.

За̥ста̥на́лу й ле́тну слънце
На̥ н′е́б'ту на̥ срит н′е́б'ту.
Ой бра́ту, бра́ту, ми́ли бра́ту,
Пла́д'на дуйд′е́, у́жина̥ н′е́ма̥.
Пу́шти ме, бра́ту, за̥ у́жина̥.
Н′е́ та̥ пу́шк′ъм, Н′е́ду,
Н′е́ та̥ пу́шк′ъм, с′е́стру.
На̥ път би́ле ду две бра́к′ъ,

Две ми́на брáк'ъ áйдýте:
Иван ⁱълувáрут,
Ди́му шилигáрут.
Т'éб ки м' та̥, Н'éду, уткрáдът.
Ким'та̥ дóнцат, Н'éду с'éстру,
Ву дрýгу мéсту,
Д'éка н'éма, ни видéн'е,
Ни видéн'е, ни чу'éн'е.

14. Слънце зайде.

Слъ́нциту за̥йд'é
За̥д гóра̥ зил'éна̥.

Три ⁱътърви р'éдум вóда нóсат.
Съ́ти са̥ изри́диⁱа̥ и пририди́ⁱа̥.
Ред дуйдé на̥ мóма Мари́ⁱа̥,
Н'é си ути́де мóма Мари́ⁱа̥,
Тýку ути́де н'éйната̥ мáйка̥.
Там си на̥йдé Янкýла̥ вуйвóда.
Янкýла в'éле и гувóре:
Дубрýтру бáбу, стáра бáбу,

О́ти ти, бáбу, за̥ вóда̥?
Д'éка̥ ⁱе, бáбу, мóма Ма̥ри́ⁱа̥?
Мóма̥ Ма̥риⁱа̥, Янкýла̥ вуйвóда̥,
Мóма̥ Ма̥ри́ⁱа̥ бóлна ми л'éже.
Ним ма̥ лъжи, стáра бáбу,
Янкýла̥ н'é са̥ лъже.

15. Митро мори.

Ми́тру, мóри Ми́тру,
Нóва̥ миⁱа̥нджи́йку,
Бог да̥ би́е, Ми́тру,
Твóйту стáру тáтку,

Що ти пра̥ви́, Ми́тру,
Мия́на̥ срид с'éлу,
Мия́на̥ срид с'éлу,
Дюкя́н крáй с'éлу,
Д'éка̥ връва̥т, Ми́тру,
Съ́ти миⁱа̥нджи́и,
Съ́ти миⁱа̥нджи́и,
Съ́ти пиⁱа̥ни́ци,
Най-пудир ми́на,
Идну лýду млáду,
Що ти ка̥жá, Ми́тру,
Што ти ричé?
Тýри ми тýри, Ми́тру,
Лю́та̥ баш ра̥ки́ⁱа̥.
Лю́та̥ баш ра̥ки́ⁱа̥.

О́ще блáгу ви́ну,
Яз ки ти дам, Ми́тру,
Пáри н'éбруⁱéни,
Пáри н'éбруⁱéни, Ми́тру,
Пáри н'é сла̥гáни.
Пáри н'é сла̥гáни,
С'é жъ́лти фурли́ни,
Ти да̥ дóйдиш, мóма̥ Ми́тру,
Ти да̥ дóйдиш су м'éника̥.

16. Луду иде.

Лýду и́де ут грáда̥
Стрит'é мóма в'ливáда̥.
Пръснá мóма да̥ бéгъе,
Лýду в'éле гувóре:
Нимóй бéгъи Вили́ку.
Ти си мóⁱа̥ па мóⁱа̥.
Снóшти съм бил ву вáзе,
Пил съм ви́ну ра̥ки́ⁱа̥,
Пáри н'éма‿а да̥ плáтъм,
Съм за̥брáвил ким'éрут.

17. Стойна стои на високо.

Стóйна̥ стó'е на̥ висóку,
На̥ висóку на̥ са̥рáи.
Д'éка стó'е сó‿онце грé'е,
Дек сбурýве бис'éр блюве,
Ем ву вóда̥ са̥‿углидýве
И си в'éле и гувóре:
Вáра̥й Бóже, мили Бóже,
Как съм тóнка̥ и висóка̥,

У'ште да̥ съм църну'о́ка̥,
Би гу з'е́͜у съм ца́ривут син,
Ца́ривут син е зла̥та́рец
Д'е́н'ъ но́к'ъ а́зна̥ бро́ⁱе
На̥ пла́д(и)на̥ а̥ске́р бро́'е.

18. Залудѣло лудо младо.

За̥луде́лу лу́ду мла́ду.
За̥луде́лу, за̥блуде́лу,
За̥ две мо́ми, за̥ две дру́жки,
За̥ две мо́ми, за̥ две дру́жки,
За̥ две пръвни бра̥тувч'е́тки.
Са̥ фа̥ти́лу за̥ две ко́ле,
Пу́сти ко́ле гни́ли би́ле,
Гни́ли би́ле са̥ скръши́ле,
Па̥дна́ лу́ду ув гра̥ди́на̥.
На̥йде́ мо́ма д'е́ка спи́ⁱе,
Д'е́ка спи́ⁱе ро́са̥ би́ⁱе:
Ру́са ко́са̥ на̥д тринда́фил,
Бе́лу ли́це ву миджинджо́с,
Ру́ду гърлу ув ка̥ра̥нфи́л'.
Бе́ли ръци ув м'е́тла̥.
Бе́ли но́зи ву буси́люк.
Са́͜у са̥ чу́де лу́ду мла́ду,
Са́͜у са̥ чу́де и са̥ у́ме,
Он н'е́ зна́'е що да пра́ве
Да́ли ли́це да̥ ца̥ли́ве,
Или сна́га̥ да̥ пригу́шне,
Цалива́н'е пумите́н'е,
Пригушна́те ду́р ду ве́ка̥.

19. Стани ми Лено.

Ста́ни ми, ста́ни, Л'е́ну, да̥ утво́риш
Ва́шите вра́ти, Ле́ну, вра̥тни́чки.
Нимо́жа̥м, лу́ду, да̥ ста́на̥м.
Широ́к ми фуста́н, лу́ду, пуд ма́йка̥.
Се́чи гу, се́чи, Л'е́ну, фуста́нут,
Яз ки ти ку́па̥м, Л'е́ну, по-а́рну.
Нимо́жа̥м, лу́ду, да̥ ста́на̥м,
Ру́са̥ ми ко́са̥, лу́ду, пуд ма́йка̥.
Се́чи ⁱа̥, се́чи, Л'е́ну, ко́са̥та̥,
Яз ки та̥ з'е́ва̥м биз ко́са̥.
Нимо́жа̥м, лу́ду, да̥ ста́на̥м,
Бе́ли ми ръци пуд ма́йка̥.

20. Ой Расуленке.

Ой Расуле́нке, ма́луй мо́ме,
Ой яз ки до́йда̥м да̥ та̥ кра́да̥м.
Ой лу́ду мла́ду, а̥ра̥ми́ⁱа̥,
Ой ти ни мо́жиш да̥ ма̥ кра́диш.
Ой яз си и́ма̥м ду три бра́к'а̥,
Ой ду три бра́к'а̥, ма́йка̥, та́тку,
Ой са̥но́к' се́дът м'е́н ма̥ чу́ва̥т.
Ой Расуле́нке, малой мо́ме,
Ой на̥ та́тку ти о́ка̥ та̥ту́н,
Ой н'е́ка̥ се́де, н'е́ка пи́ⁱе.
Ой на̥ ма́йка̥ ти о́ка̥ бу́бак',
Ой н'е́ка̥ се́де, н'е́ка пр'е́де.
Ой на̥ бра́к'а̥та̥ о́ка̥ ра̥ки́ⁱа̥,
Ой н'е́ка̥ се́да̥т, н'е́ка̥ пиⁱат,
Ой па ки до́йда̥м да̥ та̥ кра́да̥м.

21. На порти хлопа.

Нḁ по́ртите кло́пе, ма́му,
Идну лу́ду мла́ду.
Да́ли дḁ изпа́днḁм, ма́му,
Яз дḁ му утво́рḁм.
Кату́ ки гу зʹе́вме, ке́рку,
Ни́ е он нḁ го́сте,
Ни́ⁱе си нʹе́мʹме, ке́рку,
Пустʹе́лʹḁ ни изла́ве.
Мо́йтḁ ру́сḁ ко́сḁ, ма́му,
Нʹе́гувḁ пустʹе́лʹḁ,
Мо́йтḁ де́снḁ ръкḁ, ми́лḁ,
Нʹе́гувḁ пʹе́рницḁ.

22. Магдалина пере.

Мḁгдḁли́нḁ пʹе́ре нḁ ре́кḁтḁ
Ива́н се́де нḁ бел ка́мин.
Ива́н вʹе́ле и гуво́ре:
Ли́ну мо́ме, Мḁгдḁли́ну,
Дḁ мʼ ḁ пʹе́риш кушу́лʹḁтḁ,
От нʹе́ й пра́нḁ три ниде́ли.
Дḁ тʼ ⁱḁ пʹе́рḁм, сḁпу́н нʹе́мḁм.
Тво́йте ръци бḁки́ш сḁпу́н.
Дḁ тʼ ⁱḁ пʹе́рḁм, ко́пḁн нʹе́мḁм.
Тво́йте но́зи две ко́панʹе.

23. Ливено моме.

Ливе́ну мо́ме, Ливе́ну,
Де ги́ди я̀гне гḁлʹе́ну.
Бог дḁ уби́ⁱе, Ливе́ну,
Тво́ите ста́ри ну́нци,
Што ми тḁ кръсти́ⁱḁ, Ливе́ну,
Дḁ вʹѐне све́тут пу тʹе́бе.
Ко́га ом дḁ о́рḁм,
Пу цал дʹе́н сḁ мо́лʹъм,
Ра́лʹту дḁ ми сḁ скръше,
Ра́лʹту и́ли пḁли́шникут,
До́мḁ дḁ си до́йдḁм,
Ливе́нḁ дḁ чуⁱъм,
Как си пе́ⁱе и сḁ сме́ⁱе.

24. Вангелице моме (смѣшна).

Вангели́це мо́ме,
Што си то́лкуз лю́тḁ,
Лю́тḁ нḁлютʹе́нḁ,
Вре́днḁ навриде́нḁ,
Да́ли гла́вḁ тḁ бо́ле,
Или пулуви́нка.
Ни гла́вḁ мḁ бо́ле,
Ни́ ути пулуви́нкḁ,
Ту́ку ми ʹе мъкḁ,
Оти мḁ дḁдʹе́ⁱḁ,
Нḁ мḁлʹе́чку мо́мче,
То што нʹе́ гу са́кḁм,
Ву кира́лут вле́вḁм,
И он пу мʹе́н и́де,
И он пу мʹе́н и́де,
И па́пу ми са́кʺе,
И па́пу ми са́кʺе,
И до́ду ми ви́кʺе.
Нʹе съм ти бре до́дḁ,
Ту́ку ти съм жʹе́нḁ,
Ту́ку ти съм жʹе́нḁ,
Жʹе́лки дḁ тʹуда́вḁт.

III. Хайдушка.

25. Гацо харамия.

Изпḁдна́лу й Га́цу ḁрḁми́ⁱḁ
НизНиго́шкатḁ плḁни́нḁ,
Низ Тикве́шката на́йⁱа
Дḁ си фа́ке, нḁфа́ке,
Мла́ди мо́мци су па́ри
Дḁ си бе́ре, нḁбе́ре
Бе́ли па́ри киси́нʹḁ
Дḁ си фа́ке, нḁфа́ке
Мла́ди мо́ми него́шки,
Тʹе́нки висо́ки силви́и.

IV. Битови и семейни.

26. Откраднали мома Гера.

Уткра̥дʹе́ле мо́ма̥ Ге́ра
Ут при ма́йка̥ ут при та́тку
Ут при дʹе́вит ми́на̥ бра́кʹа̥.
ⁱА̥ уткра̥дʹе́ле ту́рци а̥рна̥у́те
ⁱА̥ дунце́ле но́гу да̥лʹе́ку,
На̥да̥лʹе́ку ву ра́мни ча̥йре.
Са̥‿уружи́ле нʹе́йни дʹе́вит бра́кʹа̥,
Се́где припа̥ла́ле се́где пришита́ле
Нʹе́ ⁱъ на̥йдʹе́ле Ге́ра нʹе́йна̥ сʹе́стра̥.
Му гуво́ре ма̥лʹе́чкуту брат:
Ем гуво́ре ем тръгна́ле,
Тръгна́ле низ ра́вни чайре,
ⁱа̥ на̥идʹе́ле Ге́ра̥ нʹе́и на сʹе́стра̥.

27. Мома Митра и турчинъ.

Пʹе́тлите пе́ⁱа̥т, мо́ма̥ ле Ми́тру,
Уса̥мна́, ки си о́да̥м.
Се́ди лу́ду, лʹе́жи мла́ду,
Ви́ʹа̥ пʹе́тли са̥ лъжо́вни.
Оʹджа̥ ви́къе, мо́ма Ми́тру,
Уса̥мна́ ки си о́да̥м.
Се́ди лу́ду, лʹе́жи мла́ду,
Во нʹе́й о́джа, ма̥га́ре ри́къе.
Цʹе́та̥ ла́ⁱа̥т мо́ма̥ Ми́тру,
Уса̥мна́, ки си о́да̥м.
Се́ди лу́ду, лʹе́жи мла́ду,
Виⁱа̥ цʹе́та̥ ва̥мпир тръчка̥т.
Ки си до́йда̥т, мо́ма̥ Ми́тру,
Ки си до́йда̥т тво́йте бра́кʹа̥,
Ки ма̥ фа́та̥т, мо́ма Ми́тру,
Ки ма̥ фа́та̥т, ки ма̥ дро́ба̥т,
Ки ма̥ дро́ба̥т дро́бни за́лци.
Си дуйдʹе́ле нʹейни бра́кʹа̥,
Гу фа̥ти́ле мла́ду ту́рче,
Гу фа̥ти́ле, гу друби́ле,
Гу друби́ле дро́бни за́лци.

28. Мома Елена и братъ й.

Пʹе́тлите пе́ⁱа̥т, мома Илʹе́ʹну,
Пʹе́тлите пе́ⁱа̥т, кучи́нʹа̥ ла́ⁱа̥т,
Кучи́нʹа̥ ла́ⁱа̥т, на̥ по́рти кло́па̥т,
Ста́ни да̥ ви́диш, ми́ла̥ на̥ ма́ма̥,
Ста́ни да̥ ви́диш, кой на̥ по́рти кло́пе.

О́на̥ ути́шла̥ на̥ н́е́йни по́рти,
На̥ н́е́йни по́рти си привика́ла̥:

А́йде бре, а́йде, кой на̥ по́рти кло́пе?
Му утгува́ра̥т ту́рци са̥йм́е́н́е,
Ту́рци са̥йм́е́н́е, бра́туви душма́н́е:
Къ́де е́, къ́де бра́та̥ ти Та́ну?
Яз не гу зна́ⁱъм мо́я брат Та́ну.
Му́ и утсич́е́ле н́е́йни бе́ли ръци,

Н'éйни бéли ръце, ръци ут лáкте,
Пак ⁱа̥ питáле мóма̥ Ил'éна̥,
Къде é, къде брáта̥ ти Тáну?
А бре са̥йм́éн́е, брáтуви душмáн́е,
Яз не гу знáⁱъм мó'а̥ брат Тáну.
Му и утсич́éле н́éини нóзи,
Н'éини нóзи, нóзи ут кул'éна̥,
Пак ⁱа̥ питáле мóма̥ Ил'ена̥,
Къде é къде брáта̥ ти Тáну?
А бре са̥йм́éн́е, кл'éти душмáн́е,
Яз н́é гу знáⁱа̥м брáта̥ ми Тáну.

29. Мию добъръ юнакъ.

Ми́ю ле, Ми́ю, Ми́ю дóбър юнáк,
Ми́ю ми тръгнáл за̥ Сóлунгрáда̥,
Ми́юви душмáн́е ву кýки влéгле
А̥ найд́éле Ми́ювица̥ дос нивéста̥
А̥ найд́éле, а̥ питáле:
Къде é къде Ми́ю дóбър юнак?
Му в́éле Ми́ювица̥ дос нивéста̥:
Ми́ю ути́де дружи́н'а̥ да̥ ви́къе,
Дружи́н'а̥ да̥ ви́къе, пу лов да̥ óде.
Ми́ювице, дос нивéсту,
Ним на̥ лъжи, прáву кáжи,
Ми́юва̥ пýшка̥ дóма̥ сéде.
Ми́ю си и́ма ду две пýшки,
Иднá нóсе, дрýга̥ дóма̥ сéде.
Нáзут са̥ върнáле ми́юви душмáн́е.
Назут са̥ върнáле пу път тръгнáле,
Пусиⁱа̥ ка̥лд́éле на Ми́ю дóбър юнáк.
Привикýве Ми́ю дóбър юнáк:
Бóже ми́ли, ми́ли Бóже,
Дал' да̥ ви́кна̥м да̥ заплáка̥м,
Ил' да̥ ви́кна̥м да̥ за̥пéⁱъм.
Гу фа̥ти́ле Ми́ю дóбър юнáк,
Гу фа̥ти́ле, глáва̥ му сич́éле,
Нáзут са̥ върнáле на̥ Ми́ювица̥ а̥ дунц'éле.

30. Гоговата невеста.

Гóгу си óре на̥ гулéма̥ ни́ва̥,
Ни́ва̥ му би́ла̥ на̥ ра̥зкрѣсница̥,
Д'éка̥ ми връ́ва̥т цáрски зла̥тáре.
Гóгу си óре, пéсна̥ си пéⁱе:
Бог да̥ та̥ прóсте, тáте ми́ли тáте,
И ти мóⁱа̥ ми́ла̥ мáйку,

Што ми уста̥ви́те гуле́ма̥ ни́ва̥,
Што ми на̥ид'е́те а́рна̥ниве́ста̥.
Мина́ле ца́реви зла̥та́ре,
Мина́ле, пупита́ле:
Да́ли мо́же да̥ а̥ излъж'ме,
Ки ти дад'ме три тува́ре дро́бна̥ а́зна̥.

Я́ку излъж'те мо́йта дос ниве́ста̥,
Яз ки ви да́да̥м гуле́ма̥ ни́ва̥,
Гуле́ма̥ ни́ва̥ и мъжку де́те.
Зла̥та́ре ути́шле на̥ го́гови по́рти,
Причука́ле, привика́ле:
Гогувице, дос ниве́сту,
Я изле́зи на̥ по́ртите
Да̥ ти ка́ж'ме иди́н а̥бе́р:
Го́гу виде́ме на̥ гуле́ма̥ нива̥
На̥друб'е́ну на̥ па̥рчи́н'а̥,
Най-гуле́му па́рче мра́ва̥ што гу вле́че.

Я́йде о́ди да̥ гу суб'е́риш.
Му утгува́ре Го́гувица̥ дос ниве́ста̥:
Го́гу си и́ма̥ трими́на̥ бра́к'а̥
Н'е́ка̥ о́да̥т да̥ гу суб'е́ра̥т.
На́зут са̥ върна́ле ца́рски зла̥та́ре,
Гу на̥йд'е́ле Го́гу ура́чут.
На́ ти, Го́гу, три тува́ре дро́бна̥ а́зна̥.
Го́гу му в'е́ле о́ще гуво́ре:
Н'е́ ми тре́бе ва́шту зла́ту,
Сти́га ми на̥ мен а́рна ниве́ста̥.

31. Двама братя.

Мо́ре ка̥ си би́ле ду две ми́ли бра́к'а̥:
Па́вле гуспуда́рче и Питру́ш вуйво́да̥,
Но́гу са̥ милува́ле, но́гу са̥ има́ле.
Дя́вулут влизу́ве ми́гю две́те бра́к'а̥,
Та̥ са̥ ра̥зка̥ра́ле, та̥ са̥ ра̥зтипа́ле,
Се́ си ра̥здили́ле две́те ми́ли бра́к'а̥,
Та́ткуву има́н'е и та́ткува̥ сто́ка̥.
Р'е́д дуйд'е́ да̥ де́л'а̥т та́ткува̥ са́б'а̥,
Та́ткува́ са́б'а̥ и ба́рдза̥ ко́н'а̥.
То́га̥й му в'е́ле Питруш вуйво́да̥
На̥ по-гуле́м брат Па́вле гуспуда́рче:
Ва́рай бра́тку, Павле гуспуда́рче,
Ти си и́миш мла́да̥ ниве́ста̥,
Ой яз си н'е́ма̥м мла́да̥ нив'е́ста̥
Су н'е́'а̥ ра́дус да̥ си пра́ва̥м,
Ой яз су та́ткува̥ са́б'а̥ су та́ткува̥ ко́н'а̥
са̥ ра̥ду́ва̥м.

Н′é му утгувóри Пáвле гуспудáрче,
Т′éжку му ста̥нá, жал′ гу прифа̥нá.
Тóга̥й му вéле на̥ н́éйна̥ дос нив′éста̥:
Ой те нивéсту дос ми́ла̥ нивéсту,
Яз ки си óда̥м на̥ лоф су кóн́а̥,
Ти си на̥прáви ручóк су утрóва̥.
Дá гу на̥гóстиш Питрýш вуйвóда̥,
Пъ си тръгнá на лоф да̥ óде,
З′é си бáрдза̥ кóн′а̥, за̥га̥рин́а̥, сукóле.
Нивéста̥ вéле на̥ Питрýш вуйвóда̥:
Ой те Питрýше, ми́лу дéвирче,
Брат ти на̥ръчá да̥ та̥ утрýⁱъм,
Ти на̥примé' се су нóви рýби,
Пъ си л′éгни спрýти слъ̆нце,
Ки та̥ за̥ви́ⁱъм су бéлу плáтну,
Ки ти за̥пáл′ъм гулéма̥ свéк′ж,
Ки та̥ пукáда̥м су тим′я́н,
Та̥кá да̥ та̥ нáйде Пáвле гуспуáрче.
Цал дéн уди́л Пáвле гуспудáрче,
Лоф н́é ми луви́л, ни́ту видéл.
Кóга̥ са̥ врáке Пáвле гуспудáрче,
Си видýве иднý си́ню пи́ле,
Што си л′éте на̥ висóку и си ци́фкъе.
Пушти́ Пáвле гуспудáрче си́ву сукóлче,
Да си гу фáте си́нюту пи́ле.
Ка̥ са̥ дусти́гна́′а̥, ка̥ са̥ разчопкáⁱа̥,
Иднóту чóпкъе дрýгуту чопкъе,
Ни можа̥т да̥ са̥ надилéⁱа̥т.
Тóга̥й пувикýве си́ву сукóлче:
Ой те Пáвле, мóю гуспудáрче,
Пýшти гу, пýшти мóюту брáтче,
Да̥ гу субóр'ме си́нюту пи́ле.
Ка̥ са̥ субрáле двéте брáк′а̥, двéте сукóле,
Гу субури́ⁱа̥ си́нюту пи́ле
И гу дунцéⁱа̥ на̥ Пáвле гуспудáрче.
Си́нюту пи́ле сал си ци́фкъе и си плакъе,
И си рóне дрóбни сълдзи.
Тóга̥й му в′éле Пáвле гуспудáрче:
Кáжи ми пи́ле, си́ню бре пи́ле,
За̥што плáкъиш, заштó сълдзи рóниш?
Ка да̥ н́é плáка̥м, Пáвле гуспудáрче,
Яз си и́ма̥‿а̥ иднý брáтче,
Ни́ⁱе си па̥днáме на̥ Кóсъвску пóле,
Да̥ си пуя́д'ме м′éсу ут юнáци,
Там изпа̥днá′а̥ кóсувски лувáче,
Ми гу уби́ⁱа̥ мóюту брáтче,
Аку брат ми бише су м′éн'
П′éт сукóле н́éмóжа̥‿а̥ да̥ ма̥ субóра̥т,

За̥ то си пла́ка̥м, Па́вле гуспуда́рче.
Т'е́жку му ста́на̥ на Па́вле гуспуда́рче,
То́га̥й гу пу́штке си́нюту пиле
Да̥ си пуо́де, да̥ си пупла́къе,
Ем да̥ си путъ́же и сълдзи пуро́не.
Тръгну́ве Па́вле до́ма̥ да̥ си до́йде,
До́ма̥ да̥ си до́йде, брат да̥ си на́йде.
На̥ път стриту́ве младу юна́че
На̥ ка́мин д́е́ка̥ се́де и си пла́къе,
Сълдзи д́е́ка̥ ро́не и си жа́ле.
Ой юна́че, мла́ду юна́че,
Што си та̥ка́ тъ́жну и жа́лну?
Утгувуру́ве мла́ду юна́че:
Ни́ⁱе си би́ме ду две бра́к'а̥,
Ло́ши лю́де брат ми уби́ⁱа̥,
Се́га̥ не зна́м и д́е́ка̥ да̥ о́да̥м.
То́га̥й по-ско́ру Павле тръгну́ве,
Ка̥ си дуйду́ве, на̥ тимя́н му мири́се,
Ву ку́ки вле́ве, брат мърто́виц виду́ве.
Ка си виду́ве бра́та̥ мърто́виц,
Нoшче изва́ге да̥ са̥ убо́де.
То́га̥й му веле дос нив́е́ста̥:
Ой те бре Па́вле, Па́вле гуспуда́рче,
Брат ти ⁱе, Па́вле, жи́ву мърто́вче.
Ста́на̥ Питру́ш вуйво́да̥
Са пригушна́‿а̥ двéте мили брак'а̥,
Са́ прегушна́‿а̥ са̥ ра̥зплака́‿а̥,
Пак са̥ субра́ка́'а̥, за́йну за̥живе́ⁱа̥.

(Слушана отъ дѣдо Гьошо Кѫчовъ Трабошиновъ, бѣжанецъ отъ с. Лѣсково).

32. Цвѣто арнаутке.

Мо́ре Цвéту а̥рна̥утке,
Цвéту, дос мо́а̥ нивéсту,
Што си ро́ниш дро́бни сълдзи,
Да́ли ма́йка̥ жа́лиш,
И́ли та́тку тъ́жиш?
А бре дéте, дéте суко́лче,
Яз си би́ше на ч́éшма̥та,
Там виде́ ду три нивéсти,
О́ни ут ма́йка̥ са̥ вра́к'ът,
Ми ра̥зтикна́ за̥ мо́йта̥ ма́йка̥
Мо́йта̥ ма́йка̥, мо́йту та́тку,
А́йде да̥ о́дме ни́ⁱе на̥ го́сте.
То́га̥й му вéле дéте суко́лче:

Ни́'е с'и и́мме чта̥рд'е́сит душма́н'е.
Ним са̥ пла́ши, де́те суко́лче,
З'е́ви си саб'а̥ и ба́рдза̥ ко́н'а̥.
То́га̥й изпа̥дна́ де́те суколче
Су ба́рдза̥ ко́н'а̥ и са́б'а̥ кула̥кли́'а̥.
Та̥ка́ тръгна́ле на̥ го́сте.
На̥ път на̥о́г'ътъ де́те ба̥сманли́йче,
Д'е́те ба̥сманли́йче най-ло́шу душма́нче.
Д'е́ка̥ о́диш, де́те ба̥сма̥нлийче,
Д'е́ка̥ о́диш, д'е́ка̥ идиш?
Су вас ки до́да̥м, де́те суко́лче,

А́ма̥ ма̥ бо́ле кле́ту ср'ъце,
Ка́чи ме, де́те, на тво́йта̥ ко́н'а̥.
Гу пужаля́ де́те суко́лче
Гу качи́ на̥ не́йна̥ ко́н'а̥.
Ка̥ са̥ уди́ле низ го́ра зил'е́на̥
Де́те ба̥сма̥нли́йче р'ъц'те му връзу́ве
Р'ъц'те му връзу́ве на̥ де́те суко́лче.
То́гай му в'е́ле Цве́та̥ а̥рна̥у́тка:
Ой те бре де́те, де́те ба̥сманли́йче,
Де́те ба̥сма̥нли́йче, мо́ю лю́бе,
Дай си на̥ м'е́не твойтъ са́б'а̥
Аз да̥ пусе́ча̥м суко́луви р'ъци.
Де́те ба̥сма̥нли́йче са́б'а̥ пуда́ве,
Та̥ си за̥ма̥ну́ве Цве́та̥ а̥рна̥у́тка
Н'е́ сусичу́ве суко́луви р'ъци,
А'ми сусичу́ве дибе́ле вр'ъвци.
То́га̥и де́те суколче са̀б'а̥ изва́гъе
Са́б'а̥ изва́гъе, са́б'а̥ кула̥кли́'а̥,
За̥ма̥ну́ве с'е́ сусичу́ве,
Си за̥клу́ве три́йсид'е́вит душма́н'е,
Де́те басманли́йче н'е́гу за̥клу́ве
Му сусиче́ р'ъци ут ла́кте
Р'ъци ут ла́кте, но́зи от куле́на̥.

33. Стойно ле, Стойно.

Сто́йну ле, Сто́йну,
Мла́да̥ниве́сту,
Сто́йна̥ си ме́те дво́руви,
Дво́руви. Сто́йну, тре́муви
Дуйна́'а̥, Сто́йну, си́лни витри́ща̥,
Та̥ дигна́'а̥, Сто́йну, ви́шум висо́ку,
Та пущи̥'а̥, Сто́йну, л'е́кум пул'е́ку
Ву са̥муди́вски, Сто́йну, огни́ща̥.
Са̥муви́ли, Сто́йну, о́ру и́гра̥т,
Ти кажа́'а̥, Сто́йну, да̥ са̥ фа́тиш,
Биз т'е́бе Сто́йну о́ру не́ ли́че.

Как да̥ са̥ фа́та̥м, са̥муви́ли,
До́ма и́ма̥м две сира́ци:
Сно́щи мина́ме пу там, Сто́йну,
Ба́ба̥ му си́ и лю́л'ше
И пе́сна̥ му пе́ише:
На́ни ми на́ни на̥ ба́ба̥,
Две́те ми сте дро́бни сира́ци,
До́ста̥ що би́'те биз та́тку,
С'е́га̥ сте и биз ма́йка̥.

V. Припѣви.

Въ с. Лѣсково сж познати следнитѣ три припѣвания: На деня на пророкъ Иеримия, 14 май, момитѣ и младитѣ невѣсти копаятъ червена пръсть и отъ нея правятъ подници за печене хлѣбъ. Тъпченето на подници, както казватъ, става на селското сборище (мегданъ). Следъ като момитѣ и невѣститѣ сж разпредѣлени на групи отъ по 3 до 9 души и сж си изкопали пръсть, поливатъ я съ вода, размѣсватъ я съ слама и, хванати за ржце, почватъ да тъпчатъ и размѣсватъ кальта, докато последната се добре омѣси и стане удобна за правене подници. Презъ време на работата се пѣе следната пѣсень:

34.

За̥па̥ли́л' се, за̥па̥лил' се о́дайче́ту,
Тре́нту о́дайче́ту,
Не гу жа́л'а̥м, не гу жа́л'а̥м 'одайче́ту,
Тре́нту одайче́ту,
Тук си жа́л'а̥м, тук си жа́л'а̥м мор дула́ма̥,
Тре́нту мор дула́ма̥,
Ву дула́ма̥, ву дула́ма̥ тифте́риту,
На̥писа́ни, на̥писа́ни съти мо́ми,
Тре́нту съти мо́ми
Най-узго́ре, най-узго́ре бе́ла̥ Я'на̥ (тукъ се казва името на момата, която припѣватъ, споредъ случая предъ името може да стои прилагателно бе́ла̥, ка̥ле́ш, ру́са̥ и др. п.)
Што гу изгуре́, що гу упла̥на́ ливе́н Ива́н (казва се името на момъка споредъ случая ливе́н, ка̥л'е́ш, фида́н и др. п.)
Я пу Я'на̥; я пу Я'на,
Бе́ла̥ Ста́на,
Што гу изгуре́, що гу упла̥на́
фида́н Ри́сту
и т. н.

Мелодията на пѣсеньта е такава, те отговаря на движенията, които момитѣ правятъ при тъпченето на кальта.

По време на жетва се пѣе тоя припѣвъ:

Ду́йни, ю́гу, ду́йни
И́дна̥ ма́ла̥ мо́ма̥
И́дна̥ ма́ла̥ мо́ма̥... (тукъ се казва името и презимето на момата)
Да̥ ˈа̥ ду́йниш, ю́гу,
О́на̥ д’е́ка̥ са́к^{ъ}е,
О́на̥ д’е́ка̥ сак^{ъ}е
И д’е́ка а̥ са́ка̥т.
О́на̥ са́к^{ъ}е, ю́гу,
Ву...(казва се името на бащата на момъка) дво́ре
Ву... дво́ре
Ву... (казва се името на момъка) ску́те
Ду́йни, ю́гу, ду́йни
И́дна ма́ла̥ мо́ма
. . . .
и т. н.

Примѣръ:

35.

Ду́йни, ю́гу, ду́йни
И́дна̥ ма́ла̥ мо́ма̥
Идна ма́ла̥ мо́ма̥
Я́на̥ Ри́стува̥та̥
Да̥ ˈа̥ ду́йниш, югу,
О́на д’е́ка̥ са́к^{ъ}е
О́на̥ д’е́ка̥ са́к^{ъ}е
И д’е́ка ˈа̥ са́ка̥т
О́на са́к^{ъ}е, ю́гу,
Ву Ми́триви дво́ре
Ву Ми́триви дво́ре
Ву Я́нуви ску́те
Ду́йни, ю́гу, ду́йни.
и т. н.

Отъ Великдень до св. Спасъ, 40 дена следъ Великдень, обичай е да се правятъ люлки, на които всѣки трѣбва да се залюля, за да бѫде здравъ презъ годината. Първата люлка се прави още на първия день следъ обѣдъ на Великдень и то непремѣнно на зелено дърво. Люлѣенето става съ редъ: първо момцитѣ, а после и момитѣ. Докато момъкътъ или момата е на люлката, една група моми, а по нѣкога две групи пѣятъ така:

... казва се името на момъка или момата) ми ʼе на̥ лю́л’ка̥та̥
Люле́йте, люле́йте!
Я пуми́на̥ ли́вен (казва се името на момъка или момата избранникъ или избранница на люлѣещия се)
Люле́йте, люле́йте!
Ли́вен... (тукъ освенъ името на избранника или избраницата се казва и презимето)

Люле́йте, люле́йте!

Ако е момъкъ люлѣещиятъ и пѣенето продължава.

Дай... (името на избранница) ма́ла̥ ки́тка̥,
Ма́ла̥ ки́тка, дро́бна̥ ми́ска̥,
Люле́йте, люле́йте!
Дро́бна ми́ска̥ да̥ мири́сна̥м,
Да̥ мири́сна̥м, да̥ та̥ сми́слʹа̥м.
Люле́йте, люле́йте!

Примѣръ:

36.

Ива́н ми ʹе на̥ лю́лʹка̥та
Люле́йте, люле́йте!
Я пуми́на̥ бе́ла̥ Нʹе́да
Люле́йте, люле́йте!
Бе́ла̥ Нʹе́да̥ Ри́стива̥та̥
Люле́йте, люле́йте!
Пуда́й Нʹе́ду, ма́ла̥ ки́тка̥
Люле́йте, люле́йте!
Ма́ла̥ ки́тка̥, дро́бна̥ ми́ска̥,
Люле́йте, люле́йте!
Дро́бна̥ ми́ска̥ да̥ мири́сна̥м,
Люле́йте, люле́йте!
Да̥ мири́сна̥м, да̥ та̥ смислʹа̥м,
Люле́йте, люле́йте!

VI. Свадбарски.

За всѣко време отъ свадбеното шедствие въ с. Лѣсково има отдѣлна пѣсень. Вечерьта срещу недѣля, деня на свадбата, сватоветѣ отиватъ въ дома на момата, гдето става плащането на момата (платʹе́йнʹту). Ето защо когато презъ деня тръгватъ за невѣстата, малко преди тръгването пѣятъ:

37.

На̥излиго́ʼа̥ сʹе́ сва́туве
Юна́к нʹе́ма̥ да̥ излѐзе
О́ще чʹе́къе пруштува́йнʹе
Ут нʹе́йну та́тку
Ут нʹе́йна̥ ма́йка̥
Ут нʹе́йни ро́ди рудни́ни.

Щомъ тръгнатъ за невѣстата и когато я отвеждатъ къмъ дома, момитѣ пѣятъ:

38.

Диво́йко, диво́йко,
Шо то́лку снощи си́де́ʼте
Три пъти пе́тли пия̥́
Тува́р бо́рʼна̥ гуре́ʼте.

Преди още невѣстата да е издарувала роднинитѣ си, малко преди да се́ качи на коня, се пѣе тая пѣсень:

39.

Диво́йка мо́лба̥ мо́лише:
Чи́ни м̥и, Бо́же, гулем дʹе́н
Да̥ съ на̥се́да̥м пусе́да̥м
Ву та́ткуви дво́ре.

Когато невѣстата се кани да тръгне за дома на младоженеца, пѣятъ:

40.

Ска̥ра́лʼ се ма́йка̥ су ке́рка̥
Ву съ́ба̥ спру́ти ниде́л΄а̥
Ма́йка̥ на̥ ке́рка̥ гуво́ре:
Ут ту́ка̥, ке́рку, ут ту́ка,
Оти ми се́, ке́рку, дудия́
Ут стро́йници причика́н΄е
Ут лю́та̥ ра̥ки́ⁱа̥ мире́н΄е.
Путуна́, ма́йку, путуна́,
Ву та́ⁱа̥ ре́ка̥ дълбо́ка̥.
Пли́ви ми, ке́рку, пли́ви ми,
И ма́йка̥ та̥ка́ пливе́ла̥.

Преди да влѣзатъ въ дома на младоженеца, се пѣе тая пѣсень:

41.

Я изле́зи, дра́га̥ ма́ле
Да̥ приче́къиш си́лен со́кул
Я пу со́кул мла́да̥ ниве́ста̥
Мла́да̥ ниве́ста̥ у́ба̥ва̥
Пу ниве́ста̥, дра́га̥ ма́ле,
Пу ниве́ста̥ де́вит юна́ци
Де́вит юна́ци су де́вит ко́н΄е.

Майката на младоженеца посрѣща невѣстата, а едно малко момче, непременно съ майка и баща живи, (да не е сиракъ) я завежда въ кѫщата. Тукъ момитѣ пѣятъ:

42.

Мо́лба̥ ти са̥ мо́л΄ъм,
        ми́ли ну́не
Мо́лба̥ ти са̥ мо́л΄ъм
        на́зут да̥ ма̥ вър́ниш,
На́зут да̥ ма́ вър́ниш,
        ву та́ткува̥ ку́к΄а̥,
Ву та́ткува̥ ку́к΄а̥
        ву бра́туви двóре.

МѢСТНОСТНИ НАИМЕНОВАНИЯ ВЪ ЗЕМЛИЩЕТО НА ДВЕ СЕЛА ВЪ МАКЕДОНИЯ.

Отъ Кирилъ Младеновъ.

Известно е, че една отъ мѣрките на грѫцката държава, за да погърчи Македония, която е подъ властьта на Гърция, е, че сѫ преименувани всички селища и области. Презъ 1933 г. Македонскиятъ наученъ институтъ къмъ картата на Македония отъ Д. Ярановъ издаде единъ списъкъ, съдържащъ грѫцките наименувания на селищата въ Македония подъ грѫцка власть. Преименувани сѫ и нѣкои области. Мегленъ се нарича Алмопия *(᾿Αλμοπία)*, Боимѝя — Пеония *(Πεονία)* и др.. Обаче въ Македония има и много имена на мѣстности, които живѣятъ всрѣдъ тамошното население и показватъ не само една чисто българска топонимия, но представяватъ и особенъ филологически интересъ.

Презъ лѣтото на настоящата година попитахъ бѣжанците отъ родното си село Лѣсково, (Мегленско), дали помнятъ нѣкои наименования на мѣстностите въ Лѣсково. Оказа се, че всички по-възрастни люде помнятъ такива наименования. Нѣкои дори помнятъ и такива отъ землището на съседното село Продромъ, гдето слизали на работа. Последното село се населявало отъ българи мохамедани,[1] затова топонимията е сѫщо българска. Би било отъ голѣмо значение, ако можеше да се събератъ всички такива наименования. Тукъ се задоволявамъ само съ следните, които ми бѣха давани отъ разпитваните бѣжанци.

с. Лѣсково.

1. В́е́ли връ; 2. Ти́мни дол; 3. Куре́шка̥ вра́та̥; 4. Ра́йкува̥ стра́на̥; 5. Мо́чи ма̥га́ри́н'а̥; 6. Ва́рниц'та̥; 7. Ми́ту слон; 8. Ло́зг'ата̥; 9. Бул'на̥; 10. Църко́вна̥та ни́ва̥; 11. Пъда́рник; 12. По́пуф трап; 13. Бла́туву гу́мну; 14. Амува̥ ч'е́шма; 15. Бре́-

---

[1] Днесъ преселени въ Турция съгласно съ грѫцко-турската спогодба за принудително прогонване на грѫцките и турски населения, 1923, Лозана.

гут; 16. Джа́йкуф дол; 17. Слъни́ща̥та̥; 18. Трънут; 19. Бре́стут; 20. Ра́йви о́рници; 21. Фи́шкуф трап; 22. Мита́нуф ка́мин; 23. Стри́дури́дут; 24. Стоф ка́мин; 25. Дре́н'ту; 26. Смръдли́вта̥ во́да̥; 27. Ги́шува̥ че́шма̥; 28. Джа́рлуф рит; 29. Чукарут; 30. Лита́ скръка̥; 31. Гро́бут; 32. Кли́книш; 33. Бе́лта̥ во́да̥; 34. М'ер; 35. Цве́тин трап; 36. Пули́чките; 37. Вудини́чка скръка̥; 38. Не́мчиф трап; 39. Бръта́нува̥ скръка̥; 40. Ушка̥та̥ скръка̥; 41. Три́йва̥ нива̥; 42. Со́фтиви ду́пки — Тукъ се криели софти; 43; Куцили́ц; 44; Кла́йте — кладитѣ; 45. Ки́рла̥ вудини́ца̥ — тукъ има развалена воденица; 46. Пре́звурта̥ — пжтека, презъ която може да се пристигне по-рано до опредѣлено мѣсто; 47. За́вуйта̥ — тукъ има завой; 48. Би́гурут — отъ тукъ се вади бигоръ; 49. Ра́мна̥та̥ скръка̥; 50. Ре́кта; 51. Ка́мнут; 52. Ба̥лка́нуву ба̥чи́лу; 53. Ба́рте; 54. Муча́рките; 55. Лу́пин трап; 56. Гожува̥ дупка̥; 57. Г'е́кчиф рит; 58. Дра̥го́ф кла́дниц; 59. Нико́лува̥ гради́на̥; 60. Го́рницта̥; 61. Кирмида́рницта̥; 62. П'е́йкува̥ скръка̥; 63. П'е́йви ни́ви; 64. Ким'е́рут; 65. Извур; 66. Па̥ча́йкуф рит; 67. Т'е́мна̥та̥ бу́ка̥; 68. Друба́цте — гористо мѣсто; 69. Уште; 70. Ма̥га̥ре́шка чу́тура̥; 71. Ра̥сла́нски рит; 72. Пупади́йна̥ ч'е́шма̥; 73. Диса́г'те; 74. Лини́ща̥та̥; 75. П'е́щирта̥; 76. Пудурма́нут — мѣсто подъ гората; 77. Е́зирту; 78. Блат'ту; 79. Ми́нува̥ ни́ва̥; 80. Ка̥ша̥ра́лица̥; 81. М'е́чкина̥ ду́пка̥; 82. Ми́лкува̥ ту́мба̥; 83. Тур'е́н трап; 84. Ликуви́т'та̥ во́да̥; 85. Диб'е́лцки дол; 86. Диб'е́лу би́лу; 87. Бъла̥нтро́цте; 88. Три́те бу́ки; 89. Ма̥рку́дува̥ ч'е́шма̥; 90. Кра́йщ'ту; 91. Чу́турта̥; 92. По́пува̥ ч'е́шма̥; Ми́ткува̥ чу́тура̥. 94. Ра̥сули́йте; 95. Ра́цте; 96. Ги́нува̥ ч'е́шма́; 97. Гърма́йте (Гръма́д'те); 98. Арга́чут; 99. Объ́рут; 100. Присе́кта̥; 101. Здра́вчива̥ скръка̥; 102. Лу́кут; 103. Ми́нува̥ ч'е́шма̥; 104. Ли́ндикут; 105. Пло́ча̥; 106. Бърничин'та̥; 107. Го́лта̥ скръка̥; 108. Тифири́чут; 109. Ил'е́шница̥; 110. Смил'уви о́рници; 111. Гирки́на̥; 112. Скр'е́бта̥ — скре́ба, повивно растение; 113. Скри'е́на; 114. Ба́кливи ду́пки; 115. Ки́рви па́при; 116. Ба́лкува̥ ни́ва̥; 117. Дълг'ут пре́лук; 118. Г'урва̥ гла́ва̥; 119. Путо́цте; 120. Гин'е́шут; 121. Та́бува̥ присе́ка — тука често работилъ дѣдо Табу отъ с. Лѣсково; 122. Кали́н'ца̥; 123. Син'е́рска̥та̥ скръка̥; 124. Купри́вище; 125. Исо́ют; 125. Чо́нин гроп; 126. Шо́пут; 127. Ма́ркуву; 128. Ру́счиф рит; 129. Буч'е́вник; 130. Чире́ша̥; 131. Пи́ска̥та̥; 132. Ско́кут; 133. Бе́л'ца; 134. Бабми́трин гроп; 135. Ширип'е́тлиф клин; 136. Бо́зил'ту; 137. Гри́пта̥; 138. Ба́бина̥ скръка̥;

139. Ска́кла̥ во́да̥; 140. Тупилта̥; 141. Гра́дище; 142. Ле́ските; 143. Кури́т’ту; 144. Ло́чките; 145. Пуста́вту; 146. Джи́йва̥ ни́ва̥; 147. Студ′е́н’та̥ во́да̥; 148. Гро́утут; 149. Пръ́чка̥; 150. Ве́′ют; 151. Джингува̥ че́шма̥; 152. Р̀изва̥ ч′е́шма̥; 153. К′у́м’кут; 154. Смръдли́кта̥; 155. Гръ́кви сли́ви; 156. Дре́н′ту.

с. Продромъ.

1. Стрът но́га̥; 2. То́л′ува̥ скръ́ка̥; 3. Вла́уви нѝви; 4. Пуску́рник; 5. Жо́рис; 6. Ми́′юви църни́ци; 7. Га́брут; 8. Кра́стъвиц; 9. Вирчи́н′та̥; 10. Гърни́чин; 11. Църна̥ цре́ша̥; 12. Ма̥сли́нките; 13. Гури́цта̥; 14. По́па̥н рит — поповъ ридъ.

Рецензии и книжовни вести.

Henri Pozzi, Les Coupables. Documents officiels inédits sur les responsabilités de la Guerre et les dessous de la paix. Paris, 1935, мал. 8⁰, 404 стр. (Ханри Поци, Виновницитѣ. Официални необнародвани документи върху отговорноститѣ за войната и опакото на мира).

Авторътъ на книгата „La guerre revient“ (Войната се връща), за която дадохъ отзивъ въ „Макед. Прегледъ“ (год. IX. кн. 1), излѣзе съ новъ, твърде интересенъ трудъ подъ горното заглавие. Въ него Поци, освенъ че богато е използувалъ досежната следвоенна литература по отговорноститѣ за войната, изнася и отъ своя страна новъ материялъ, главно относно задкулисната дейность на руската и сръбската дипломация, които представятъ немалъкъ интересъ за насъ. Поци разобличава изобщо виновницитѣ за избухването на европейската война. Твърде интересни сѫ особено страницитѣ, гдето се рисуватъ истинскиятъ ликъ на миротворцитѣ въ Парижъ и Версайлъ, както и своеобразниятъ начинъ, чрезъ който на победенитѣ се наложиха съсипателнитѣ договори за миръ. Тенденцията на автора, французинъ, се свежда между друго да покаже, че французкото общество не е виновно нито за войната нито за чудовищнитѣ мирни договори, защото систематично било заблуждавано и даже по най-важнитѣ въпроси за война и миръ било държано въ пълно неведение. Относително това Поци, колкото и да не му се иска да го каже явно, той прави отговоренъ и самия тогавашенъ председатель на републиката Поанкаре, както ще се види по-долу. Споредъ мене, колкото Поци и да е правъ, като бичува тогавашнитѣ рѫководни фактори на французкия печатъ, не може съвсемъ да отхвърли и отъ себе си упрѣка, че о време тогава не е излѣзълъ явно предъ французкото обществено мнение та да спомогне то да знае истината, въ която Поци често е билъ добре посветенъ, благодарение на официалното положение, което е заемалъ, бидейки въ прями връзки и съ най-влиятелнитѣ личности, направляващи чрезъ печата общественото мнение въ Франция. Но все пакъ трѣбва да му благодаримъ, че той съ споменатитѣ свои две книги значително допринесе да се хвърли повече свѣтлина върху фаталната игра на предвоенната дипломация, за което се иска и доста личенъ куражъ.

„Укорявать ме, казва Поци, че книгата ми била предателска, когато въ сѫщность не съдържа нито една неистинска дума. Такъво предателство извършихъ и преди петнайсеть месеци, когато обнародвахъ книгата си «La guerre revient», чиито предупреждения сетнешнитѣ събития така напълно, така трагично оправдаха. Всѣки пѫть, когато ми се удадд случай, пакъ ще ги направя.“ Поци указва и на постояннитѣ си сношения — преди, следъ и презъ време на войната — съ официялнитѣ лица — французки, английски и белгийски, въ качество да могатъ най-добре да го осведомяватъ: „Отъ четвърть столѣтие насамъ азъ можахъ отъ всички голѣми националистични или революционни организации на Централна Европа и на Балканитѣ да науча, да видя и да узная всичко, което нашата страна не знаеше, всичко туй, което още старателно се крие отъ нея. Работѣхъ въ сѣнка покрай личности, които ржководѣха събитията и нѣкои отъ които още ги ржководятъ. Знаехъ мислитѣ и комбинациитѣ имъ, присжтствувалъ съмъ на тѣхнитѣ маневри и на тѣхнитѣ усилия. Преди, презъ време и следъ войната — въ сръбската легация въ Парижъ, гдето имахъ напълно свободенъ достжпъ и свои вѣрни агенти; въ легацията на Ромъния, гдето Клемансо ме бѣ поставилъ като наблюдатель и на която тайниятъ кодексъ бѣше въ течение на две години за мене отворена книга; въ вестникъ „Temps“, въ Балканската агенция (à l'Agence des Balkans), която зависѣше отъ „Temps“ и гдето презъ десеть години тя бѣ на мое разположение; още и другаде — на самия жизненъ вжзелъ на тайнитѣ съобщения на две отъ най-голѣмитѣ съюзни държави азъ имахъ въ ржцетѣ си безбройни и решаващи (décisifs) документи.“

Поци, който по-нататъкъ твърди, че е знаелъ всичкитѣ употрѣбени машинации презъ време на мирната конференция, именно кои, какъ и съ какви срѣдства сж си служили съ подкупи и пр., изнасяйки публично документитѣ въ тази си книга съжалява, че по-рано не е ималъ право да каже това, което казва сега, и че дори и сега не можелъ повече да разкрие истината, която знае. Споредъ Поци, ако да бѣ знаяла Франция само стотната часть отъ всичко туй, което се е скривало отъ нея преди двайсеть годиии, когато царска Русия и нейната съучастница Сърбия ѝ метнаха примката около врата, не е щѣло да има война. . .

Така самоувѣрено говори П. за разкритията, които прави въ книгата си. Той, разбира се, съ това се обвързва да се основава относно твърденията си върху източницитѣ, отъ които е черпилъ. Може да се каже, че той всжду така и постжпва, — почти на всѣка страница подъ текста точно сж указани източницитѣ. Отъ цитуваната у него политическа литература се вижда, че П. се старае да щади, колкото се може, личностьта на Поанкаре, чиито мемоари той ревностно е използувалъ. Но отъ даннитѣ, извлѣчени отъ тѣхъ, внимателниятъ читатель ще намѣри, че П., не е можалъ да премълчи известни осждителни слабости и у самия Поанкаре.

Книгата е голѣма и пълна съ интересни за нашитѣ читатели данни и сжждения. Въ една рецензия не е възможно да се изнесе, макаръ и накратко, всичко що годе по-интересно. Затова ще се огранича повече въ рамкитѣ на сведенията, които по-прямо ни засѣгатъ.

1. Книгата почва съ събитията въ 1914 год. Французитѣ сж били решени да воюватъ заедно съ Русия само въ случай, че Германия би предизвикала войната. Да сж знаели французитѣ, въ сжщность защо Русия подържа Сърбия и колко струватъ нейнитѣ протести съ увѣрения въ невинность (за Сараевското убийство), тѣ не биха се съгласили да водятъ война заради Балканитѣ. Малцина и сега знаели въ Франция, че и по-рано Русия е щѣла на три пжти да отвори война на Австрия:

въ февруарий 1909 г., въ декемврий 1912 г. и въ августъ 1913 г., ако да не се е била възпротивила на това Франция. Въ 1914 год., следъ убийството въ Сараево, отъ Петербургъ вече сж дали да се разбере, че Русия е солидарна съ Сърбия. Въ това време французкиятъ печатъ на всеуслишание е доказвалъ невиностьта на Сърбия, както и Луй Барту тогава сжщото бѣ изявилъ въ Бѣлградъ отъ името на Франция.

2. Поци доказва, че Русия не се е придържала о съюзния договоръ съ Франция въ смисълъ, както се каза по-горе, а тайно е подклаждала стълкновения между Австрия и славянското й население, главно като е подстъквала Сърбия да се въоржжава, колкото по-вече може, за една предстоеща война съ Австро-Унгария. Интересно е, че когато въ края на декемврий 1915 г. се е заговорило за сепаративенъ миръ съ последната, самиятъ Созоновъ се е възпротивилъ на това предъ французкия посланикъ въ Петербургъ, Морисъ Палеологъ, и че по този поводъ е съветвалъ Пашича, да не се съгласява съ евентуално предложение, взето въ съгласие съ французкото правителство, да се възвърне Македония на българитѣ, които за тая цена били готови да отидатъ на страната на съглашенцитѣ. Сжщевременно руското правителство е подържало връзки съ тайни пансръбски организации, на които чрезъ посланика Хартвигъ въ Бѣлградъ се отпускали парични помощи: по 1500 рубли месечно на дружеството „Уједињење или смрт“; друга сума отъ 3000 рубли е била вржчена отъ Хартвигъ (на 19 юний 1914 год.) на войводата Воја Танкосић, подъ чието ржководство следъ петнадесеть дена Гаврило Принципъ е извършилъ своето престжпно дѣло въ Сараево.

3. Главната цель на Русия била да завладѣе Галиция, Буковина, Цариградъ, Дарданелитѣ, Армения, Мала Азия и светитѣ мѣста. Това тя е предложила и на съюзницитѣ си и бѣ получила одобрение отъ Франция. Да е знаяло французкото общество — казва Поци — че за тая цель Русия готви война, нѣмаше да има война. Тъкмо за да осжществи тѣзи си намѣрения руското правителство е влѣзло десетина години преди това въ таенъ съюзъ съ Бѣлградъ. Съ сжщата цель е била вмъкната въ сръбско-българския съюзенъ договоръ отъ 1912 г. клаузата, която предвижда участие на България съ 200-хилядна армия противъ Австрия, ако би тя да нападне Сърбия. Това е било станало, въпрѣки че французкото правителство бѣ изявило чрезъ руския посланикъ въ Парижъ, Изволски, въ януарий 1912 год., че руското правителство нѣма право да действува изолирано, сир. на своя глава, и да обвръзва и Франция безъ да се е съгласила предварително съ нея. Поци цитува това изъ мемоаритѣ на R. Poincare „Les Balkans en Feu“, p. 22. (вж. у Поци с. 21). Когато следъ шесть месеци Созоновъ е съобщилъ на французкото правителство за тая клауза въ сръбско-българския съюзенъ договоръ, французкиятъ министърътъ на външнитѣ работи е отговорилъ на Созонова, че Русия не трѣбва да разчитва на помощь на Франция, ако би се впуснала въ нѣкаква балканска авантюра. За този договоръ, казва самъ Поанкаре на 9 августъ 1912 г., че „съдържа известни семена (les semences certaines) не само на една война противъ Турция, но и на една война противъ Австрия (R. Poincare, цит. съч. 115; П. 35).

4. Своитѣ намѣрения Русия е криела отъ Франция до надвечерието на европейската война, когато Поанкаре бѣ посетилъ Петербургъ. Въ мемоаритѣ си „Mon Testament politique“ Поанкаре признава, че тогава съвсемъ не сж му дори загатнали, че войната е вече решена, че руската мобилизация е почната. Французитѣ не сж били посветени въ тогавашнитѣ тайни преговори между Петербургъ и Бѣлградъ до самото избухване на войната, защото, както се каза вече, се е знаяло, че Франция не се е ангажирала да води война противъ Австрия, ако Германия не се намѣси. Руската дипломация твърде умѣло е вършила своето дѣло до момента, когато Франция е била поставена вече предъ свършенъ фактъ.[1] Отъ друга страна Сърбия е била тайно посветена въ решението на Русия да предизвика войната, въ която Сърбия е имала да играе важна роля. Поци обнародва за пръвъ пжть[2] една тайна телеграма на Спалайковичъ, сръбския посланикъ въ Петербургъ, до Пашичъ, датувана подъ № 194/8 отъ 9/22 юлий 1914 г. Въ тая тайна и

---

[1] Преди Поанкаре да си замине отъ Петербургъ, Созоновъ поднесълъ нему и на министра на външнитѣ работи Вивияни да подпишатъ една декларация, която обвързвала Франция да върви съ Русия и въ една война съ Австрия, а отъ друга страна презъ цѣлото време, докато Поанкаре е билъ въ руската столица, нито съ дума не му е било съобщено за вече тайно започнатата мобилизация на руската войске въ далечнитѣ източни области на империята (Въ европейска Русия мобилизацията въ сжщность тайно е била заповѣдана още на 24 юлий, а официално е обявена обща мобилизация съ царски указъ на 29. с. м.). Поанкаре отбелязва (въ L'Union Sacrée, стр. 248), че императорътъ, докато е билъ въ Петербургъ, ни съ думица не му е далъ да разбере, че има опасность отъ европейски конфликтъ: „L'empreur ne me dit pas un mot qui révèle une inquiétude serieuse, pas un mot qui me laisse supposer qu'il croit à l'imminence d'un conflit européen.“ По поводъ на споменатата, тогава поднесена за подписъ декларация, Поанкаре въ ц. съч. 58—59 казва: Г. Вивияни и азъ намирахме, че този подписъ твърде би ни обвързалъ да следваме въ Балканитѣ политиката на Русия. Затова ние поискахме да се измѣни представения намъ проектъ по начинъ, щото да се запази свободата на нашата акция (à sauvegarder la liberté de notre action).

Нека отбележимъ, че Поанкаре, като е знаялъ отъ друга страна важностьта на провокацията спрямо Австрия съ убийството въ Сараево и решението на Русия, да не допустне много да бжде унизена Сърбия отъ страна на Австрия, която тогава е настоявала за удовлетворение, въ една своя среща съ австрийския посланикъ Сапари се е изразилъ съ думи, които твърде много насърдчи сърбитѣ, ако и въ тѣхъ да не се съдържало изрично указание, че Русия ще бжде подкрепена отъ Франция дори и съ оржжие.

[2] Болшевицитѣ не сж могли да намѣрятъ въ тайната руска държавна архива следитѣ на тая телеграма и за това тя не е била до сега обнародвана отъ тѣхъ. Поци получилъ текста ѝ отъ сръбски източникъ въ Бѣлградъ. „Автентичностьта на този документъ — казва Поци — ще бжде бѣсно отричана отъ тѣзи, които той засѣга, но има едно лесно срѣдство веднага да се узнае, да ли този, който е дешифриралъ въ Бѣлградъ презъ нощьта на 22 и 23 (10—11) юлий 1914 г., въ своето бюро на главенъ секретарь на външното министерство, телеграмата на Спалайковичъ и който ми съобщи нейното съдържание на 8. октомврий 1917 год. въ Агенцията на Балканитѣ (à l'Agence des Balkans) въ Парижъ, задължавайки ме да не си служа съ нея освенъ най-рано петь

бърза телеграма Спалайковичъ съобщава, че Созоновъ иска много да се засили военната подготовка на Сърбия, но да се избѣгва да се оповестява това на народа преди да сж се завършили рускитѣ военни приготовления; че преговоритѣ на Созоновъ съ Поанкаре и Вивияни вървѣли твърде мжчно; че и двамата се противѣли на ангажменти, които биха въвлѣкли Франция въ една война по въпроси, въ които френски интереси не сж замѣсени. Поведението на председателя на Републиката — продължава Спалайковичъ въ телеграмата си до Пашичъ — спрямо Сапари произведе грамадна сензация въ официялнитѣ и дипломатически крѫгове. Созоновъ по-нататъкъ настоява, щото подъ никакъвъ предлогъ Франция не бива да узнае за военнитѣ мѣрки, които сега се вематъ. Пренасянето на сибирскитѣ войски въ Европа е свършено. Мобилизацията на голѣмитѣ военни области ще бжде заповядана веднага, щомъ Поанкаре и Вивияни си заминатъ. Созоновъ е уведоменъ, че австрийскиятъ ултиматумъ ще бжде вржченъ на Сърбия утре — на десетий юлий ст. ст.

Споредъ автора, ако бѣха знаяли преди двадесетъ години французкото общество и камарата на депутатитѣ този документъ, това е щѣло да измѣни образа на свѣта.

Токо що е било взето решението за мобилизация въ Красно село (съобщено на Франция следъ 48 часа, на 26 юлий), Спалайковичъ е билъ вече осведоменъ та е побързалъ съ тайна телеграма до Пашичъ да му съобщи за това решение. Тая телеграма, останала сжщо тъй неизвестна, Поци за пръвъ пжть я публикува въ книгата си (с. 63—65). Въ нея Спалайковичъ съобщава, че Созоновъ желае сръбскиятъ отговоръ на австрийския ултиматумъ да бжде съчиненъ въ твърде помирителенъ духъ, но категорично да се отхвърлятъ всичкитѣ точки, особено шестата, която унижава сръбския престижъ, и че Царьтъ желаелъ Сърбия веднага да мобилизира, а ако Австрия предприеме враждебни действия, сърбитѣ да отстжпятъ безъ да се съпротивяватъ, за да запазятъ неприкосновени военнитѣ си сили и да чакатъ развитието на събитията. Автентичностьта на тази телеграма, която носи № 198/8 съ дата 11/24 юлий, сжщо е, споредъ П., извънъ всѣко съмнение (вж. с. 65 нат.).

Следъ нѣколко часа сжщия день, 24 юлий, Спалайковичъ съ трета телеграма № 197/8 предупреждава Пашича, да пази пълна тайна относно решението за мобилизация, взето въ Красно Село, и му съобщава, че Созоновъ формално опровергалъ предъ французкия посла-

---

години следъ смъртьта му — ми е съобщилъ фалшификуванъ документъ. Правителството въ Бѣлградъ трѣбва само да отвори своитѣ архиви — на листа на указаното досие — предъ една международна комисия и да я представи въ шифъръ отъ 9/22 юлий 1914 г. № 194/8 съ дешифрирания текстъ, който я придружава и който цѣлиятъ е написанъ, съ три забележки съ червено мастило, а пасажътъ „Созоновъ настоява подъ никакъвъ предлогъ Франция"…, подчертанъ два пжти съ синьо мастило — отъ ржката на самия преводчикъ Драгомиръ Стефановић. Сжщиятъ е депозиралъ въ Англия въ ржкописъ и други свои спомени отъ войната, които ще могатъ да бждатъ публикувани тепърва въ 1937 год." (вж. у П. с. 62_1).

никъ г. Палеологъ, че такъво решение за мобилизация въ областитѣ Одеса, Казанъ и Киевъ както и на двѣтѣ флоти било взето, защото това можело да предизвика тежки усложнения вѫтре въ самата Франция. Созоновъ щѣлъ да уведоми Палеолога веднага, щомъ Поанкаре и Вивияни преминатъ Скандинавия.

Поради това съобщение отъ Петербургъ, да се пази тайна, сръбското правителство веднага телеграфирало до своя министъръ въ Парижъ — Весничъ (телегр. № 291/3 съ дата 12/25 юлий) съ съдържание: „Откажете до ново нареждане всѣко освѣтление относно мѣркитѣ, взети тукъ или въ Петербургъ. Потвърдете, че положението е сериозно, но никакъ не отчаяно. Въпрѣки остротата на ултиматума, настоявайте, че нашето дълбоко желание е помирително и че хранимъ довѣрие въ резултата отъ посрѣдничеството на Силитѣ приятелки. Абсолютно е необходимо, французкото общество и французката камара да не знаятъ всичкитѣ взети военни мѣрки тукъ и въ Петербургъ. По желанието на Царя, бързаме съ мобилизацията; почнахме да пренасяме въ Нишъ архивитѣ, хазната, официялнитѣ учреждения. Изпразването на арсенала въ Крушевацъ е свършено. Уведомете Тардие и Бертело. Съгласно съ Созоновъ, отговорътъ на ултиматума по форма е помирителенъ, въ основата си отрицателенъ. Наложително е бързо да се улесни пѫтуването въ Лондонъ, гдето ще бѫдатъ на сигурно мѣсто Госпожа Пашичъ и семейството на Пачу“ (с. 69).

Идентична телеграма, — това се знаело отъ мемоаритѣ на бившия секретарь на сърбската легация въ Лондонъ Петровичъ, публикувани презъ юний 1935 г., — е била изпратена сѫщия день отъ Пачу до Груичъ.

Телеграмата е била получена на 25 юлий отъ Весничъ; веднага той я съобщилъ на André Tardieu и на администратора на Агенцията на Балканитѣ — Edgar Roëls.

Авторътъ следъ всичко казано заключава, че Созоновъ е действувалъ лукаво и нелоялно, така че всичкитѣ опити за помирение, всичкитѣ преговори на дипломатитѣ не сѫ били нѣщо по-вече отъ лицемѣрие и празни приказки. Общата война, желана отъ рускитѣ и великосръбскитѣ националисти, се указала неизбѣжна: „Ние бѣхме паднали въ клопка и свѣтътъ заедно съ насъ“, — казва Поци.

5. Подъ заглавие „Легендата“ авторътъ опровергава обвинението, което двадесеть години тежи върху Германия, имено че тя е искала войната, която инакъ не би станала. Тази неистина пръвъ бѣ прогласилъ съ всичкия си авторитетъ и влияние проф. Ернестъ Лависъ въ една своя речь въ Парижъ на 5. XI. 1915 г. Въ сѫщность Германия и Австрия сѫ желаели миръ (91). Германия се е въоръжавала подъ натиска на една голѣма опасность, която тя съглеждала, като е предусѣщала, че предстои война, въ която тя ще трѣбва да защити съ цената на своя животъ германската кауза противъ единъ свѣтъ отъ неприятели. Неприятелското обкрѫжаване Германия е почнало отъ 1904 година. Отъ 1911—1912 г. Германия е била увѣрена, че ще намѣри противъ себе си сгрупирани всичкитѣ сили на коалицията, на която английскиятъ краль Едуардъ VII и французкиятъ министъръ на външнитѣ работи Делкасе сѫ

били инициатори и която, създадена за миръ, фатално прямо е водѣла къмъ война. Споредъ автора, сжщата тая политика и сега, въ наши дни, се повтаря отъ французкото правителство въпрѣки опустошенията, които тя причиний въ миналото. Новото военно съглашение съ Съветска Русия, — казва П. —, е най-тежката грѣшка, сторена следъ двадесеть години противъ сигурностьта на Франция и на мира. П. повтаря, че умишлено още се подържа легендата за виновностьта на Германия. Самъ Аристидъ Бриянъ на 30 юний 1914 г. се бѣ изразилъ, че германцитѣ не сж луди, че тѣ не желаятъ да воюватъ. Сега вече е доказано, че Германия не е можала тогава, следъ руската тайно извършена мобилизация, инакъ да постжпи.

6. Ролята на Хартвигъ въ Бѣлградъ е известна въ България, само че, за жалость, тя късно се разбра у насъ. Поци често дава за Хартвигъ характеристични данни. Въ единъ свой разговоръ съ германския посланикъ Грисингеръ на 12. XI. 1912 год. Хартвигъ му казалъ: „Русия смѣта да направи отъ Сърбия, увеличена съ балкански провинции и части отъ Австро-Унгария, преденъ постъ на славянството... Ромъния, прибавилъ Хартвигъ, би действувала противъ своитѣ интереси, ако би останала на страната на Австро-Унгария, защото при даденъ моментъ ще стига тя само да протегне ржка, за да откжсне Трансилвания“. Хартвигъ е билъ въ близки приятелски връзки съ полковникъ Димитриевичъ-Аписъ, началника на Черна-Ржка. Хартвигъ чрезъ него е билъ всесиленъ дори и за случаи, когато краль Петъръ или министъръ-председательтъ Пашичъ биха се колебали въ даденъ моментъ, та за това Хартвигъ е билъ необходимъ на шефа си Созоновъ,

7. Въпросътъ, какво поведение ще държи Ромъния, когато избухне войната съ Австрия, твърде е занимавалъ руското правителство, и то си е послужило съ подкупи, за да придобие ромънскитѣ държавници за своята политика. Единъ отъ главнитѣ, който първъ е лапналъ руската вждица, е известниятъ Таке Йонеску. Той на два пжти презъ декемврий 1912 г. се е срѣщалъ съ великия князъ Николай Николаевичъ въ руската легация въ Букурещъ. На втората среща е била уговорена сумата на месечнитѣ заплати, които щѣли да се даватъ на ромънски държавници въ полза на руската противо-австрийска пропаганда.[1]) Т. Йонеску е гарантиралъ на великия князъ, че той и приятелитѣ му, съ подръжката на военноначалницитѣ — главно на генералитѣ Филипеску и Авереску, въ случай на война съ Австрия ще поставятъ краля Каролъ и неговитѣ германофилски министри въ невъзможность да изпълнятъ задълженията, поети съ съюзния договоръ отъ 1883 год. между Ромъния и Виенското правителство.

Французкото правителство тогава съвсемъ не е знаяло за тази сдѣлка на Русия съ ромънскитѣ политици. По-после (въ януарий 1913 г.) Поанкаре е билъ отъ часть уведоменъ за това отъ самия Таке Йонеску.

---

[1]) Факсимиле на полученитѣ отъ Таке Йонеску подкупни суми е публикувано въ 1927 г. отъ бившия ромънски министъръ председатель Маргиломанъ (въ „Note Politice“ 1894—1924, Bucureşt 1927). Йонеску сжщевременно е билъ плащанъ и отъ Италии и отъ франц. вестникъ „Temps“ (Поци, с. 108.).

Поци цитува едно изявление на споменатия вече свой приятель, Драгомиръ Стефановичъ, бившъ главенъ секретарь на външното министерство въ Бѣлградъ: „Що се отнася до насъ сърбитѣ, ние бѣхме осигурени отъ 1 януарий 1913 г., че Ромъния въ решителния моментъ ще върви съ насъ противъ Австро-Унгария. Къмъ официалния договоръ, сключенъ съ Букурещъ, предъ видъ на конфликта, за който знаехме, че скоро ще избухне между насъ и съюзницитѣ ни българи, бѣха прибавени тайни клаузи, еднакви съ тѣзи, които придружаваха и които бѣха допълнени на 13 мартъ 1912 г. нашия съюзенъ договоръ съ София. Тѣзи съглашения (conventions), неизвестни на краль Каролъ и правителството му, бѣха подписани отъ Братиану и Таке Йонеску, които бѣха посочени отъ австрофила министъръ-председатель Майореску, че подиръ него ще вззематъ властьта.“

8. Къмъ края на 1912 и началото на 1913 год. вѣроятна е била възможностьта да се дойде до австро-сръбска война. Дипломатическитѣ канцеларии сж били много заети съ този въпросъ. Руската дипломация главно чрезъ Изволски, на когото се отпускали изобилни срѣдства за да се повлияе на французкия печатъ, се е стараела да въздействува въ случая противъ Австрия, за което Поци дава интересни подробни сведения. Любопитна е мизерната роля на Таке Йонеску въ Парижъ, гдето се е преструвалъ, че е настроенъ противъ Русия, когато сжщевременно е билъ плащанъ съ по 5000 франка месечно отъ Созоновъ (115). Числото на тайнитѣ агенти, които тогава (януарий 1913 г.) отъ своя страна е подържала Русия въ Букурещъ, е било неимовѣрно голѣмо. Всичко е било насочено да се настройва страната противъ Австрия. Тѣзи руски агенти били ревностно подържани и отъ французкия посланикъ въ Букурещъ Блонделъ, личенъ приятель на Изволски и на редактора на „Temps“ Тардие; — последниятъ билъ тъй сжщо въ пълна услуга на Русия. Интересно за насъ е, че сръбскиятъ министъръ въ Виена Јовановичъ е билъ посъветванъ (на 19. XII. 1913) отъ французкия посланикъ тамъ — Dumaine, да действува въ Бѣлградъ, щото Сърбия да се помири съ България, като отстжпи на българитѣ македонскитѣ области Щипъ и Кочани, въ замѣна на което България щѣла да се обвърже да помага на Сърбия за да придобие сръбскитѣ области въ Австро-Унгария.

9. Ролята на Франция следъ Сараевското убийство Поци рисува въ доста жалъкъ видъ, понеже много нѣщо се е криело отъ нея, което тайно се е вършило отъ Русия и Сърбия. Трѣбвало имъ е да се прикриятъ вдъхновителитѣ на това убийство и да се настройва обществото въ Европа въ полза на Сърбия. Агентътъ „Stevens“ е получилъ 1000 лири стерлинги отъ сръбската легация въ Лондонъ за да отиде въ Сараево и, щомъ убийцитѣ си свършатъ работата, да ги избие — за да се избѣгне всѣки рискъ на едно признание отъ тѣхна страна (125$_2$).

10. Само България отъ бждещитѣ воюващи въ европейската война — казва Поци — не бѣше се формално обвързала съ никого, когато се обяви войната. Не е по вина на България, че тя найсетне се вреди на страната на нашитѣ противници. Българскиятъ въпросъ е единъ отъ най-хубавитѣ примѣри, какво могатъ извърши дипломатическитѣ лъжи, които изиграха и отровиха об-

ществото презъ време на войната. Истината е, че напротивъ царь Фердинандъ билъ готовъ на съюзъ съ Петербургъ, Парижъ и Лондонъ, но това се осуетило отъ Бѣлградъ, защото единственото условие на България било, да й се възвърне това, що й взеха чрезъ Букурещкия миръ въ 1913 г.“ За това Поци привежда и свидетелството на френцузкия посланикъ въ Петербургъ, М. Палеологъ отъ 30 ноемврий 1914 г., който изрично споменува и признатото право на България чрезъ съюзния договоръ съ Сърбия отъ 13 мартъ 1912 г. „Българското сътрудничество на наша страна — продължава Поци — щѣше да ни даде 500-хилядна войска противъ Австрия, щѣше да позволи на Ромъния веднага отъ своя страна да даде още половинъ милионна армия, Турция щѣше да бжде парализувана, Австро-Унгария извадена отъ боя следъ нѣколко седмици, та окончателната победа щѣше да бжде ускорена съ три години. Триста хилядитѣ, загинали при Дарданелитѣ и въ войната въ Македония, щѣха да бждатъ още живи, а сжщо тъй и милионъ и половина французи, загинали при Вогезитѣ отъ 1915 до 1918 г.“

Отхвърлянето на българскитѣ искания се дължало на три причини: на опоритостьта на великосръбската националистична организация, която се противѣла да се повърне на България каквото и да е отъ заграбеното отъ нея; на двойната игра на Русия, която преструвайки се, че е съгласна да се упражни натискъ върху пансърбитѣ, тайно ги насърдчавала да не отстжпватъ („les encouragait en sous-main à tenir bon“) и най-сетне — на маневритѣ на политическитѣ афериcти и на печата, на които България не е можела да даде „облагитѣ“, искани отъ нея, за да задължатъ Сърбия да капитулира.

Нека споменемъ още, че Созоновъ предложилъ нова дипломатическа комбинация: да се обещаятъ на царь Фердинандъ нѣколко македонски околии (districts), но при условие, че на това сърбитѣ ще се съгласятъ.

11. Сръбското правителство, осведомено отъ Спалайковичъ за предложението, което Созоновъ е направилъ (8. VIII. 1912), веднага категорично е отказало да се съгласи на такава отстжпка на България. То се е противило да се даде на България обезщетение (компенсация) дори откъмъ Тракия. Пашичъ е телеграфиралъ на Весничъ въ Парижъ (10 августъ 1914 г.): „На никоя цена ние нѣма да се съгласимъ да се отстжпи Цариградъ на България: Сърбия не влезе три пжти въ война отъ две години насамъ за да стигне до този резултатъ, който би направилъ отъ България господствуваща сила на Балканитѣ. Сърбия предпочита всичко друго предъ подобно унижение“. И по-после Сърбия е давала все такъвъ категориченъ отказъ на съглашенскитѣ Сили. Когато на 3. XI. 1915 г. тѣ бѣха направили въ Нишъ обща постжпка въ полза на България, повторена и въ Атина на 4. XI. — да отстжпи Гърция на България македонскитѣ области и областитѣ Сѣръ, Драма, Ксанти и Дедеагачъ, Пашичъ отъ сръбска страна отговорилъ: „Нито единъ сантиметъръ отъ Македония не ще стане български, до когато азъ ще бжда въ състояние да попрѣча на това“. А Весничъ телеграфиралъ на Пашича отъ Парижъ: „Въ Temps се изказва мнение, че би била лудость да се удовлетворяватъ българскитѣ искания, чието приемане не би

спрѣло София следъ това да ни нападне. Това мнение е и на Gauvain и на Berthelot. Смѣта се, че единственото срѣдство да се отклони българската опасность би било ние предварително да нападнемъ България, както и бѣхме поискали отъ съюзницитѣ да ни позволятъ това" (с. 148).

12. Насърдчена отъ това държане на сърбитѣ, Гърция сѫщо тъй абсолютно отказва да приеме франко-руското предложение, подкрепено отъ Англия.

И Ромъния въ туй време продължава да оправдава своята нерешителность съ българска опасность. Блонделъ въ края на септемврий телеграфира въ Парижъ: „Братияно ми изяви, че часътъ за ромънската намѣса ще удари единъ день, но поради държането на българитѣ трѣбва да се чакатъ по-изгодни обстоятелства". Съ телеграма отъ 14. XI. Блонделъ съобщилъ, че Братияно иска отъ Франция гаранция за Ромъния, че не ще бѫде нападната отъ България. Поради всичко туй съглашенскитѣ сили наново подйели постѫпкитѣ си предъ Сърбия, на която обещавали да ѝ се дадатъ обширни компенсации откъмъ Адриатическото море и Дунава. Обаче Пашичъ, подкрепенъ отъ принцъ-регента Александъръ, подържалъ своя отказъ („Pachitch, appuyé par le prince-regent Alexandre, maintint son refus" 149). Въ Парижъ Весничъ е продължавалъ да подържа отрицателното становище на Пашича. Всички доводи, всички молби на Съглашението отъ декемврий 1914 г. до май 1915 г. не поколебали сръбската опоритость.

Сръбското правителство тайно е било съветвано и насърдчавано отъ малката група влиятелни политици и журналисти, които се бѣха поставили въ негова услуга въ Парижъ още отъ юний 1913 г.: вестникъ Temps, Agence des Baklans, Journal des Debats, франко-сръбскиятъ комитетъ, служащи въ французкото външно министерство подъ директивитѣ на Philippe Berthelot. Напраздно французкото правителство за това изнудило и съгласието на руското. Къмъ 21 декемврий 1915 г. то е опитало още веднажъ да направи натискъ върху Пашича за да отстѫпи. Пашичъ отговорилъ на 23. XII.: „За никаква отстѫпка на България откъмъ Македония отъ наша страна не може да става дума преди да сме осѫществили за смѣтка на Австрия всичкитѣ си домогвания за нашето народно обединение. Готови сме да окупираме българската земя и по този начинъ да унищожимъ военната сила на София. Ние отказваме да отстѫпимъ комуто и да е и по каквито доводи (резони) да е ни една частица отъ нашата територия" (вж. П. 150). Съюзницитѣ се преклониха — казва Поци — предъ този отказъ. „Да настояваме, отбелязва Поанкаре въ своя дневникъ, то би значило да рискуваме да изстудимъ Сърбия, безъ да има изгледи да сполучимъ („Insister, ce serait risquer de froisser la Serbie, sans avoir chances de reussir")[1]. Но и безъ това една нова отстѫпка предъ България следъ края на февруарий 1915 год. би била закъснѣла, понеже тя бѣ почнала все по-малко и по-малко да вѣрва въ победата на Съглашението. Царь Фердинандъ бѣшѣ вече узналъ, че Русия възнамѣрява, щомъ бѫде нейна победата, да вземе Цариградъ и европейска Турция, срещу което бѣ предоставила на Франция да вземе, каквото иска отъ Германия (вж. телеграма на Палеологъ отъ 4. III. 1915 г.). — Шесть месеци следъ това българската войска нападна сърбитѣ на 11 октомврий 1915 г.

---

[1] Вж. R. Poincaré. „L'Invasion", p. 154.

13. Твърде поучителни сж даннитѣ, които Поци изнася и които изобличаватъ подкупностьта на часть отъ французкия печатъ презъ време на войната (вж. глава „La presse française“, 150—179). Първъ съ тая работа, да се повлияе върху досежнитѣ главни ржководни лица по печата, се е занимавалъ рускиятъ посланикъ въ Парижъ Изволски, въ съгласие съ руския финансовъ министъръ и неговия делегатъ въ Франция Рафаиловичъ. Подробности относно подкупнитѣ суми и кому сж давани се знаятъ отъ обнародванитѣ отъ болшевицитѣ извадки изъ рускитѣ тайни архиви. Отъ по-виднитѣ французи, които личатъ въ листата на „субсидиранитѣ“, особено трѣбва да се отбележатъ André Tardieu, тогава шефъ на чуждестранната политическа служба въ вестникъ Temps; Gaston Calmette, въ в. Figaro; Auguste Gauvain в. Journal des Débats; Henri Letelier и Charles Humbert — в. Journal и други — в. La Republique Française, Le Matin, L'Echo de Paris и L'Éclair. За тая негова дейность е билъ осведоменъ отъ Изволски и самиятъ Поанкаре, тогава министъръ на вънншнитѣ работи, за което той бележи въ дневника си „L'Europe en Armes“, стр. 117: „Кредитътъ отъ триста хиляди франка, отпуснати на Изволски, ще трѣбва да бжде разпредѣленъ колкото се може въ последователни части съ много разумность и тайно“. Подкупенитѣ французки вестници по важнитѣ политически въпроси просто сж напечатвали готови статии, приготвени въ бюрото на Рафаиловичъ и Изволски, или пъкъ направо имъ били диктувани. Тѣ сж ги обнародвали като получени отъ свои специални кореспонденти. И въ кабинета на Весничъ сжщо така се фабрикували дописки и телеграми, нѣкои отъ които били съчинявани дори предъ очитѣ на Поци, съгласно съ упжтвания, давани отъ двама дипломати — A. Tardieu и Eugéne Lautier или Edgar Roëls. Каквото се е вършело въ редакцията на в. Temps, сжщото е ставало и въ редакциитѣ на други вестници, гдето сж проникнали руски или сръбски пари.

Поци твърди, че и сега сжщото става въ Франция. Казаното не било повече характеристично отъ това, което неотколе се изнесе въ видъ на „grands reportages“ и „докýментирани анкети“, публикувани отъ най-виднитѣ парижки вестници следъ драмата въ Марсилия относно „терористичнитѣ организации“ на хървати и македонци; или на активното съучастие на Германия, Унгария и Италия. Тѣ напомнятъ онѣзи измайсторени известия върху „българскитѣ жестокости“, които се явиха въ цѣлия парижки печатъ презъ юний и юлий 1913 год. и октомврий и ноември 1915 год., отъ които най-важнитѣ и най-ужаснитѣ сж били съчинени въ парижката сръбска легация, въ Agences des Balkans или въ редакцията на в. Temps по указания или диктовка на сръбски чиновници.

14. Споредъ публикуванитѣ отъ болшевицитѣ цифри на подкупитѣ, раздадени въ Франция отъ царска Русия и отъ Сърбия, които Поци цитува (стр. 105), излиза, че първата е раздала отъ 1904 до 1912 г. до надъ 9 милиона франка; презъ 1913 год. — 1,102,500 франка, отъ които 374,000 фр. сѫ били платени саморѫчно отъ Изволски; въ 1914 год., 1,025,000 фр.; въ 1915 год. — 931,000 фр.; въ 1916 год. — 1,153,255 фр. и др. По интересни за насъ сѫ сумитѣ, които Сърбия е плащала за своята пропаганда въ Франция: отъ 1909 до 1912 год. — 275,000 фр., отъ които 150,000 сѫ били раздѣлени между Journal des Débats и Temps; въ 1913 год. — 700,000 фр., отъ които 230,000 фр. сѫ били платени на Temps и на Agence des Balkans; въ 1914 г. — 760,000 франка, отъ които 437,000 фр. на Temps и на Agence des Balkans, 45,000 на Figaro, 15,000 на Radical, 50,000 на Charles Humbert, директоръ на Journal, 60,000 на Journal des Débats. Цифритѣ сѫ съобщени отъ Стефановичъ, бившъ шарже-д'аферъ въ сръбската парижка легация презъ време на войната. Стефановичъ смѣталъ, че тѣзи цифри ще да сѫ двойно по-голѣми презъ време на преговоритѣ за миръ въ Парижъ, гдето сръбскитѣ делегати сѫ плащали на отворени гишета. Само по аферата за Фиуме, гдето се касаело да се повлияе върху французкото обществено мнение противъ Италия, три милиона франка сѫ били врѫчени на Temps отъ сръбското правителство (вж. у Поци, с. 166). Пашичъ тѣзи подкупи наричалъ „малки любезности“ (petites gracieusetés).[1]

15. Подкупитѣ, разбира се, често постигатъ цельта си. Така напр., казва Поци, докато цѣлиятъ английски печатъ съобщавалъ за нечутитѣ жестокости, вършени отъ правителството на Јефтичъ презъ време на общитѣ избори, за да се задуши не само опозицията въ Хърватско, но и въ самата Сърбия, напротивъ французкиятъ голѣмъ печатъ възхвалявалъ реда, редовностьта на изборитѣ, силата на националното съзнание въ Югославия, които ужъ тѣзи избори показали. А пъкъ Manchester Guardian отъ 8 май 1935 год. по поводъ на последнитѣ писалъ: „Хърватитѣ доказаха, че още има въ югоизточна Европа единъ народъ, който при най-жестокъ терорь не дава да го сплашатъ. Резултатътъ на изборитѣ ясно доказа, че шесть години терорь не е успѣлъ нито да съкруши хърватския духъ, нито да разреши хърватския въпросъ“ (стр. 167). Можемъ си представи, колко сѫ изопачавани истинскитѣ интереси на народитѣ, така лъжливо представяни отъ подкупния печатъ въ свѣта, за който Поци дава подробни сведения. Французкиятъ бившъ министъръ Dard е станалъ директоръ на сръбската официална агенция на печата „Авала“, която е известна съ своитѣ извратени съобщения; парижката „Agence des Balkans“ е създадена въ 1913 г. при в. Temps съ субсидии отъ Бѣлградъ, Атина и Букурещъ при сътрудничеството на едного отъ главнитѣ въ Temps — Edgar Poëls и помощницитѣ му Eugène Lautier и André Tarbieu. Последниятъ е билъ дипломатически редакторъ, съ заплата 1000 франка месечно, и на вестникъ Journal des Balkans, основанъ отъ Таке Йонеску, за чиято роля по-горе стана дума. Какви ужасни лъжи е прокарвалъ подкупениятъ печатъ особено въ началото на голѣмата война и по-после въ полза на Русия, Сърбия и Ромъния — може да се прочете у Поци и на стр. 172—178.

---

[1] Какви суми сѫ се харчили и още се харчатъ отъ Югославия за външна пропаганда, се вижда отъ цифритѣ, които Поци съобщава за 1931 год. Споредъ него въ августь 1932 год. югославянското „Бюро за печата“ въ Парижъ е разполагало съ единъ фондъ за пропаганда отъ шесть милиона динара. Отъ своя страна официално сѫ разполагали съ 25 милиона динара министъръ-председательтъ и министритѣ на външнитѣ и вѫтрешни работи въ Бѣлградъ — за своя лична пропаганда или за да доставятъ на чужденци, минаващи презъ Югославия, срѣдства за точно осведомяване (des moyens d'information «adequats»). А въ действителность тази безотчетна сума е била 60 милиона.

16. За насъ има особено интересни страници въ отдѣла: „Сръбско-руската предвидливость“ (La premeditation serbo-russe) за рускитѣ приготовления за войната и за ромънската намѣса (зж. у П. стр. 179—234), съ които се завършва първата часть на книгата подъ общо заглавие „Войната“.

Известниятъ английски сърбофилъ Seton Watson е убеденъ, че въ изработването на сърбско-българския договоръ отъ 1912 год. руското правителство е играело решителна роля, като е имало предъ видъ една бѫдеща война на Русия съ Австрия. Сръбско-българскиятъ съюзенъ договоръ — пише Watson — е билъ сключенъ благодарение на влиянието на Русия, която е действувала чрезъ своя посланикъ Хартвигъ въ Бѣлградъ. Сърбия не е подписала договора, докато не е получила отъ България гаранция, че военно ще я подкрепи на северния й фронтъ въ случай на една австроунгарска намѣса. Тя действително е разчитала, че по този начинъ ще може да се съпротивява, очаквайки намѣсата на Русия. И наистина, по настояването на Хартвигъ, който е гарантиралъ помощьта на Русия, Пашичъ отъ начало е смѣталъ да използува българската помощь главно противъ Унгария. „Можехъ — е казалъ Пашичъ въ края на августъ 1913 година въ Мариенбадъ на сръбския посланикъ въ Берлинъ — да предизвикамъ европейска война, ако да искахъ тогава да взема Босна и Херцоговина. Но не го направихъ, защото не искахъ да се задължа да направя на България много голѣми отстѫпки въ Македония въ замѣна на нейната помощь противъ Австрия“ (вж. въ споменитѣ на D. A. Bogicevitsch, Souvenirs et Documents de gueerre. Wienne 1925 год.; вж. у Поци 189). Точностьта на това свое изявление Пашичъ е потвърдилъ по-сетне на Поци въ единъ разговоръ съ него въ декемврий 1923 год. на единъ обѣдъ въ Бѣлградъ.[1] Пашичъ прибавилъ, че когато нападналъ турцитѣ въ 1912 год. е можелъ веднага да влѣзе въ конфликтъ съ Австрия дистига да е билъ казалъ една дума на агентитѣ на полковникъ Димитриевичъ-Аписъ и на „Црна Рука“, които биха предизвикали инцидентъ съ Австрия. Последната би нападнала, а Сърбия би се представила невинна, както и въ 1914 год. (съ Сараевското убийство), та би последвала намѣса на Русия, както стана въ 1914 год. Че не сторилъ това, Пашичъ признавалъ, че направилъ най-тежка грѣшката въ живота си. Поци подробно цитува обясненията на Пашича въ този разговоръ. Хартвигъ следъ обявяването на войната (на 12 септемврий 1912 год.) противъ турцитѣ жестоко укорявалъ Пашича, че отстѫпилъ на българскитѣ подбуждения, съ което билъ извършилъ глупава грѣшка (erruer stupide).

---

[1] По този поводъ Поци казва за себе си: „Пашичъ знаеше, че азъ съмъ въ течение на всичкитѣ действия и обсѫждания, които предшествуваха, придружаваха и последваха двѣтѣ балкански войни (между друго презъ моитѣ рѫце минаха въ Agence des Balkans всичкитѣ телеграми и тайни рапорти между сръбското правителство и неговитѣ французки агенти) и знаеше моитѣ интимни отношения съ неговия зеть и бившъ секретарь въ министерствота на външнитѣ работи, Драгомиръ Стефановичъ и съ неговия частенъ секретарь Божко Христичъ, бившъ сътрудникъ на Agence des Balkans (190).

Щомъ се явили първитѣ охлаждения (dissentiments) между съюзницитѣ сърби и българи, руското прмвителство — казва Поци — задъ кулиситѣ явно взело страната на Бѣлградъ противъ София. На руски услуги се дължи отъ часть, че тайно се сключи сръбско-ромънскиятъ договоръ, който реши въ юний 1913 г. сръбската победа надъ България. И въ действителность, за да успѣятъ рускитѣ маневри противъ Австрия, толкова грижливо приготовявани въ течение на десеть години, било нуждно Сърбия да завладѣе Македония, та да може тя после отъ Македония да удари върху Албания и да я завземе. За да сполучатъ рускитѣ проекти, България, която искаше цѣла южна Македония, е трѣбвало да бѫде пожертвувана на Сърбия, непосрѣдствената съседка на Австро-Унгария и съ душа и тѣло предана на „панславянската политика“.

На 6 мартъ 1913 г. Созоновъ писалъ на Хартвигъ да съобщи на Пашича, че „агонията на Австрия не може повече да продължи освенъ много малко време“, сир. че ще удари решителната минута за Сърбия. И Спалайковичъ телеграфиралъ на Пашича на 13 с. м., че Созоновъ му казалъ, че сърбитѣ трѣбва веднага да приготвятъ всичкитѣ си сили, защото скоро щѣли сме да можемъ да завладѣемъ голѣми територии отъ Австрия. — На 21 септемврий 1913 год. Спалайковичъ телеграфически съобщилъ въ Бѣлградъ, че рускиятъ воененъ министъръ го уведомилъ, че изпратилъ въ Парижъ инструкции да отворятъ на Сърбия кредитъ за да си набави нуждннтѣ военни припаси, и че отъ отпуснатия французки заемъ отъ 200 милиона рубли една часть е предназначена за да се попълни въоржжението на Сърбия (с. 204). Още по-интересна е телеграмата на Спалайкойичъ отъ 17 октомврий 1913 г., въ която той прецизира упѫтванията, дадени му отъ Созоновъ: „Министърътъ на външнитѣ работи (сир. Созоновъ) вчера вечерь ми потвърди съ най-сърдечни изрази думитѣ си отъ миналата седмица. Нашитѣ голѣми успѣхи (въ балканската война) сѫ дали на Царя и на генералния щабъ ново и абсолютно довѣрие въ нашитѣ сили. Компетентнитѣ тукъ сега сѫ убедени, че ние сме способни да се опремъ на Австрия. Министърътъ ме натовари да Ви предупредя, че трѣбва за сега да се държимъ спокойни и да показваме, че сме доволни отъ сегашнитѣ придобивки, които сѫ, разбира се временни и че бѫдещето е наше. Министърътъ завърши като твърде настояваше върху необходимостьта да побързаме съ своята военна организация, именно увеличението на припаситѣ въ материялъ и муниции“.

За всички тѣзи тайни приготовления, споредъ Поци, французкото общество нищо не е знаяло.

17. Най-интересно е поведението на руското правителство спрямо ромънитѣ за да ги привлѣче на своя страна предъ видъ на замислената бждеща война съ Австрия. Поради географическото й положение, на Ромъния се е придавало особена важность: между Сърбия, която ще нападне отъ югъ, и Русия — отъ североизтокъ, трѣбвало е Ромъния да удари въ центъра, та да се осигури победата. Ако бѣ Ромъния веднага се опълчила противъ Австрия — още презъ лѣтото 1914 г., последната би била почти веднага победена. Но Ромъния осъмъ месеци отлага решението си, сигурно докато види, на коя страна ще натежнеятъ везнитѣ, обаче винаги подъ предлогъ, както вече се каза, че била сигурна отъ едно нападение отъ България. Поци подробно разказва историята на руско-ромънскитѣ преговори въ 1912 г., когато великиятъ князъ Николай Николаевичъ бѣ дошелъ въ Ромъния и Таке Йонеску се бѣ поставилъ въ услуга на руската политика за хиляда рубли месечна заплата. Още въ 1913 година Русия окончателно била решила да жертвува България на Сърбия и ангажира Ромъния на страната на Сърбия за да я направи тъй сжщо своя съюзница въ войната съ Австрия. Корупцията, която сж сѣяли рускитѣ агенти въ Букурещъ още въ 1912 г., бѣше дала своитѣ плодове: цѣлиятъ политически и военеиъ персоналъ, който е зависѣлъ отъ либералната партия и се е влиялъ отъ Таке Йонеску и двамата братя Братияно — Жанъ и Винтила, е миналъ въ служба на руската легация. Чрезъ тѣхнитѣ вестници — La Roumanie, L'Adeverul, L'Indepepdence roumaine — полека-лека ромънското обществено мнение е било спечелено за руската кауза, или поне откжснато отъ старитѣ му австрийски симпатии. Германофилската партия на Кантакузенитѣ, на Майореско и Маргиломанъ съ всѣки день е ставала по-непопулярна и немощна. Не е чудно, че руската политика е намирала съчувственкци: рускиятъ посланикъ въ Букурещъ е разполагалъ съ фондъ за подкупване отъ единъ милионъ рубли.

18. Руско-ромънското споразумение противъ Австро-Унгария е било сключено, чрезъ посрѣдничеството на Сърбия, въ януарий 1913 год., обаче то е било окончателно потвърдено въ втората половина на юний 1914 г. — тъкмо петь дена преди Сараевския атентатъ, именно по време на визитата, която Николай II, придруженъ отъ Созоновъ, направи на кралското семейство въ Ромъния. Това е станало безъ знанието на краль Каролъ: само принцътъ-наследникъ Фердинандъ и кралицата сж били въ течение на преговоритѣ. Ето какъ е станало това. На 16 юний 1914 г., въ края на единъ дипломатически обѣдъ Братияно е предложилъ на Созоновъ да го разходи по Ромъния. „Братияно — разказва Созоновъ въ своитѣ мемоари — ме заведе съ автомобилъ до едно мѣсто на границата, чието име забравихъ. За учудване на граничната унгарска стража, нашата кола премина границата и навлѣзе въ унгарска територия. Навлизайки въ Трансилвания, сжщата мисъль минаваше презъ ума ни — мисъльта, че ние сме на ромънска земя, която чакаше да бжде освободена отъ унгарското иго. На другия день Созоновъ е ималъ съ Таке Йонеску и генералъ Филипеску, шефъ на партията на ромънскитѣ националисти, среща въ руската легация.

На 19 с. м. въ двореца Синая той подновилъ съ Братияно разговора си отъ 16 с. м. Най-сетне, на 23 с. м. въ момента, когато напускалъ Букурещъ, Созоновъ поискалъ отъ ромънския държавникъ да опредѣли цената на помощьта, която Ромъния ще даде противъ Австро-Унгария. Братияно е билъ категвриченъ: Ромъния е искала цѣла Трансилвания, унгарския Банатъ и половината отъ австрийска Буковина. Освенъ това Русия е трѣбвало да и гарантира цѣлостьта на националната територия и да поеме всичкитѣ разноски, които би последвали отъ участието на ромънската армия въ войната. Созоновъ веднага се съгласилъ. Т. Йонеску на 24 юний съ шифрована телеграма е уведомилъ своитѣ приятели отъ „Temps" — André Tardieu и Edgar Roëls — за щастливия изходъ на преговоритѣ. Поци предава текста на телеграмата (200). — На 7 августъ Созоновъ е съобщилъ на Изволски въ Парижъ окончателния текстъ на проекта на руско-ромънския воененъ съюзъ: Ромъния се обвързва да участвува съ всичкитѣ си военни сили въ войната, която Русия ще предприеме противъ Австро-Унгария. Русия отъ своя страна се обвързва да не сключва миръ съ Австро-Унгария преди да бждатъ отстжпени на Ромъния провинциитѣ на двойната монархия, обитавани отъ ромъни (223).

Ромънското отлагане да обяви война, въпрѣки текста на договора, дори и когато германцитѣ бѣха навлѣзли въ Русия, Братияно е мотивиралъ, че „въ настоящата фаза на войната той е принуденъ да ограничи своитѣ усилия за да подържа „балканското равновесие" (l'equilibre balkanique), както е казано въ една телеграма на Палеологъ. Поци подробно описва по-нататъшнитѣ колебания на ромънското правителство и опоритостьта на краль Каролъ до край, до смъртьта му — 10. X. 1916 г.

---

19. Въ втората часть на книгата на Поци, подъ общо заглавие „La paix" — мирътъ (235 стр. нат.) се излагатъ твърде любопитни подробности за своеобразнитѣ способи, употребени отъ съглашенцитѣ, за да могатъ да претупатъ мирнитѣ преговори въ Парижъ, безъ да изслушатъ победенитѣ, както е вече известно за това отъ изнесенитѣ до сега сведения за хода на мирнитѣ преговори. Въ Мак. Прегледъ, год. VII, кн. 2—3, по статията на пок. Симеонъ Евтимовъ биде възпроизведено съдържанието на дневника на Hunter Miller (експертъ на американската делегация), «My Diary at the Conference of Paris with Documents». Waschington. 1929. Ценни сж и даннитѣ на Nicolson (секретарь на английската делегация) «Peacemaking, 1919» (London 1933), а сжщо тъй и на Lansing Robert, «Les négaciations de la paix», както и мемоаритѣ на L. Georges и др. Не по-малко интересно е описанието на Поци за изиграната въ Парижъ комедия съ преговоритѣ за миръ. Особено сж поучителни изнесенитѣ отъ него данни за преговоритѣ, гдето безмилостно биде решена сждбата на Австрия, Унгария и България (223 нат.). Безъ съмнение, Поци влага и доста субективенъ елементъ въ полза на Унгария и очевидно сгжстява чернитѣ бои, но вънъ отъ това има много факти, потвърдени отъ досежната използувана отъ Поци политическа литература, които не опровергаватъ жестокото му заключение относно низкия моралъ, проявенъ отъ победителитѣ презъ време на подѣлбата

на воеината плячка. „Нито една секунда тѣзи, които водѣха преговори въ Парижъ, нѣмаха чувството на респектъ предъ своята ужасна отговорность“ казва Поци. Особено заслужаватъ внимание даннитѣ, които рисуватъ лекотата и неосведоменостьта на Клемансо. За него самиятъ Поанкаре казва: „Ако не се знаеше неговата (на Клемансо) неизлѣчима лекота, по нѣкога човѣкъ би го смѣталъ за престжпникъ“ (цитатъ взетъ отъ Ranc, цитуванъ отъ Poincaré, Victoire et Armistice p. 215). Споредъ Поанкаре, Клемансо, който е лошо познавалъ много отъ голѣмитѣ въпроси, а съвсемѣ никакъ досежнитѣ книжа, си съставялъ бързи и необмислени мнения.[1] — Lansing (секретарь на американското външно министерство) пише за воденето на преговоритѣ за миръ: „Всичко, което ставаше въ публичнитѣ заседания, не бѣше предварително уговорено. На пазарлъцитѣ тукъ бѣха всички врати отворени“. И презъ време на тѣзи ужъ преговори за миръ сж играели роля подкупитѣ: за стъкмени статии въ в. Temps било плащано по сто до двесте хиляди лева; по петдесетъ хиляди сж получили вестницитѣ Figaro и Matin и пр; Сърбитѣ платили на Temps три милиона франка, за да подържа домогванията имъ за адриятическитѣ области и особено за Фиуме.

20. Ромънитѣ, чиито претенции отначало сж били посрѣщани съ презрителенъ смѣхъ, отъ своя страна сж употрѣбили много пари и си послужили — Таке Йонеску и Братияно — дори и съ хубави жени (245). Сжщо така е ставало и съ разпредѣлението на Банатъ между сърби и ромъни, съ Хърватско и Словенско, дадени на Сърбия. Клемансо, отчаянъ отъ нескончаемитѣ караници между сърбитѣ и ромънитѣ заради подѣлбата на Банатъ, предложилъ въпросътъ да се реши съ плебисцитъ. Тогава последнитѣ побързали да обявятъ, че вече сж се споразумѣли. Повечето отъ делегациитѣ били заети да изучаватъ Парижъ и да си гледатъ свои частни интереси та много нередовно присжтствували въ заседанията на конгреса. A. Tardieu всичко е вършилъ както сж изисквали интереситѣ на сърбитѣ и ромънитѣ и др.; той е билъ тѣхенъ платенъ сътрудникъ отъ редъ години. Въ глава: „Договорътъ въ Корфу“ (Le pacte de Corfou) е разказана историята на сръбската измама спрямо хърватитѣ, на която е станалъ жертва д-ръ Трумбичъ, подписалъ на своя глава спогодбата съ сърбитѣ на островъ Корфу и сетне страшно изигранъ, пакъ благодарение на пръсканитѣ отъ тѣхъ суми въ Парижъ (274).

Разбира се, че мирътъ, диктуванъ на победенитѣ по най-несправедливъ начинъ, не можеше да не предизвика реакция отъ страна на последнитѣ, изразила се въ стремежа имъ да се поправятъ несправедливоститѣ чрезъ ревизия на мирнитѣ договори. По тая тема Поци подробно говори (вж. глава Le revisionisme 347 нат.). Той аргументирано се произнася въ полза на почнатата борба за правата на малцинствата (вж.

---

[1] „Si on ne connaissait son incurable légèrté (de Clemenceau), on le prandrait parfois pour un criminel. Connaissant mal beaucoup de grandes questions et pas du tout les dossiers, il se fait des opinions rapides et irréfléchies“ (236).

гл. „Le peril des minorités“, 388 нат.). Известна е опозицията, която развиха особено държавитѣ отъ Малкото съглашение противъ ревизията на договоритѣ, а особено Сърбия (Югославия) и Ромъния, които и не признаватъ малцинствата. „500 хиляди македонци — казва Поци — напуснаха своята любима родина, за да избѣгнатъ жестокоститѣ на своитѣ поробители“.

Поци завръшва книгата си съ защита на потъпканитѣ права на хърватитѣ и тѣхното решително искане да бждатъ независими отъ сърбитѣ.

Л. Милетичъ.

Joachim Heinrich Schultze, Die neugriechische Kolonisation Ostmakedoniens. Ihre geographischen Erfolge und Fehlschläge. Печ. въ „Geographischer Anzeiger“, Jahrgang 1934, Heft 20 und 21, стр. 457—466 и 481—490, съ 6 таблици извънъ текста.

Авторътъ на тѣзи две статии дава въ тѣхъ предварителнитѣ резултати отъ пжтуването, което предприелъ на два пжти въ Македония подъ гръцка власть презъ 1933 година. Неговото внимание се е спрѣло главно на начина, по който сж били заселени въ този дѣлъ на гръцката държава бѣжанцитѣ отъ Мала-Азия, Кавказъ и Южна Русия. Той ги нарича „гръцки бѣжанци“, макаръ не всички да сж гърци по простата причина, че, както съмъ изтъквалъ и по други случаи, между Турция и Гърция не бѣха размѣнени гърци срещу турци, а християни срещу мохамедани. Заселването на тѣзи бѣжанци било представяло споредъ Schultze едно сжщинско колонизиране, тъй като се колонизиратъ новопридобити съвсемъ пусти земи, тъй както е билъ колонизиранъ да кажемъ Сибиръ или както се колонизира напоследъкъ Понтинската равнина, пресушена презъ последнитѣ нѣколко години. Защото, казва авторътъ, въ момента следъ напускането на страната отъ българскитѣ и турскитѣ бѣжанци въ нея е имало само 21 човѣкъ на квадратенъ километъръ, когато днесъ то е 43 души на квадратенъ километъръ, сиречь се е повече отъ удвоило следъ идването на новитѣ поселници. Тѣзи две цифри сж придружени отъ една малка диаграма, която представя етничния съставъ на населението на Македония подъ гръцка власть на 1912 и 1924 година. Тя явно е взета отъ официялни гръцки източници, та броятъ на българитѣ е показанъ съвсемъ малъкъ и преди и следъ войнитѣ. Едно добро опровержение на тази невѣрна диаграма сж голѣмиятъ брой живѣещи и до день днешенъ по роднитѣ си мѣста българи отъ този дѣлъ на Македония и то въпрѣки голѣмиятъ брой бѣжанци българи отъ този край, избѣгали презъ времето между тѣзи две години.

Schultze се занимава специялно съ колонизирането на Източна Македония подъ гръцка власть, въ която, както въ цѣла Македония преди войнитѣ, сжществуването на многобройни чифлици и вакъвски имоти е било причина за непълно и нерационално използуване на земята. Поради това тя, макаръ и много рѣдко населена, не е привличала приселници, а даже е пращала изселници въ Америка. Наложената следъ войнитѣ аграрна реформа и предприетото пресушаване на наводняванитѣ мѣста, превърна тази область отъ активна область на изселвания въ пасивна область на преселвания. Това обстоятелство както и многобройни други мѣрки позволили извършеното презъ годинитѣ 1924—1926 колонизиране. За да маже да стане то е помогнало не само споменатата аграрна реформа и отводняването на доста голѣми повърхности, но преди всичко достатъчното човѣшки материялъ — бѣжанцитѣ, настаняването на които е било извънредно много подпомогнато отъ дадения чрезъ Обществото на народитѣ голѣмъ заемъ. Той е позволилъ построяването на съвсемъ нови села на мѣстото на новопридобититѣ земи и построяването на нови квартали при старитѣ села и градове. Взетитѣ още въ началото мѣрки сж цѣлѣли да се настанятъ въ села колкото може повече хора. Но тъй като повечето отъ бѣжанцитѣ сж били граждани, тѣ не могли да достоятъ до край въ селата и въпрѣки всички несгоди гледали да прибѣгнатъ въ града. Най-привлѣкателенъ имъ се е виждалъ Солунъ, следъ това Кавала. Увеличило се и населението на останалитѣ по-малки градове. Поради това въ цѣла Македония подъ гръцка власть на 1928 год. е имало 30% градско население. Този процентъ въ Кавалска околия достига 37%.

Новооснованитѣ вследствие тази модерна колонизация села сж разположени не винаги на най-подходещитѣ мѣста и то поради това, че мѣстата на новитѣ селища не сж били установявани следъ необходимитѣ изучвания, а сж били опредѣляни твърде на бързо отъ случайни чиновници. Всички новоосновани села сж сгрупирани, никжде не сж били образувани пръснати селища, било махали, било колиби. Schultze си обяснява това съ „общителната природа“ на гърцитѣ, като казва, че ако това сжщото се бѣше случило съ нѣкой другъ народъ, биха се образували пръснати селища. Това предположение е твърде невѣроятно, тъй като типътъ на новооснованитѣ селища е въ зависимость преди всичко отъ бързината, съ която става заселването и начина, по който идватъ заселницитѣ. Не само въ Македония подъ гръцка власть, но навсѣкжде, гдето е имало колонизиране на население идващо групово, сж се образували групирани, сбити селища, безъ огледъ къмъ това, въ какви селища е свикнало да живѣе преселеното население.

Колонизирането на градоветѣ и по генезисъ и като географско явление се отличава основно отъ колонизацията на селата. Последната е била регулирана отъ специялна комисия, докато градската е била много повече спонтанна, даже въ повечето случаи съвсемъ самоволна, като само къмъ края на своето сжществуване бѣжанскитѣ комисии сж се занимали и съ положението на бѣжанцитѣ въ градоветѣ. Противно на груповото колонизиране на селата, заселването на градоветѣ е ставало вследствие прииждането на отдѣлни лица и семейства. При това всѣки преселникъ е избиралъ индивидуално своето мѣсто. Всѣкой е трѣбвало самъ да се грижи и за подслонъ и за намиране работа. Това е предизвиквало едно постоянно приселване и изселване отъ градоветѣ, населението на които поради това се явява като единъ твърде нестабиленъ елементъ. За сжщинско колонизиране на градоветѣ и дума не може да става.

Следъ такива общи бележки върху характера на колонизирането на бѣжанцитѣ въ Източна Македония подъ гръцка власть, авторътъ преминава къмъ разглеждане на хода на колонизацията въ отдѣлнитѣ области, като открива значителни различия. Колонизирането е засегнало най-много най-низкитѣ части на Сѣрското поле, което преди войнитѣ много рѣдко е било населено поради постояннитѣ разливания на рѣка Струма. Следъ като сж били предприети интензивни отводителни работи, могло е тукъ не само да се отвори мѣсто за разширяване землището на по-рано сжществуващитѣ села, но и да се образуватъ три съвсемъ нови села. Авторътъ разглежда по-подробно едно отъ тѣхъ — Неосъ Скопосъ, което той неправилно нарича Неа Скопосъ, като примѣръ за новоосновано село. Интересенъ е съставатъ на неговото землище. То има четворенъ произходъ: 1) Купенъ е билъ единъ чифликъ на единъ изселилъ се турски бей. 2) Отчуждени сж били полскитѣ имоти на манастира Св. Иванъ Предтеча, намиращъ се въ пролома на Бродската рѣка. 3) Пресушена е била една по-рано неизползувана блатлива часть отъ периферията на Тахино езеро. 4) Взети сж били и части отъ землищата на старитѣ близки села „за да се закржгли землището на новооснованото село“. Авторътъ изглежда да не се е заинтересувалъ за тѣзи стари села, населени въ по-голѣмата си часть отъ българи, отъ които е било лесно да бжде взета земя за да бжде раздадена на пришелцитѣ. Между тѣхъ е напримѣръ селото Нова Махала, населено до войнитѣ отъ турци и българи, а сега отъ българи и бѣжанци.

Периферията на полето, запазена отъ наводнения, е била населена добре още преди войната, та тукъ не е имало мѣсто за създаване на нови селища. Тукъ колонизирането се е състояло главно въ уголѣмяването на по-рано намиращитѣ се села и градове и въ заемането на домоветѣ на изселилитѣ се българи и турци. Още по-слабо е било колонизирането въ оградниитѣ планини.

Въ по-източно разположенитѣ дѣлове на Източна Македония подъ гръцка власть само Драмското поле е било обектъ на по-интензивно колонизиране. То е вървѣло тукъ по-трудно поради обстоятелството, че предприетитѣ отводнителни работи сж напредвали много бавно, а областитѣ, които въ миналото не сж страдали отъ наводнения, сж били гжсто населени. Значителна промѣна е докарала колонизацията и на областьта между двѣтѣ полета Сѣрско и Драмско, така нареченията Ангистенски прагъ. Изселили се били почти всички българи отъ „комитаджийското“ село Скрижево, и то почти напълно опустѣло, въ замѣна на което старитѣ голѣми села пò на югъ: Алистрати, Родоливосъ и нѣкои други сж се развили почти въ градчета. Вирѣенето на хубавъ тютюнъ и хубави лозя по тѣзи мѣста позволява даже едно още по-голѣмо сгжстяване на населението.

Следъ прегледа на отдѣлнитѣ колонизационни зони следва единъ общъ прегледъ на успѣхитѣ и неуспѣхитѣ на колонизацията. Като главни неуспѣхи се посочватъ: слабото колонизиране на мѣстата надъ 500 метра и незадържането на заселенитѣ въ селата бѣжанци. Отъ тѣхъ едва две третини останали по мѣстата, гдето първоначално били настанени, другата третина избѣгала въ градоветѣ.

Работата на Schultze е интересна поради това, че дава въ нѣкои отношения за първъ пжть доста ясна представа за хода на настаняването на гръцкитѣ бѣжанци, които доста сж видоизмѣнили въ нѣкои отношения изгледа на низкитѣ земи.

Студията завършва съ едно сравнение на гръцката колонизация съ турската, българската, сибирската и италиянската. Едно добре прокарано сравнение между колонизацията въ всички тѣзи страни сигурно би довело до интересни изводи. Авторътъ на разглежданата статия не е могълъ да го прокара както трѣбва поради това, че не е билъ достатъчно запознатъ съ досежната литература. Така, той пише за колонизацията въ България само възъ основа на работитѣ на J. Ancel, рецензирани вече своевременно отъ мене въ Македонски Прегледъ, и възъ основа на една съвсемъ слабо написана дисертация върху Дели-Орманъ отъ Stubenrauch. Още по-зле е използувана обширната литература върху съвременната вѫтрешна колонизация въ Италия, колонизация, която е твърде интересно по-обстойно да бѫде привлѣчена за сравнение поради многото подобни условия.

Дим. Ярановъ.

А. Белић, Галички дијалекат. Београд, 351 стр. (Говорътъ на с. Галичникъ). Книга VII отъ „Српски дијалектолошки зборник.“ Издание на Сръбската академия на наукитѣ.

Посоченията трудъ на проф. А. Беличъ ми даде поводъ да напиша статията „Проф. А. Беличъ продължава да изопачава науката“ (обнародвана въ тази книга на Макед. Прегледъ), която въ сѫщность е една предходна характеристика на самия Беличъ, за да олесня читателитѣ, които не сѫ следили предишни негови трудове, та не знаятъ, на какво се дължи спечеленото му вече име на писатель — краенъ националистъ, който не се свѣни и да извърта истината, особено когато въпросътъ се касае до македонскитѣ българи и тѣхния езикъ, които Беличъ на всѣка цена иска да изкара отъ сръбско потекло. Следъ отрицателното становище, което заеха всички, що годе видни слависти спрямо тая явна тенденциозность у Белича, а особено следъ твърде поучителния урокъ, който му чете по сѫщата причина рускиятъ професоръ А. Селищевъ въ критичната си студия „Македонская диалектология и серпские лингвисты. А Беличъ и его последователи“ (печ. въ Мак. Прегледъ, год. IX, кн. 1—4), можеше да се очаква, че Беличъ ще се вразуми и ще престане да върви по пѫтя на единъ краенъ шовинизъмъ въ науката. За жалость, и съ новия си горепосоченъ трудъ Беличъ доказа, че е непоправимъ, види се защото така го иска бѣлградската държавна политика.

Предметъ на книгата „Галички дијалекат“ е познатото наречие на македонскитѣ българи въ Дебърско, както се говори въ голѣмото село Галичникъ (затова името „Галички“ не е сполучливо). Въ дългия си уводъ Беличъ още веднажъ за лишенъ пѫть е повторилъ и потретилъ велемѫдрата си хипотеза, че македонцитѣ, които общо въ славистиката се смѣтатъ за български славяни, ужъ отъ край време били сърбохърватско племе, чийто езикъ въ основата си („у својој основици“) билъ старъ клонъ отъ сръбското „штокавско“ наречие. Това свое невѣрно становище Беличъ подържа и въ изложението на фонетиката и морфологията на Галичнишкия говоръ, макаръ че самитѣ образци отъ говора, които е далъ въ книгата си сравнително доста добре, напълно опровергаватъ хипотезата му. По-голѣмата часть отъ образцитѣ Беличъ направо е заимствувалъ отъ записки на мѣстни македонци — Пульевски, Гиновски (у Белича „Ђиновски“) и Гюрчинъ Кокала. Авторътъ най-много е изчерпалъ Гиновски, отъ когото се е ползувалъ направо и относно звуковитѣ и формални особености, а сѫщо и речника на говора. Немалко се е ползувалъ Б. и отъ студиитѣ на моя нѣкогашенъ студентъ отъ Дебърско, Марко Григоровъ (вж. „Говорътъ на малорѣканцитѣ (мияцитѣ) въ Дебърско“ и „Критиченъ прегледъ на обнародванитѣ материяли по малорѣканския (миячки) говоръ“ (печатани въ „Извѣстия на Семинара по славянска филология, София, книга II, стр. 201—290 и 445—470, год. 1907). Самиятъ Беличъ дава като лично записанъ отъ него по говора въ Галичникъ фолклоренъ материялъ въ текстоветѣ на стр. 237—253, съдържащи народни приказки и описание на народни обичаи. Следватъ текстове на стр. 253—273, съдържащи записани отъ проф. Риста Огняновичъ народни пѣсни. Особена важность има обнародваниятъ отъ Белича текстъ (въ видъ на дневникъ) на една автобиография на Гюрчинъ Кокала, „Наказаније Ђурчина Кокала из Лазаропоља (од 1775—1824 г.)“. Отъ този твърде оригиналенъ трудъ, писанъ на чистонародна речь отъ единъ, езиково съвсемъ неповлиянъ писатель, който си е отбелязалъ по-важни събития изъ своя животъ, Беличъ, следъ нѣколко сведения за него въ „Притурка“ (Прилози), дава петь факсимилирани страници. Беличъ е обнародвалъ текста по получени фотографски снимки отъ самия оригиналенъ рѫкописъ, който посетне е билъ и напечатанъ въ Скопье отъ правнука на Гюрчинъ — J. Михайловъ.

I.

Беличъ казва, че за историята на македонскитѣ говори щѣло да може да се говори тепърва тогава, когато ще бѫдатъ завършени подробни изследвания на всичкитѣ македонски говори и на тѣхнитѣ рѫкописни и печатни паметници. А неговиятъ трудъ „Галички дијалекат“ билъ само приносъ къмъ тая важна предходна работа[1]. Съ това Беличъ очевидно отнапредъ иска да оправдае слабитѣ страни на своята „хипотеза“ за произхода на македонскитѣ говори. Въ сѫщность, какви по-подробни изследвания още сѫ нуждни, за да се произнесе науката за историята имъ, която явно е тѣсно свързана съ историята на цѣлокупния български езикъ?! Специално за македонскитѣ говори има доста много изследвания, а сѫщо и обнародванъ материялъ, възъ основа на които вече се е съставило въ науката положително мнение за характера и произхода имъ. Самъ Беличъ признава, че и говорътъ въ Галичникъ до сега е доста познатъ и изучаванъ[2].

Отъ долуизложеното ще се види, че и новиятъ Беличевъ приносъ въ нищо не може да измѣни резултатитѣ отъ изнесенитѣ досега сведения за говора въ Галичникъ като образецъ отъ известното дебърско наречие, за изучването на което особено българската наука немалко е допринесла. Беличъ нѣма никакво основание да подозира българскитѣ учени въ необективность. Тѣ нѣматъ причини да скриватъ явния български характеръ на македонскитѣ говори. А това прави Беличъ дори и по въпроса за отношението на старобългарския езикъ на Кирила и Методия спрямо новобългарския, въ който влизатъ и македонскитѣ говори. Беличъ напраздно умува за да докаже, че имало два „старославянски“ езика, — единъ, отъ който произхождалъ българскиятъ езикъ, и другъ, отъ който македонскитѣ говори били продължение, — за да може да ги изкара за сръбски! Докато науката твърди, че езикътъ на Кирила и Методия може отъ историческо гледище да се нарече „старобългарски“, както и го наричатъ мнозина учени, Беличъ, напротивъ, най-просто отрича това („ја мислим да не може“). Излизайки отъ една съ нищо недоказана предпоставка, основана просто на негово субективно убеждение („моје је уверење“), Беличъ твърди, че южнитѣ славяни преди да дойдатъ на Балканския полуостровъ сж говорѣли „единъ южнославянски праезикъ“. Той щѣлъ „по-изчерпателно“ да говори за това въ „Уводъ въ историята на сръбско-хърватския езикъ“, която скоро щѣла да бжде обнародвана. И въпрѣки че тепърва ще има да доказва тая си предпоставка, Беличъ вече оперира съ нея като съ фактъ и отива възъ основа на тоя фактъ по-нататъкъ по известния свой методъ („ја мислим“ и пр.), та твърди, че изъ този „югославянски праезикъ“ се развили два езика: „българскиятъ“ и „старославянскиятъ“ — езикътъ на Кирила и Методия, който на Балканския полуостровъ по-нататъкъ, ужъ безъ връзка съ българския езикъ, самостоятелно се е развивалъ. Тѣзи голословия сж нуждни на Белича за да може да заключи, че „ако се жели говорити о близости или заједници бугарског језика са старословенским језиком, — може се говорити о њој за време, када су се ти дијалекти находили изван Балканског полуострова. На Балканском полуострову те заједнице није било“ (стр. 5). Нѣмайки за това свое „увѣрение“ никакви доводи, Б. напраздно се залавя за нѣкои старобългарски думи, които ужъ ги нѣмало въ българския народенъ речникъ, а ги имало въ сърбохърватския. Напраздно Б. се позовава на известната академическа „пристжпна“ беседа на проф. Кульбакинъ, въ която той ужъ билъ доказалъ, че „старословенскиятъ речникъ най-добре се запазилъ въ сърбохърватския народенъ речникъ“. Че Кульбакинъ нито въ своята беседа (като на новоизбранъ академикъ въ Бѣлградъ), нито по-после въ печатаната си студия „О речничкој страни старословенског језика“ не е можелъ такова нѣщо да установи, азъ доказахъ въ своята критика върху тази студия на Кульбакина (печ. въ Мак. Прегледъ, г. VI, кн. 3. стр. 125—136). Проф. Кульбакинъ е за съжаление, че въ жизненитѣ условия, въ които като емигрантъ се намира сега, се е принудилъ да измѣни на своитѣ предишни правилни схващения по този въпросъ, поради което азъ не можехъ въ критиката си да не го укоря. Старобългарското (старословенско) речнишко богатство е можело най-добре да се запази, разбира се, само въ българския езикъ, който е негово прямо продължение. Това постоянно все повече се потвърждава и отъ речнишкитѣ материяли отъ българскитѣ народни говори, които постепенно се събиратъ. На проф. Белича обаче е нуждно друго мнение, каквото е тоза на Кульбакина, за да може да каже, че „старословенскиятъ“ езикъ на Балканския полуостровъ — въ Македония и по гръцкитѣ земи нѣкога е дошелъ въ близка връзка („у близку везу“) съ много стари сръбскохърватски говори. Б. има дори смѣлостьта да твърди, какво ужъ нѣмало езиковедецъ, който не би призналъ, че македонскитѣ говори около Солунъ били много отдалечени отъ нѣкогашния („њекдашњег“) „старословенски езикъ“ и че последниятъ, сравненъ съ днешния български езикъ, съ днешнитѣ говори около Солунъ отъ една страна, и съ сръбския езикъ отъ друга, би се указалъ, че е по-близъкъ до сръбския[1]. Такова невъзможно заключение, споредъ мене, може да направи само нѣкой отъ рода на Б., а не човѣкъ, който „се бави језиком“.

---

[1] „О историји особина македонских говора моћи ће се говорити тек онда, када претходни радови на испитивању свих македонских говора и њихових писаних и штампаних споменика буду завршени; и овај је рад само прилог томе важном претходном послу“ (вж. въ предговора).

[2] „Галичких текстова има доста. У свима књигама, које су напред споменуте, у испитивањима овог дијалекта има по који галички текст; сем тога има их појединично штампаних у познатим фолклорским збиркама. Зато ћу ја навести тек нешто мало текстова као илустрацију особина, које сам изнео из својих извора“ (стр. 228).

Беличъ, като минава къмъ класификация на македонскитѣ говори, което е и негова главна цель, заявява, че не иска да се впуска въ подробности както прави Селишчевъ въ своя „Очеркъ по македонской диялектологии“, защото ужъ нѣмалъ за това достатъчно изчерпателни единични изучвания, та затова за сега щѣлъ да се задоволи съ най-едритѣ различия. Б. намира, че въ Македония има две наречия: 1. южномакедонско, което се простира отъ Солунъ до Костуръ и Корча и което на северъ се допира съ Битоля, Ресенъ, Охридъ и Дебъръ, и 2. същинско македонско наречие („Прави македонски дијалекат“), което заема по-севернитѣ македонски области до линията, която върви откъмъ западъ южно отъ Тетово на изтокъ до северно отъ Щипъ и Кочани. Наречията, които се намиратъ северно отъ тази линия, принадлежатъ къмъ говоритѣ на Стара Сърбия и които влизатъ въ тъй наречената отъ Б. „сръдноштокавска“ диялектна група[2]. На крайния изтокъ, източно отъ водораздѣла между Струма и Вардаръ, говоритѣ принадлежатъ по-вече къмъ „южномакедонското“ отколкото къмъ „същинско македонското наречие“ (стр. 8). Главната разлика, споредъ Белича, между последнитѣ състояла въ туй, че въ „южномакедонскитѣ наречия“ вмѣсто праславянскитѣ съгласни съчетания tj, dj се произнася *шт* (или ш’ч’) и *жд* (или ж’дж’), докато въ „същинско македонското“ — ћ и ђ (ћ^{к} и ђ^{г}). Беличъ прибавя, че наистина и въ първото, южномакедонското наречие дори до Солунъ и Костуръ имало и думи съ *ћ* и ђ, и обратно въ второто — думи съ *шт* и *жд* (или ш’ч’, ж’дж’), но споредъ него „това не измѣнява тѣхнитѣ езикови основи“ („то не мења њихове језичне основице“). На този въпросъ Б. по-дълго се спира, защото това е и най-важната му основа за поменатата негова подѣлба на македонскитѣ говори (вж. стр. 8—15)[3]. Нѣма нужда да казвамъ, колко несъстоятелна е тази класификация на Б. съ огледъ къмъ историческитѣ и езикови изводи, които Б. прави на тая, за него много важна база, когато напротивъ е всеизвестно, че старобългарската основа на въпросното произношение въ всичкитѣ македонски говори личи и досега, — всжду има видни следи отъ *шт-жд*, което е произношение архибългарско, и че произношенията *к'-г'* (у Белича предавано съ ћ, ђ) е по-ново, което не е успѣло и въ най-севернитѣ македонски говори съвсемъ да измѣсти по-старитѣ *шт*, *жд*. Тъкмо това обстоятелство, което е твърде важенъ, дори решаващъ доводъ за българщината на македонската фонетика по тази точка, Беличъ бърза да каже, че това не било отъ никакво значение, както се посочи по-горе, защото инакъ би рухнала неговата класификация та и цѣлата му „теория“ за сърбизма на македонскитѣ говори, която проф. Селищчевъ подробно разкритикува като съвършено произволна и фантастична. И наистина, каква смѣлость се изисква, за да се поднася сериозно въ науката една легенда, която изцѣло противоречи на установени исторически и лингвистични факти! Б. мисли, види се, че стига да каже, че по негово мнение („по моме мишљењу“) нѣкакъвъ „архаиченъ старославянски диялектъ“ (различенъ отъ „старобългарския“ споредъ Б.) сж говорѣли „словени“, за които отъ най-старо време ужъ било известно, че сж се заселили въ Гърция, Тесалия, Епиръ, южна и срѣдна Албания; че вѣроятно („вероватно“) въ съседство на тѣзи словени били заседнали сърби и хървати, които приказвали на „староштокавско наречие“; че било сигурно („поуздано је“), че тѣзи сърбохървати сж дошли на Балк. полуостровъ въ по-малки или по-голѣми групи преди да дойдатъ тукъ другитѣ южни словени въ голѣми маси презъ втората половина VI вѣкъ; че отъ тамъ произлизала тая голѣма старина („архаичност“) на тѣхния езикъ, та отъ най-стари времена ужъ тукъ почнали задружно да се развиватъ, „архаичниятъ старословенски“ и „архаичниятъ староштокавски диялектъ“. Но какъ може да се докаже всичко туй?! Беличъ не се стѣснява отъ нищо — той трѣбва да намѣри изходъ и се впуска въ извъртания на историята, за които проф. Селищчевъ силно го изобличи. Тъкмо по тая часть Селищчевъ можеше компетентно да говори, следъ като бѣ изучвалъ движението на старото славянско население въ Албания (вж. съчинението му „Славянское население в Албании“, София 1931 г.). Следъ критиката на Селищчевъ (Мак. Прегл. IX, кн. 1—4) Беличъ трѣбваше или да млъкне или да се оправдае, а той и въ новия си трудъ се преструва, че тая критика не му била известна, та напълно я отминава. Сжщото прави и относно цитуваното съчинение на Селищчевъ за слав. население въ Албания, въ което се доказва тъкмо противоположното на Беличевитѣ умувания, а именно, че никакви сърбохърватски племена не сж дошли отъ северъ въ Албания та отъ тукъ да сж заминали на югъ до гръцкитѣ области; доказва се напротивъ, че славянскиятъ елементъ тукъ по езикъ е билъ отъ сжщия типъ, какъвто е въ цѣла България — български. Следователно никакви сърбохървати „староштокавци“ не сж можели сетне да преминатъ отъ Тесали, Епиръ и Албания въ Македония и пр. и пр.

---

[1] „Када би се некадашњи старословенски језик непосредно поредио са данашњим бугарским језиком, са данашњим дијалектима око Солуна и са српским језиком и његовом структуром, како се данас њиме пише, морало би се рећи, да је он по већини особина свога склопа ближи српском језику, него поменутим дијалектима“ (стр. 7).

[2] Едно отъ голѣмитѣ сърбскохърватски наречия, въ което се казва што (стб. чьто) — минава подъ име „штокавско“.

[3] „На овам се питању морам још позабавити, јер је оно једно от основних у овом мом испитивању“ (15).

Беличъ не е посмѣлъ съвсемъ да премълчи, че знае за съчинението на Селищчева, та се ухитрилъ най-накрай въ книгата си — въ „Допълнения и поправки" (стр. 316) да го спомене: „К стр. 17 при дну текста треба додати: за време штампања ове книге изашла је и опширна књига проф. Селишчева „Славянское население в Албании", София 1931. Ту се говори и о словенским називима у Албанији. Али како је г. Селишчев имао одређене намере при писању те књиге, и како није узео цео материјал, и после његове књиге мораће се ово питање наново испитати". Та Селишчевата књига излѣзе въ 1931 г., а Беличевата въ 1935! Какъ така е станало, че тя била излѣзла по време на печатането на Беличевата?! Но най-скандалното е, че Беличъ и тукъ подмѣта, че Селишчевъ билъ писалъ своята книга „съ опредѣлени намѣрения", както се бѣ изразилъ и за македонската диялектология на Селишчева. А за неговата критика въ Мак. Прегледъ Беличъ ни зѫбъ не обѣлва. Всичко туй пакъ достатачно говори за „научнитѣ" похвати на Белича.

На въпроса, какво население е имало въ Македония преди да нахлуятъ въ нея къмъ югъ „архаичниятъ старословенски диялектъ", а откъмъ западъ „староштокавскиятъ говоръ", Беличъ отговаря че, както ужъ доказвали паметницитѣ(?), въ Македония трѣбва да сѫ били настанени нѣкакви словени, говорещи наречието на Св. Кирилъ и Методия, а докѫде се е простирало това наречие, мѫчно можело да се каже, но несъмненно било, че до края на XII в. то не ще да се е смѣсвало съ други говори въ голѣма мѣрка. Обаче въ срѣдна и западна Македония то е било напълно погълнато (асимилирано) отъ староштокавския сръбски диялектъ— сегашния „сѫщински македонски диялектъ" (стр. 29—30).

Цитувахъ горнитѣ абсурдни твърдения на Б., да се види неговиятъ методъ на доказване, съ който изобщо той си служи, като напросто казва „азъ мисля", „несъмненно е", „съ това не се съгласявамъ" и пр. Но когато не стигатъ и този видъ аргументи, тогава Б. се отървава съ предположение, че по даденъ въпросенъ фактъ трѣбва да има „чуздо влияние". Този аргументъ често се повтаря у него относно македонскитѣ говори („У свима македонским диялектима могу се утврдити знаци утицаја страних језика 21). По този начинъ Б. избѣгва да се обяснява по поводъ на еднаквитѣ съ българския езикъ особености на македонскитѣ говори, каквито сѫ напр. аналитичното склонение и членътъ. За Б. тѣ сѫ нѣкакви „балканизми", а не „бугаризми", както ужъ „необективни" учени ги наричали. Беличъ не допуска българскиятъ езикъ да е „влиялъ" върху македонскитѣ говори; напротивъ, казва той, „ако може да става дума за нѣкой диялектъ, че е разпространилъ тѣзи особености (сир. „балканизмитѣ") и да ги е предалъ на други говори, то по-скоро това е македонскиятъ, отколкото кой да е другъ, именно „староштокавскиятъ македонски", сѫщо както и „македонскиятъ старословенски", защото за тѣхъ можело да се установи несъмненна експанзивность къмъ северъ и къмъ изтокъ (32). И това предавамъ тукъ за образецъ на фанатизъмъ до заслепление подъ видъ на наука.

На Белича не се харесва, че ние считаме и споменатитѣ морфологични особености на българския езикъ — аналитичното склонение и члена — за характеристични негови белези. Споредъ Б. трѣбвало да се взема въ внимание само звуковата система на езика. Разбира се, че на Б. не иде на смѣтка и по отношение на подирната моето твърдение, сега общо възприето, че и най-старото произношение на *ѣ* като широко *ӓ* е характеристична особеность на българския езикъ въ цѣлия му обсегъ, следователно и на македонскитѣ говори. Беличъ иска напротивъ да се признаело, че основното произношение на *ѣ* въ македонскитѣ говори било *е*, което ги свързвало съ „староштокавския говоръ". Затова Б. е принуденъ да игнорира доказанитѣ многобройни следи отъ това широко, палатално *'ӓ* и въ тѣхъ. Не му се харесватъ и мненията по тоя въпросъ на Ванъ Вейкъ, на В. Шчепкинъ и др. (36), а напротивъ настоява, че *е* вм. *ѣ* било най-старото произношение („ја сматрам") на сѫщинския македонски говоръ („прави македонски говор").

Съвсемъ несъстоятеленъ аргументъ въ полза на своята хипотеза иска Б. да извади отъ липсата на следи отъ *ы* въ тъй наречения отъ него „прави" или староштокавски македонски гороръ, ако и да признава, че такива следи въ голѣмъ размѣръ има въ югоизточнитѣ македонски говори. Че не ли се знае, че въ цѣлия български езикъ редовно се е извършилъ преходътъ отъ *ы* въ *и*, та защо тоя фактъ тъкмо въ поменатитѣ македонски говори да се тълкува, че билъ плодъ на процесъ, извършилъ се „у духу свих српскохрватских говора"!

Обаче касателно общобългарската замѣна въ макед. говори на *ъ* съ *о* и *ь* съ *е* Б. съвсемъ се обърква, незнаейки, какъ и тукъ да измисли нѣщо. Много мѫчно било, казва Б., да се отговори, „кой отъ двата диялекта въ Македония и Гърция далъ първия потикъ (всѣкакъ вече въ X. вѣкъ) за да почне процесътъ на замѣната на *ъ* съ *о* и на *ь* съ *е* — дали старословенскиятъ или съседниятъ му (!) староштокавски сръбскохърватски" (38). Но понеже този отговоръ и на самия Б. ще да се е видѣлъ твърде несъстоятеленъ, той прибавя едно друго предложение: „Можемъ да кажемъ, че тази промѣна е почнала да се извършва и въ двата диялекта като македонизъмъ, който е проникналъ („који је продро") и въ паметницитѣ на старословенския езикъ сигурно още въ началото на XI. вѣкъ, напр. въ Зографското евангелие и др." Мисля, че цитуваната галиматия отъ невъзможни възможности сама по себе си стига, за да се види, до каква безпомощность е стигналъ самиятъ авторъ съ своитѣ тенденциозни измислици. И това всичко заради неудобния за хипотезата му фактъ, че въ штокавския говоръ нигде нѣма следа отъ въпросната замѣна *ъ-о*, *ь-е*, която е само българска и руска замѣна. Че какъ си мисли Б. че можело *о* вм. *ъ* и *е* вм. *ь* напр. въ старобългарското Зографско евангелие да не се е органично развило, а билъ проникналъ отвънъ „македонизъмъ"? Не знае ли г. Б., че това *о* респектива *е* вмѣсто двата ера сѫ свойствени на цѣлия български езикъ и до денъ днешенъ?

Не по-малко грижи създаватъ на Б. носовкитѣ, особено носовката *ѫ*, чиято еволюция въ македонскитѣ говори съвсемъ не се схожда съ замѣната на сѫщата носовка въ сръбския езикъ. Отъ друга страна тя напълно е българска замѣна: *ѫ* минало въ носово *ъ*, а сетне това секундарно *ъ* по българскитѣ говори включително и македонскитѣ отъ часть различно се е изяснявало въ чисти гласни *ъ*, *о*, *а*, *ӓ* и др.. Този фонетиченъ процесъ е известенъ отъ историята на българския вокализъмъ. Но Беличъ не иска да признае прехода на *ѫ* въ *ъ*, и просто си казва, че той не можелъ да приеме това („ја не могу то примити“) та голословно настоява, че въ македонскитѣ говори *ѫ* направо минало въ *о*, *а* (преко а^{о} или о^{а}). Б. не признава и развитието на секундарно *ъ* отъ *ѫ* та се заплита въ чудновати обяснения, като неодобрява никакво, противно нему тълкуване: „Али ја се ни са ранијим излагањем Облака и других, ни са садашњим Сељишчева о развитку секундарног *ъ* у брсјачком (!) говору не могу сложити (42). и пр. и пр.. Такива сѫ и по-нататъшнитѣ негови умувания на стр. 42—47.

Б. признава, че ударението въ македонскитѣ говори съвсемъ не е „штокавско“, но по-нататъкъ нищо не казва по-това важно различие. И за македонското установено ударение („везан акценат“) Б. пакъ нищо не може да каже освенъ че мисли („ја мислим“). че то можело да се обясни чрезъ чуздо влияние („страним утицајем — грчким или романским.)“

Въ отвърдѣлия консонантизъмъ на „правия“ македонски диялектъ Б. вижда черта „старштокавска“, като че ли сѫщо такъвъ консонантизъмъ не е свойственъ и на толкова други български говори. Разбира се, между консонантитѣ Белича ной-много занимаватъ к′ и г′ (ћ, ђ) вм. tj, dj, за които по-горе стана дума. Сега Б. прибавя, че по негово мнение („по мом мишљењу“) тѣзи звукове сѫ съставна часть на първобитния староштокавски диялектъ, който ужъ нѣкога се е намиралъ въ Гърция и Албания и който по-късно е завладѣлъ по-голѣмата часть на днешна Македония. Съ това иска Б. да каже, че к′, г′ не се дължатъ на чуждо (сръбско) влияние, дошло отъ северъ въ български говори, но че к′, г′, сѫ били свойствени на „правия“ (сѫщинския) старощокавски македонски диялектъ.

Б. съзира и въ рупаланското *ке* вм. спомагателния глаголъ *ште*, съ който се образува описателно бѫдеще време, влияние дошло пакъ отъ „староштокавския“ говоръ въ Македония. Отъ какво потекло обаче може да е това *ке*, азъ окончателно обяснихъ въ своята статията, „Два любопитни въпроса отъ българската фонетика II. Спомагателниятъ глаголъ *ке* вм. *ште* въ рупското *ке*-наречие“ (вж. Списание на Бълг. акад. на наукитѣ, кн. LIV, стр. 139—146, 1936 г.).

Известно е, че замѣната *шт*, *шч*, *жд*, *ждж* вм. tj, dj е чисто българска фонетична особеность. Въпрѣки това Б. иска и нея да изкара за сръбска: „Ја сам предпоставио, да је ово *шч* и *жџ* имао архаичнији старословенски дијалекат[1], који се находио у Грчкој и који је место tj, dj имао такође *шч* и *жџ*; тако исто ја сам претпоставио да се у шч и жџ огледа велика архаичност македонског штокавског дијалекта, који се првобитно находио у Грчкој и Албанији“ (стр. 49). И тъй Б. все така съ „предположения“ борави по чисто научни въпроси![1]

И преходътъ на *чр* въ *цр* споредъ Б. уж не билъ известенъ на българския езикъ и затова той заключава, че въ македонскитѣ говори и това било сръбска черта; дори и въ рупското наречие споредъ Б. тази „црта“ безъ съмнение се дължала на сѫщото влияние отъ страна на македонския староштоковски диялектъ.

---

[1] И сѫществуването на този втори по-старински, „архаичнији“, старословенски езикъ, който ужъ се е различавалъ отъ Кирало-методиевския, както вече се каза, Б. съ нищо повече не е доказалъ, освенъ съ прости предположения.

И що се касае до характеристичната за българския езикъ липса на епентентичното *л* и въ македонскитѣ говори, Б. не желае да влиза въ тълкуване на тоя процесъ, който е почналъ да се върши още въ старословенския езикъ, защото много мжчно било да се каже, отъ где е дошелъ потикътъ за да изчезне епент. *л*. При все това Б. мисли („ја мислим“), че потикътъ не ще да е билъ даденъ отъ македонскоштокавския, който първоначално е ималъ епент. *л*. И само съ тоя отговоръ Б. смѣта че може да избѣгне да признае за българска и таза фонетична черта не македонскитѣ говори.

И честата обикновена елизия на *х* въ българскитѣ говори се струва на Б., че трѣбва да е влияние на сръбскитѣ штокавски говори. — И формитѣ на личното мѣстоимение *я* и *мие* споредъ Б. макед. говори представлявали „надъ всѣко съмнение“ връзка съ старата сръбско-хърватска основа на тѣзи говори. Преди всичко не е истина, че „мие“ (мије) се говори въ „сжщинскитѣ“ македонска говори, а „*ние*“ само въ южномакедонския. „Мие“ казватъ само т. н. *мияци*, а у всички други винителната форма мн. ч. *ни* (стб. ны) е преминала за именителна, както е въ цѣлия български езикъ. Формитѣ *мие, вие, ние* и др. съ своето окончание *е* се образували въ съчетание съ следваща мн. ф. за 1 и 2 л. отъ стб. глаголъ *юсмь*: мы + юсмъ, вы-юсте, схващани по-сетне като *миiе*-сме *виiе*-сте. Споредъ тѣзи форми се образували и *тиiе*, *ониiе*, *овиiе* (вж. въ съч. ми „Една българска Александрия отъ 1810 г.,“ стр. 37, 1936 г. печ. въ Български Старини, кн. XIII., изд. на Бълг. Акад. на наукитѣ).

Формата *я* се образувала чрезъ абстракция отъ прейотуваната форма *яз*, язека, яска, въ която крайното *з* се е схващало за частица въ връзка съ *зи*, *з*, (този, тоз и др). Затова и по източнитѣ български говори се среща *я*, iä, iäс, iäска (въ родопскитѣ говори), така че въпросната форма я (ја) нѣма нищо общо съ мнимия сърбизъмъ на Белича.

Особено се е изложилъ Б. съ своето пристрастие да отрича всичко българско въ македонскитѣ говори, гдето той е билъ принуденъ да си каже мнѣнието за българския задпоставенъ *членъ* въ македонскитѣ говори, въ които, тъкмо у „староштокавскитѣ“, се употрѣбява дори *троенъ* членъ. За да не признае и тая българска черта въ макед. говори, Б. намѣрилъ разлика, именно че ужъ въ българския езикъ се употрѣбявалъ само единъ членъ, като че ли не знае за тройния членъ въ родопскитѣ говори и въ северозападното българско ч, дж-наречие.[1] Беличъ туря названието членъ въ кавички: „Као постпозитиван „члан“ употребљавају се у македонским говорима демонстративне заменице; у южномакедонском употребљава се само *т*, *та*, *то*, а у правом македонском — *в*, *ва*, *во*, *н*, *на*, *но*, и *т*, *та*, *то* подједнако. А у бугарском језику се члан употребљава једино *т*, *та*, *то*. Све остало, што се кадкада у овом правцу наводи, нема по мом мишљењу вредности“!! (стр. 54). Последното е достатъчно самò да характеризува автора като човѣкъ и като ученъ. Твърде се е заплелъ Б. и по оконч. *го* въ макед. говори, вмѣсто което сърбитѣ иматъ *га*: „Истина је да поменути говор има наставак -*го*, али по мојем мишљењу то не знячи, да је он увек имао тај наставак и да наст. *го* мора имата какав изузетан значај.“ Споредъ Б. можело „архаичниятъ македонски диялектъ да е ималъ *го*, което може да е изтласкало *га* и пр. Отъ друга страна Б., като посочва, че по родопскитѣ говори има и оконч. *га*, бърза да прогласи това *га* за сръбско влияние, и казва: „Како сматрам да су ови говори (родопскитѣ) добили многе црте от македонских говора, добили су и ову црту (сир. оконч. *га*); а прави македонски дијалекат подврго се *доцније* (!) утицају јужномакедонском и изгубио је ову црту...“

---

[1] Характерно доказателство за хитруванията на Беличъ е, че тукъ премълчава за тройния членъ въ родопскитѣ говори, а пъкъ на друго мѣсто — на стр. 68, казва, че тѣзи иматъ троенъ членъ и забелязва: „Као у многим другим случаевима, и у овому имамо потерду, да су се родопски говори находили у вези са македонскима, овде вероватно источнијим, у којима се вместо *-ов* употребљавалъ *-ъс*“.

Сжщо така Б. се намира на тѣсно и по въпроса за бълг. оконч. *ме* у глаголитѣ 1 л. мн. ч. (вм. сръб. оконч. *мо*). Понеже *ме* не се употрѣбява въ сръбския езикъ, Б. „мисли“, че то може да е било пренесено отъ „архаичния старословенски езикъ“. Но за да не излѣзе, че *ме* въ макед. говори е българска черта, Беличъ си позволява да твърди неистината, че оконч. *ме* не се употрѣбявало въ днешния български езикъ(!), а пъкъ гдето въ южнитѣ български говори се употрѣбява *ме*, нпр. родопскитѣ, това било заето отъ македонскитѣ говори („ту је оно продрло из македонских говора ма којега порекла“). За да бжде още по-ясенъ съ своитѣ измислици, Б. заключава: „На тај начин смо добили у садашњем времену: у бугарском -*м*, у српском -*мо*, у македонском -*ме*! (стр. 58). Не зная, кого е искалъ Б. да заблуждава, когато до тамъ вече изопачава фактитѣ, знаейки самъ много добре, че въ цѣлокупния български езикъ постоянно се употрѣбява оконч. -*ме*, нпр. имаме, даваме, казваме, купуваме, сме и пр. и пр., и то както въ народнитѣ говори, тъй сжщо и въ книжовния български езикъ! Но следъ всичко, що се каза за Б. (вж. и моята статия за него въ тази книга на Мак. Прегледъ), тази безскрупулность у бѣлградския академикъ не учудва вече. Нека тукъ отбележа, че Б. досущъ тъй постжпва и въ други случаи, нпр. за оконч. -*т* въ 3 л. ед. ч. и множ. ч. у глаголитѣ въ сегашно време; за характестичното българско оконч. -*ете* (нпр. донесѐте, молѐте, пишѐте) въ повелително наклонение 2 л. мн. ч., което го иматъ и македонскитѣ говори (вж. стр. 58—59).

По важния въпросъ, защо и македонскитѣ говори, наравно съ цѣлия български езикъ, не сж запазили старото склонение, Б. отговаря, че аналитичното склонение било „черта“, която имали и други езици, та не можело да се каже, че това било българизъмъ въ макед. говори, както не била българизъмъ и членната форма! На последната Б. отрича дори значение на членъ. Таково значение тя имала ужъ само въ нѣкои случаи („има каткад и значење члана“, вж. стр. 61), което било само едно отъ значенията на опщия „детерминизъмъ“ и пр. Споредъ Белича, македонскитѣ говори нѣмали нищо общо въ своето развитие съ българскитѣ говори: „Заблуждението, казва Б., че е имало българско влияние върху тѣхъ, е дошло отъ това, че българскиятъ езикъ въ своята цѣлость е претърпѣлъ романски влияния, докато сръбскиятъ езикъ — само въ една своя часть“. Беличъ премълчава и за връзката на българския езикъ съ руския относно членната форма. (Вж. и моитѣ досежни изследвания: „Членътъ въ българския и въ руския езикъ“, 1901 г.; „Показателнитѣ мѣстоимения въ постпозитивна служба“, печ. въ юбилейния сборникъ на проф. J. Rozwadowski, т. II, 1907, стр. 115—126; „Къмъ историята на тройния членъ въ старобългарския езикъ“, печ. въ „Бълг. Прегледъ“ (редакт. проф. Ст. Романски, год. II, кн. 1) и пр. Все така съ премълчавания и извъртания на установени научни факти Б. си служи за да заблуждава слабо осведоменитѣ по тая научна материя.

Макаръ че и македонскитѣ „старощокавски“ и „южномакедонски“ говори на Белича нѣматъ вече инфинитивъ, изгубили го както и всички други български говори, Б. намира, че и въ това отношение „бугарски диалекти иду својим путем“, защото имало въ последнитѣ остатъци отъ съкратенъ инфинитивъ (нпр. неможемъ ка̀за, или недѣй казва̀ и пр.), а пъкъ въ македонскитѣ такива следи нѣмало, и затова било естествено („наравно“), че не можело да става и дума за нѣкакво влияние на българския езикъ въ това направление! (стр. 69). И тъй постепенно Б. съ такива празни доводи иска да отрече и тукъ българщината на македонскитѣ говори.

Не е истина, че въ македонскитѣ говори съюзътъ „*за-да*“ се употрѣбявалъ изключително въ финални изречения („у намерним реченицама“), докато ужъ въ българскитѣ говори „за-да“ служело и за образуване бѫдеще време (стр. 69). Въ посоченитѣ отъ Б. страници на съч. ми „Das Ostbulgarische“ Б. не ще да е разбралъ моето тълкуване на „за“ въ смисълъ на „щте“ („за ида“ вм. ще ида“). По тоя въпросъ дадохъ окончателни разяснения въ статията си „Два любопитни въпроса отъ българската фонетика I „за“ и „са“ вмѣсто глагола щте въ описателната форма на бѫдеще време“ (печ. въ Списание на българ. академия на наукитѣ, LIV, 1936 г., стр. 139—146). Македонскитѣ говори иматъ сѫщия синтаксисъ, както и всички други български говори, за което всѣки може да се увѣри и по обнародванитѣ отъ Б. текстове отъ говора на Галичникъ.

До тукъ критично се спрѣхъ върху по-важни въпроси, засегнати въ увода на книгата на Беличъ, който въ заключение казва, че „нѣмалъ билъ намѣрение въ тоя уводъ да разисква („да претресем“) наново всичкитѣ „питања“, които се отнасятъ до диялектитѣ на източна Србия и Стара Сърбия, Македония и България, а само „да съобщи свои общи мисли“ (стр. 72). Видѣхме, колко общи и колко обективни сѫ тѣзи негови мисли.

II.

Отъ 76 стр. нататъкъ захваща главата „Галички дијалекат“. Каза се, че Б. се основава не само на свой материялъ, който отдавна той лично билъ събралъ, но че широко е използувалъ и материяли, записани отъ мѣстни хора, които сѫ и ний-ценнитѣ. Б. самъ признава, че за галичнишкия говоръ до сега повече е писано „у бугара“. Ползувалъ се е и отъ речници на Г. Пульевски (печатани въ 1873 и 1875 г.) и особено отъ единъ речникъ (въ рѫкописъ), съставенъ отъ Гиновски. Използувалъ е и езиковъ материялъ, събранъ отъ сѫщия Гиновски, обнародванъ въ „Жива Старина“ отъ П. Ровински: „Сборникъ Панаіотъ-Дьиновскаго изъ села Галичникъ (въ Дебрахъ)“; сжщо тъй Б. си е послужилъ и съ материяли у Ястребовъ („Обычаи и пѣсни турецкихъ сербовъ“, 1889), съ „Народне песме и приповетке из Горне Реке (Дебра)“ отъ М. Веселиновичъ, съ ценнитѣ материяли и коментарии въ споменатитѣ по-горе статии на Марко Григоровъ и др.

Б. умишлено е избѣгналъ да коментира езиковитѣ факти възъ основа на диялекта въ Галичникъ: „Мени је у овој расправи главно да изнесем особине овог говора, у теоријска разлагања ја се овде нећу упуштати. О најопштијм његовим питањима говорено је у уводу“ (77). Споредъ това Б. се е ограничилъ само да посочи говорнитѣ особености на с. Галичникъ и нему близкитѣ села Тресонче, Сушица и Янче. Галичничкиятъ говоръ принадлежи къмъ наречието на т. н. мияци, за които по-подробна студия е обнародвана отъ Т. Смиљанић, „Мијаци, Горна Река, Мавровско поље“. Всичко, което Б. говори за мияцитѣ, не е ново за насъ, освенъ тендециознитѣ легенди, че тѣ ужъ се преселили изъ Албания и отъ лѣвата страна на Црни Дринъ, разбира се, съгласно съ измислената „хипотеза“ на Б.

Въ отдѣла „Гласови“ сжщо тъй нѣма новости, върху които би струвало да се поспремъ, като оставимъ на страна чудати тълкувания на Б., за които се говорѝ вече по-горе. И тукъ често се срѣщатъ голословнитѣ аргументи на автора като „ја се с тим за овај дијалекат не могу сложити“. Б. не можелъ да се съгласи и съ мнения на учени като Облакъ, Селищевъ и др. Непризнавайки, че *ж* и въ бобощенския говоръ е следвалъ общобългарското резвитие презъ *ъ* въ *ó* и *ă* (ḁ), Б. се омотава въ противоречия, като иска да докаже прямъ преходъ отъ *ж* въ *о* и *а*. Докато Облакъ добре е предалъ произношението ḁ вм. неударено *ж*, което се съгласява и съ съответно произношение въ други български говори, Б. напротивъ настоява, че той билъ чувалъ чисто („непомућено“) *а* (83). Но нейсетне Беличъ е принуденъ ди признае, че „полугласник *ъ* у галичком говору даје у јаком положају $о^{е}$ и че сжщо така и *ь* е минало въ *е*, пакъ съвсемъ несъгласно съ сръбската, а съгласно съ българската фонетика. Обачé Б. и тукъ заявява, че не щѣлъ да дава „теоретични“ обяснения (97),

Интересно е, че Беличъ, за да не противоречи на своята хипотеза, не приема относително произношението к′ г′ (вм. tj, dj) чуздо влияние, сир. сръбско, дошло отъ северъ, обаче безъ да е можело съвсемъ да изтика по-старото произношение *шт-шч*, *жд-жджс*. Но отъ друга страна не знае, какъ да тълкува фактитѣ: „Природа (!) употребе овихъ гласова у овом дијалекту такова је (!) да искључује претпоставку томе да су ови гласови донесени са стране и да не чине интегрални део склопа ових дијалеката“! (124). Видѣхме по-горе, че тъкмо на тѣзи „гласови“ Б. главно основава своята хипотеза. Обаче Б. посжщо такива съображения счита за заети отъ други говори българскитѣ архаизми въ сжщия говоръ сир. думитѣ съ запазено българско произношение *шт* (*шч*), *жд* (*жджс*) напр. мóшчеа, лéшча, пéшчера, пóмош, плéшчи и плéшти и др., както и оконч. *шчи* въ причастията напр. одеéшчи, метеéшчи. Споредъ Б. въ тѣзи думи *шч* било проникнало (је продрло) отъ диялектъ, който вм. к′ималъ *шч* (132). А. отказва по тоя въпросъ да се обясни по-конкретно, защото смѣталъ, че „фонетично обяснение“ за такива случаи.

гдето се явяватъ дублети, „не можело да се приеме като окончателно („дефинитивно") тълкуване (!). Заимствуването, за което е дума, било отъ понова дата; най-вѣрѣятно било, че *шт, жд* (шч, жджь) да сѫ взети отъ „южномакедонския диялектъ", но било възможно тѣ да сѫ взети и отъ „архаичния старословенски диалектъ" — който ужъ най-напредъ въ Гърция и пр. е билъ съседенъ на фамознитѣ „старсштокавци" на Белича. (133). Но понеже въ Галичникъ се произнасятъ и шч, жджь, по произходъ отъ stj zdj, Б. приема, че тоя родъ *шч, жджь* сѫ „знак најстаријег штокавског дијалекта; њих је сачувао галички дијалект" (136) и още прибавя: „ја сматрам, да је овај дијалекат одувек од својег постанка имао ове особине т. ј. ћ, ђ и шч, жџ, које га одређују као српскохрватски дијалекат по пореклу". И тъй, безъ ни най-малко да е доказано, Беличъ и тукъ прогласява говора на Галичникъ за сръбско-хърватски говоръ отъ край време (139).

Беличъ повторно се спира на акцента (ударението) на говора въ Галичникъ. Приема, че той е експираторенъ и свързанъ на третия слогъ отъ края и че тази акцентна система била ритмиченъ принципъ на тоя говоръ; „оно што се у говору осећа као целина, то добија један заједнички акценат по системи овога говора" (148). Но Б. нищо по-нататъкъ не казва, защото е явно, че въ него нѣма ни помень отъ сръбския акцентъ. За акцентното цѣло, което Б. споменува и което е доста разпространено въ западна Македония (въ говоритѣ на Охридъ, Струга, Ресенъ, Дебърца и Дебъръ по-слабо въ Битоля, Кичево, Крушово, Прилепъ), отдавна е писано и тълкувано у насъ (вж. за това статията на Дримколовъ (Хр. Матовъ) «Акцентовката на единъ обсегъ западно-български говори» печ. въ Сборн. за Народ. умотв. IX, 391-408. За сѫщото това ударение вж. и у Тр. Китанчевъ, въ Период. Спис. кн. 41—42).

Въ следващата глава „Образовање речи" (151—161). Б., както самъ казва, главно е използувалъ речнишкия материялъ на Гиновски, та е можалъ да даде повече примѣри, подредени споредъ значението на основния имъ суфиксъ.

Отъ 162 стр. нат. следва прегледъ на склонението („деклинација"). Да се даде видъ, че говорътъ е запазилъ падежи, Б. почва съ туй, че е трѣбвало веднага да изтъкне „као врло важну особину", че въ говора се запазили петь падежа на склонението „въ пълна употрѣба при известни сѫществителни". Споредъ това би се очаквало нѣщо ново, а въ сѫщность излиза, че това сѫ обикновенитѣ въ българския езикъ падежни остатъци у собствени и роднински имена, и то не въ петь падежа, като изключимъ зват. а въ три п.: именителенъ, родителенъ-винителенъ, дателенъ. Като общъ падежъ и тукъ служи именителенъ-винителенъ съ помощьта на предлози въ функция на всички косвени падежи и пр. — досущъ както е и въ цѣлия български езикъ. Б. дава невѣрна перадигма и скрива, че не сѫществува самостоятелна функция безъ предлогъ на формата за родителенъ падежъ, сир. че не се казва (безъ предлогъ) род. пад. Божина, Богоја, а само: на Божина, отъ Божина, при Божина и пр. Следователно не е истина, че се употрѣбяватъ „петь падежа именичке промене у подпуној употреби"! Съ сѫщата цель, да представи предъ невежитѣ, че ужъ въ този „старощокавски сръбски говоръ" наистина има правилна

„деклинация,“ Б. още веднажъ е повторилъ сжщата склонидбена схема, но съ други образци. Нека се забележи, че Б. още въ по-голѣма мѣрка така е постжпилъ говорейки и за остатъци отъ флексията при имената отъ женски родъ а-основи, като не казва, че тукъ съвсемъ нѣма винителенъ-родителенъ, а само общъ падежъ. Принуденъ да спомене, че се употрѣбяватъ предлози *на*, *от*, (напр. врата *на* мала Река; изворот *от* река Вардар), Б. казва; „Ово је тако исто туђег порекла, као и конструкција са *на*: исто онако, као што се у *на* огледа романско *a* (ad), тако се у *от* огледа романско *da* (de, du). Селишчев сувише подвлачи везу са бугарским језиком; међутим свега овога има у толикој истој мери, ако не у већој (!!) у српско-хрватском језику“. Така Б. и тукъ изопачава, макаръ че цѣлъ свѣтъ знае, че въ сръбско-хърватския езикъ не се употрѣбяватъ предлозитѣ *на* и *от* както въ българския. По въпроса, който тукъ така тенденциозно се тълкува, дадохъ свое обяснение въ статията „Къмъ историята на българското аналитично склонение“ (печ. въ Мак. Прегледъ год. IX, кн. 3—4, 1935 г.). Че у собствени и роднински имена има падежни остатъци само безъ членъ, това е известно, понеже тѣзи имена по значението си сж опредѣлени (известни), та не приематъ членъ, а Беличъ мисли, че и отъ това може да прави капиталъ за своята хипотеза та казва: „Из тога се види одмах, да губљење флексије не може бити гласовног порекла, већ синтактичног; зато, наравно, има и других разлога“ (165). Напротивъ, флексията въ българския езикъ е почнала да се разстройва тъкмо по фонетични причини, а не синтактични. Това азъ доказахъ въ отзива си на съч. на Karl Meyer, Der Untergang der Declination im Bulgarischen, печ. въ Archiv für slavische Philologie год. 39. стр. 267—276 подъ заглавие „Zur Geschichte der bulgarischen Nominalflexion.“ Не е Беличъ, който съ своитѣ извъртания на науката сега ще докаже, че изчезването на бълг. флексия не можело да бжде отъ звуковъ произходъ тада казва още: „туђински члан доноси свакако и туђинско губљење деклинаціје.“ Нито членътъ въ българския езикъ е „туђински“ (чуждъ), нито изгубването на склонението му има пряма връзка съ члена. Напротивъ последното еднакво е засегнало и склонението на членуванитѣ и нечленувани форми, защото и членътъ се е скланялъ (вж. моята студия „Членътъ въ българския и руския езикъ“), за което сега е напълно установено, че така се скланялъ членътъ още въ старобългарския езикъ (вж. моята статия «Къмъ историята на тройния членъ въ българския езикъ»). Отъ сложното склонение на членуванитѣ форми нпр. попа-того, попу-тому, и пр. и пр. и сега има много преживѣлици въ всички български говори, включително и съ Галичнишкия. Колко тѣзи падежни останки въ члена сж още живи, се вижда не само въ родопскитѣ говори и въ ч, дж-наречие въ северо-западна България, но ето сега и въ македонския говоръ на с. Бобошчица Корчанско), за който проф. André Mazon по-добре ни освѣтлява (вж. статията ми «Нови сведения за българитѣ въ Бобошчица (Корчанско) и тѣхния езикъ» въ тази книга на Мак. Прегледъ). И самиятъ упадъкъ на склонението въ българския езикъ не е отъ чуздо потекло.

За приведенитѣ отъ Белича повечко примѣри за употрѣбата на дателенъ притежателенъ като: му расипуваjет здравјето човеку: го украдоф татку от постеља; огрејала куму на колено и пр., трѣбва да спомена, че досущъ такива конструкции съ притежателенъ дателенъ твърде много сж уцѣлѣли въ всичкитѣ български говори безъ изключение. Много такива примѣри сж посочени въ българската научна литература (вж. и въ издаденитѣ отъ мене Коприщенски и Свищовски дамаскинъ и пр., печ. въ „Български старини“, кн. II, VI, XII, а сжщо и въ Образцитѣ отъ говора въ Бобошчица у Mazon, ц. с.).

Засягайки употрѣбата на членъ у прилагателнитѣ имена, Б. пакъ се връща къмъ своитѣ своеобразни умувания. За него само членътъ *-т, та, то* въ говора на Галичникъ по значение приличалъ на члена „въ други езици“. Обаче употрѣбата на задпоставено (постпозитивно) мѣстоимение въ говора на Галичникъ изобщо Б. счита за „единъ дѣлъ отъ общия детерминизъмъ, който се е развилъ въ този говоръ, както и въ много други диялекти и езици въ източната половина на Балканския полуостровъ“ (не иска да каже; въ българския езикъ). На стр. 191 пакъ Белича занимава сжщиятъ въпросъ: „нѣма съмнение, казва той, че този диялектъ (въ Галичникъ) има необикновено развитъ детерминизъмъ, който минава презъ цѣлата му структура“. Най-сетне, като оставимъ на страна обикновенитѣ му увъртки, за да се затъмни въпросътъ, Б. още по-тъмно заключава: „О развитку члана овде се не може говорити у оном смислу, у којем се може говорити за језике, који су развили однос неодређеног и одређеног члана. Овде у таквом смислу тога нема. Чланско је значење овде само део општег детерминизма, који се необично развио у овом дијалекту“ (192). Нѣмало членъ, а само „дѣлъ“ отъ общия детерминизъмъ и то въ говоръ, който притежава даже троенъ членъ, какъвто го има и въ други македонски и немакедонски български говори! И защо си служи Б. съ тая дума „детерминизъмъ“? Сигурно да не могатъ неосведоменитѣ читатели да контролиратъ безсмисленитѣ му доводи. Като дава после (с. 245), взети отъ Веселиновић примѣри съ троенъ членъ, за да се види значението имъ, казва пакъ, че членъ *-о(т), та, то* въ Галичникъ се употрѣбявалъ съ значение подобно на членъ: „Сасвим је разумљива анафорска употреба те заменице“ (от), која се готово подудара са чланом: мори, то беше кућата.“ И тукъ, за да обърква читателя, Б. е употрѣбилъ думата „анафорска“. И въ една бележка, която прави на стр. 245 по поводъ на примѣритѣ съ членъ, дадени отъ Марко Григоровъ въ цитуваната по-горе нагова статия, Б. се указва пакъ такъвъ обърквачъ; „трѣба додати, да из његових примера истиче заменичко значење *ов* и *он*, а само каткада чланско, али обично заменичко значење и постпозитивног *от*“ (196).

Въ отдѣла за глагола безъ коментарии се изреждатъ обикновени образци отъ спрежението. И тукъ има по нѣкоя тенденциозна бележка отъ автора като напр., че говорътъ въ Галичникъ билъ единъ отъ най-чувствителнитѣ („најосетљивији“) отъ сръбскитѣ говори („от наших дијалеката“) относно глаголния видъ, вмѣсто да се каже, че и въ този говоръ, като български, се развили известнитѣ особени форми за неопредѣлеността на глаголното действие. Сжщото трѣбва да се поправи бележката на автора относно глаголната основа съ суфиксъ -ува: и тая форма е общобългарска, а не нѣкаква особеность на Галичнишкия говоръ, та нѣма защо да се прогласява за драгоценность (стр. 278).

Въ отдѣла на синтаксиса (223—228) се изтъкватъ нѣколко „ссобености“ — пакъ съвсемъ сбикновени синтактични българизми. Такъво е и изпускането на глагола съмъ въ 3-то лице. По-интересни сж, ако и не нови за насъ, примѣритѣ съ спомаг. глаг. *ке, кя*, кѐша (у Б. ће, ћа), употрѣбявани за образуване бждеще време безъ и съ съюзъ *да*: *кя* ку̀пѐф, *кя* ку̀пеше и пр., кѐша купеф., кѐша ку̀пеше; кѐ-да купеф; да ра̀ботеф, *кѐ* да си ѝмаф.; да по̀брзаф, и я *кя* вта̀саф.; и нѝіе кѐша по̀'ефме на ма̀настир и др. Впросъ е, какъ сж се развили формитѣ *кя* и *кеша*. Следъ разясненията, които дадохъ въ статията си „Два любопитни въпроса отъ българската фонетика“. II. Спомаг. глаголъ *ке* вмѣсто *ште* въ рупското *ке*-наречие“ (печ. въ Спис. на Бълг. Акад. на наукитѣ кн. LIV), сега е надъ всѣко съмнение ясно, че *кя* се е развило отъ ке-да, а *кѐша* отъ кѐше-да.

Б. засѣга и известната, главно въ македонскитѣ говори, конструкция имамъ+страд. причастие, напр. ѝмам вѝдено и пр. За произхода на тая конструкция изказахъ мнение, въ смисълъ, че не се е развила подъ чуждо влияние, въ рецензията си върху статията на проф. M. Małecki, Cechy bałkanskie w językach Makedonji (вж. Мак. Пр. X. 1—2, стр. 195—198) и още въ рецензията си на статията на проф. B. Havránek, «Románsky typ perfekta factum habeo etc.» (вж. въ тази книга на Мак. Пр.), въ която пакъ подържамъ сжщото свое мнение. Интересни сж въ книгата на Беличъ даденитѣ нѣколко примѣра съ конструкция съмъ+страд. причастие: у́шче не бе́фме вечерани, то́ко запу̀каје пушки; ка́жи му на ма́йсторот, ако не је́ платен, нека дојет да му пла̀та; и ако бил по́йден на ту̀ѓ'ина...; кога биле бѐгани, но и: кога на́шите ста́ри биле бе́гали и др. И тѣзи примѣри показватъ, че се е смѣсило значението на страд. причастие съ действителното причастие, за което азъ цитувахъ примѣри въ спомената си рецензия въ Мак. Пр. X, кн. 1—2.

Отъ 228 стр. нататъкъ следватъ текстове, взети отъ Гиновски (по изданието на Ровински) съ обяснителни бележки отъ Б., текстове, записани отъ Б. и Р. Огняновичъ, и дневникътъ на Гюрчинъ Кокала, за който вече се спомена. Въ факсимиле сж дадени петь страници отъ ржкописа на Гюрчинъ, който и роднини на последния сега били издали печатно въ Скопье. Беличъ, който по частенъ редъ по-рано е получилъ фотографии отъ цѣлия ржкописъ на Гюрчина, издалъ го на своя глава въ книгата си. Като документъ, съдържащъ народната речь на единъ простъ човѣкъ отъ с. Лазарополе (близу до Галичникъ), дневникътъ на Гюрчинъ заслужава да бжде обнародванъ въ една отъ следнитѣ книги на Македонски Прегледъ.

XI. 1936. Л. Милетичъ.

Кирилъ Младеновъ, Областьта Мегленъ въ Македония. Историко-етнографски прегледъ и народностни борби. София, 1936, 8⁰, 56, ц. 20 лева.

Книжката на младия авторъ е набързо стъкменъ опитъ да се даде обща картина за българитѣ отъ Мегленската котловина, заобиколена отъ планинитѣ Кожухъ, Ниче и Паякъ, северно отъ гр. Воденъ. Правъ е авторътъ, че отъ наша страна до сега слабо е изучена тая область та и сравнително малко е писано за мегленскитѣ българи до преди войнитѣ, следъ които вече българщината въ Мегленско се разсипа съ изключение на малкитѣ останки сега подъ Гърция. Известно е, че тамъ покрай българското има и старо влашко население на тъй нареченитѣ аромъни, сега добре известни въ науката благодарение на трудоветѣ на пок. проф. Gustav Weigand („Vlacho Meglen“ 1892, „Die Aromunen“, 1894).

К. Младеновъ самъ е родомъ отъ Мегленското село Лѣсково, сега преселено въ Елховско, та е можалъ покрай събранитѣ отъ него историко-етнографски данни изъ досежната литература да прибави и нѣкои фолклорни материяли относно нравитѣ и обичаитѣ на своитѣ съселяни, а сжщо тъй и за църковно-училищния имъ животъ, за борбитѣ по освободителното движение на Македония подъ Турско, въ което и тѣ сж вземали живо участие и сж дали отъ своята срѣда храбри войводи.

Авторътъ отначало се спира и върху названието Мегленъ, което у нѣкои наши учени се предава и съ Мъгленъ. Понеже думата мъгла я има въ говора на мегленскитѣ българи, би се очаквало по-правилно да се произнасяше отъ тѣхъ, сир. Мъгленъ, Мъгленията и пр. Поради това авторътъ търси другъ произходъ на названието на областьта Мегленъ, която турцитѣ наричали Караджова (отъ Караджа-ова, — ова-си). Последното Мл. тълкува отъ Караджъ — харамийско и ова — поле, низина. Обаче отъ стб. мьгла е възможна и форма съ *е* вм. ь.

Следъ кжсо географско описание на Мегленско (около 933 кв. километра) дава се кратъкъ исторически прегледъ отъ историята на областьта за доказателство, че Мегленско е играло въ миналото важна роля въ политическия животъ на България и въ живота на българската църква. Авторътъ си е послужилъ съ досежната историческа литература, която старателно отбелязва по засегнатитѣ въпроси. До последната война въ Мегленско сж живѣли покрай българитѣ християни още и значително число потурчени българи (помаци), власи християни и власи мохамедани, власи пришелци отъ околноститѣ на Пиндъ и турци. Сега има и въ България доста преселенци отъ Мегленско.

И за мегленскитѣ власи, които по численость идатъ следъ българитѣ, авторътъ е отдѣлилъ доста мѣсто въ книжката си, а дава интересни подробности и за мегленскитѣ помаци — българи и власи. Власитѣ дошли откъмъ Пиндъ, се настанили въ селата Голѣма и Малка Ливада. Тѣ физически доста се отличавали отъ мегленскитѣ аромъни. Споредъ приведената последна статистика въ Мегленско е имало всичко 48,725 души, отъ които българи мохамедани 21,832 души, българи християни — 11,875, власи християни — 9,370, власи мохамедани — 3,600 и турци — 2,048. Изброяватъ се и селата, като се указва и числото на жителитѣ имъ. Преобладаватъ смѣсенитѣ села съ българи християни и помаци (18 села); чисто християнски български села сж 14, влашки християнски села 8, чисто български мохамедански села 9, турски 4, влашки мохамедански 1 (селото Нъте).

Горчивата сждба, която постигна голѣма часть отъ българското население въ Македония презъ последнитѣ войни и следъ тѣхъ та бѣ принудено да се изсели въ България, засегна и мегленскитѣ българи, които сега сж настанени: 1. Отъ селото Лѣсково: въ гр. Ямболъ — 35 семейства, въ Кавакли (сега Тополовградъ) — 35 с., въ с. Голѣмъ-Манастиръ — 15 с., въ София — 8 с., въ гр. Петричъ — 4 с., въ с. Малъкъ-Манастиръ — 3 с., отъ село Тушимъ: въ Стара Загора — 30 с., въ Г. Джумая — 30 с., въ Асеновградъ — 10 с, въ Гевгели — 30 с.; отъ с. Сборско: въ Стара Загора — 6 с., въ Ломъ — 4 с., въ гр. Петричъ — 4 с., въ Св. Врачко — 6 с., (най-много се намиратъ сега въ Тиквешко, Югославия — 180 с.); отъ с. Пожарско: въ Варна — 8 с., въ Ст. Загора — 1 с., въ София — 6 с.; отъ с. Саракиново: въ Гор. Лозенецъ (София) — 18 с., въ с. Долни Воденъ — 10 с., въ Св. Врачъ — 1 с., въ Шуменъ — 1 с. Власитѣ отъ Мегленско сж се преселвали въ Добруджа, гдето сж настанени до 361 сем. въ нѣколко села. Отъ старитѣ жители въ Мегленско сж останали само 9,425 души българи и 6,472 души власи. Изселенитѣ сж замѣстени съ гърци, бѣжанци отъ Мала-Азия, Понтъ и Източна Тракия.

Въ отдѣла върху езика и народнитѣ обичаи накратко е казано, че говорътъ на мегленци принадлежи къмъ долновардарското наречие, съ нѣколко примѣра за редукцията на гласнитѣ и членната форма, нѣколко народни пѣсни отъ часть и обредни — свадбени, лазарски, жетварски и харамийски. Пѣснитѣ за жалость не сж предадени точно фонетически, а главно — не е отбелязано ударението. Отъ обичаитѣ се споменуватъ коледнитѣ и много интересниятъ обичай русалии. (Въ Мегленско е предадено името: расулии), за които е известно и отъ други области на Македония, напр. въ описанието на т. н. Боимѝя отъ Хр. Шалдевъ (вж. Мак. Прегледъ, VI, кн. 1) и др. Русалийскитѣ игри въ Мегленско ставали на Водици. Интересно е, че имало обичай млади моми да татуиратъ на челото си малки сини кръстчета. Споредъ автора това често ги запазвало отъ турски посегателства. Като народна мжченица и светица се почитала нѣкоя си Злата Мегленска, родена въ с. Слатино, чието житие било написано въ 1799 г. отъ Никодимъ Светогорецъ. Забележително е, че у мегленци добре се подържалъ обичаятъ „Служба" — всѣко село си имало и свой светия-пазитель, на чието име се нарича и селската черква. Празднуването на тоя светия ставало много тържествено. Въ с. Лѣсково праздникътъ на св. Мина се празднувалъ четири дена. Освенъ общия селски праздникъ, всѣко семейство си има и свой день, когато домакинътъ «служи». Службата се предавала по-родъ та всѣки родъ си има свой родовъ светия, най-често св. Никола, св. Димитъръ, св. Варвара и др. За обичая «служба» имаме сведения и отъ други мѣста въ Македония и България (вж. моитѣ статии: „Къмъ въпроса за българската «служба» и сръбската «слава»", печ. въ Мак. Прегледъ VI, кн. 3 и „Издигането на кравая въ обреда на семейнъта «служба» и «слава»" въ Мак. Прегледъ VII, кн. 1). Интересна е забележката на автора, че споменатитѣ обичаи били разпространени и между власитѣ. Въ всички влашки села се пѣели и български пѣсни, освенъ у власитѣ въ с. Ливада — преселенци отъ околноститѣ на пл. Пиндъ, Тесалия и Епиръ.

Особено внимание заслужаватъ сведенията, които дава авторътъ за църковно-училищния животъ въ Мегленско (стр. 39—48). Своята българщина нашитѣ мегленци рано сж проявили и опорито подържали, особено що се отнася до училищното дѣло, поради което, като екзархисти, сж били жестоко теоризувани отъ грѣцката пропаганда. Въ всички български села е имало и бълг. свещеници съ изключение на с. Баово. Къмъ 1909 г. е имало по селата до 22 български основни училища съ 1026 ученици мжжки и 276 женски (въ с. с. Саракиново, Кронцелево, Бизово, Тушимъ, Пожарско, Д. Родиво, Струпино, Цаконе, Съботско, Сборско, Лѣсково, Луковецъ, Вълчище, Тресино, Поляне и Капиняне). Класно училище е имало въ Съботско. Български свещеници е имало до 26; въ нѣкои села и по двама — до трима.

Книгата завършва съ данни върху революционнитѣ борби за освобождение (48—56). Има извадена карта на областьта Мегленъ и възпроизведени снимки: мегленски моми въ свои народни носии, влашка свадба въ с. Гол. Ливада, отпразднуване Св. Кирилъ и Методий въ с. Саракиново, Кѫндо Гошевъ (войвода), Иванчо Карасулски (войвода).

Съ този си първъ трудъ младиятъ авторъ, сега студентъ по слав. филология въ софийския университетъ, се указва надеженъ бждещъ писатель.

Л. Милетичъ

Војислав С. Радовановић, Народна ношња у Маријову, in — 4⁰, 154 стр., съ 52 образа въ текста (Отдѣленъ отпечатъкъ на Гласника Скопског научног друштва, књ. XIV и XV, одељење друштвених наука, св. 8 и 9, Скопље, 1935 година.

Въ кн. 1 на год. IX на „Македонски Прегледъ" азъ имахъ случай, рецензирайки книга I на „Зборник за етнографију и фолклор Јужне Србије и суседних области", да разгледамъ вече една работа на Радовановића върху Мариово, намираща се въ споменатия сборникъ и озаглавена „Маријовци у песми, причи и шали". За нея азъ казахъ, че е резултатъ на странична работа, вършена покрай главната задача — антропогеографско проучване на Мариово. Като другъ разултатъ на тази странична работа, вършена по време на дълготрайнитѣ изучвания на Радовановића въ Мариово, се явява отбелязаната нова негова книга, написана много по-добре, може-би поради обстоятелството, че засѣга материя, която не стои така далеко отъ специялностьта на автора, както записването на народни пѣсни и приказки.

За Радовановић народната носия е едно етноложко явление и сжщевременно една географска характеристика, отличаваща населението на една область отъ населението на други области съ една външно видима черта. На този характеренъ външенъ белегъ населението на „Южна Сърбия" (сиречь Македония подъ гръцка власть) държало много и това била една отъ най-важнитѣ причини за сжществуване на областна ендогамия.

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СКОПЈЕ

Въ случаитѣ, когато тази ендогамия бивала нарушавана, дошлитѣ отъ друга область невѣста или домазетъ сѫ били принудени да промѣнятъ носията си, да възприематъ облѣклото на новата срѣда. Къмъ такава промѣна сѫ се принуждавали и масово населилитѣ се групи отъ една область въ друга, което не рѣдко се е случвало. Тѣзи обстоятелства допринасяли извънредно много за запазването на специфичнитѣ за всѣка область носии.

Следъ тази уводна бележка авторътъ, по специялность географъ, пристѫпва къмъ разглеждане на географскитѣ основи за отдѣлнитѣ белези на народната носия въ Мариово. Спира се при това преди всичко на положението на областьта и нейното население. Тя била висока и недостѫпна, отдѣлена съ високи планини отъ околнитѣ области. Населението й било отъ сръбска народность и православна вѣра (стр. 6 на отпечатъка). Въ по-старитѣ си трудове Радовановић не смѣеше да нарече населението на Македония подъ сръбска власть „сърби“ (вж. например негово антропогеографско изучаване на Тиквешъ, въ „Насеља српских земаља, књ. 17, 1924 год.), а го именуваше „словенско“. Явно е, че напоследъкъ той напълно е надвилъ своята съвесть, за да я постави въ услуга на сръбскитѣ национални задачи.

По-нататъкъ авторътъ разглежда значението на климата за носията въ областьта и изтъква, че той бидейки доста студенъ презъ цѣлата година, а презъ дълготрайната зима — много студенъ, обуславя носенето на дебело и топло облѣкло, състоящо се отъ много кѫсове и слабо диференцирано по сезони. Скотовъдството е преобладаващото въ областьта занимание, което дава въ изобилие първични материяли, изработвани изключително отъ женското население въ кѫщи. Изобилието на вълна и козина прави облѣклото на мариовското население дебело и грубо. То обаче така е свикнало съ това облѣкло, че го употрѣбява презъ цѣлата година — зиме противъ студъ, лѣте противъ жега. Това карало полянцитѣ да разправятъ за мариовчани следната шега: Ходейки „по планинете“, мариовци видѣле отъ „един камен многу висок“ какъ „удоле, под камен магла притиснала“, пъкъ извикали: „Море, шчо је волна! Брго да си ја собериме за дзиври“ (вълнени гащи у мѫжетѣ). И тогава единъ следъ другъ „сите рипнаа од камен удоле, да си ја соберат и тије — и сите се изтепаа!“ (стр. 10 на отдѣлния отпечатъкъ). Думитѣ, поставени отъ мене въ кавички, се намиратъ въ кавички и у Радовановић, който предавайки тази шега въ народенъ говоръ, изтъква съ тѣхъ най-непонятнитѣ думи — непонятни за сърбина, но не и за българския езикъ. Радовановић се е помѫчилъ да предаде колкото може по-точно народния говоръ и затова е принуденъ не на всѣка страница, а на всѣки редъ по нѣколко пѫти да употрѣбява кавички. За тази добросъвестность ние трѣбва да му бѫдемъ благодарни, защото ни дава изобиленъ езиковъ материялъ, който е чисто български и по-добре говори за българския характеръ на населението, отколкото твърдението на автора, че населението било чисто сръбско. Тази добросъвестность се явява като последица отъ обявяването на македонскитѣ български диалекти за диалекти на сръбския езикъ. Но да се върнемъ къмъ темата. За дебелината на облѣклото у мариовци, споредъ автора, е причина още и обстоятелството, че тѣ спятъ почти на голата земя и то безъ да се събличатъ, та облѣклото се явява и като нощна завивка.

Въ трети отдѣлъ сѫ разгледани особеноститѣ, значението и подраздѣлението на народната носия въ Мариово. При това се изтъква преди всичко обстоятелството, че изпълняването на традициитѣ се смѣта отъ населението на тази область за свещено задължение къмъ прадѣдитѣ. Каквото тѣ сѫ вършили и носили, това трѣбва да се носи и върши. Това най-много допринасяло за пълното запазване на старата носия, която обхваща въ себе си три различни елемента: облѣкло, украшение и „лико“ (ликътъ) — тѣлесния изгледъ. Украшенията по женскитѣ дрехи и направо по тѣлото на женитѣ се наричатъ съ общо име „ружало“, което споредъ автора произхождало отъ оружје и отговаряло по значение на орѫжието, което мѫжетѣ носили като украшение. Въ следващитѣ дѣлове на тази трета часть народната носия на мариовци е разгледана: 1) като дѣлъ отъ украсата на човѣшкото тѣло, 2) като духовна защита на сѫщото. Особено цельта на женската украса е колкото естетическа, толкова и защитна или магическа; на нея се възлага тази задача за запазване на тѣлото, която има сѫщинското орѫжие като мѫжки накитъ. 3) Разгледано е значението на народната носия при врачуването, баенето и правенето на магия. 4) Разгледанъ е и обичаятъ за преобличане, поради борби или съ цель да бѫдатъ излъгани злитѣ духове, особено въ деня на сватбата и следъ смърть. Тъй като всѣки обичай, свързанъ съ носията подробно е описанъ и освѣтленъ, описватъ се и така наричанитѣ „бабари“, твърде подобни на русалиитѣ, познати отъ много други краища на Балканския полуостровъ, които „бабари“ си обръщали дрехитѣ преди да тръгнатъ за друго нѣкое село. Изобщо въ връзка съ носията и обичаитѣ, свързани съ нея, сѫ дадени извънредно много други етнографски материяли (напримѣръ обичаи свързани съ побратимяването, „служба“ и прочие), та прочитането на разглежданата книга е наложително не само за тѣзи, които се интересуватъ за народната носия на българитѣ, но и за тѣзи, които се интересуватъ и за другитѣ дѣлове на българската етнография. Все въ тази трета часть на книгата е разгледано и поддѣлението на народната носия поради различие у носителитѣ и по полъ, възрасть, занятие и социялно положение. Въ червъртия дѣлъ се разглежда народната носия възъ основа на нейнитѣ особености, начинъ на изработка и съставъ. Единичното описание на отдѣлнитѣ части на облѣклото започва съ описанието на мѫжкото облѣкло и то като се почне отъ капата и обруса, носени на главата, и се мине презъ абата, ванелата, минтаня, пояса, джемаданя, копарана, гуната, кожуха, сакмата, гащитѣ, бечвитѣ, прегачитѣ, чорапитѣ за да се стигне до (о)пинцитѣ и чехлитѣ. Въ сѫщия редъ най-подробно сѫ описани и частитѣ на женското облѣкло. То се състои отъ толкова много части и е толко разнообразно при разни случаи, че би било потрѣбна повече отъ една страница за да се изредятъ само имената на отдѣлнитѣ части. При това всичко е описано до крайния възможенъ предѣлъ и то най-всестранно, та сѫ били потрѣбни за цельта цѣли 30 голѣми страници. Нито едно сравнение съ околнитѣ по-близки или по-далечни страни не е направено, но на този, който би се захваналъ съ по-

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА „КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ СКОПЈЕ

добно едно сравнение, е даденъ изобиленъ материялъ. Изобщо като материялъ събраното въ тази книга е отъ извънредно голѣма стойность.

Въ петия дѣлъ на книгата е разгледана народната украса и то първо мѫжката, а следъ това и женската, много по-разнообразна украса. А въ последната, шестата глава е разгледанъ и третиятъ елементъ въ народната носия покрай облѣклото и накита — „лико“. Съ тази дума Мариовци схващатъ цѣлостния тѣлесенъ видъ, характеризиранъ между другото отъ държането на тѣлото, стойката и хода, а сѫщо така отъ чертитѣ и цвѣта на лицето и очитѣ, сресването на коситѣ, мустацитѣ и брадата, рѣзането на ноктитѣ.

40 извънредно добре репродуцирани фотографии и 12 скици чудесно илюстриратъ подробно изложения материялъ, подобенъ на който нѣмаме за сега за никоя друга область не само за българскитѣ земи, но изобщо на Балканския полуостровъ. За това авторътъ заслужава и похвала и благодарность. Единствената забележка, която би могла да се направи на автора, покрай направената по-горе бележка (наричане на мариовци съ името сърби, въпрѣки тѣхния български произходъ, езикъ и чувства) е, че той не е обърналъ достатъчно внимание на генезиса на подробно описанитѣ различни части на мѫжкото и женското облекло. Ако той бѣше сторилъ това, той сигурно по-лесно би разбралъ, кое е по-старо и кое по-ново. А едно сравнение съ носията на куцовлалитѣ и каракачанитѣ сигурно щѣше да му покаже много общи черти не само въ отдѣлнитѣ части, но и въ тѣхнитѣ имена и щѣше да го наведе може-би на мисъльта, че носията на мариовци все пакъ не е толкова оригинална, колкото ни се представя. Голѣми подобия щѣше да открие авторътъ сѫщо тъй ако бѣше сравнилъ мариовската носия съ мияшката. При това, като знаемъ голѣмото разстояние между Мариово и областьта, населявана нѣкога отъ мияцитѣ (казвамъ нѣкога, защото презъ последнитѣ три вѣка тѣ масово се изселватъ въ мѣста, разположени на изтокъ отъ тѣхното първоначално мѣстожителство (за това вж. Д. Ярановъ, Преселническо движение на българи отъ Македония и Албания къмъ източнитѣ български земи презъ XV до XIX вѣкъ, въ Макед. Прегледъ, год. VII, кн. 2 и 3, 1932), налага се да приемемъ повлияване на еднитѣ и другитѣ отъ единъ и сѫщи източникъ, който въ случая може да бѫде именно куцовлашкиятъ елементъ, най-разпространенъ именно по високитѣ дѣлове на Македония. И области, привидно така силно изолирани, като Мариово, не сѫ гарантирани отъ чуждо влияние, та ми се струва, че е малко пресилено твърдението на автора, че географскитѣ условия били имали решаващо значение за оформяването на мариовската носия като нѣщо засебно. Личи изобщо една пресиленость въ търсенето на тѣсна връзка между географскитѣ условия и носията. Все пакъ трѣбва да бѫдемъ доволни, че Радовановић нарича носията етноложко явление. Дали тя може да се смѣта за важна географска характеристика на дадена область и да се взима подъ внимание при ограничаването на последната, е единъ въпросъ, на който, противно на Радовановића, съмъ склоненъ да отговоря отрицателно, тъкмо поради по-горе споменатото обстоятелство, че носията не се обуславя отъ факторитѣ, които обуславятъ сѫщинскитѣ географски явления. Това сѫ, разбира се, принципални различия, които нито най-малко не намаляватъ стойностьта на разгледаната книга.

Кирилъ Мирчевъ, Неврокопскиятъ говоръ. София, 1936, 8⁰, 134 стр. (печ. въ Годишникъ на Соф. университетъ, Истор.-филолог. факултетъ, книга XXXII, 1).

Неврокопскиятъ говоръ принадлежи къмъ западнитѣ рупскородопски говори, твърде важни въ българската диялектология поради своето географско положение северно отъ Солунско, отъ гдето произхожда и старобългарскиятъ езикъ на светитѣ Братя, а сѫщо и поради запазенитѣ въ тѣхъ значителни архаизми. Следъ моето основно изследване на родопскитѣ български говори (вж. съчинението ми Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache, Wien, 1912), налагаше се по-подробно да бѫдатъ изучени на самото мѣсто главно говоритѣ въ Сѣрско и Неврокопско, което съставяше по-тежка задача, понеже тѣ се падаха вънъ отъ границитѣ на българската държава, та бѣха мѫчно достѫпни за българскитѣ учени поради подозрителностьта на чуждитѣ власти — турски и по-сетне гръцки. Словенецътъ В. Облакъ съ резултатитѣ на своя опитъ лично да изучи говоритѣ около Солунъ принесе ценна услуга на българската диялектология (вж. съч. Dr V. Oblak, Macedonische Studien, Wien). Въ поново време немалка заслуга се пада и на полския ученъ M. Małecki, който можа да престои нѣколко месеци въ Солунско (Лагадинско). И неговитѣ изучвания внесоха по-голѣма ясность въ нашитѣ познания на говоритѣ отъ тѣзи области. (Вижъ моитѣ рецензии върху трудоветѣ на Małecki „O zroznicowaniu gwar Bogdanska w pd. wshodnej Macedonji“; „Dwie gwary macedonskie — Suche i Wysoka w Sołuńskiem“ 1933, Мак. прегледъ IX, кн. 3—4, „Cechy bałkanskie w językach Macedonji“ и „Drobiazgi z Macedonji“ 1934 ib. X кн. 1—2). Отъ наша страна специално за неврокопския говоръ по-важенъ приносъ бѣ издаденото отъ мене Търлиско евангелие съ кратка характеристика на говора на неврокопското село Търлисъ (вж. Български старини, кн. VI. Издава Бълг. академия на наукитѣ). Въ последно време последваха ценни приноси относно неврокопския говоръ отъ г. К. Мирчевъ, сега доцентъ въ университета ни по славянска филология (вж. Мак. пр. VII, 2—3). Съ гореозначената монография г. Мирчевъ дава систематично цѣлостно описание на неврокопския говоръ, съ което попълва важна празнина въ нашата досежна литература.

Неврокопскиятъ говоръ, изцѣло взетъ, най-много се доближава до говора на Ропката (въ Рупчосъ), който е и пространствено най-близъкъ до него. (За говора на Ропката вж. въ съч. ми „Die Rhodopemundarten“, 26—71). Мирчевъ сега указва на по-важнитѣ особености на неврокопския говоръ. Ще се спра тукъ само на нѣкои отъ тѣхъ.

Важно значение иматъ установенитѣ отъ М. следи отъ палатално ерово произношение на старобълг. ѧ нпр. въ думитѣ вр'а̀м'ъ (врѣмѧ), т'ѐл'ъ (телѧ), ѝм'ъ (имѧ), зѐл'ъ, мӯо̀мч'а̤та̤, които напълно съответствуватъ на формитѣ врѐм'о, тѐл'о, ѝм'о, гѐк'о кӯчо и пр. въ говора на с. Костандово

(Чепинско) и на формитѣ врѐм′а, к′ѐл′а (телѧ) ку̀ча, мòмча и пр. въ говора на с. Дорково (вж. Die Rhodopem. 201, 207). Изяснението къмъ *е* на носовката ѧ, станало презъ ′ǝ (′ȩ), е процесъ, идентиченъ съ изяснението и на стб. *ь* въ *е*, преобладало сега въ неврокопския говоръ. И случаитѣ, гдето се явява *е* вм. ѣ безъ ударение, се дължатъ пакъ на подобенъ процесъ на изяснение презъ ȩ (с. 23), докато подъ ударение наопаки се явяватъ и чести случаи съ разширение на ятовото ä предъ твърди срички въ ′*а*, както е въ североизточнитѣ бълг. говори. Правъ е авторътъ, че пѫтьтъ, по който върви развитието на този процесъ, ще доведе може би до състоянието, което намираме въ североизточнитѣ бълг. говори. Изобщо и въ рупскитѣ говори се е започнало разцепление на единственото произношение ä (стб. ѣ), за което свидетелствуватъ и приведенитѣ отъ мене примѣри (вж. Rhodopem. 84, 85, 108, 131 и пр.). Разбира се, и гласната *а* следъ палаталъ не е можела да не се изравни съ ä (отъ ѣ) и да не върви въ развитието си по-нататъкъ заедно съ него.

Интересни сѫ примѣри отъ неврокопския говоръ съ лабиялизувано *о* въ *уо*, съ което може добре да се обясни *у* вм. *о* въ павликянското наречие (кун, суль, густ, вж. Die Rhodopem. 79). Такава лабиялизация имаме и въ малорѣчанското произношение *уо* вм. ударено *о*, а сѫщо и въ посоченитѣ отѣ Мирчевъ (30) подобни примѣри отъ Ситово (въ Родопитѣ при Пловдивъ) и др.

Интересенъ фактъ е, че смѣсениятъ вокалъ ȩ, който има важна роля въ историческото развитие на палаталнитѣ срички въ българския езикъ, се срѣща той често и въ неврокопския говоръ. Добре забелязва М., че вокалътъ ȩ самостоятелно се е развивалъ подъ влиянието на предходни палатални съгласни (33). Мисля, че и случаитѣ, гдето се развило *ⁱу* вм. неударено *е*, процесътъ е миналъ презъ ′ȩ (38).

Въ връзка съ общобългарскитѣ свойства на вокализма на неврокопския говоръ авторътъ умѣстно е обърналъ внимание върху тънкоститѣ на редукцията на неударенитѣ гласни (39, 42). Интересни сѫ отбелязанитѣ следи отъ редуцирано *а* подъ ударение, каквото го знаемъ отъ охридския говоръ. Мисля, че само съ премѣстване на ударението може да се обясни това потъмнѣно *а*, което сигурно по-рано е било безъ ударение, както схваща и Мирчевъ.

Заслужва особено внимание мекостьта на съгласнитѣ въ неврокопския говоръ, свойствена и на централнитѣ родопски говори; тя е забележителна въ крайнитѣ съгласни: кʸон′, сʸол′, младос′, д′ен′, пет′, път′, цар′, ʸоган′, учѝтел′, зет′, кърф′, кàмен′, плàмен′, кʸòрен′. Тая мекость особено се изтъква въ зѫбнитѣ съгласни д′, т′, нпр. д′àт′е, т′ѐмно, ут′ид′е. Отъ д′, т′ може чрезъ усилена палатализация да се развиятъ и г′, к′, каквито и въ действителность ги има по рупскитѣ говори като напр. въ пек′, зек′, сег′ȩм, г′евек′, г′ѐсек и пр. въ чепинскитѣ говори, въ говора на Широка Лѫка и пр. И предъ стб. ѣ се развили такива г′, к′ въ формитѣ к′ах, к′аше или к′еше, к′ахме, к′ахте, к′аха (имперф.), к′ах, к′а, к′а (аор.), к′ат (сег. вр.), к′ал, к′àла, к′àло, к′ѐли (прич.) отъ стб. форми хътѣахъ, хътѣхъ, хътѧтъ, хътѣлъ. И неврокопскиятъ говоръ има тѣзи форми, които не сѫ вторични, както мисли М., развили се подъ влияние, дошло отъ вънъ, а сѫ старобългарски, фонетично измѣнени поради палализацията на *т* предъ ѣ. Самъ М. цитува отъ неврокопския говоръ такива форми, като „к′ах (ти го дам)“, „к′ѐше (да сѐдне)“, „к′ѝли (да поглед-нạт)“ па дори и форми: х т′ѐ, не х т′ѐ, покрай к′ал, х т′ал и (х)т′ѐн′е (стб. хътѣнье), вж. стр. 83—84 у Мирчевъ, Неврок. говоръ. Като вземамъ предъ видъ, че това *к′* въ сѫщия глаголъ се явява и въ 3 л. мн. сег. време: к′ат (вм. стб. хътѧтъ), азъ смѣтамъ че и к′е вм. ште (3 л. ед. ч. стб. хъштетъ), е можело да се яви въ сегашно време по аналогия на к′ат, както и обратно се е явило *шт* вм. *к′* въ по старитѣ законни форми хътѣахъ и пр., сир. штът, шт′ах, шт′ѐше, шт′ѐ, шт′ѐл, шт′ѐла, шт′ѐло, мн. штѐли. По този въпросъ азъ дадохъ по-подробни обяснения въ статията си „Два любопитни въпроса отъ българската фонетика. II. Спомагателниятъ глаголъ ке вмѣсто ште въ рупското ке-наречие“ (печ. въ Списание на Бълг. акад. на наукитѣ, кн. LIV. 1936, стр. 142—146).

Господинъ Мирчевъ е склоненъ да нарече вторичното ударение, каквото има и неврокопскиятъ говоръ (знàит′е ли, нѐговъта, глѐдатѐ ли и пр.), ритмично ударение и не е съгласенъ, че то е реакция противъ елизията на съгласнитѣ следъ втората сричка подиръ ударението (нпр. кỳч′тата, водѐн′цата), както азъ го тълкувамъ (вж. Мак. пр. IX, 3—4. 180). Главниятъ доводъ на М. (стр. 64) е, че не се явява вторично ударение и въ тросрични думи, за да спре елизията на съгласни (напр. жéн′те, сѐл′то). Мисля, че къмъ вторично ударение въ такива думи не се е прибѣгнало, защото биха следвали непосрѣдствено едно следъ друго главното и вторичното ударение, а това тъкмо би спъвало ритъма.

Моето тълкуване на множествената форма рама (вм. рамена́, вж. Rhodopem. 45) трѣбва да се разбира, че е образувана по асоцияция съ формата ед. ч. рамо, и смѣтамъ, че тя не може да има общо нѣщо съ новословенската сингуларна форма rama (вж. у М. стр. 67). Съ изчезването на показателнитѣ мѣстоимения, образувани отъ сь, си, се, ще да е въ връзка и преобладаването на единственъ членъ въ неврокопския говоръ, както е станало и въ всички български говори, които иматъ само единъ членъ — тъ. При все това смѣтамъ рѣдкитѣ примѣри като сỳзи, сỳй, сàя за старински останки, а не внесени въ неврокопския говоръ отъ други наречия (чрезъ бѣжанци), та не вѣрвамъ, че тѣзи форми ще станатъ въ близко бѫдеще обикновени въ говора на неврокопчани. Че се касае за архаизми, за това имаме доказателства и въ други говори съ единственъ членъ, за което свидетелствува и говорътъ на с. Бобошчица въ крайния югозападъ (Вж. върху това по-подробно въ статията ми „Къмъ историята на тройния членъ въ българския езикъ“, а сѫщо и въ статията ми за говори въ Бобошчица въ тази книга на Мак. Прегледъ).

По въпроса за произхода на оконч. -ме (1 л. мн. ч.) у глаголитѣ (у М. 79) нѣма съмнение за мене, че това окончание се е развило, за различие отъ стб. оконч. мъ, което е съвпадало съ оконч. за 1 л. ед. ч. мь, когато последното почнало да се размножава по аналогия. Понеже оконч. -ме се явява късно въ българския езикъ, убеденъ съмъ, че то се дължи на изравнение съ окончанието за 2 л. мн. ч. -те, което у всички глаголи отъ край време е установено безъ каквото и да е колебание. Въ рѣдкитѣ случаи, гдето староб. езикъ (въ Супрасълския пам.) се явява оконч. -мы за 1 л. мн. ч., пакъ имаме аналогично влияние на личното мѣстоимение 1 л. мн. ч. мы.

Действително отъ особена важность е фактътъ, че въ неврокопския говоръ редовно се употрѣбяватъ аористни форми отъ глагола хътѣти: хт'а, нѐхт'а, а сжщо и минало причастие хт'ал, както казва М. (стр. 81). Но тѣзи форми сж и важно свидетелство по въпроса за произхода на тѣзи и други форми, за които по-горе стана дума относно въпросното *к'*: к'ах, к'ал и пр., както и за *к'е* вм. ште, употрѣбявано въ описателното бждеще време. Понеже съюзната частица *да* често се изпуска, отъ *к'е да* вм. ште да — се е развила и формата *к'а* (напр. *к'а* ида, к'а дойда и пр.) въ югозападнитѣ македонски говори. И въ неврокопския говоръ така се развили бждещи форми безъ *да*: к'еш'е напълн'и три кеси (вм. к'еш'е *да* —) и пр. (у М. с. 83—84). Въ дльжкото си обяснение относно произхода на прич. форми донел вм. донесъл (стр. 85—91) М. съ право подържа, че въ случая окончанието *-л* се е наслонило прямо на формата донѐ и подобни отъ съкратения инфинитивъ, като напр. въ изреченията: утре щạ донѐ штạ тạ занѐ, скоро ги щѐ разнѐ и пр. както бѣхъ сжщата форма донел и пр. обяснилъ въ Rhodopem. 165.

Интересни сж изтъкнатитѣ отъ М. синтактични особености — за употрѣбата на формата немуóй (не мози), бо^{a}дйн', бо^{a}днъч', *л'у*, л'укуóй (=кьто любо), л'у-куòл'ко (=колико любо), и др. (104—112), а сжщо тъй и даденитѣ тълкувания относно нѣкои словарни архаизми и словарни чуждици въ неврокопския говоръ. И краткиятъ словарь, съдържащъ порѣдки думи, е интересенъ приносъ съ много архаизми, отчасть познати и отъ други говори. Въ края на студията сж дадени и нѣколко текстове (130—134).

Л. Милетичъ.

Bohuslav Havránek, Romanský typ perfekta ‚factum habeo‘ a ‚casus sum‘, ‚casum habeo‘ v makedonských dialektech. (Exrait des Melanges P. M. Haškovec. 1936, Brno, стр. 147—154).

Отдавна ме занимава въпросътъ за произхода на изреченията отъ типа „имам видено“ и „е дойден“, обикновени въ западнитѣ македонски говори. Въ своитѣ университетски лекции по този въпросъ винаги съмъ подържалъ, че преди да се предполага чуздо влияние въ развоя на особени синтактични форми, трѣбва първомъ да е доказано, че е предшествувала езикова смѣсица на два народа до степень да се образува билингвизъмъ преди по-силниятъ даденъ езикъ да погълне втория, както е станало напр. въ ромънския езикъ, който следъ масово етнично смѣшение на ромънския съ българо-славянския елементъ, най-сетне отъ последния сж останали известнитѣ многобройни езикови заемки, съ който ромънскиятъ езикъ е препълненъ. Но когато нѣма на лице таково доказателство, съвсемъ неметодично е да се говори само въз основа на езикови подобия, свойствени на другъ езикъ, да билъ той дори и съседенъ, че имаме заимствуване отъ последния сир. чуздо влияние. Затова винаги съмъ предпочиталъ при такива въпроси преди всичко да се изследватъ всички възможности на самостойно развитие, излизайки често отъ далечни, стари синтактични пратипове, както бѣ случаятъ нпр. и по въпроса за развилия се въ българския езикъ задпоставенъ членъ, за който първоначално така леко се бѣ предположило, че е плодъ на чуздо влияние. И по въпроснитѣ конструкции „имамъ видено“ и „е дойден“ азъ подозирамъ продуктивно размножение на първоначално рѣдки типични изрази отъ този родъ въ българския езикъ, а не прямо заимствуване отъ единъ езикъ, който не е билъ нито добре познатъ на българитѣ, а камо ли да е билъ говоренъ отъ тѣхъ, безъ което не може да се прояви въпросното чуздо влияние. По зададена отъ мене тема „Употрѣбата на минало страдателно причастие съ глагола «имамъ» въ българския езикъ“ бившата ми студентка Геновева Попова посочи доста примѣри отъ въпросната конструкция «имам видено» за доказателство, че тя е известна изобщо на българскитѣ говори, ако и не генерализувана както въ македонскитѣ (вж. цит. статия въ „Известия на семинара по славянска филология“, София 1931, томъ VII, стр. 490—501). Въ качеството си на редакторъ, оставихъ неизмѣнено и продположението на авторката Г. Попова, а именно, че въпросната българска конструкция може да е заета отъ ромънския езикъ, ако и лично да не сподѣляхъ този възгледъ, обоснованъ само съ факта, че авторката не знаела да има такава конструкция въ старо- и среднобългарскитѣ паметници. Поводъ, да се изкажа неотколе по сжщия въпросъ, ми даде мнението на проф. M, Małetcki, който допуска албанско влияние (вж. въ съчинението на Małecki, Cechy bałkanskie w jezykach Macedoniji“ 1935, печ. въ „Sprawozdania“ на Полската Акад. на наукитѣ, т. XL, № 2). Въ своята рецензия („Макед. Прегледъ“ X, 1—2, стр. 195 нт.) азъ подържамъ, че имаме случай на самостойно развитие въ българския езикъ въпрѣки факта, че подобни конструкции „habeo factum“ има и въ грѫцкия, албанския и въ ромънскитѣ езикъ, па и въ нѣмския (ich habe gesehen, ich habe gemacht). Въ македонскитѣ говори въпросната конструкция се е развъдила поради честа замѣна на действителното минало причастие съ страдателното, за което дадохъ тамъ примѣри. Малецки смѣта, че въпросната езикова особеность произлиза отъ една обща основа, единственъ представитель на която е албанскиятъ езикъ. Съ други думи казано, тукъ се сочи като общъ субстратъ езикътъ на старитѣ трако-илирийци. Но това е само едно предположение, съ което сега се указва несъгласенъ и авторътъ на горе означената студия, госп. B. Havránek, който по занимаващия ни въпросъ и по-рано бѣ посочилъ подобни примѣри (отъ типа habeo factum) и въ други славянски езици (вж. II часть на съч. му „Genera verbi v slovanských jazycích“, 1929 г. § 200). Тамъ Havránek заключава, че „типътъ «mám zatopeno» е обикновенъ въ померанскитѣ и полабски говори, развилъ се подъ германско влияние, а за македонскитѣ говори приема влияние романско. Тамъ авторътъ обрѫща внимание и върху македонския типъ «той е дойден», «е паднат», за който допуска възможна зависимость отъ други балкански езици. Въпросъ е, какъ си представяме такава зависимость (souvislost), безъ да се предполага, че единъ и сжщъ народъ е говорилъ освенъ своя още и чуздия езикъ, за който предполагаме, че може да му е влиялъ. Добре забелязва Havránek, че не може да се предполага влияние на албанщината respective на нейния по-старъ субстратъ и въ далечнитѣ отъ Балканския полуостровъ романски езици. Азъ особено тукъ изтъквамъ, че сжществуватъ подобни на нашитѣ две конструкции (имам видено, той е паднат) и въ нѣмския езикъ (habe gesehen, ist gefallen), па и въ романскитѣ езици, та не може да е повлиянъ отъ въпроснитѣ „балканизми". Право е и възражението на Havránek, че типътъ casus sum (паднат съм) въ македонскитѣ говори не може да се обясни и съ гръцко влияние. Важно е, че и Havránek, който казва, че е успѣлъ при края на печатането на студията си да се запознае и съ моята рецензия на споменатото съчинение на Małecki (Мак. Прегледъ X, 1—2), допуска възможность на самостоятелно развитие на въпроснитѣ конструкции. Той самъ допуска, „че конструкцията съ «имам» може да се е развила нпр. отъ конструкции като „měl nohu zlamanou" (il avait la jambe cassé) чрезъ вѫтрешна еволюция", обаче нейното разпространение, за което е думата, пречело на такъво схващане.[1] Само едно подобие между езицитѣ по дадена форма още не решава въпроса за произхода, защото и въ областьта на езика има сходства, дължими на еднакви пратипове, както е доказано и за много случаи на еднакво развитие изобщо и въ областьта на фолклора. Нѣма тукъ да следя всички, приведени у Havránek примѣри на еднакви или приблизително еднакви форми на конструкциитѣ, за които е дума, въ балканскитѣ езици. За мене тукъ важи фактътъ, че въ българския езикъ па и въ други славянски езици има първични типове, отъ които е можела да се развие чрезъ генерализация сир. продуктивна аналогия въ югозападнитѣ български говори — въ Македония и обща употрѣба на миналитѣ причастия въ съединение съ имамъ и съмъ, както е станало и въ споменатитѣ неславянски езици. Изходната точка на тоя развой въ досежнитѣ български (македонски) говори е, че поради засилено атрибутивно значение на причастията се е развила честа замѣна на прич. *-лъ* съ съответното пасивно причастие *(-тъ, -нъ)*. По-нататъшна еволюция е довела до несъгласуваната форма срѣд. р. ед. ч. (имам видено) както е станало и въ романскитѣ и нѣмскитѣ езици, независимо единъ отъ другъ.[2] Та не се ли указва и задпоставения членъ въ българския езикъ развилъ се независимо отъ балканскитѣ подобни форми? Сѫщо можемъ сега да твърдимъ и за аналитичното българско склонение въпрѣки сѫществуването на подобно склонение и въ други езици.

Въпросътъ за т. н. езикови балканизми заслужва по-обстойно да бѫде разгледанъ отъ наша страна въ особена студия.

X. 1936. Л. Милетичъ.

---

[1] „Možnost takového vývoje jistě je, ale doufam, že můj článek dostatečně ukázál, jak těsně oba typy ima videno i toj je padnat souvisi s jevy jinych jazyků balkanských (ц. с. 153, заб.).

[2] Нека тукъ за примѣръ да посоча, какъ често е употрѣбена въпросната конструкция въ една пѣсень отъ Костурско:

É бре одáйче шарéно
Огáно да те изгóри
Я и́мам дéвет годи́ни
Ас нóтре нéмам влезéно
Постéла нéмам послáно
Перни́ци нéмам кладéно
Со момче нéмам легнáто.

Luigi Salvini, La letteratura bulgara dalla liberazione alla prima guerra balcanica (1878—1912) (Луйджи Салвини, Българска литература отъ Освобождението до Балканската война (1878—1912). Издание на Istituto per l'Europa Orientale. Римъ, 1934, стр. 203.

Когато човѣкъ проследи историята на италянския народъ, разкрива, че тя е охарактеризирана между другото и отъ една особеность, която съ една дума бихме нарекли експанзивность. На тази особеность се дължатъ далечнитѣ завоевания на стария Римъ, както и повсемѣстното емигриране презъ последнитѣ две столѣтия; особеность, която е изразъ на духовна сила, на самостоятелность, предприемчивость, на желание за борба съ трудн622итѣ на живота. Поради тази динамичность на италянския духъ, границитѣ на полуострова сѫ били винаги тѣсни за него, благодарение на което неусетно е разнасялъ благата на своя гений всрѣдъ далечнитѣ и диви страни на земята. Мисионерътъ, работникътъ, архитектътъ, художникътъ, музикантътъ и учительтъ сѫ били несъзнателнитѣ проводници на този гений, който, подхранванъ отъ сѫщо тъй вродената склонность къмъ благородното, истината и красивото, е е намиралъ достѫпъ навсѣкѫде, въ всички времена и при всички условия.

Тази склонность и днесъ импулсира живота на италянския народъ, но вече и въ опредѣлена форма, защото е канализирана къмъ обширното поле на политиката, економиката и културата и е вещо рѫководена. Гордиятъ и смѣлъ замахъ на този духъ въ последно време по всички посоки на живота и добититѣ резултати сѫ най-красноречиво доказателство за силата на това качество, значението на което италянската държава напълно съзнава и го подхранва чрезъ редъ мѣроприятия. Чрезъ него тя иска да противостои на англосаксонския методизъмъ и дисциплина и на славянската численость и расова свежесть, за да има възможность да изгради величието на италянския народъ. Срѣдствата на тази невидима сила, вече добила по-конкретна форма на държавна идея, сѫ сѫщитѣ, съ които нѣкога античниятъ Римъ си служи — орѫжието и културата.

Освенъ специалното министерство за пропаганда, подъ закрилата на държавата сѫ учредени и други институти за културна пропаганда въ чужбина, но най-старъ и най-познатъ у насъ е „Институтътъ за източна Европа" — учреденъ въ Римъ преди 30 години. Изтокътъ и по-специално славянскиятъ свѣтъ представляватъ особенъ интересъ за Италия, понеже нейната културна експанзивность като че ли тукъ намира повече смисълъ и по-свободенъ достѫпъ, особено въ България, гдето географическитѣ и политически условия както и по-лесния душевенъ допиръ оправдаватъ вложенитѣ усилия. А това се вижда отъ изданията на този институтъ за България, които напечати подъ перото на видни писатели въ едно сравнително кѫсо време, а именно: Giuseppe Caraci, Disegno geografico della Bulgaria, отъ 355 стр. съ две географически карти и 32 образа: Ettore lo Gato, Spirito e forme della poesia bulgara, стр. 36; Enrico Damiani, Gli albori della letteratura e del riscatto nazionale in Bulgaria, стр. 28: Arturo Cronia, Saggi di

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА „КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ" СКОПЈЕ

letteratura bulgara antica стр. 129. Най-сетне се явява и горе посоченото съчинение на Luigi Salvini. Към тѣзи съчинения трѣбва да прибавимъ и множеството печатани статии, помѣстени въ италянския печатъ както и издаването на български езикъ „Итало-българско списание“, редактирано отъ познатия на всички просвѣтени българи италянски писатель Енрико Дамяни, който много пѫти е посетилъ България и който отлично говори нашия езикъ. Това списание вече шесть години стѣга духовнитѣ връзки между двата нареда и постепенно разкрива културнитѣ имъ съкровища.

По-особенъ интересъ въ случая за насъ представлява трудътъ на Луиджи Салвини, като новоизданенъ и третиращъ съ по-голѣмъ замахъ единъ важенъ въпросъ отъ българската култура — българската нитература отъ освобождението ни до 1912 година.

Преди всичко кой е авторътъ на това интересно и ценно съчинение? — Л. Салвини е младъ човѣкъ, едвамъ 26 годишенъ. Надаренъ съ силна паметь и склонность да изучава чужди езици, той говорѣлъ и български. Последното, до колкото се знае, той дължи на Енрико Дамяни, който му е вдъхналъ първитѣ добри чувства къмъ нашия народъ и му е билъ учитель по български езикъ, последица отъ което е именно и въпросниятъ трудъ на Салвини. Начинътъ, по който Салвини изследва въпроситѣ, издава силенъ аналитиченъ умъ и несвойствена за възрастьта му вещина, проницателность и смѣлость.

Когато човѣкъ прегледа обширната библиография отъ български съчинения, които Салвини е използувалъ, ще се убеди въ неговата голѣма воля и въ широтата на научния му интересъ, за да бжде сигуренъ и добросъвестенъ въ заключенията си. Онова обаче, което гарантира достовѣрностьта на оценкитѣ му, е строгата обективность, следвайки единъ установенъ наученъ методъ да търси истината по пжтя само на личнитѣ си впечатления, неповлиянъ отъ никакви други съображения, да обясни характера на разглежданитѣ литературни творения като последица на духовната структура на авторитѣ имъ и на условията при които сж писани. Този именно методъ, присжщъ на сериознитѣ литературни критици, е приложенъ отъ младия Салвини съ издържаность и достатъчна пълнота.

Рисувайки епохата преди освобождението ни, Салвини хвърля само бѣгълъ погледъ върху нашия тогавашенъ общественъ животъ, но долавя характерното; той иде до заключението, че турското владичество е допринесло за демократизирането на нашия общественъ животъ и за неговото обединение въ една еднообразна народна класа, която, поради особеноститѣ на турското владичество, е имала свободата да се оформи въ компактна народностна маса на която, неразединявана отъ борбитѣ на боляри, никога не е липсвало национално съзнание.

А за епохата следъ освобождението той казва: „Не току така ние виждаме страната на последния освободенъ измежду балканскитѣ народи да се преобърне въ нѣколко години отъ васално княжество въ независимо царство и тъй да съзнае значението на силата си, на правата си и историческото си предназначение, че да се постави на чело на православното християнство за борба противъ Турция, обзетъ отъ непоколебима вѣра въ изхода на борбата и разчитайки само на своитѣ сили. Идеята за „Велика България“ сжществуваше въ съзнанието на цѣлия народъ, но тази идея пропадна като сънъ тогава, когато стана нуждно съгласието на другитѣ балкански народи и на великитѣ сили. Жаждата обаче за величие у българитѣ е напълно обяснима, казва Салвини, за човѣкъ, който е наблюдавалъ българския животъ презъ годинитѣ преди „катастрофата“, животъ на дълбоко и бързо обновление и напредъкъ. Политическата амбиция, както и преустройството на страната сж плодъ на едно важно обстоятелство, което може да се нарече «европеизиране» на балканитѣ, което за българитѣ почва отъ 1878 г. Отъ тогава България е направила гигантски скокъ за да надомѣсти онова което бѣше загубила презъ вѣковетѣ на робството си.“

За да подкрепи твърдението си, че България е била главната опора на Балканския съюзъ, Салвини цитува мнението на френския публицистъ Ф. Шармъ (Revue des deux mondes, 1. XI. 1912): „Ако турцитѣ бѣха победили сърбитѣ, черногорцитѣ и гърцитѣ, но бѣха победени отъ българитѣ, тѣхната (на турцитѣ) победа не би имъ послужила по-вече отколкото послужи на австрийцитѣ въ 1866, когато победиха италянцитѣ, а бѣха победени отъ прусацитѣ. Садова не само компенсира Кустоца, но я унищожи. И обратно, ако турцитѣ бѣха победени отъ гърцитѣ, а сърбитѣ бѣха победили българитѣ, тѣхното (турското) поражение щѣше да загуби много отъ значението си“. И въ действителность, Салвини добавя, че тежестьта на войната бѣше понесена главно отъ българитѣ — „въ тази война българитѣ сж имали 30.000 убити, и 54,000 ранени отъ 620567 мобилизирани, като сж изразходвали 1 милиар. и 300 хиляди фр., а сърбитѣ — 5000 убити, 18,000 ранени отъ 467,630 мобилизирани, като сж изразходвали 600 милиона фр.“

Искайки да обяснѝ условията, при които се е развивала нашата литература до войнитѣ, Салвини намира, че преобладаващата демократична структура на обществото ни е създала почва за едно спокойно политическо и обществено преустройство, при което и литературата се е развивала при пъленъ паралелизъмъ и съотношение. И ето какъ той се изказва за нашитѣ по-видни писатели отъ въпросната епоха:

Иванъ Вазовъ е първиятъ голѣмъ български писатель отъ тази епоха, чиито многобройни творения сж свързани съ всичкитѣ страни на народния животъ; той е считанъ за баща на съвременната българска литература и около неговата личность има нѣщо митично, поради което и стойностьта на писателското му изкуство е окончателно установена. Това се дължи не толкова на нѣкаква строга критика, колкото на националъ-историческото значение на трудоветѣ му. Вазовъ е изразитель на идеалитѣ и стремежитѣ на българитѣ презъ времена на робството, които идеали само отчасти се промѣниха следъ освобождението и продължаватъ да иматъ смисълъ поради незавършеното национално обединение. Тѣхъ той възпѣва и насажда всрѣдъ народа, съ което значително допринесе да се засили омразата къмъ вѣковния врагъ, да се подхрани вѣрата въ собственитѣ сили и следователно духовно да се подготви победата надъ турцитѣ.

Пенчо Славейковъ е писатель съ друга течденция — да се стреми къмъ нивото на европейската литература; той е изразитель на духа и идеалитѣ на новото поколение, което разбира патриотизъма и културата не само като политическо срѣдство и България не само за себе си, а като часть и цель на Европа. Докато Вазовъ и революционеритѣ сж обладани отъ идеята за отечеството, у Славейкова идеята се ражда отъ желанието за модернизиране, отъ отричането на подобна зависимость отъ колективитета, отъ освобождаването на личностьта отъ политическитѣ и обществени тѣсни схващания; разбира се, не въ онзи отрицателенъ и краенъ видъ, както е у Яворова, но въ единъ по-умѣренъ и не тъй разрушаващъ смисълъ.

Алеко Константиновъ, казва Салвини, създаде единъ хумористиченъ националенъ типъ, който ще остане като символъ на преходната епоха т. е. на европеизирането на българския народъ.

Ст. Михайловски е тъкмо противното на Константинова — докато последниятъ е най-голѣмия писатель въ областьта на хумористичната проза, Михайловски е представитель на лирическата сатира въ единъ повече класически философски смисълъ, отколкото съвремененъ.

За Пейо Яворовъ сж отдѣлени доста страници, защото въ неговото творчество С. вижда нѣщо по-особено, нѣщо, което го приближава твърде много къмъ Ботева, и то не само по темпераментъ, но и по идея. Подобно на Ботева, Яворовъ иска да бжде поетъ и революционеръ, и за това взема участие въ въстанието презъ 1903 г. въ Македония. Но неусѣтно Яворовъ върви и по стжпкитѣ на Пенчо Славейковъ за да замѣсти дотогавашната епиколирична литература съ нова, която да води къмъ смекчаване на крайния патриотизъмъ. Изследвайки внимателно поезията на Яворовъ, казва Салвини, човѣкъ вижда отпечатъка на неговата нестабилна душа — той постоянно блуждае, като че ли въ душата му се кръстосватъ много и неуловими близки и далечни влияния, които тикатъ неспокойното му сърдце ту тукъ, ту тамъ. Дори неговото поетично вдъхновение не винаги е националистично въ тѣсния смисъль на думата. Неговитѣ типове сжщо нѣматъ опредѣленъ образъ, като че ли хората му излизатъ отъ гжста мъгла, която заличава контуритѣ имъ. Изобщо поезията на Яворовъ Салвини счита за много песимистична, защото липсва нѣщо въ него, защото носи въ себе си вродена тжга, нѣкаква мистерия, която се е загнѣздила въ слабата му натура и въ болната му фантазия.

Петко Тодоровъ е друга рѣдка фигура въ българската литература, която подобно на метеоръ се появи неочаквано на хоризонта за да остави кратко впечатление отъ своя свѣтещъ пжть.

Съ сжщата точность Салвини дава характеристика и на Елинъ Пелинъ и завършва съчинението си съ единъ не по-малко сериозенъ въпросъ, какъвто е формирането на българския литературенъ езикъ.

Изобщо трудътъ на този младъ италиянски писатель се отличава съ пълнотата си, съ строгата си научность и лекъ стилъ и заслужава сериозното внимание на българския четецъ, не само поради интересната си тема, но и поради компетентностьта и яснотата, съ която се разглеждатъ нашата литература и нашитѣ именити писатели, виждайки ги презъ призмата на външна и по-издигната европейска критика. А на усилията на нова Италия за културенъ допиръ съ насъ трѣбва да бждемъ благодарни, защото тѣ наистина искатъ да разкриятъ нови хоризонти за развиващата се италиянска наука, политика и економика, но сжщевременно тѣ процепватъ мрака, въ който ние българитѣ бѣхме обвити за цивилизования свѣтъ, смѣтайки ни за народъ невежественъ, некултуренъ, съ неизвестно минало, несигурно бждеще, на което не малко се дължи националното ни нещастие. Чрезъ посветенитѣ на взаимното опознаване трудове ние влизаме въ духовенъ контактъ съ единъ старъ но напредничавъ народъ съ неоценими заслуги къмъ съвременната цивилизация, чиито примѣръ може винаги да ни бжде полезенъ и чието приятелство може винаги да ни бжде великодушна опора всрѣдъ несигурнитѣ години, които малкитѣ народи съ безпокойство преживяватъ. И за това нека да гледаме на гения на италиянския народъ, който по силата на своя естественъ нагонъ идва у насъ, като на пролѣтна живоносна топлина, която ще засили темпа на нашето незавършено още духовно и материално възраждане.

К. С.

Павелъ П. Шатевъ, Националнитѣ малцинства и самоопредѣлението на народитѣ. Трагедията на Балканитѣ. София, 1936, 8⁰, 94 стр. Ц. 30 лева.

Госп. П. Шатевъ, авторътъ на „Заточението въ Сахара-Фезанъ“ (1910) и „Солунското Съзаклятае“ (1934), навременно ни поднася озаглавената своя нова книга на жизнената тема относно народнитѣ малцинства и самоопредѣлението на народитѣ, въ която доста изчерпателно излага историята на тѣзи два главни въпроса съ огледъ и къмъ възможното имъ разрешение. Госп. Шатевъ е използувалъ по-важното и отъ произведения на български писатели на сжщата тема, като се е старалъ да представи ясно, какъ постепенно е еволюирало очакваното осжществление на идеята на Уилсона чрезъ Обществото на народитѣ до днешното състояние, което може да се нарече безисходно главно поради агресивния национализъмъ, който се стреми да однароди (денационализира) малцинствата, вмѣсто да имъ се даде възможность национално и културно да се съвзематъ и да преуспѣватъ наредъ съ завладѣлитѣ ги мнозинства. Колкото и да сж разисквани у насъ въпроситѣ, засегнати въ труда на г. Шатевъ, не може да се каже, че тѣ сж добре изяснени на широкия кржгъ читатели, та наистина авторътъ съ своя трудъ иде да запълни една празднина въ нашата политическа литература. Той е изучилъ и критически изложилъ малцинствения въпросъ въ по-широкитѣ му рамки и на европейски въпросъ, който тепърва ще има да се разрешава било съ мирни срѣдства, било съ сила. Защото наистина свѣтътъ, обхванатъ отъ днешната всеобща стопанска и политическа криза, часть отъ която е и националната криза, не ще може да се оправи, ако не се разреши въ духа на човѣчностьта и малцинствения въпросъ. За това е правъ авторътъ, че една отъ най-належащитѣ нужди на момента е да се хвърли повече свѣтлина, повече знание и разбиране върху проблемата на националния въпросъ, за което и авторътъ е желалъ да съдействува съ своя трудъ.

Подъ заглавие „Народъ, нация и държава“ авторътъ доста на дълго се е увлѣкълъ да обясни разликата между тѣзи три понятия. Наистина мнозина искатъ да влагатъ особено значение въ думитѣ народъ и нация, но споредъ мене напраздно се мѫчи и авторътъ да докаже, въ какво се състои това мнимо различие, за да признае найсетне, че опредѣлена граница между двете понятия нѣма, което и самитѣ названия народъ и нация (лат. natio—народъ) показватъ. Споредъ мене ще бѫде добре поне у насъ да се схващатъ и двете думи като синоними и по възможность да се предпочита българската дума. Ако „народъ означава сборъ отъ лица, свързани чрезъ исторически, езикови, културни, религиозни или чрезъ други връзки, та се чувствуватъ кате едно цѣло“ — безсъмнено сѫщото това значение има и думата нация.

Въпросътъ за малцинствата първомъ е изложенъ исторически; отъ времето на реформацията насамъ се преминава къмъ положението на християнскитѣ малцинства въ Отоманската империя, къмъ търпимостьта относно малцинствата въ Персия, въ стария Римъ и пр. — до французката революцията до Уйлсона. Тоя исторически уводъ ако и длъжъкъ, все ще да представя интересъ на по-широкия кржгъ читатели.

По-сѫщественъ интересъ представятъ изброенитѣ (стр. 21 нат.) „Договори за защита и покровителство на националнитѣ малцинства, сключени следъ всеобщата война“, и малцинствениятъ въпросъ въ Парижката мирна конференция, главно постановленията относно правата на малцинствата. За нашитѣ читатели сѫ важни клаузитѣ въ мирния договоръ за зедълженията на сърбохърватската държава (26—29). Авторътъ свободно можеше да даде по-подробни сведения за разискванията въ специалната малцинствена комисия въ Парижъ 1919 г., гдето италиянската делегация бѣ предложила единъ проектъ за автономия на Македония, на което и англичанитѣ симпатично сѫ погледнали, но французитѣ се държали отрицателно та най-сетне сръбскиятъ решителенъ отказъ надвилъ. Къмъ казаното отъ автора, подробноститѣ можеха да се вагматъ отъ статията на покойния нашъ журналистъ Симеонъ Ефтимовъ, обнародвана въ Макед. Прегледъ год. VII. кн. 2—3. Но добре е сторилъ Ш., че изцѣло е цитувалъ писмото на Пашичъ, отправено до конференцията, въ което той смѣта македонскитѣ българи за сърби: „Македонскитѣ славяни винаги сѫ били третирани отъ авторитетитѣ на нашата държава като сърби. Отсега нататъкъ тѣ ще се ползуватъ съ всички права, съ каквито се ползуватъ другитѣ граждани на нашата държава и на сѫщото основание ще бѫдатъ представени въ временно подготвителния парламентъ: Ставайки часть отъ цѣлия нашъ народъ и придобивайки всички граждански и политически права, тѣ нѣматъ абсолютно никаква нужда да бѫдатъ защищавани отъ специялни институти и по особени начини. *Никола Пашичъ.*“

Като се спира върху неоснователния мотивъ на известни държави да не приематъ наложенитѣ имъ задължения относно малцинствата, по неже тѣ представлявали накърнение на тѣхния държавенъ суверенитетъ, Ш. умѣстно забелязва, че въ мирния договоръ не сѫ опредѣлени и санкцитѣ за неизпълнението на предвиденитѣ права на малцинствата отъ самитѣ досежни държави, какъвто е случаятъ съ нашитѣ съседни държави, които и до день днешенъ не ги прилагатъ па дори и явно не ги признаватъ. Тая тема добре биде развита пакъ отъ нашъ сънотечественикъ, Тома Петровъ, въ съчинението му (докторска дисертация) „Les Minorités Natonales en Europe Centrale et Orientale“ (Paris, 1935), за което дадохъ рецензия въ Макед. Прегледъ год. X, кн. 1—2. 205—208. И той изтъква най-слабитѣ страни на малцинственитѣ договори: въ тѣхъ не се опредѣлятъ поименно малцинствата по народность, отъ която празнина сетне се възползуваха Югославия и Гърция; покровителството на малцинствата опредѣля само политическа гаранция, поради която Обществото на народитѣ е възприело една процедура, която нѣма нищо юридическо. И Ш. подробно се спира върху недостатъцитѣ на процедурата, по която се разглеждатъ оплакванията на малцинствата предъ Обществото на народитѣ та досега нищо не се направи за да се упражни контролъ надъ малцинственитѣ държави и да се принудятъ да приложатъ предвиденитѣ права на малцинствата. Изреждатъ се и правенитѣ до сега праздни опити отъ страна на пресата, на много публични събрания, конгреси и др. да се внесатъ реформи — подобрения въ тая лъжлива процедура. Съ право Ш. заключва, че договоритѣ притежаватъ само една наложена стойность. Инакъ въ единъ свѣтъ безъ сѫдилища тѣ сѫ само кѫсове книга (48). Интересно е въ това отношение и пристрастното изявление на английския държавенъ секретарь на войната лордъ Хелшамъ въ камарата на лордоветѣ, когато се разисквалъ въпросътъ за малценствата въ Югославия (1932, 16): „. . Югославянското правителство е възприело становището, че въ Югославия не сѫществува македонско малцинство и, доколкото зная, върху това становище Обществото на народитѣ никога не се е произнесло. Познавачитѣ, експерти по въпроса, сѫ раздѣлени въ своитѣ възгледи, и споредъ най-положителнитѣ данни, които притежава форейнъ офисъ (министерството на външнитѣ работи), фактитѣ, относещи се до него сѫ многосмѫтни та многоразлични заклюсния се извличатъ (!) отъ тѣзи факти отъ лица и правителства, които сѫ най-добре (!) въ състояние да познаватъ и да разбиратъ положението... Обществото на народитѣ е избѣгвало да се произнесе върху въпроса и за това той (г. Хелшамъ) мислѣлъ, че би било неразумно отъ страна на английското правителство да се произнася публично. Имало изгледи, че съ време македонскиятъ комитетъ ще изгуби влиянието си върху македонското малцинство, а сѫществувало основание да се подържа, че македонската проблема ще се разреши сама по себе си, ако политическитѣ страсти утихнатъ: — чрезъ асимилрване на македонцитѣ въ Югославия. Ако проблемата не се разреши чрезъ асимилирване, тогава Обществото на Народитѣ би могло (!) евентуално да се занимае съ въпроса“ (вж. у Ш. с. 57).

Засѣга се въ книгата и въпросътъ за ревизията на договоритѣ за миръ, сключени следъ всеобшата война. Разглеждайки и начинитѣ, какъ би можалъ да се разреши въпросътъ за националнитѣ малцинства, Ш. намира, че той до сега най-добре е разрешенъ въ Съвѣтска Русия, гдето отъ самата държава сж дадени автономни народостни права на разнороднитѣ по-плътно заседнали елементи въ нейната територия. Въ заключение Ш. намира, че въпросътъ за националнитѣ малцинства „въ края на краищата е въпросъ за самоопредѣление на народитѣ, което ще може да се постигне съ общи усилия“. За това принципътъ за пълно равноправие на всичкитѣ нации въобще се вижда на Ш. най-логиченъ, най-правиленъ, най-справедливъ. Да се обвиняватъ привърженицитѣ на самоопредѣлението т. е. на свободата на отдѣляне въ сепаратизъмъ, споредъ автора, е глупость или лицемѣрие...

Книгата завършва съ особенъ огледъ върху „трагедията на Балканитѣ“, главно трагедията на Македония и „кризата на балканскитѣ държави“ (87—94).

Л. Милетичъ.

Roger Vercel, Léna, Paris, 1936, стр. 253.

Нѣма да разглеждаме новия романъ на Р. Верселъ отъ гледна точка на литературнитѣ му достойнства. Както е известно, този младъ французки писатель получи въ 1934 г. премията Гонкуръ за своята хубава книга Capitaine Conan, едно отъ най-оригиналнитѣ произведения съ сюжетъ отъ войната. Въ Capitaine Conan голѣма часть отъ действието се развива въ София, гдето авторътъ е изпълнявалъ презъ време на примирието длъжностьта докладчикъ въ военния съветъ, но гдето, изглежда, е имало малко връзки съ населението. Въ всѣки случай, той малко говори за него, казва мимоходомъ, че българскитѣ войници сж „удивително храбри“ („sacrés courageux types“) и че тѣхнитѣ офицери се държатъ доблестно („ils onts du cran“). Това е впрочемъ най-хубавата възхвала на единъ воинъ за своя противникъ.

Новиятъ романъ на Верселъ се развива почти изцѣло въ македонскитѣ планини, само развръзката е въ София. Главното лице, французкиятъ поручикъ де Кезленъ, плѣненъ, се намира, по силата на обстоятелствата, изключително между българи — офицери и войници отъ редовната армия, а по-късно между македонски доброволци, които придружаватъ раненитѣ, изпратени къмъ вжтрешностьта. Презъ време на този мжчителенъ походъ низъ стръмни пжтеки, издълбани въ скалиститѣ склонове, а по-късно, въ по чудо оцѣлѣлата гара на едно градче, унищожено отъ френски аероплани, — при тия необикновени обстоятелства, гдето ярко се развиватъ характеритѣ, де Кезленъ наблюдава, старае се да разбере тѣзи хора, „чието бждеще е потиснато отъ миналото“, както казва Лена, млада македонка, лѣкарка въ българската армия.

Французкиятъ офицеръ е очуденъ отъ външния видъ, физиономията, държането на тѣзи странни спжтници: тѣхнитѣ дрехи отъ груба вълна и овча кожа, калпацитѣ на нѣкои отъ комититѣ, тѣхнитѣ сурови лица, тѣхното безразличие къмъ чужденеца, което се обръща на внезапна, бързо потулена враждебность при появяването на смъртоносната ескадрила, при вида на разрушеното градче и най-сетне тѣхното съсрѣдоточено мълчание. Но тѣ пѣятъ. Тѣхната пѣсень като че избликва отъ бездната на страданието, а когато Лена присъединява гласа си, то е за да запѣе баладата на зидаря, който, за да изгради неразрушимъ мостъ, зазижда най-скѫпото си, първото си либе. „Странна войнишка пѣсень — мисли де Кезленъ. Единъ французки отредъ би легналъ на пѫтя, слушайки такава пѣсень!..“ Тѣ обаче сѫ въодушевени отъ тази пѣсень, въ която всѣки смѫтно долавя прослава на жертвата на собствения си животъ.

— А вашитѣ войници какво пѣятъ? — пита Лена. За какво се говори въ тѣхнитѣ пѣсни?

— Говори се, че женитѣ сѫ хубави и любовьта приятна...

Лена на свой редъ не разбира. Такъвъ героизъмъ при такова лекомислие?.. Дълбоко различие между душитѣ на два народа, отчасти обяснимо отъ факта, че единиятъ никога не е позналъ потисничеството, а другиятъ не е престаналъ да се бори противъ него, но дължимо главно на обстоятелството, че не принадлежатъ на сѫщата раса. Де Кезленъ съ очудване открива у тѣзи сурови хора, у тѣзи българи, описани по това време въ френската преса като кървожадни варвари, сѫщитѣ качества, които се намиратъ у най-добритѣ синове на цивилизована Франция. Едно чудно търпение въ страданието, дълбоко съчувствие къмъ страждущитѣ, религиозна почить предъ смъртьта: „Вие знаете, какви нѣжни грижи полага българскиятъ селянинъ за своитѣ покойници. Тѣзи хора умѣятъ да оградятъ съ тишина умиращия.“ (стр. 205). Раненитѣ се жертвуватъ единъ за другъ. Противницитѣ сѫ гледани съ сѫщата грижливость. Лена, съ враждебния изразъ на лицето, която не скрива отъ французкия офицеръ, че го смѣта съучастникъ на онѣзи, които сѫ решили неприятелското нахлуване въ нейната страна, е все пакъ прекарала три тревожни нощи край леглото му. А когато тя облекчава последнитѣ часове на малкия бретонски войникъ, тя е само нѣжность и състрадание. Колко трогателни сѫ предсмъртнитѣ думи на умиращия, които ще трѣбва да се предадатъ на майка му, за да знае, че детето ѝ не е умрѣло въ мѫка: „Никоя не би ме гледала така добре, като госпожицата“.

Въ разговоритѣ си съ Лена, де Кезленъ започва да разбира, какво е тази война за българитѣ: една необходимость, едно свръхчовѣшко усилие да осѫществять блѣна за обединение на всички разпокѫсани части на народа си. Французинътъ е най-напредъ отекченъ, почти раздразненъ като вижда една жена, млада и хубава, до такава степень погълната отъ отвлѣчени въпроси. „Колко сѫ французойкитѣ, които се интересуватъ отъ това, което интересуваше Лена?..“ Той се старае да си го обясни съ факта, че въ една малка страна националнитѣ бедствия засѣгатъ всѣкиго; после когато Лена му разправя своето ужасно детинство, своето юношество — буйно и героично, той мисли, че миналото е, което е оставило своя печатъ; само много по-късно, въ Одеса, той може би разбира, че славянскитѣ жени се интересуватъ много повече за социални и национални въпроси, отколкото тѣхнитѣ сестри на западъ („Тѣ сѫ погълнати отъ политика, когато имъ се говори за любовь“).

Когато Лена му говори за страданията на своя народъ и за многократнитѣ молби за помощь, отправени къмъ равнодушна Европа: „отъ 1903 до 1912 ние сме ви дотегнали съ нашитѣ терзания. Вие си казвате, навѣрно: отъ толкова време трѣбва вече да сѫ свикнали!“, де Казленъ си спомня краткитѣ съобщения за жестокости, помѣстени „между две спортни състезания или две министерски промѣни“. Впрочемъ и сега човѣкътъ, който е прекаралъ цѣлия си животъ въ страна на редъ, сигурность и удобства, не може да намѣри въ душата си отзвукъ на такава трагедия. „Това бѣше толкова прекомѣрно силно, че губѣше всѣка реалность... Свѣтътъ, отъ който тя идѣше, ми се струваше тъй далеченъ, като самиятъ адъ...“ За да се освободи отъ това чувство на смущение, подобно на смущението на щастливеца предъ отчаянието на нещастника, де Кезленъ намира само единъ упрѣкъ:

— А турцитѣ, които сѫ извършили всичко това — днесъ сѫ ваши съюзници?

Отговорътъ на Лена е прекрасенъ:

— Защото сме способни да жертвуваме нѣщо повече отъ своя животъ, — своята омраза!

Ако де Кезленъ бѣ изразилъ гласно своята мисъль: „Българитѣ дължатъ на руситѣ своето политическо сѫществуване, а тѣ се биятъ противъ тѣхъ; тѣ сѫ съюзници на турцитѣ, които сѫ ги измѫчвали презъ вѣкове, тѣ сѫ всички съ французка култура, познаватъ само нашитѣ писатели, а при това сѫ застанали отъ другата страна на теленитѣ мрежи“, Лена би му отговорила: „Ние сме сѫщо способни, за спасение на отечеството да жертвуваме повече отъ своята омраза — своето душевно сродство, своитѣ симпатии, своята любовь“. Фактически турцитѣ сѫ били повече съюзници на германцитѣ, само единъ армейски корпусъ е влѣзълъ въ сражение и то на Добруджанския фронтъ; никога българитѣ не биха се сражавали противъ руситѣ, ако не бѣше за да защитятъ земята си, а известни сѫ братскитѣ грижи къмъ рускитѣ пленници и чувствата на признателность, съ които България, изтощена, разсипана отъ войнитѣ и погрома, прие и държи до сега рускитѣ емигранти; колкото за чувствата, които сѫ могли да се породятъ у българитѣ отъ акцията на френската армия на солунския фронтъ, акция, която все пакъ не можа да заличи симпатията на българитѣ къмъ френския народъ, а още по-малко тѣхното уважение къмъ френския гений, де Казленъ си го обяснява много добре: „А ние, французитѣ, ние дойдохме отъ другия край на Европа, за да спомогнемъ за тѣхното смазване. Задачата изпълнена, ние ще си отидемъ спокойни, доволни, даже горди, че сме спомогнали да унищожимъ единъ малъкъ народъ, че сме го довели до отчаяние, това отчаяние, което тази нощь зареди една пушка, както утре ще зареди бомбитѣ на македонскитѣ революционери.“ (стр. 97).

Краятъ на романа очудва съ неправдоподобностьта на положенията, а особено съ нѣкои прояви на французкия офицеръ, който дотука е представенъ като човѣкъ съ много изтънчени чувства. Краятъ е следниятъ: де Кезленъ сполучва да избѣга. Въ този моментъ конвоятъ е образуванъ само отъ комити. Лена е трѣбвало да следва другъ пѫть.

Пленникътъ се намира въ една кола съ единъ раненъ, единъ умирающъ, на когото той смъква дрехитѣ, преди да се промъкне презъ една дупка, пробита въ дъното на колата. Умирающиятъ разбира намѣренията му, иска да се съпротивява, да вика, но ръцетѣ му сѫ безсилни, отъ устата му не излиза вече никакъвъ звукъ, само въ очитѣ му се съсрѣдоточава цѣлия ужасъ на вѫтрешната му борба. Това е една отъ най-силнитѣ сцени на тая книга, въ която изобилствуватъ ярки картини. Де Кезленъ достига едно селце привечерь и се подслонява въ запустѣла кѫщичка. Тамъ, по една странна случайность, Лена го открива. Тя му обяснява, че въ това селце, Мекрибъ, нѣкога си населено изключително отъ македонски българи, сърбитѣ сѫ настанили въ 1913 г. сръбски преселници. Мекрибъ е станало огнище на издайничества, на нападения върху околнитѣ села, на стражарски изстѫпления. Утре Мекрибъ се готви да пресѣче отстѫплението на българската армия. Но следъ нѣколко часа Мекрибъ ще бѫде нападнатъ, изгоренъ отъ една албанска чета, която въ тила на едната или другата армия се отдава на грабежи. При това, групата македонци, въ която се намира Лена, е почти пленница на тѣзи разбойници; обаче македонцитѣ ще навлѣзатъ и тѣ въ Мекрибъ не за изстѫпление, но за да заловятъ двама шпиони, сръбски офицери, които се криятъ въ селото. Лена моли де Кезленъ да бѣга. Но той упорствува, иска да предупреди селянитѣ, отказва да го напусне. Тогава тя му разкрива, какво е изтърпѣла въ сръбския затворъ, защото е отказала да предателствува, поруганието, на което е била подложена. При тази изповѣдь той внезапно е заслѣпенъ, обезумѣлъ отъ избликъ на първобитни инстинкти: желание и презрение: „Не бѣше ли разбрала, че само отвращението би ме откѫснало отъ нея?“ А малко по-късно, когато Лена е направила всичко, за да го спаси, той се хвърля върху нея: „Азъ се чувствувахъ завладѣнъ отъ една отвратителна картина, която ме подлудяваше... Щомъ като онѣзи я бѣха изнасилили..., защо не азъ?.. Азъ бѣхъ способенъ въ сѫщия моментъ да страдамъ отъ нейното безчестие като прокълнатъ и да чувствувамъ, че това безчестие ми я отдаваше, подхърляше я като публична жена на всѣки, който я пожелае“ (стр. 248). Лена се съпротивлява отчаяно, заплюва го и най-сетне — дали това е признание или отмъщение — тя му извиква, че е била готова да отиде при него по-късно... Сега тя го презира. Тогава той я застрелва.

Ето кое, струва ми се, ще озадачи читателя. Не грубиятъ жестъ и престѫплението, но мислитѣ, чувствата, които сѫ ги предизвикали. Твърде възможно е, че кръвопролитието, жестокоститѣ, угрозата да събуждатъ, както казва Верселъ, „звѣра, който дреме у насъ и който безъ войната никога не би се пробудилъ.“ Но мѫчно е да се допусне, че единъ цивилизованъ човѣкъ, при такава скръбна изповѣдь не ще бѫде развълнуванъ до дъното на душата си, а засегнатъ само въ своитѣ най-долни инстинкти. Всѣки случай единъ славянинъ — билъ той простъ селянинъ или изтънченъ гражданинъ — предъ толкова героизъмъ, а особено предъ толкова страдание, не би изпиталъ друго чувство освенъ почти религиозна почить и дълбоко състрадание. Впрочемъ Верселъ не пощадява своя герой. Следъ като е изживѣлъ тѣзи драматични моменти поручикъ де Кезленъ се чувствува навсѣкжде чуждъ, неспособенъ да се приспособи къмъ обикновенитѣ условия, терзанъ отъ едно чувство, което е по-малко гризение на съвестьта, отколкото мжка, че не е позналъ, може би по собствена вина, любовьта на тази скрита и пламенна жена. Затова той приема като желанъ изходъ дуела, който му обявява единъ сръбски офицеръ, сжщиятъ, който го е видѣлъ да изтезава Лена въ Мекрибъ и който, разбира се, я взелъ за сърбкиня. Този дуелъ туря край на живота му.

Трѣбва да бждемъ признателни на Р. Верселъ, че се е постаралъ да вникне въ душата на българина и да разбере причинитѣ, които сж го вкарали въ кървавата разправа, а сжщо че говори за това въ единъ разказъ за война и любовь. Нѣкои фрази иматъ за насъ особено значение: „Тогава азъ не правѣхъ никаква разлика между единъ македонски революционеръ и нѣкакъвъ разбойникъ; днесъ може би азъ сждя другояче...“ В. Йонова.

A. den Doolaard, Orient Express. Roman, 1935 г, 358 стр. (Нѣмски преводъ отъ холандския оригиналъ).

Авторътъ ни предупреждава въ предговора си, че не е искалъ да пише исторически разказъ, но да ни даде образъ на трагичната, героична и понѣкога мрачна история на единъ великъ идеалъ — освобождението на единъ народъ, неговото зараждане, разцвѣта и упадъкъ. Но тъй като този идеалъ е създалъ единъ отъ най-бурнитѣ, най-наситенитѣ съ драматични събития периоди отъ живота на македонскитѣ българи — периодъ, който започва въ 1903 г. и който може би още не е завършенъ — това е все пакъ историята на този народъ, която Doolaard възкресява въ романа си, гдето фикция и действителность сж тѣсно свързани.

Тази книга, въ която се проследява животътъ на едно македонско семейство въ течение на двадесетина години, започва съ една широка картина на полето, въ разгара на лѣтото въ единъ кжтъ на Македония, (село Радово, Гостиварско), подобенъ на толкова други въ тоя бележитъ месецъ юлий, 1903 г. Двамата братя, Коста и Крумъ, жънатъ съ трескава бързина и отвреме навреме шепнешкомъ размѣнятъ по нѣкоя таинствена дума. Тѣхниятъ по-старъ братъ, Дамянъ Дранговъ, бждещиятъ войвода, не е тамъ; той твърде рѣдко се явява въ селото. Но ето че неговата хубава жена Мила минава яздейки на магаре, натоварено съ два голѣми чувала царевица; тя скоро ще стане майка и нейното положение я избавя отъ претърсването на турскитѣ заптиета. Въ чувалитѣ е скрито оржжие. Ние сме въ надвечерието на Илинденското въстание.

Романътъ се завършва съ трагичната смърть на последния членъ на семейството Дранговъ, малката Мила, родена въ първия день на въстанието, прекарала животъ толкова богатъ съ драматични приключения, толкова пламтещъ отъ бунтъ и любовь, че когато я полагатъ въ земята, съвсѣмъ млада още, облѣчена въ ярката й народна носия, тя нѣма вече за какво да завижда на онѣзи, които бавно, трудно продължаватъ да дълбаятъ браздата...

Наистина, сждбата, а по-късно нейната жажда за жертва, хвърлятъ Мила въ най-необикновени положения, тласкатъ я отъ село на село, отъ една държава въ друга. Следъ смъртьта на баща си, войводата — той се е отровилъ, заедно съ четата си, за да не падне живъ въ ржцетѣ на неприятеля — Мила е отведена въ друго българско село, а нѣколко години по-късно — въ Лѣсковецъ, стара Сърбия. Настжпватъ балканската война, междусъюзническата война, общоевропейската война. Сръбското население напуща страната и Мила, която е загубила при страшни обстоятелства майка си и сестра си, е завлѣчена отъ потока на бѣжанцитѣ и отстжпващата войска презъ Албания, чакъ до морето. На двадесетгодишна възрасть, тя се връща като учителка въ едно българско село въ Македония подъ сръбска власть. Но тя е запазила своето горещо национално чувство и вдъхновяващия споменъ за своя баща — войводата Дранговъ. На самото мѣсто, гдето той е издъхналъ, тя полага клетва, като членка на В. М. Р. О. Най-сетне тя срѣща водача на организацията, Тодоръ Александровъ. Отъ тогава животътъ на Мила е неразривно свързанъ съ този на великия революционеръ до неговата смърть, дори и следъ смъртьта му, защото следъ вѣроломното убийство, младото момиче живѣе само за да отмъсти за човѣка, който за нея е билъ не само единствената й любовь, но нѣщо повече — водачътъ, чиято загуба е незамѣнима за дѣлото.

Тукъ ще изтъкна това, което ми се струва главна грѣшка въ романа, — грѣшка, която смущава читателитѣ даже малко запознати съ балканскитѣ работи. Едно отъ главнитѣ лица носи името и чертитѣ на единъ отъ най-известнитѣ водачи на В. М. Р. О. Дейностьта на Тодоръ Александровъ е отъ такова значение, че неговата биография не може да бжде измѣняна за изискванията и целитѣ на единъ романъ. A. Doolaard, безъ да помрачава славата на Александровъ като голѣмъ родолюбецъ и идеалистъ, не само че е измѣнилъ изцѣло интимния животъ на това лице, но даже му е приписалъ възгледи, които не е ималъ. Дори смъртьта на Т. Александровъ, чиито обстоятелства сж известни, е описана по начинъ, който изненадва осведомения читатель. Впрочемъ, авторътъ е предвидѣлъ това впечатление на читателя та ни предупреждава въ своя предговоръ: „Азъ се постарахъ да представя Т. Александровъ, като типъ на конспираторъ, а не като истинския Т. Александровъ.“ Тогава, защо не е избралъ друго име? Възможно е, че Doolaard ще направи нужднитѣ поправки въ едно друго издание и въ други преводи.

Следъ тази забележка може да изтъкнемъ художеството на романа, поезията, ту епична, ту нѣжна или идилична, която се излжчва отъ много страници. Първата часть — възстанието — съдържа силни сцени, описани отъ Doolaard съ съвършената дарба на възкреситель на миналото. Той дава всичко: душата, настроението, обстановката и даже правдоподобность на отдѣлнитѣ случаи. Нѣкои епизоди сж само разказване на действителни факти, като напр. отравянето на четата; а нѣкои картини, които ще се сторятъ на чуждитѣ читатели плодъ на най-мрачно въображение, сж само пресъздаване на изживѣни и предадени отъ участникъ въ страхотната трагедия сцени. Напримѣръ, авторътъ рисува една стара жена, която съ едната си рѫка люлѣе своята новородена внучка, а въ другата държи отрѣзаната глава на своя синъ, въстаника, донесена ѝ отъ другаритѣ, за да не може неприятельтъ да избоде очитѣ. Неволно си спомняме единъ епизодъ, предаденъ отъ Шатевъ въ „Заточението въ Фезанъ“: следъ помилването, заточеницитѣ, въ надвечерието на връщането си въ родината, разровили гроба на единъ отъ своитѣ другари, взели главата, поставили я въ кутия, отнесли я отъ Триполитания чакъ въ Македония и я предали на майката, за да я зарови въ българска земя.

Обаче, за да опише детинството на Мила, нейното запознаване съ сложностьта на отношенията между различнитѣ народности, Doolaard си служи съ най-тънкитѣ срѣдства, най-свежитѣ краски. Играейки съ малкия сърбинъ овчарь Бранко, Мила чувствува да се пробужда въ нея гордость, че е дъщеря на голѣмъ родолюбецъ, което ражда у нея национално съзнание. Бранко ѝ казва, че неговиятъ баща е билъ великъ войвода. Момичето запитва майка си и на другия день се затичва тържествуваща къмъ овчарчето: „И моятъ баща е билъ войвода... Не по-малко великъ отъ твоя!“ Бранко я удря яростно, като че ли тя му е откраднала най-скѫпото: „Никога не е сѫществувалъ войвода Дранговичъ.“ — „Моятъ баща се е казвалъ Дранговъ и пѣсни пѣятъ за него.“ — „Ахъ, български войвода? Може да е имало стотина, но тѣ не сѫ истински“, отговаря съ пренебрежение малкиятъ сърбинъ. Но на следващото лѣто Бранко спира Мила; „Може да си била права... Чичо ми казва, че сърби и българи заедно ще изгонятъ турчина.“ По този начинъ авторътъ ни запознава съ отношенията на сърби и българи въ надвечерието на балканската война.

Все пакъ, най-хубавитѣ и най-трогателнитѣ страници сѫ тѣзи, въ които Doolaard описва душата на селянина, неговото дълго търпение, прекѫсвано отъ кратки, но страшни избухвания, неговата привързаность къмъ семейството и традициитѣ и главно неговата любовь къмъ земята. Коста, чичото на Мила, е една отъ най-значителнитѣ фигури въ романа. Той, сѫщо като братята си, е билъ нѣкога си членъ на организацията, участвувалъ е въ въстанието, страдалъ е за дѣлото, но неговата любовь къмъ земята е по-силна отъ всичко; и ако той се е примирилъ съ новото владичество, то е за да не бѫде откѫснатъ отъ земята на дѣдитѣ си. Когато следъ атентата срещу ориентъ-експреса той намира въ едно полуразрушено купе трупа на Мила, той скришомъ го отнася, сковава хубавъ ковчегъ отъ дъски, откраднати отъ луксозния вагонъ, поставя въ него трупа и го заравя въ нивата си. „И ронейки буца пръсть въ грубата си рѫка, той благодари на Бога, че се е смилилъ надъ нея: спокойно ще почива най-сетне въ бащина земя.“

Но, ако Doolaard е искалъ да символизира чрезъ живота на своята героиня, родена въ деня на въстанието, порастнала въ борбата и най-сетне успокоена, зараждането, разцвѣта и упадъка на една идея, той не е сполучилъ да ни убеди, защото идеитѣ умиратъ само следъ тѣхното осѫществение.

Изглежда, че А. den Doolaard гради своята надежда за успокоение на балканитѣ върху вѣрата си въ онѣзи селяни, които той е описалъ съ такава любовь. Впрочемъ на тѣхъ той посвещава своята книга: „На славянскитѣ селяни отъ южнитѣ страни — българи, сърби, черногорци и хървати, — подъ чийто гостоприеменъ покривъ съмъ преспивалъ.“

В. Йонова.

Erik Maria, R. v. Kühnelt-Leddihn, Ueber dem Osten Nacht. (Върху Изтока се спуща нощьта). Романъ, Салцбургъ-Лайпцигъ, 1935 г. 369 стр.

Изтокътъ, за който говори авторътъ, това сж нѣколко страни отъ източна Европа, по-тежко засегнати отъ свѣтовната война и нейнитѣ последствия — Унгария, Австрия, Македония. Действието се развива презъ първитѣ години следъ войната, тогава, когато Унгария, претърпѣла не само погрома, но още и избухването на комунизма и ромънското нашествие, разпокжсана отъ договоритѣ, потисната отъ економическата криза, страда, но остава несломена, готова да отстоява до край правата си; тогава, когато Австрия или по-скоро Виена, изтощена отъ мизерията, разчитаща за спасението си само на нѣкои външни обстоятелства, става огнището на всички недоволни и бунтовници, политически изгнаници, водачи на социални движения, смѣлци и шпиони; тогава когато върху Македония — нощьта се спуща.

Презъ тѣзи страни авторътъ ни води по следитѣ на главния си герой Албертъ Клойбнеръ, младъ унгарецъ, чието семейство е отъ старо нѣмско произхождение. Това е една измжчена душа, стремеща се къмъ съвършенство, непрекжснато търсеща смисъла на живота и идеала, за който да се жертвува. Следъ многобройни приключения, въ които той е замѣсенъ въ интензивния, героиченъ животъ на хора на дѣлото, Албертъ Клойбнеръ жертвува своя животъ за щастието на една жена, която не обича вече и съ която отива да живѣе въ ледено осамотение на финландскитѣ фиорди, успокоенъ отъ мисъльта, че самъ Богъ му посочва този скроменъ пжть на себеотрицание. Срещу Албертъ Клойбнеръ, който въздиша: „Азъ мога да умра за своето отечество, но не да живѣя за него,“ срещу Дезидеръ Валко, унгарскиятъ студентъ, който, тласнатъ отъ ужасна мизерия, се хвърля въ комунизма като въ бездна; до ирландеца Томъ О'Фланаганъ, вѣчниятъ бунтовникъ противъ всѣко потисничество, който умира за чужда кауза, авторътъ обрисува енергичния, решителенъ, пламененъ и мълчаливъ образъ на Крумъ Даневъ, македонския революционеръ. За Крумъ Даневъ животъ и смърть трѣбва еднакво да служатъ на дѣлото. И всѣки часъ отъ сжществуването му има цена, защото е изпълненъ съ трескава дейность за освобождение на брата. Социалнитѣ въпроси не го засѣгатъ, а още по-малко личнитѣ несгоди: картинитѣ, които възкръсватъ въ паметьта му, превишаватъ по ужасъ всичко, което мизерията може да създаде. А колкото се касае до него самия, той е свикналъ на лишения. Впрочемъ, той е толкова погълнатъ отъ единичката цель, че нищо не може да го отклони; неговиятъ пжть е начертанъ: той води къмъ жертва и трагична смърть.

И все пакъ, този човѣкъ, който се е отрекълъ отъ всички земни радости, е създаденъ повече отъ всѣки другъ за да имъ се наслаждава, защото той е синъ на селския народъ, пъленъ съ жизнени сили — морални и физически, безъ никаква склонность къмъ изтощаващъ самоанализъ; той е роденъ за деятелность и обикновено щастие.

На парахода, който го връща въ Югославия, кѫдето отива да търси смъртьта си, когато знае, че само нѣколко часа го дѣлятъ отъ небитието, той си позволява кратката радость да бѫде човѣкъ като всички други. Той се вслушва очарованъ въ бъбренето на една млада англичанка, която му говори за спортъ, моди, дребни детински грижи. Той, който между рождението си въ страната на мѫкитѣ и ужаса предъ настѫпващата смърть е позналъ само страдания и суровъ дългъ, изпитва очудване и нѣкаква завист предъ толкова безгрижие и лекомислие.

Този епизодъ и много други отъ занимаващата ни книга напомнятъ единъ романъ, излѣзълъ въ 1932 г. „Die Anderen“. Авторътъ, Tomislav Vitezović и Kühnelt-Leddihn сѫ безъ съмнение едно и сѫщо лице. Ние намираме въ едната и другата книга сѫщото описание на мѫченията на македонцитѣ, съ факти, дати и точни имена, които биха могли да се заличатъ отъ паметьта, само ако биха се дали на този народъ правата, за които той не престава да се бори.

В. Йонова.

Михаилъ К. Хаджи, Сърбохърватско-български речникъ съ кратка сърбохърватска граматика. Пловдивъ — София 1936, I VIII+736+44 (Книгоиздателство Хр. Г. Дановъ).

Ако и да е лексикалната общность между южно-славянскитѣ езици твърде голѣма, появата на такъвъ нарѫченъ речникъ е оправдана поради сѫществуването на много думи, които звуково не напълно се посрѣщатъ въ двата езика.

За тая цель обаче, както е известно на всички, които сѫ работили въ областьта на лексикологията, се съставятъ не пълни описателни речници, а тъй нареченитѣ диференциални, въ които се подбиратъ само различнитѣ по звуковъ или формаленъ съставъ, но съ еднакво значение думи отъ двата езика. Това начапо не е спазено въ означения по-горе първъ излѣзълъ наскоро рѣчникъ отъ тоя родъ. Преди всичко времето, въ което живѣемъ съ неговитѣ по-сложни и по-високи изисквания въ всички области на научната и практическа дейность, налагаше да се заеме съ съставянето на такъвъ речникъ вещо лице, което има надлежната подготовка и е дало вече доказателства, че може да се справи успѣшно съ задачата си. Въ такъвъ случай по не би било избѣгнато погрѣшното наименование на речника като сърбохърватско-български. На специалиститѣ е известно, че ако и да си служимъ редовно съ названието сърбохърватски езикъ, защото сръбски и хърватски говори по фонетични, морфологични и синтактични особености се покриватъ почти напълно,[1] ние между друго нѣмаме право да говоримъ безусловно за сърбохърватско-български речникъ и поради това, че сърбитѣ си служатъ съ кирилска азбука, а хърватитѣ съ латинска, нѣщо, кое особено за единъ речникъ е отъ немалко значение. Но не само това е, което изключва наслова сърбохърватско-български речникъ. Тъкмо въ лексикално отношение, особено що се касае до думи, свързани съ новитѣ придобивки на културата, сръбската говорна область се отличава по цѣла редица словарии единици отъ хърватската, така че уеднаквяването на сръбски и хъраатски въ областьта на речника се явява неточно (срав. напр. сръб. позорище — хърв. казалище; сръб. станица, — хърв. колодвор, сръб. сахат. хърв. ура и под.). Затова речникътъ трѣбваше да носи наслова сръбско-български, щомъ като въ него е вмѣстено само словно богатство изъ Вуковия речникъ, който се нарича Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечмма, у Бечу 1852.[1]

---

[1] Разлика между двата книжовни езика се открива въ замѣстването на стария ятовъ звукъ (ě) отъ една страна съ *e* въ сръбски отъ друга съ *je, ije* въ хърватски.

Обикновено авторитѣ очакватъ, че критиката ще се покаже благосклонна къмъ труда имъ. Въ краткия предговоръ къмъ тукъ разглеждания речникъ и съставительтъ изказва тая надежда, признавайки все пакъ, че е далъ това, което е било по силитѣ му. Както личи отъ неговитѣ думи, цельта му е била да състави речникъ, който „да задоволява всички научни изисквания и да отговаря на всѣкидневнитѣ нужди, когато се изучава, кой да е чуждъ езикъ“. Първата часть отъ задачата си съставительтъ не е постигналъ по много причини, най-очевидната отъ които е, че думитѣ въ речника не сж снабдени съ акцентни и интонационни знакове. Много несполучливо е означено самото мѣсто на ударението съ помощьта на схеми въ скоби следъ всѣка дума, вмѣсто това да е направено върху самата дума, щомъ като веднажъ е било пренебрѣгнато за смѣтка на практическата полза едно отъ сжщественитѣ научни изисквания — да се отбелязватъ четиритѣ вида сърбохърватски ударения. Обяснението, че българското ухо не било свикнало да прави разлика между повече и различни видове ударения, та затова и тѣ сж изоставени, е малко наивно и звучи въ разногласие съ желанието на съставителя да придаде на речника си и наученъ характеръ. При това тукъ г. Хаджи се опиталъ да говори общедостжпно за по-кжсо (вм. кратко!) ударение, което е предалъ съ знакъ ´ и за по-дълго съ ^, когато отъ научно гледище това е пъленъ произволъ, който би въвелъ въ заблуда особено студентитѣ, които изучаватъ сърбохърватския езикъ и които знаятъ, че белегътъ ´ означава обратно дълго вторично ударение, а ⌒ кратко първично! Дори и като случайни, условни които нѣматъ нищо общо съ установенитѣ въ науката, тия знакове сж неумѣстно подбрани.

Като се вземе предвидъ плана, по който е съставенъ, речникътъ не задоволява въ наученъ смисълъ на думата и поради това, че не изчерпва и половината отъ словното богатство, което съдържа напр. Вуковиятъ речникъ. Едно бѣгло сравнение съ последния сочи и на другъ недостатъкъ, който е по-сжщественъ и засѣга вече практическата страна на ползуването. Подборътъ на сръбски думи и обяснението имъ съ български не сѫ ставали по нѣкакъвъ строгъ принципъ. Това може да се установи на много мѣста при съпоставка на двата речника. Произволно сѫ използувани и турски заемки въ сръбски, така напр. у Вука още между първитѣ думи се срѣщатъ абаџија и абер (хабер), но въ речника на М. Хаджи е зачетена само абаџија, ако и абер да има най-широко разпространение въ сръбската говорна область. Съвсемъ безполезно изглежда привеждането на международно известни чуждици като напр. адвокат=адвокетъ, както е било излишно и да се отдѣлятъ, постоянно въ два реда, глаголи, които се различаватъ само по това, че единиятъ е възвратенъ, напр. вм. румени (се), съставительтъ е предпочиталъ да пише руменити и после на новъ редъ като нова дума — руменити се.

---

[1] вж. и Речник руско-српски отъ М. С. Анђелковић, у Београду 1903, и др.

Отсѫтствието на езиковедско образование у съставителя личи и въ най-дребни на гледъ факти. Така на стр. VII въ речника примѣритѣ, които би трѣбвало строго системно да се подредятъ азбучно, сѫ разхвърлени безъ огледъ на нѣкакво рѫководно начало. Такъвъ начинъ на постѫпване характеризува и опита му да даде кратки граматични бележки въ края на своя трудъ.

Практическото ползуване отъ речника се затруднива и отъ множеството печатни непълноти и грѣшки, отъ които сѫ зебелязани и поправени въ отдѣлни допълнително печатани листове надъ 200! При наличностьта на толкова много забелязани грѣшки, не сѫществува никаква увѣреность, че тѣхниятъ сѫщински брой не надвишава тая и безъ това заплашителна цифра. Само това е достатъчно да покаже, че е излишно да се разглежда въ подробности тоя речникъ.

За да се състави сносенъ сръбско-български речникъ, по-добре би било да се използуватъ познанията и усилията на двама души специалисти — сърбинъ и българинъ — съ предварително доказана подготовка за такъво отговорно и трудно дѣло. При това за предпочитане е речникътъ да бѫде диференциаленъ, и въ такъвъ случай едновременно съ свето назначение като нарѫченъ, въ джебенъ форматъ, ще може да задоволи въ по-голѣма степень както научни, така и практически потрѣби.

Ив. Лековъ.

Л. Милетичъ, Два любопитни въпроса отъ българската фонетика I. *За* и *са* вмѣсто глагола *ште* въ описателната форма за бѫдеще време. (Печ. въ „Списание на Бълг. академия на наукитѣ“, год. 1936, кн. LIV, стр. 139—1112).

Въ нѣкои източни рупски и македонски говори доста често се употрѣбяватъ форми *за* и *са* вмѣсто *ште* за образуване бѫдеще време, напр. „*за ида*“ или „*са ида*“ вм. „ште ида“. Въпросътъ за произхода на тѣзи *за* и *са* до сега бѣше неразясненъ. Въ гореозначената статия авторътъ, следъ като излага предлаганитѣ до сега незадоволителни обяснения по този въпросъ, въ които и самъ той е вземалъ участие, дава отъ своя страна ново тълкуване, съ което вече въпросътъ окончателно се разрешава. Първоначалната форма на изречението „аз-ште-да ида" постепенно се е измѣнявала чрезъ асимилация въ: аз ше-да ида, аз ж'-да ида, аз‿жа ида и най-сетне *аз-за ида*; по другъ асимилационенъ пжть: аз ште-да ида, ас‿ша-ида се е достигнало до *ас-са ида*. Формитѣ *за*, *са* въ нѣкои говори сж се обобщили, а въ други се употрѣбяватъ редомъ съ *жда*, же, ж'. Отъ *аз-з'-да* се образувала и форма *зда*, а отъ ас-с'та — ф. *ста*. Отъ изречения, въ които подиръ ште е било изпуснато *да* нпр. аз ште ида, образувало се *ше* и *ш'* вмѣсто ште. Всички тѣзи видове на изречението за бждеще време сжществуватъ въ народнитѣ говори, като нпр. яз *за* подам, *за* ти кажам (въ Сухо, Лагадинско); *зда* ида, *ста* стойęт (Драмско); на госте *жда* тръгнеш, прис село *жда* минеш; *за* дам; зѐт'ę *за* доведѐ булкąтą; в петък чейзą *за* зимат (Хасковско); хàде я *за* донѐ; àли *ж'*иде, али не *ште* (Чирпанско); кжде *же* й забрава — *за* ида *за* го нàм'àра (с. Ситово, Пловдивско); *за* та фана, за та фòрл'ą (с. Югово, Рупчосъ); аз *же* ти платъ; аз *ж'*ида, к'во *за* кажеш?; ти не *ште* да утйдиш там; ако *за* утйдиш, той *за* та глътне; за койъ момъ *за* идите?; кой *ше* дадѐ, аз *жа* гу бйiа (въ говора аа банатскитѣ българи); сжщо така се употрѣбяватъ *са* и *за* въ Костурско и др. па и въ североизточна България (Габровско-Силистренско) и др.

Л.

Ivo Horvat, Istraživanje vegetacije planina Vardarske banovine (печ. въ Ljetopisi Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, svezak 47 1935 god., Zagreb, стр. 142—160; svezak 48, 1936 god., стр. 211—217).

Въ общи черти растителниятъ свѣтъ на Македония подъ сръбска власть е добре познатъ следъ изучванията на Griesebach, Döflein, Wettstein, Adamović и особено Кошанинъ. Предприетитѣ отъ Ivo Horvat, редовенъ доцентъ по ботаника въ Загребския университетъ, изучвания сж имали за целъ повече да уяснятъ нѣкои специялни въпроси, както и за да послужатъ за основа на едно сравнително фитогеографско изучване на високитѣ балкански планини. Тъкмо поради това Horvat е съсрѣдоточилъ своитѣ изучвания въ най-високитѣ дѣлове на Шаръ, Корабъ, Якупица и Каймакчаланъ. За всички тѣзи планини е характерно много високото положения на горната граница на растителнитѣ комплекси. Джбъ се намира до 1200 метра височина, а клекътъ при Солунска Глава на Якупица достига до най-високата точка на тази планина — 2510 метра, нѣщо, което не се срѣща никжде другаде по Балканския полуостровъ: не само вь Рила и Пиринъ, но и въ Динарскитѣ планини всички земи надъ 2200 метра спадатъ въ алпийския безлесенъ поясъ.

Най-низкиятъ горски поясъ се състои отъ задругата Quercion pubescentis-sessiliflopae Br. Bl. съ много субмедитерански видове. Тази задруга по на северъ се намира само върху варовици, изложени на припекъ.

Сравнимъ ли растителната покривка на „Вардарската бановина" съ тази на Алпитѣ и Карпатитѣ, виждаме, заключава авторътъ, че вегетацията върху силикатна подлога се доста приближава до вегетацията на Алпитѣ, а следъ това до вегетацията на Карпатитѣ, докато пъкъ растителностьта върху варовикъ и доломитна педлога е твърде подобна на растителната покривка на хърватско-черногорскитѣ планини.

Разглежданитѣ две статии на Ivo Horvat, не представящи при това окончателнитѣ резултати отъ двогодишнитѣ изучвания на автора имъ въ Македония подъ сръбска власть, сѫ изобщо твърде ценен̀ъ приносъ къмъ фитогеографията на Македония. Тази страна поради своето централно положение въ срѣдата на Балканския полуостровъ се явява и въ фитогеографско отношение извънредно интересна.

Дим. Яранов̀ъ

ДЕСЕТГОДИШНИНАТА НА «МАКЕДОНСКИ ПРЕГЛЕДЪ».

Съ тази двойна книга, 42 по редъ, се навършва десетгодишнината на списанието ни, което редовно излизаше съ по четири книги въ годината, съ изключение на първата — съ шесть книги. Съдържанието на списанието се придържаше въ рамкитѣ на цельта, изразена въ устава на Македонския наученъ институтъ: да спомага за проучването на езика, историята, етнографията и стопанския животъ на Македония и да изнася материали по освободителнитѣ борби на македонскитѣ българи. Въ връзка съ тая задача въ списанието сѫ публикувани и статии досежно съседнитѣ ни страни на Балканския полуостровъ. Въ отдѣла «Рецензии и книжовни вести» сѫ давани отзиви върху излѣзли български и чужди съчинения, въ които прямо или косвено се засѣгатъ България и Македония. Главната грижа на редакцията на списанието бѣше, щото всичко, изнесено въ него, да има характеръ на научна обективность, бидейки органъ на Македонския наученъ институтъ, основанъ въ София презъ септемврий 1923 година. За да стане списанието по-достѫпно и за чужденцитѣ, които не владѣятъ добре българския езикъ, цѣлото съдържание на всѣка книга редовно е давано и въ французко резюме. Всички книги на списанието, съ изключение на първитѣ две, сѫ излѣзли подъ моя лична редакция.

До колко списанието е изпълнило задачата си, това остава на читателитѣ да преценятъ, като се вематъ въ внимание и голѣмитѣ мѫчнотии, които едно такъво научно предприятие е трѣбвало да преодолѣе. Главна заслуга, че списанието можа да просѫществува до сега, се пада на македонската българска емиграция, която морално и материално го подкрепяше въпрѣки голѣмитѣ трудности на обществения животъ, които постоянно спъватъ нейното стопанско и културно преуспяване.

Завръшвайки десетгодишнината на «Македонски Прегледъ» дългъ ми е тукъ да изкажа сърдечна благодарность на отличнитѣ му сътрудници — македонски и немакедонски българи, както и на чужденцитѣ, които съ своитѣ трудове, обнародвани въ списанието, допринесоха за досегашния му успѣхъ.

Въ едно приложение къмъ тази книга давамъ пъленъ прегледъ на съдържанието на всички до сега излѣзли книги на списанието — отъ кн. 1 до включ. 42, а сжщо тъй и азбученъ списъкъ на авторитѣ съ указание на трудоветѣ имъ въ респективнитѣ отдѣлни книги.

Въ изпълнение на цельта на Македонския наученъ институтъ да издава освенъ едно научно-литературно списание още и други трудове съ огледъ къмъ целитѣ, изразени въ точка 1. на устава му, можаха до сега, пакъ подъ моя редакция, да се обнародватъ означенитѣ въ приложението 14 монографии и една карта на Македония; 11 книги отъ серията «Материали за историята на македонското освободително движение» и 16 книги отъ серията «Македонска библиотека». И за тѣзи издания се дава списъкъ въ Приложението.

«Македонски Прегледъ» ще продължава да излиза по сжщата програма и въ сжщия размѣръ. Редакцията се надѣва, че пакъ ще бжде подкрепена отъ родолюбиви сътрудници, като особено разчита на нашитѣ по-млади македонски научни сили. Не се съмнявамъ, че новото, голѣмо помѣщение на Института въ изградения «Македонски домъ» ще даде възможность за по-плодотворна научна и културна работа на членоветѣ му.

София, XII. 1936 г.

Л. Милетичъ.

Résumés des articles de la revue.

Pantcho Dorev. Les luttes nationales en Macédoine. Le bulgarisme dans la région de Bitolé d'après des documents provenant des Archives d'Etat turques.

En ce qui concerne l'appartenance nationale de la population de la Macédoine jusqu' en 1912, on peut considérer comme concluant le témoignage des autorités turques, celles-ci n'ayant pas poursuivi une politique de dénationalisation et par conséquent ayant été, sous ce rapport, parfaitement objectives. C'est pourquoi les documents compulsés par M-r Dorev dans les archives de Constantinople au cours des années 1929 et 1923, et communiqués dans le présent article sont particulièrement précieux.

En plein accord avec les données relatives aux nationalités dans l'Empire ottoman contenues dans l'ouvrage du célèbre voyageur du XVIIe siècle, Evlïa Tchélébi, les 12 documents publiés par P. Dorev confirment qu'en Macédoine la population chrétienne la plus importante par le nombre est formée par les Bulgares. De même, dans les lettres confidentielles de l'administration turque, ce fait est formellement reconnu. Ainsi dans le document № 2 du 9 février 1870 il est affirmé que des 8600 familles chrétiennes de la ville de Skopié (Uskub) 8100 sont des familles bulgares, qui ont désiré passer sous la juridiction de l'Exarchat bulgare, et que de la population d'Ohrida et des villages environnants 9237 personnes ont voulu être rattachées à l'Exarchat, et 190 seulement au Patriarcat.

Au sujet d'une pétition présentée par quelques Serbes de la Macédoine qui demandent l'autorisation d'avoir des évêques et des prêtres serbes, les autorités turques répondent que les privilèges ont été octroyés aux chrétiens proportionnellement à leur nombre; et dans le document № 12, il est dit explicitement que la nationalité serbe est peu nombreuse et se trouve seulement dans les limites des districts de Prisrène, Prichtina, Ipek et Tachlidja. Dans le département de Skopié, cet élément est insignifiant et n'existe que dans les arrondissements de Koumanovo et de Préchovo. Partout ailleurs en Macédoine il y a seulement des slaves bulgares. Dans les documents en question, il n'est parlé que de ces derniers; l'administration turque reçoit des instructions sur les mesures à prendre contre l'organisation révolutionnaire bulgare, les autorités étant déjà informées du mouvement (documents № 5, 6, 7, 8). De même, il y est fait mention des préparatifs en vue de l'insurrection bulgare qui, en effet, devait éclater en 1903. D'après ces mêmes documents, la multitude des condamnés politiques, dont le chiffre est donné dans le document № 9, est exclusivement formée de Bulgares. Dans le document № 11 il est avoué que la majorité écrasante des

Bulgares en Macédoine ressort de façon si évidente qu'il est vain de réduire leur nombre dans la statistique turque.

M-r Dorev annexe aux documents № 3 et № 4 un fac-similé des originaux respectifs.

L. Milétitch, Quelques nouvelles données sur les Bulgares de Bobochtchitza (région de Kortcha) et sur leur langue. (Selon l'ouvrage d'André Mazon „Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du Sud" Paris, 1936).

Les Bulgares de deux villages voisins de Koritza (Albanie), Bobochtchitza et Drénovéné, sont les derniers vestiges de la population bulgare de cette région dont, sous la pression tenace des Albanais, une partie a émigré, tandis que la majorité s'albanisait et adoptait la religion mahométane. En dépit de leur isolement, les Bulgares de ces deux villages ont conservé leur conscience nationale et leur langue, le bulgare, avec des archaïsmes phonétiques et morphologiques qui présentent un intérêt spécial pour la dialectologie bulgare et l'histoire de la langue bulgare. Des informations importantes sur le parler de Bobochtchitza ont été récemment fournies et ont fait l'objet des communications du prof. Snégarov et du prof. Milétitch dans la Revue Macédonienne (A. IX. № 1); elles sont aujourd'hui complétées par le prof. Mazon, dans le livre ci-dessus cité, grâce à de nombreuses données recueillies personnellement et sur les lieux mêmes. De sorte que le passé et le parler de ces intéressants Bulgares macédoniens sont maintenant pleinement éclairés. L'ouvrage du prof. Mazon se distingue par des commentaires linguistiques détaillés sur les particularités du parler en question, et de même par des textes en prose et en vers annexés comme modèles de ce parler; ces textes contiennent d'abondants matériaux facilitant l'étude de sa syntaxe qui est également précieuse pour l'histoire de la langue bulgare. Il faut relever, entre autre, l'emploi des cas encore survivants de la déclinaison vieux-bulgare et de l'article décliné. L'index annexé à la fin de l'ouvrage est un apport important à la lexicographie bulgare.

Par cet ouvrage et le précédent „Contes slaves de la Macédoine sud-occidentale.", (1923) M-r A. Mazon a rendu de précieux services à la philologie bulgare et M-r Milétitch lui en exprime ici sa profonde gratitude.

Dimiter Athanassov, Les villes du littoral macédonien.

L'auteur publie ses impressions recueillies au cours d'un récent voyage en Macédoine dans la région comprise entre les golfes de Salonique, Orhane et Cavala. Il y a visité les villes de Salonique, Lagadina, Koukouch et Serrès, qu'il connaissait déjà auparavant, de sorte qu'il a pu noter les changements survenus dans ces villes et dans les villages environnants après les dernières guerres, changements dûs surtout à l'établissement dans cette région des réfugiés grecs et à l'émigration des anciens habitants bulgares.

D. Athanassov donne sur Salonique d'intéressants détails qui fixent sa physionomie actuelle. La population turque a complètement disparu et des anciennes fortifications il n'est resté que d'insignifiants vestiges. La population de la ville a augmenté de 120%. Le grand incendie de 1917, qui détruisit le centre de Salonique, a fortement contribué à modifier l'aspect de la ville. A présent, la ville s'étend sur une surface trois fois plus grande que celle qu'elle occupait avant la guerre, et cela principalement grâce aux misérables quartiers nouvellement créés où vivent les réfugiés, la plupart ouvriers dans les fabriques. L'aspect du quartier des émigrés grecs venus de la Bulgarie est relativement meilleur. Le commerce à Salonique est actuellement dans le marasme. En général, ce port, autrefois si animé, est aujourd'hui morne même les jours de marché. Salonique a perdu de son importance par manque d'un large hinterland, et cette perte n'a pu être compensée par l'afflux des nombreux réfugiés.

La situation de la ville de Lagadina est meilleure; en comparaison avec Salonique, elle fait même une très bonne impression, aussi bien au point de vue architectural qu'au point de vue du mouvement commercial, à l'exception des quartiers du nord où les anciennes maisons turques sont maintenant occupées par des réfugiés turcs de religion chrétienne venus de l'Asie mineure, analogues aux ainsi- nommés „Karamanli.“ A la prospérité de la ville contribue, entre autre, la source thermale qui se trouve dans les environs; des bains, nouvellement construits, les seuls de ce genre dans la Macédoine sous domination grecque, ainsi que des hôtels modernes, ont fait de cet endroit une villégiature fréquentée par les habitants de Salonique et des villes à l'ouest de celle-ci.

D. Athanassov communique ses impressions sur les villages situés au pied de la montagne et qui sont presque complètement abandonnés. Au contraire, dans les villages de la plaine, la population a doublé et triplé, ce qui explique la prospérité de Lagadina.

Cependant, c'est la ville de Koukouch qui a subi les changements les plus notables. Des anciennes maisons quelques-unes seulement sont demeurées. Après la venue des réfugiés grecs, une nouvelle ville avec des rues rectilignes a été construite. Ici se sont établis des Grecs plus fortunés, émigrés de Messemvria (Bulgarie du Sud). Le centre de la ville a un aspect tout à fait moderne. Le négoce, surtout les jours de marché, alors que des paysans des 70 villages environnants se rendent à la ville, est fort animé. En somme, Koukouch est actuellement dans une bonne situation économique.

La plaine de Séresse, la plus large de toute la Macédoine, qui avant les guerres comprenait près de 1270 km., s'est étendue encore, après que la plus grande partie du lac de Tahino a été desséchée. Dans cette plaine fertile, abondamment arrosée par la Strouma, se trouve la vieille ville de Séresse, qui est maintenant une ville relativement bien planée, de 4000 habitants. Plus animée que Salonique, Séresse entretient un grand nombre d'ouvriers dans les fabriques de tabac; en été, quand celles-ci sont fermées, les ouvriers s'engagent dans les travaux d'assèchement des environs, entrepris par une compagnie anglaise avec les ressources de l'emprunt octroyé à la Grèce sous la garantie de la S. d. N. Les terres asséchées servent à des cultures de bon rapport, principalement celle du coton, ce qui assure la prospérité des villages de la plaine. Par contre, les villages de la montagne se sont appauvris; certains sont complètement abandonnés. Il y a dans cette région de la Macédoine de vastes surfaces non encore peuplées.

L. Milétitch, Le professeur A. Bélitch continue à falsifier la science. (A propos de son livre «Le dialecte de Galitchnik» Belgrade, 1936).

Le prof. Milétitch donne la caractéristique de A. Bélitch, professeur à l'Université de Belgrade et secrétaire de l'Académie des Sciences, qui s'est fait, parmi les slavisants, la réputation d'un nationaliste fanatique, d'un chauvin qui ne se gêne nullement pour falsifier la vérité scientifique, surtout quand il s'agit des Bulgares de la Macédoine. Son but est de les faire passer, à tout prix, comme étant d'origine serbe. Déjà en 1913, A. Bélitch avait mis sa science au service de la politique panserbe. L. Milétitch rappelle à ce sujet l'opinion exprimée par le grand slavisant, feu le prof. V. Iagić sur A. Bélitch. Ce rôle de collaborateur à la dénationalisation des Bulgares de la Macédoine par les dirigeants serbes, Bélitch continua à le jouer aussi après la guerre européenne quand la Serbie eut de nouveau établi sa domination en Macédoine. S'étant distingué au cours des guerres par ses deux ouvrages, fruits du chauvinisme le plus outré: „Serbes et Bulgares dans l'alliance balkanique" (en russe, 1913) et „La Macédoine. Etudes ethnographiques et politiques" (Paris, 1919), Bélitch était tout désigné pour démontrer maintenant aussi que les slaves de Macédoine, universellement reconnus par les savants comme Bulgares, étaient de purs Serbes et que leur langue était depuis des temps très anciens le serbe. Cette tâche, le professeur serbe ne tarda pas à la remplir en publiant une série d'articles tendancieux, parmi lesquels se distinguent surtout ceux publiés dans la „Narodna Entziclopédia" éditée par le prof. S. Stanoevitch, où les inventions au sujet des Macédoniens atteignent le comble de l'invraisemblance Bélitch expose ici son hypothèse, inadmissible au point de vue scientifique, que les Macédoniens seraient venus au XIIe siècle de la Grèce et de l'Albanie, en passant par le Tcherni Drine, s'établir en Macédoine où aujourd'hui encore ils parleraient un dialecte vieux serbe que Bélitch désigne sous un nom inventé par lui-même „le dialecte vieux chtokovski". Les deux livres mentionnés, de même que cette dernière hypothèse, ont été sévèrement critiqués par le professeur russe A. Sélichtchev, spécialiste éminent de dialectologie bulgaro-macédonienne. Milétitch qui, de son côté, s'est prononcé sur l'hypothèse de Bélitch, rapporte ici, afin de mettre en lumière les procédés tendancieux du professeur serbe, l'opinion de Sélichtchev, exprimée dans son étude critique „La dialectologie macédonienne et les linguistes serbes, A. Bélitch et ses disciples", (Revue Macédonienne, A. IX № 1—4). Cette étude, selon Milétitch, réfute victorieusement la thèse du professeur serbe, car il y est démontré de la façon la plus évidente le caractère bulgare des parlers macédoniens que se sont développés depuis les temps les plus anciens parallèlement aux parlers bulgares en dehors de la Macédoine et à leur unisson. Bélitch ne publie pas les résultats de ses études directes sur les parlers macédoniens, quoiqu'il ait annoncé à plusieurs reprises la prochaine publication d'une vaste monographie sur un dialecte macédonien objet de ses investigations personnelles. De son côté, Sélichtchev avait fait savoir qu'il attendait avec impatience cet ouvrage pour en faire la critique la plus consciencieuse. Malheureusement, le savant russe n'a pu remplir sa promesse. Calomnié on ne sait par qui et à quel sujet et quoiqu'il ne se soit occupé que de travaux scientifiques, Sélichtchev a disparu depuis deux ans, déporté, dit-on, quelque part en Sibérie, peut-être mort. Entre temps, Bélitch a publié, en 1935, le livre ci-dessus mentionné „Le dialecte de Galitchnik“ où est analysé le parler du village de Galitchnik dans la régin de Débère en Macédoine. Belitch continue ici aussi à exercer son métier, c. à d. à faire passer les Macédoniens pour des Serbes et à affirmer que leur langue est le serbe le plus pur. Afin de ne pas laisser une fois de plus sans démenti cette grossière falsification de la vérité, le prof. Milétitch a jugé de son devoir de remplacer le prof. Sélichtchev, mis dans l'impossibilité de tenir sa promesse. C'est pourquoi M-r Milétitch donne dans le présent numéro de la Revue Macédonienne. une critique détaillée du nouvel ouvrage du prof. Bélitch. (Voir plus loin, dans les comptes rendus).

Cyrille Mirtchev, Textes ecclésiastiques dans le parler du Razlog, datant du XIXe siècle.

Le parler bulgare du Razlog était connu des linguistes déjà au début du siècle passé, Vouk Karadjitch ayant donné en 1822 des renseignements sur ce parler accompagnés de textes. Cependant, le parler du Razlog jusqu'aujourd'hui même n'a pas été étudié à fond. Nous possédons sur ses particularités phonétiques et morphologiques une brève étude de N. Alexiev, publiée dans la Revue Macédonienne (A. IV. № 3).

M-r C. Mirtchev publie aujourd'hui des textes ecclésiastiques, écrits dans le parler du Razlog vers le milieu du siècle passé et conservés dans un recueil manuscrit. M-r Mirtchev a l'intention de donner, en se basant sur ce recueil, une étude plus détaillée sur le parler du Razlog; ici il se contente dans l'introduction aux extraits du recueil en question de relever brièvement les particularités plus importantes de ce parler où se distinguent, d'autre part, des influences phonétiques récentes. Il est à remarquer que dans le Razlog et plus spécialement dans le bourg de Bansko, le centre le plus culturel de la région, les traditions littéraires du vieux bulgare n'ont jamais été interrompues, maintenues surtout par la proximité du monastère du Rila qui a toujours abrité des moines originaires du Razlog.

Les textes présentement publiés comprennent quelques chants d'Eglise, un passage de l'Evangile et un autre des Apôtres.

Vladimir Karamanov, De Koukouch à Goumendjé. Notes de voyage.

A l'époque de l'occupation bulgare de la Macédoine au cours de la guerre balkanique, M-r V. Karamanov, alors préfet de la région de Koukouch, entreprit vers la mi-février 1913 un voyage jusqu'à Goumendjé. La route tracée entre les lacs d'Ardjano et Amatovo, passait sur l'autre rive du Vardar, entre les villages de Kara-Soulé et Boïmitza et de là par le village de Guertchopik jusqu'à Goumendjé, alors chef-lieu de département. Une partie du département de Koukouch était à ce moment — là occupée par l'armée des alliés grecs, de sorte qu'à certains endroits les deux administrations, la bulgare et la grecque, étaient en contact direct. Il en résultait des frottements, des rivalités et même quelques manifestations d'hostilité, signes précurseurs de la rupture qui allait se produire entre les alliés.

Dans ses brèves notes de voyage, M-r Karamanov parle des conditions économiques de la population bulgare; de sa conscience nationale; des luttes entre les partisans de l'Exarchat — qui formaient la grande majorité — et ceux très peu nombreux du Patriarcat, ceux-ci soutenus par les Grecs; de l'espoir des Bulgares que leur réunion à la Bulgarie serait définitive. M-r Karamanov donne également d'intéressants détails sur les communications et les relations commerciales. Les voyageurs firent le trajet à cheval, passèrent par les villages d'Armoutchi, de Kréizovo et de Dragomartzi, ensuite le long des deux lacs et du canal qui les unit, et qu'ils durent traverser sur une grande barque, et enfin franchirent le Vardar non loin du village de Kara Soulé. L'auteur nous donne plus en détail ses impressions sur Goumendjé. Au retour, les voyageurs s'arrêtèrent aux villages de Guerkopik et Boïlitza, sur lesquels les notes nous fournissent de brefs renseignements.

P. M. Matéev, Deux documents sur des descendants de l'évêque Sophronï Vratchansky, auparavant pope Stoïko.

Jusqu'aujourd'hui, d'après les biographies de l'évêque Sophronï, auparavant pope Stoïko de Kotel, on pouvait croire qu'il n'avait eu qu'un seul fils, Tzonko, père de Stéphane Bogoridi, qui devint prince de l'île de Samos, et d'Athanase Bogoridi, docteur en médecine exerçant à Paris. Cependant, à Kotel même, on sait que le pope Stoïko a eu des descendants, par la ligne féminine, c. à d. par ses deux filles. Ceci est maintenant confirmé par deux documents de caractère notarial, écrits en bulgare, en 1856 et 1857 à Kotel, documents dont M-r Matéev annexe à son article les fac-similés et les copies.

Le premier document, daté de 1856, est un testament de la fille du pope Stoïko, Catherine, par lequel elle partage entre ses deux fils et sa fille la somme provenant de la vente de sa maison.

Le second document, daté de 1857, est un accord entre les fils de Catherine, Bojil et Tono, et sa fille Jordana pour le partage des biens légués par leurs parents.

Ces documents, indépendamment de leur importance en ce qui concerne les descendants de l'évêque Sophronï, sont intéressants en tant que modèles de la langue littéraire bulgare à cette époque. Ces textes se distinguent par l'excellence de la langue et l'exactitude de l'orthographe, avec l'accent régulier sur chaque mot. Comme actes juridiques, ces documens font également une très bonne impression au point de vue de la forme et du style. En outre, le second document présente un détail intéressant, l'intercalation de deux lignes de mots turcs — formule juridique confirmant l'accord réalisé.

Philippe Tomcv, Lettres de Hadji Parthénï, évêque de Koukouch et Polïanine.

M-r Tomov, auteur d'une biographie de Hadji Parthénï, publiée dans la Revue Macédonienne (A. X. № 1—2) communique aujourd'hui des lettres de l'évêque Parthénï qui sont conservées dans les archives privées de H. P. Taptchilechtov. Les lettres sont de l'époque 1859—1875 et sont adressées à l'Ephorie de l'Eglise bulgare à Constantinople, à H. Taptchilechtov, Tzvétko Ousounov, Stoyan Tchomakov. Ces lettres ont trait à certains épisodes des luttes de l'évêque avec ses ennemis personnels et aux obstacles à l'accomplissement de ses hautes fonctions suscités principalement par le Patriarcat. Dans ces lettres, il est parlé du malheureux Dimiter Miladinov qui, victime des calomnies grecques, se trouvait à ce moment-là dans la prison de Constantinople d'où, comme on le sait, ni lui ni son frère ne devaient sortir vivants. L'évêque Parthénï prie M-r Taptchilechtov d'intercéder auprès des autorités turques pour le relâchement de D. Miladinov.

L. Milétitch, Textes spécimens du parler du village de Bobochtchitza (Région de Kortcha). D'après l'ouvrage d'André Mazon «Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du Sud» Paris, 1936.

Etant donné l'importance que représente par ses archaïsmes le parler des Bulgares macédoniens du village de Bobochtchitza (près de Kortcha) pour la dialectologie bulgare, M-r Milétitch donne des spécimens de ce parler, extraits du livre d'A. Mazon, mais transcrits en caractères cyrilliques au lieu des caractères latins dans lesquels M-r Mazon les a notés. Les formes les plus importantes qui se rencontrent dans ces spécimens sont indiquées par des caractères espacés, tandis que quelques mots provinciaux et étrangers sont expliqués sous la ligne. Les textes ici communiqués comprennent un „Discours" prononcé en 1874 par Dimitre Tzanko de Bobochtchitza et écrit par lui-même en caractères grecs, transcrits par M-r Mazon en caractères latins et ici par L. Milétitch en caractères cyrilliques. Ensuite vient un fragment manuscrit de l'évangile, écrit, lui aussi, en des caractères grecs et également transcrit ici. D'après le langage parlé, ont été directement notés par A. Mazon des contes populaires (p. 128—132) qui sont ici reproduits en transcription cyrillique.

L. Milétitch, Le lexique du parler des villages de Souho et Vissoka (région de Salonique). — D'après l'ouvrage de Małecki «Dwie gwary macedońskie — Sucho i Wysoka w Soluńskiem. Część II. Słownik».

Le matériel lexicologique personnellement recueilli par le prof. M. Małecki dans les villages de Soucho et Vissoka est un apport précieux pour la lexicographie bulgare. Le parler de ces vilages de la région de Salonique se distingue non seulement par des archaïsmes (particulièrement les vestiges des voyelles nasales vieux-bulgare), mais aussi par d'intéressants traits phonétiques. D'autre part, son lexique contient des mots locaux inconnus ou peu connus qui méritent d'être notés et indiqués comme matériaux pour le lexique général bulgare. Parmi les 3000 mots du lexique du prof. Małecki, qui donne aussi des mots bulgares dont l'emploi est général et en plus des mots étrangers, M-r Milétitch a choisi un certain nombre de mots qu'il communique dans le présent article et cela en transcription cyrillique au lieu de la transcription latine polonaise de M-r Małecki. Les mots sont ici expliqués en bulgare littéraire. L'ordre des mots est donné selon l'alphabet latin. M-r Milétitch fait ressortir l'importance qu'acquère le lexique de Małecki par le fait que chaque mot est accompagné de ses flexions, dans lesquelles, par suite du déplacement de l'accent, surgissent des substitutions phonétiques en accord avec la phonétique de ces parlers.

Cyrille Mladénov, Chansons populaires de la région de Méglène.

Mr. C. Mladénov, originaire de la région de Méglène, a noté, au cours de l'été 1935, des chansons populaires chantées par des émigrants du village de Leskovo, et d'autres provenant des villages de Touchim et Sborsko. Il a transcrit ces chansons phonétiquement c. à d. exactement d'après la prononciation populaire, de sorte qu'elles sont intéressantes non seulement au point de vue folklorique mais aussi au point de vue de la dialectologie bulgare. Mr. Mladénov a groupé les chansons selon leur texte en: I „Chansons de Lazar"; II „Chansons d'amour"; III „Chansons de haïdouti"; VI „Chansons de mœurs et familiales"; V „Refrains" VI „Chansons de noces".

Cyrille Mladénov, Désignations toponymiques dans les rayons de deux villages de la Macédoine.

Ayant en vue l'importance que les savants attachent à la toponymie et, d'autre part, le fait que les autorités grecques remplacent maintenant les désignations bulgares des villages et des villes par des désignations grecques, Mr. Mladénov a relevé les noms non encore grécisés de certains lieux dans les rayons des villages de Méglène, noms bulgares que les paysans continuent à employer. Mr. Mladénov communique ici certains d'entre eux qu'il a notés phonétiquement dans son village natal, Leskovo, et dans le vilage de Prodrome (région de Méglène).

Comptes rendus et nouvelles littéraires.

Henri Pozzi, Les Coupables. Documents officiels inédits sur les responsabilités de la guerre et les dessous de la paix. Paris, 1935, 404 p.p. — Compte rendu de L. Milétitch.

L'auteur de „La Guerre revient" ne s'est pas contenté pour écrire son nouveau livre de mettre à contribution les ouvrages déjà parus sur les responsabilités de la guerre, mais il a, de son côté, fourni de nouveaux matériaux relatifs principalement aux dessous de la diplomatie russe et de la diplomatie serbe, précisions qui sont fort intéressantes pour les lecteurs bulgares.

H. Pozzi dénonce les coupables du déchaînement de la guerre européenne. La tendance de l'auteur, qui est français, est de démontrer que le public français n'est nullement responsable ni de la guerre ni des monstrueux traités de paix, ayant été systématiquement induit en erreur et même tenu dans l'ignorance des questions de guerre et de paix les plus importantes. L'auteur du compte rendu fait remarquer qu'on ne peut cependant nier les responsabilités du gouvernement français, car la culpabilité de H. Poincarré est évidente. Mr. Pozzi ne veut pas le dire ouvertement et fait retomber toute la responsabilité sur la Russie et la Serbie qui, s'étant secrètement entendues, préparaient ensemble la guerre contre l'Autriche.

L'auteur du compte rendu s'arrête plus longuement aux passages du livre de Pozzi qui se rapportent à la Bulgarie. La clause qui dans le traité d'alliance de 1912 entre la Bulgarie et la Serbie, prévoit un secours militaire de 200.000 soldats bulgares, au cas où l'Autriche attaquerait la Serbie, a été introduite à dessein, sur le désir de la Russie. Au sujet de cette clause, le gouvernement français a déclaré qu'il ne se considérerait pas comme engagé à soutenir la Russie, au cas où un conflit avec l'Autriche serait provoqué. La Russie a caché à la France ses intentions jusqu'à la veille de la guerre européenne. Pozzi donne là-dessus des preuves détaillées. Par contre, la Serbie a été régulièrement tenue au courant des préparatifs militaires secrets et même de la mobilisation secrète de l'armée russe, mobilisation que le gouvernement français ignorait encore. Ceci ressort, entre autre, de trois télégrammes adressés à Pachitch par Spalaïkovitch, ministre plénipotentiaire de Serbie à Petersbourg; H. Pozzi en communique dans son livre le texte jusqu'ici inédit. Mr. Pozzi conclut de ces faits que la conduite de la Russie envers la France a été hypocrite et déloyale et que cette guerre, désirée par les nationalistes russes et serbes, a été imposée à la France. Pozzi retrace à ce propos le rôle joué à Belgrade par Hartivig qui y faisait triompher la politique russe antiautrichienne à l'insu et contre la Bulgarie.

Après la déclaration de la guerre européenne, les efforts de l'Entente pour attirer la Bulgarie de son côté ont été vains, parce que la diplomatie russe encourageait secrètement le gouvernement russe à ne pas faire les concessions territoriales en Macédoine demandées par la Bulgarie en compensation de sa participation dans la guerre. A plusieurs reprises, Pachitch, soutenu d'ailleurs par le prince héritier serbe, refusa de céder la moindre parcelle de territoire à la Bulgarie. Bien plus encore, la Serbie proposa, pour prévenir tout danger du côté bulgare, d'attaquer la Bulgarie et de l'écraser. Le gouvernement serbe était conseillé et encouragé dans cette voie par un groupe de politiciens et de journalistes influents établis à Paris et qui étaient à son service depuis juin 1913. H. Pozzi donne des précisions qui prouvent la vénalité d'une partie de la presse française au cours de la guerre.

La serbophilie de la diplomatie russe s'était déjà manifestée au cours de la guerre balkanique au moment où des conflits naissaient entre les alliés. Le gouvernement russe, derrière les coulisses, prenait le parti de Belgrade contre Sofia. C'est aux services rendus par la diplomatie russe qu'est due la conclusion de l'alliance serbo-roumaine de 1913 qui assura la victoire de la Serbie sur la Bulgarie. Afin de réaliser ses plans contre l'Autriche avec la participation de la Serbie, la Russie a donné à celle-ci la Macédoine, c. à d. a sacrifié la Macédoine. Afin de s'attacher la Roumanie dans la guerre contre l'Autriche, le gouvernement russe a donné son consentement à ce qu'elle attaquât la Bulgarie. L'accord russo-roumain contre l'Autriche a été conclu par l'entremise de la Serbie déjà en janvier 1913 et a été définitivement confirmé dans la seconde moitié de juin 1914; Pozzi donne à ce sujet des détails intéressants. La Roumanie différa pendant longtemps de remplir ses engagements, c. à d. d'entrer en guerre contre l'Autriche, sous prétexte du „danger bulgare".

Dans la seconde partie de son livre, Mr Pozzi retrace les pourparlers de paix à Paris et montre les étranges procédés employés par les vainqueurs pour imposer leurs conditions de paix. Les manœuvres des délégués serbes et roumains, se procurant par tous les moyens la possibilité d'arriver à leur but sont particulièrement intéressantes. H. Pozzi s'arrête en détail sur l'inexécution des engagements assumés par les Serbes en vertu de l'accord de Corfou conclu entre eux et les Croates. Il parle également de la réaction des vaincus en face des traités de paix qui leur ont été imposés; il expose les arguments du révisionisme et se prononce en faveur de la lutte menée par les minorités pour la revendication de leurs droits. Pozzi soutient surtout les Croates dans leurs efforts pour s'affranchir des Serbes.

Ioachim Heinrich Schultze, Die neugriechische Kolonisation Ostmakedoniens. Ihre geographischen Erfolge und Fehlschläge (Publié dans le «Geographische Anzeiger» 1934, № 20 et 21). — Compte rendu de D. Iaranov.

I. H. Schultze communique dans cet ouvrage quelques-uns des résultats de ses deux voyages en Macédoine sous domination grecque, entrepris dans le but d'étudier l'établissement dans cette contrée des réfugiés grecs de l'Asie mineure, du Caucase et de la Russie du Sud. Il s'est principalement intéressé à la colonisation dans la Macédoine Orientale, où, après la guerre, il y a eu des terres inoccupées et cultivables surtout après l'assèchement des endroits submergés. La colonisation s'est faite en 1924 et 1925.

Les villages nouvellement créés ne se trouvent pas tous dans les endroits présentant les meilleurs conditions. L'établissement des colons s'y est fait par grands groupes. Au contraire, dans les villes, les émigrants sont arrivés individuellement ou avec leur famille seulement et se sont installés là où cela leur convenait. Il y a eu, par suite, une perpétuelle émigration et immigration des villes, de sorte que leur population forme un élément instable. Il ne peut être ici question de colonisation d'après un plan établi. Mr Schultze constate de grandes différences entre les zones de colonisation et indique les succès et les échecs. Les échecs sont dûs à ce que les endroits au-dessus de 500 mètres ont attiré fort peu de colons et, d'autre part, à ce qu'on n'a pas retenu dans les villages les réfugiés: deux tiers à peine sont restés là où ils avaient été primitivement établis, le reste est allé à la ville.

L'étude de Mr Schultze est intéressante parce qu'elle donne une idée de la manière dont s'est accompli l'établissement des réfugiés grecs, ceux-ci ayant modifié sous certains rapports l'aspect des terres basses en Macénoine sous domination grecque.

Mr Schultze termine en faisant un parallèle entre la colonisation grecque et les colonisations turque, bulgare, sibérienne et italienne.

A. Bélitch, Le dialecte de Galitchnik (en serbe). 1935, 351 p.p. (Publié dans le № VII du «Recueil dialectologique serbe». Edition de l'Académie Serbe des Sciences). — Compte rendu de L. Milétitch.

Le prof. L. Milétitch fait la critique du nouvel ouvrage du prof. serbe A. Bélitch sur le dialecte macédonien de la région de Débère, tel qu'il est parlé dans le village de Galitchnik. A propos de cet ouvrage, Mr Milétitch donne la caractéristique de son auteur, connu par son chauvinisme, dans l'article publié dans le présent numéro „Le professeur Bélitch continue à falsifier la vérité scientifique". Dans ce nouveau livre, Mr Bélitch reproduit à peu près exactement des textes du parler populaire de Galitchnik, cependant ses explications et commentaires théoriques n'ont rien de commun avec la science; leur seul but est de soutenir l'hypothèse de M-r Bélitch à savoir que les Bulgares de Macédoine sont d'origine serbe et que la langue qu'ils parlent est un dialecte serbe, appelé par lui „le starochtokavski". Ce dialecte étant au point de vue de sa structure phonétique, morphologique et syntactique évidemment de caractère bulgare (vestiges de nasales, remplacement de ъ par *o*, ь par *e*, *tj*, *dj* par *cht*, *jd* etc.), fait depuis longtemps établi par la science, tout l'effort de Bélitch s'est borné à nier la parenté du parler de Galitchnik avec la langue bulgare, comme il le fait d'ailleurs pour tous les dialectes slaves de la Macédoine. Dans ce but, il fausse toutes les théories de la linguistique, ce qui ne convainc aucun des spécialistes compétents, et ne fait que l'exposer à leurs yeux. Cependant, Mr. Milétitch a jugé opportun d'entreprendre l'examen critique des interprétations de Bélitch afin de justifier la caractéristique qu'il donne de ce professeur serbe à propos de son dernier ouvrage.

Dans le désir de faire admettre son hypothèse du caractère serbe des parlers macédoniens, Bélitch va si loin qu'il ne reconnait pas que la langue de Cyrille et Méthode a été le vieux bulgare, dont le prolongement est la langue bulgare dans tout son ensemble, inclusivement les parlers macédoniens. Cette affirmation avait besoin d'être appuyée sur une nouvelle invention. notamment, que Serbes et Bulgares ont parlé la même langue avant leur établissement dans la péninsule balkanique et que, depuis lors seulement, celle-ci aurait évolué distinctement pour chacun des deux peuples, de sorte que l'évolution du dialecte macédonien dans la Péninsule n'aurait, selon Bélitch, rien de commune avec celle de la langue bulgare. Cependant, le fait que la phonétique des parlers macédoniens est bulgare, que leur morphologie, avec sa déclinaison analytique, avec l'article post-positif (dans quelques parlers l'article a même trois formes), se distingue par les mêmes particularités que celle du bulgare, que la syntaxe est bulgare et qu'enfin leur accent n'a rien de commun avec l'accent serbe, tout cela trouble Bélitch, sans cependant parvenir à le démonter. Il continue à nier le lien génétique de ces parlers avec la langue bulgare et, faute d'arguments, se sert de phrases de ce genre: „Je ne puis admettre cela", „je crois que..." etc. ce dont le blâme sévèrement Milétitch. Selon Bélitch, l'article dans les parlers macédoniens n'a pas la signification habituelle de l'article, il est seulement une espèce de „déterminisme général;" la disparition des cas et leur remplacement par un cas général accompagné de prépositions se seraient produits eux-aussi indépendamment du processus qui a disloqué l'ancienne déclinaison dans la langue bulgare, et ainsi de suite. Ne pouvant trouver de fondement à ses inventions, Bélitch recourt enfin au lexique, et affirme que la richesse lexicologique du vieux slave s'est mieux conservée dans le serbo-croate que dans le bulgare. Cette affirmation Bélitch l'appuye sur des arguments sans aucune valeur avancés par le professeur russe Koulbakine dans le discours prononcé à l'occasion de son élection à l'Académie de Belgrade. (Ce discours a été publié dans une brochure spéciale). Dans une de ses études critiques, M-r Milétitch démontre que cette opinion du prof. Koulbakine ne repose sur aucun fondement, qu'au contraire le lexique vieux slave continue a être le mieux conservé dans les dialectes bulgares qui représentent un développement organique de la langue de Cyrille et Méthode. Ceci est également confirmé par les fréquentes communications de nouveaux matériaux lexicologiques des parlers bulgares actuels, de sorte que, sous ce rapport aussi, M-r Bélitch se distingue par une partialité incompatible avec les devoirs d'un savant. M-r Milétitch en donne des preuves irréfutables dans sa critique.

Cyrille Mladénov, La région de Méglène en Macédoine. Aperçu historico-ethnographique et coup d'œil sur les luttes nationales. Sofia. 1936, p. 56. — Compte rendu de L. Milétitch.

La région de Méglène est une vallée entourée de montagnes, située au nord de la ville de Vodène et peuplée dans sa majorité de Bulgares chrétiens (11,875) et de Bulgares mahométans (21,882). Le reste de la population est formée de Valaques chrétiens (9,370), de Valaques mahométans (3,600) et de Turcs (2,048). M-r Mladénov, originaire du village de Leskovo, dans la région de Méglène, s'est appliqué à recueillir des données ethnographiques de la bouche de ses compatriotes qui après les guerres ont émigré pour la plupart et sont maintenant dispersés dans différentes régions de la Bulgarie. Pour son étude sur le passé des Bulgares de Méglène, M-r Mladénov s'est servi des différents ouvrages ayant trait à ce sujet, entre autres, de ceux de G. Weigand „Vlacho-Meglen." (1892) et „Die Aromunen" (1804). Les Valaques de la région de Méglène ont émigré dans la Dobroudja, maintenant sous domination roumaine, où ils ont été établis dans quelques villages. Des anciens habitants de la région de Méglène, 9425 Bulgares et 6472 Valaques seulement sont restés. Les émigrants ont été remplacés par des réfugiés grecs. Dans son chapitre sur la langue, M-r Mladénov dit qu'il la considère comme appartenant au „dialecte du Vardar Inférieur." M-r Mladenov donne quelques exemples de réduction des voyelles et de la forme de l'article. En ce qui concerne les mœurs populaires, il fait ressortir la curieuse coutume „Roussalï", qui s'est conservée également dans quelques autres endroits de la Macédoine du Sud-Ouest. Une autre coutume consiste en ce que quelques jeunes filles se font tatouer sur le front une petite croix bleue destinée à les défendre contre tout outrage des Turcs. Il est à remarquer que les habitants de la Méglène ont gardé la coutume „Sloujba" (service religieux): chaque village a son patron et la fête de ce saint est célébrée en grande pompe. En outre, chaque famille a un saint spécial „le saint de la famille" à la fête onomastique duquel le chef de la famille célèbre un „service".

Ce „service“ est transmis de génération en génération. (Au sujet de cette coutume que existe en d'autres endroits encore de la Macédoine, M-r Milétitch a écrit des articles dans la Revue Macédonienne. A. VI № 3, et A. VII, № 1). M-r Mladénov précise que cette coutume a été adoptée aussi par les anciens habitants valaques de la Méglène, mais non pas par les nouveaux venus du Pinde, de la Thessalie et de l'Epire. Mr. Mladénov nous donne des renseignements sur la question de l'Eglise et de l'Ecole dans la région de Méglène, sur les luttes menées par la population contre la propagande impitoyable des Grecs et sa participation dans l'organisation révolutionnaire pour la libération du joug turc.

Les reproductions photographiques qui illustrent cette étude représentent: des jeunes filles de la région de Méglène dans leur costume national, une noce valaque dans le village de Goléma Livada, la cèlébration de la fête de S-t Cyrile et S-t Méthode, et deux voïvodes de l'endroit.

Voïslav S. Radovanovitch, Le costume national à Mariovo. (En serbe) Skopié (Fascicule spécial du „Glasnik Skopskoï néoutchoi drouchtva. № XIV et XV). — Compte rendu de D. Iaranov.

Voïslav Radovanovitch, dont la spécialité est la géographie, donne d'abord une description géographique de la région de Mariovo, peuplée de Bulgares macédoniens que, selon les directives de la politique serbe de dénationalisation, il nomme des Serbes. L'auteur du compte rendu le lui reproche. Par suite de l'altitude de la région, le climat est assez rigoureux; c'est pourquoi le costume populaire des femmes et des hommes, en été comme hiver, est de laine et très lourd. La population tient par tradition à ce costume et n'admet aucune modification. Mr. Radovanovitch a étudié ce costume dans ses détails comme personne ne l'avait fait avant lui, et il a, en outre, annexé quarante jolies reproductions photographiques. Aussi l'auteur du compte rendu considère -t-il cette étude comme extrêmement intéressante au point de vue ethnographique. Cependant, Mr. Radovanovitch ne compare pas le costume en question avec ceux des contrées plus ou moins éloignées et, par suite, fait l'erreur d'admettre comme originaux tous les détails du costume. L'auteur du compte rendu est au contraire d'avis que ce costume a subi en partie l'influence du costume des montagnards valaques, les „Karakatchanï“, qui depuis très longtemps estivent avec leurs troupeaux dans cette région montagneuse.

L'auteur du compte rendu fait remarquer que Mr. Radovanovitch, en citant les désignations locales des différentes parties du costume national, désignations qui sont bulgares, réfute lui-même son affirmation sur l'origine serbe de la population de Mariovo.

Cyrille Mirtchev, Le parler de Névrokope. Sofia, 1936. 134 p. (Fascicule spécial de „l'Annuaire de l'Université de Sofia“ Faculté d'Histoire et de Littérature. № XXXII № 1). — Compte rendu de L. Milétitch.

Le parler de Névrokope appartient aux parlers des Rhodopes occidentales qui sont très importants pour la dialectologie bulgare, à cause de leur situation géographique, au nord de la région vieux bulgare de Cyrille et Méthode et, d'autre part, à cause des archaïsmes qu'ils ont conservés. Le parler de Névrokope se rapproche le plus du parler de la „Ropka“ (Voir l'ouvrage de L. Milétitch „Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache“ p. 26 à 71). Mr. Mirtchev indique dans ce parler les particularités les plus importantes du parler de Névrokope qu'il étudie depuis longtemps. L'auteur du compte rendu s'arrête sur les questions les plus importantes traitées par Mr. Mirtchev et fait ressortir les phénomènes analogues dans les autres parlers bulgares—vestiges de prononciation palatale de la nasale vieux bulgare А comme 'ъ; *o* labialisé se transformant en *уо*; finesses dans la réduction des voyelles non accentuées; palatalisme de la consonnance, par quoi s'explique la transition de t' en к' par ex. dans les formes *к'ах*, к'аше, *к'ат*, etc. (au lieu du vieux bulgare хътѣахъ, хътѣаше, хътАть); le second accent dans le parler de Névrokope, qui Mr. Mirtchev considère comme un phénomène rythmique, opinion qui l'auteur du compte rendu ne partage pas; les vestiges des *сь*, *си*, *се* dans les formes сузй, суй, сая; la terminaison *ме* de la première personne du pluriel dans les verbes; les formes de l'aoriste dans le verbe vieux bulgare хътѣти: хт'а, нехт'á et les formes qui en sont dérivées *к'а, к'е*; la forme донел au lieu de донесълъ etc. Les interprétations de Mr. Mirtchev au sujet de certains archaïsmes et emprunts étrangers dans le lexique du parler de Névrokope sont fort intéressantes. Mr. Mirtchev annexe un vocabulaire des mots locaux plus originaux, ainsi que quelques textes modèles de ce parler.

Bohuslav Havránek, Romanský typ perfekta „factum habeo' a, casus sum' v makedonských dialektech“ (en langue tchèque) Brno, 1936, p. 154. — Compte rendu de L. Milétitch.

Dans l'ouvrage du prof. Havránek est traitée la question de l'origine de la construction имам + le participe de forme passive avec le genre neutre et le nombre singulier, par ex.: имам видено (j'ai vu) et la construction: participe de forme passive + le verbe être, par ex. паднат съм (je suis tombé), constructions qui s'emploient dans les parlers macédoniens du sud-ouest et rarement dans d'autres parlers bulgares. M-r Havránek les compare à des constructions analogues dans d'autres langues slaves et arrive à la conclusion que dans les parlers macédoniens les deux types syntactiques en question ont dû se développer sous l'influence romane, tandis que les constructions analogues dans le tchèque, comme par ex „mám zatopeno“ et „měl nohu zlamanou“ (il avait la jambe cassée) ont pu se développer sous l'influence germanique. L'auteur du compte rendu, qui s'est lui aussi occupé de cette question, et qui, il n'y a pas longtemps, a donné dans une étude son opinion à ce sujet, notamment que le développement en question se serait produit dans la langue bulgare indépendamment, sur le modèle des types du vieux bulgare qui, par analogie, se sont multipliés dans une partie des parlers macédoniens. C'est pourquoi Milétitch n'admet pas l'hypothèse de Havrának, de même qu'il n'admet pas celle du prof. Małecki sur la même question. Ce dernier suppose une influence de l'albanais, comme représentant d'un substratum plus ancien — la langue thraco-illyrienne. (Voir la Revue Macédonienne A. X. № 1 et № 2, p. 195).

Luigi Salvini, La letteratura bulgara della liberazione alla prima guerra balcanica (1876—1912), Roma 1934, 203 p. p. (Edition de l'„Istituto per l'Europa Orientale"). — Compte rendu de K. S.

L'auteur de cet article, après avoir mentionné les ouvrages publiés ces dernières années sur la Bulgarie et la littérature bulgare par des écrivains italiens en vue, loue tout particulièrement le livre de Luigi Salvini. Ce jeune écrivain, qui a été à l'école de l'excellent connaisseur de la Bulgarie et de la langue bulgare, le prof. Damiani, a réussi à se former une conception originale sur l'évolution de la littérature bulgare depuis la libération de la Bulgarie jusqu'à la guerre balkanique. Salvini possède la langue bulgare, il a pu étudier à fond les auteurs bulgares, et, d'autre part, se rendre compte de la vie culturelle de la Bulgarie et par suite se créer une opinion personnelle sur le caractère national de la littérature bulgare et aussi sur les influences occidentales qui se reflètent dans les œuvres de quelques-uns des jeunes écrivains. L'auteur du compte rendu cite certains passages des caractéristiques de Salvini sur des écrivains plus anciens, tels que I. Vasov, P. Slaveïkov, Aleko Konstantinov, St. Mihaïlovsky, P. Javorov, P. Todorov. Ces caractéristiques prouvent que le jeune critique italien connait parfaitement le mouvement des idées à partir de l'époque de la Renaissance, qu'il a saisi l'esprit démocratique du peuple bulgare et ses aspirations à l'affranchissement spirituel et politique. L'auteur du compte rendu, faisant ressortir l'originalité et la justesse des appréciations de Salvini sur la littérature bulgare, recommande tout particulièrement cet ouvrage aux lecteurs bulgares.

Pavel Chatev, Les minorités nationales et l'autodétermination des peuples. La tragédie des Balkans. Sofia, 1936, 94 p. p. — Compte rendu de L. Milétitch,

La question des minorités, quoique fréquemment traitée en Bulgarie, n'est pourtant pas suffisamment connue dans son ensemble et telle qu'elle se pose aujourd'hui, c. a d. comme un des importants problèmes politiques de la solution desquels dépend la pacification de l'Europe. C'est pourquoi l'auteur du compte rendu approuve l'ouvrage ci-dessus cité qui jette plus de lumière sur la question des minorités et les difficultés de sa résolution.

P. Chatev étudie cette question depuis sa naissance jusqu'à la fin de la guerre balkanique, quand la question des minorités a été introduite dans les traités de paix par des clauses spéciales qui, en apparence, garantissaient les droits culturels des minorités. Chatev s'arrête plus spécialement sur les débats à la Conférence de la Paix au sujet des minorités bulgares placées sous la dommination de la Grèce et de la Yougoslavie. Le refus catégorique de M-r Pachitch, représentant de la Yougoslavie, de reconnaite les Bulgares macédoniens comme une nationalité distincte des Serbes et, par conséquent, ayant droit à une protection spéciale en tant que minorité, a entrainé la non-exécution des clauses des traités par les Grecs aussi, de sorte que jusqu'aujourd'hui ces clauses sont restées lettre morte. P. Chatev dit avec raison qu'il faut en tenir responsable non seulement la procédure du contrôle de la S. d. N. sur l'exécution des clauses pour la protection des minorités mais surtout le fait qu'aucunes sanctions efficaces ne sont prévues dans les traités pour le cas où quelque gouvernement ne remplirait pas les engagements assumés. L'auteur du compte rendu rappelle à ce sujet le livre du bulgare Thomas Petrov „Les Minorités Nationales en Europe Centrale et Orientale" (Paris, 1935). Pour donner un exemple de l'indifférence de l'opinion publique en face de la politique yougoslave qui consiste à nier l'existence de Bulgares macédoniens, M-r Chatev cite le discours du ministre de la guerre de Grande-Bretagne, prononcé en 1932 à la Chambre des Lords, au cours des débats sur la question des minorités. Dans sa conclusion, le ministre anglais admet que la question trouvera peut-être une solution par la dénationalisation graduelle de la minorité bulgare en Macédoine. M-r Chatev traite aussi la question de la revision des traités soulevée par les peuples vaincus et s'arrête sur les moyens qui permettraient de résoudre la question des minorités selon le principe d'égalité des droits et d'autodétermination des peuples.

Roger Vercel, Léna, roman. Paris (Edit. Albin Michel) 1936. 253 p.p. — Compte rendu de V. Ionova.

Comme on le sait, R. Vercel a reçu en 1934 le prix Goncourt pour son très beau livre „Capitaine Conan", une des œuvres les plus puissamment originales inspirées par la grande guerre. Dans „Capitaine Conan" une grande partie de l'action se passait à Sofia où l'auteur a rempli, durant l'armistice les fonctions de commissaire — rapporteur au Conseil de Guerre, mais où il semble avoir eu peu de rapports avec la population. Du moins, il n'en parle guère, se borne à dire des soldats bulgares que ce sont de „sacrés courageux types" et de leurs officiers qu'ils ont „du cran". C'est en somme le plus bel éloge qu'un combattant puisse faire de son adversaire.

Le nouveau roman de Vercel ce déroule tont entier dans les montagnes de la Macédoine (avec seulement le dénouement à Sofia) et le personnage principal, le lieutenant français de Queslain, fait prisonnier, se trouve forcément isolé au milieu de Bulgares, officiers et soldats de l'armée régulière et plus tard volontaires macédoniens chargés de convoyer les blessés vers l'arrière. C'est au cours de cette pénible marche, sur d'étroites routes cahoteuses creusées au flanc des rocs, et ensuite dans la gare miraculeusement épargnée d'une petite ville anéantie par le bombardement d'une escadrille d'avions français, c'est dans ces circonstances extraordinaires où mentalités et caractères sont violemment mis en lumière, que de Queslain observe, tâche de comprendre ces hommes „dont l'avenir est écrasé par le passé". Ainsi en parle Léna, jeune fille macédonienne, médecin de l'armée bulgare.

De Queslain découvre avec surprise chez ces hommes rudes, chez ces Bulgares décrits dans la presse française, à ce moment-là, comme des barbares sanguinaires, les mêmes qualités que chez les meilleurs fils de la douce terre de France. Une admirable patience dans l'adversité et dans la douleur, une grande pitié pour les souffrants, un respect religieux devant la mort: „Vous savez quels égards, quelles délicatesses, les paysans bulgares ont pour leurs défunts. Ces gens-là savent faire le silence autour d'une agonie" (p. 205).

Après avoir vécu ces journées dramatiques, le lieutenant de Queslain se sent partout étranger, incapable de s'adapter aux conditions ordinaires, rongé, d'ailleurs, par un sentiment qui est moins du remords que le regret lancinant de n'avoir pas connu — peut-être par sa faute — l'amour de cette fille secrète et passionnée. Aussi acceptera -t-il comme une issue inespérée le duel provoqué par l'officier serbe qui l'a vu assaillir Léna à Mekrib. Ce duel met fin à sa vie.

Nous devons être reconnaissants à Roger Vercel de s'étre efforcé de pénétrer l'âme bulgare, d'avoir tâché de comprendre les motifs qui ont poussé ce peuple dans la sanglante mêlée, et d'en avoir parlé à ses lecteurs au cours d'un récit de guerre et d'amour. Certaines phrases restent pour nous significatives:

„Je ne faisais alors aucune différence entre un révolutionaire macédonien et un quelconque bandit de grand chemin. Aujourd'hui je juge peut-être autrement...“

A, den Doolaard, Orient-Express, roman 1935, 358 p. (Querriodo Verlag. N. V. Amsterdam. Traduction allemande de l'original hollandais). — Compte rendu de V. Ionova.

L'auteur nous prévient dans sa préface qu'il n'a pas voulu écrire un récit historique, mais évoquer l'histoire tragique, héroïque et parfois sombre d'une grande idée — la libération d'un peuple — sa naissance, son épanouissement et son déclin. Cependant, cette idée ayant créé, à elle seule, une des périodes les plus houleuses, les plus saturées d'événements dramatiques de la vie du peuple macédonien, période qui commence en 1903 et qu peut-être n'est pas encore achevée, c'est l'histoire même de ce peuple que A. den Doolaard évoque dans ce roman où fiction et réalité se mêlent étroitement.

Le livre qui suit la vie d'une famille macédonienne au cours d'une vingtaine d'années, débute par une vaste fresque des champs en plein été, dans un coin de la Macédoine (village de Radovo, région de Gostivar), semblable à tant d'autres en ce fameux mois de juillet 1909, à la veille de la grande insurrection de la Saint-Elie.

Le roman se termine sur la mort tragique du dernier rejeton de la famille du voïvode Drangov, la petite Mila, née le jour même du soulèvement général et qui aura eu une vie si riche en péripéties dramatiques, si frémissante de révolte et d'amour, que quand elle sera couchée en terre, toute jeune encore, dans son costume national aux couleurs éclatantes, elle n'aura plus rien à envier à ceux qui lentement, péniblement, continueront à creuser le sillon...

En effet, son destin et plus tard sa soif de sacrifice jettent Mila dans les circonstances les plus extraordinaires, la poussent de village en village, de pays en pays. Après la mort de son père, le voïvode, qui s'est empoisonné ainsi que toute sa bande pour ne pas tomber vivant aux mains des ennemis, Mila, âgée de quelques semaines, est emmenée par sa mère dans un autre village bulgare et quelques années plus tard à Leskovetz en vieille Serbie. Et puis c'est la guerre balkanique; la guerre interalliée; la grande guerre. La population serbe abandonne le pays; et Mila qui a perdu, dans d'atroces circonstances, sa sœur aînée et sa mère, est emportée par le flot des fuyards et de l'armée en déroute à travers l'Albanie jusqu'aux bords de la mer Méditerranée. A vingt ans, elle retourne comme institutrice dans un village de la Macédoine sous domination serbe; mais son cœur a gardé son farouche sentiment national et le jaloux, l'exaltant souvenir de son père, le voïvode Drangov. A l'endroit même où il expira, elle est initiée, reçue dans l'O.R.I.M. Enfin elle rencontre le chef de l'Organisation, Todor Alexandroff. A partir de ce moment la vie de Mila est liée indissolublement à celle du grand révolutionnaire jusqu'à sa mort, par delà même sa mort, car après le perfide assassinat, la jeune fille ne vivra plus que pour venger l'homme qui pour elle a été, plus que son unique amour, le chef dont la perte est irréparable.

La première partie du roman, l'insurrection de la Saint-Elie contient des scènes pathétiques, décrites par A. den Doolaard avec un art achevé d'évocateur. Tout y est: l'âme, l'atmosphère, la vérité des situations. Car certains épisodes ne sont que le récit de faits réels, connus, et certains tableaux qui sembleront aux lecteurs étrangers le fruit d'une imagination macabre ne sont que la transposition d'une scène vécue et rapportée par un des participants dans la sombre tragédie.

L'enfance de Mila, sa découverte du monde et de l'enchevêtrement des intérêts et des passions est dépeint par A. Doolaard avec les couleurs les plus fraîches, les procédés les plus délicats.

Mais les pages les plus belles et en même temps les plus émouvantes sont celles où A. den Doolaard décrit l'âme du paysan, sa longue patience coupée par de brèves mais terribles révoltes, son attachement à la famille et aux traditions, et, par-dessus tout, son amour de la terre. Kosta, l'oncle de Mila, est une des figures dominantes du roman. Il a été, comme ses frères, membre de l'Organisation, il a participé dans l'insurrection, il a souffert pour la cause, mais plus que celle-ci c'est sa terre qu'il chérit; et s'il s'est résigné à subir la nouvelle domination c'est pour ne pas être arraché au sol de ses aïeux. Quand après l'attentat contre l'Orient-Express il retrouve dans un compartiment, à moitié détruit, le corps sans vie de Mila, il l'emporte furtivement, lui fait un beau cercueil avec les planches dérobées au vagon, et puis l'enfuit dans son champ. „Et écrasant une motte de terre entre ses doigts rugueux, il remercia le Seigneur de lui avoir fait la grâce qu'elle pût enfin dormir tranquillement sur son sol".

Mais si A. den Doolaard a cherché à symboliser par la vie de son héroïne, née le jour de l'insurrection, grandie dans la lutte et enfin apaisée, la naissance, l'épanouissement et le déclin d'une idée, il nous convainc mal: les idées ne meurent qu'après avoir été réalisées. Il semble que A. den Doolaard met son espoir d'un apaisement dans les Balkans — apaisement désiré par tous les peuples de la Péninsule — dans ces paysans qu'il a décrits avec tant de tendresse. C'est à eux d'ailleurs qu'il dédie son livre „aux paysans slaves du sud — Bulgares, Serbes, Monténégriens et Croates — sous le toit hospitalier desquels j'ai dormi".

Erik Maria, R. v. Kühnelt—Leddihn. Uber dem Osten Nacht. (Sur l'Orient, la Nuit s'étend) roman. *Salzburg-Leipzig.* 1935. 369 p. p. — Compte rendu de V. Ionova.

L'Orient dont parle l'auteur ce sont quelques pays de l'Est de l'Europe plus particulièrement éprouvés par la grande guerre et ses suites — la Hongrie, l'Autriche, la Macédoine. L'action se déroule au cours des premières années qui suivirent la tourmente, alors que la Hongrie ayant subi non seulement la défaite, mais encore l'explosion communiste et l'invasion roumaine, mutilée par les traités, accablée par la crise économique, souffre mais reste dressée, frémissante, prête à la lutte pour la revendication de ses droits; alors que l'Autriche, ou plutôt Vienne, épuisée par la misère, ne pouvant fonder son propre salut que sur quelques événements extérieurs, devient, en attendant, le foyer où se réunissent tous les mécontents et les révoltés, les exilés politiques, les chefs de mouvements sociaux, les suspects et les espions; alors que sur la Macédoine . . . la nuit s'étend.

A travers ces pays, ou plutôt dans leur atmosphère, l'auteur nous mène à la suite de son héros principal, Albert Kloibner, jeune homme hongrois, mais dont la famille est d'ancienne origine allemande. C'est une âme tourmentée, assoiffée d'absolu, sans cesse à la recherche du sens de la vie et d'un idéal auquel elle pourrait s'immoler. Après de multiples péripéties, où il se trouve mêlé à la vie intense, héroïque, d'hommes d'action, Albert Kloibner sacrifie la sienne au bonheur d'une femme qu'il n'aime plus et avec laquelle il ira vivre dans la solitude glaciale des fiords de Finlande, apaisé par la pensée que c'est Dieu lui-même qui le pousse dans cette austère et humble voie d'abnégation et de charité.

En face d'Albert Kloibner qui soupire „Je puis mourir pour mon pays, mais non point vivre pour lui"; en face de Desider Valkó, l'étudiant hongrois qui, poussé par une misère atroce, se laisse tomber dans le communisme comme dans un abime; à côté de l'Irlandais Tom O'Flanagan, l'éternel révolté contre toute oppression et qui meurt en héros pour une cause étrangère, l'auteur a dressé la figure énergique, ardente et silencieuse de Krum Daneff, le révolutionnaire macédonien. Pour celui-ci, vie et mort doivent également servir à la cause et chaque heure de son existence, heure qui sera peut-être la dernière, a un prix infini, car elle est remplie d'une activité dévorante dont le but est l'affranchissement de ses frères. Les problèmes sociaux ne le touchent pas, encore moins les vicissitudes personnelles; les tableaux qu'évoque sans cesse sa mémoire dépassent en horreur tout ce que la misère matérielle peut étaler et lui-même est habitué aux privations. D'ailleurs il est si absorbé par le but unique qu'aucune puissance matérielle ou spirituelle ne l'en peut. détourner. Sa voie est tracée à jamais: elle mène au sacrifice et à la mort tragique.

Certains épisodes du livre en question nous remettent en mémoire un roman paru en 1932 „Die Anderen". L'auteur Tomislav Vitezović et Kühnelt-Leddihn sont sans doute une seule et même personne. Nous retrouvons dans l'un et l'autre livre un terrible martyrologe des macédoniens avec des faits, des noms précis, martyrologe qui pourrait s'effacer de la mémoire de ce peuple si enfin lui étaient donnés les droits qu'il ne cesse de réclamer.

Mihaïl K. Hadji, Dictionnaire serbocroate-bulgare. Plovdiv—Sofia, 1936; VIII+736+44 pp. (Edition de G. Danov.) — Compte rendu d'Iv. Lékov.

L'objet de ce compte rendu est le dictionnaire accompagné d'une grammaire serbocroate de l'auteur serbe, M. Hadji. Mr. Lékov juge que cet ouvrage n'est pas réussi par suite de quelques défauts importants qui le rendent impropre à remplir son but, aussi bien comme manuel pratique que comme ouvrage à l'usage des spécialistes. L'un des défauts capitaux est que le dictionnaire n'est pas différentiel ce qui aurait, entre autre, réduit considérablement son volume par suite du grand nombre de mots semblables par la forme et la signification dans les deux langues. Le dictionnaire n'a pas été composé selon les règles établies: l'accent si caracteristique dans la langue serbocroate n'a pas été exactement marqué. En outre, l'ouvrage ne répond pas à son titre „dictionnaire serbocroate": en fait, ce n'est qu'un dictionnaire de la langue littéraire serbe, dont se distingue sensiblement la langue littéraire croate, le croate étant basé sur un autre dialecte. Il existe un assez grand nombre de différences lexicologiques entre les deux langues, ce que Mr. Lékov démontre à l'aide d'exemples tirés du dictionnaire de Hadji.

L. Milétitch, Deux questions intéressantes de la phonétique bulgare. I. *za* et *sa* au lieu du verbe *chte* pour exprimer le futur. (Publié dans la Revue de l'Académie Bulgare des Sciences. A. 1936, № LIV, 139 à 112 p.p.) — Compte rendu de D.

L'auteur de l'article ci-dessus cité traite la question, restée jusqu' aujourd'hui mal éclaircie, de l'origine des particules *za* et *sa* employées dans les parlers bulgares au lieu de l'habituel verbe *chte* dans la forme narrative, exprimant le futur. Les particules en question représentent en réalité le verbe *chte*, modifié phonétiquement en *za* et *sa* par suite d'une assimilation phonétique et d'une contamination qui se sont produites dans la forme primitive complète de la construction exprimant le futur, par ex.: *az chte da ida.* M-r Milétitch démontre cela à l'aide d'exemples empruntés à divers parlers populaires, où existent, côte à côte, plusieurs phases de ce processus phonétique.

Ivo Horvat, Etude de la végétation dans les montagnes de la banovine du Vardar (Macédoine). (En langue croate) 1936. — Compte rendu de D. Iaranov.

L'étude ci-dessus citée est le résultat d'observations et de recherches personnelles faites sur les hauteurs des montagnes du Char, du Korab, de la Iakoupitza et du Kaïmaktchalan par M-r I. Horvat, privatdocent de botanique à l'Université de Zagreb. Le but de ces travaux est l'éclaircissement de certaines questions spéciales. Ils serviront, d'autre part, de base à une étude comparée phytogéographique des hautes montagnes balkaniques. Ce qui est caractéristique dans toutes ces montagnes, c'est la grande altitude de la ligne supérieure de la végétation: on trouve du chêne à 1200 mètres d'altitude, et le pin de montagne atteint dans la Iakopitza son point le plus élevé — 2510 mètres, ce qui ne se rencontre mulle part dans la péninsule balcanique. Non seulement dans le Rila et le Pirine, mais aussi dans les Alpes Dinariques, les points au-dessus de 2200 mètres appartiennent à la zone alpique déboisée. Selon l'auteur du compte rendu, les études non encore achevées de Horvat en Macédoine sous domination serbe sont un précieux apport à la phytogéographie de cette contrée.

L. Milétitch, Le dixième anniversaire de la «Revue Macédonienne».

A l'occasion des dix années de parution de la Revue Macédonienne qui s'achèvent avec le présent numéro, le rédacteur de cette revue, M-r le prof. L. Milétitch, rappelle que cette publication a fait paraître chaque année quatre numéros, à l'exception de la première année où six numéros ont paru, c. à. d. en tout 42 numéros, en tant qu'organe de l'Institut Scientifiqus Macédonien, et en conformité avec les buts précisés dans le Statut de l'Institut: contribuer à l'étude de la langue, de l'histoire, de l'ethnographie et de la vie économique en Macédoine, et publier des matériaux relatifs aux luttes pour la libération des Macédoniens.

La rédaction a veillé à ce que tout ce qui a éte publié dans la Revue porte le caractère de la plus parfaite objectivité scientifique. L'Institut Macédonien a été fondé en septembre 1923 et le premier numéro de son organe a paru en juillet 1924. Une des particularités de cette revue est que chaque numéro contient le résumé des articles en français.

A l'occasion de l'achèvement de ces dix années de parution, il a été annexé à ce numéro une Table de Matières des 42 numéros, et un index dans l'ordre alphabétique de tous les collaborateurs de la revue. La rédaction les remercie d'avoir prêté leur appui et exprime l'espoir qu'ils ne cesseront de le donner. La Revue continuera à paraître avec le même programme et sous la même forme.

Dans l'annexe sont énumérées, en outre, les autres publications de l'Institut, parues toutes sous la rédaction de L. Milétitch, notamment 14 monographies et une carte de la Macédoine; 11 livres de la série „Matériaux pour l'histoire du mouvement libérateur macédonien" et 16 livres de la série „Bibliothèque Macédonienne".

НАР. И
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СКОПЈЕ

Съдържание на излѣзлитѣ 42 книги — год. I–X на „Македонски прегледъ“ (1924–1936 г.)

Год. I, кн. 1.

(1924 г.)

стр.
Проф. В. Н. Златарски, Де се е намирала епископията на Св. Климентъ Охридски 1
Н. А. Мушмовъ, Кои сж най-старитѣ менети отъ Александра Велики 15
Проф. Д-ръ Гавр. Кацаровъ, Нови изследвания върху археологиата на Македония 21
Проф. А. Иширковъ, Струмишко. Стопански чъртици 26
Проф. М. Арнаудовъ, Къмъ легендата за Крали-Марко 38
Хр. Шалдевъ, Гр. Прилѣпъ за своитѣ училища 46
А. П. Стоиловъ, Насте Стояновъ 56
К. Стояновъ-Вълкановъ, Славянофилството на Луи Леже и Македония 62
Хр. П. Стояновъ, Изъ миналото на мънастира Св. Иванъ Предтеча въ Сърско 70
В. Пасковъ, Вжтрешната Македонска организация — начало и развой 74
Хр. Коцевъ, Страници изъ споменитѣ ми 87

Рецензии и научни вести.

André Mazon, Contes slaves de la Macedoine sudoccidentale Рец. отъ проф. Ст. Младеновъ 101
Панчо Михаиловъ, Български народни пѣсни отъ Македония — Рец. отъ проф. Ал. Балабановъ 123
Никола Джеровъ, Охридска пролѣть. Рец. отъ Драганъ Зографовъ 129
S. P. Phocas-Cosmetatos, La Macedoine, son passé et son présent. — Рец. отъ Г. Баждаровъ 135
Les articles de la Revue en résumés en français 140
Основаването на Македонския наученъ институтъ. Уставъ на Института. — Списъкъ на действителнитѣ членове-основатели на Македонския наученъ институтъ . . 156

Год. I, кн. 2.

(1924)

Проф. В. Н. Златарски, Къмъ историята на мънастиря Св. Наумъ въ Македония 1
Проф. Ж. Радевъ, Географска и етнографска Македония (Срѣдецътъ на Балканския полуостровъ) 15
Хр. Шалдевъ, Гр. Прилѣпъ за своитѣ училища 39
В. Думевъ, Изъ споменитѣ на две учителки въ Македония . . 52
А. П. Стоиловъ, Единъ документъ по църковната борба въ с. Доленъ (Неврокопско) 67
П. Чилевъ, Едно писмо на Константинъ Миладиновъ до архимандритъ Хрисантъ 71
Калчо Деляковъ, Български народни пѣсни отъ Костурско . 74
Проф. Л. Милетичъ, Въ полуразрушения Мелникъ. (Пжтни бележки отъ 1914 година) 85
Г. Вестителевъ, Градъ Воденъ 105
Хр. Коцевъ, Страници изъ споменитѣ ми 123

Рецензии и научни вести.

A. Vaillant, Les parlers de Nivica et de Turija (Macédoine occidentale) (вж. Revue des études slaves, т. IV, стр. 53—66, Paris 1924). — Рец. отъ проф. Л. Милетичъ 143
The Nations of To-day. A New History of the World. Edited by John Buchan. Bulgaria and Romania.— Рец. отъ проф. Ив. Георговъ 147
Fritz Goebel, Eine geologische Kartierung im mazedonisch-albanischen Grenzgebiet beiderseits des Ochrida-Sees. Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Math—Phys. Kl. 71. Band, 1919, стр. 257—276. — Рец. отъ К. Дрончиловъ 158
Статиитѣ въ резюме на френски езикъ 164

Год. I, кн. 3.

(1925)

Л. Милетичъ, Никодимъ Павловичъ Кондаковъ за Македония (По случай на осемдесетгодишнината му) 1

Проф. Йорд. Ивановъ, Аксиосъ — Велика — Вардаръ. Приносъ къмъ топонимията на Македония. 17

Л. Милетичъ, Къмъ фрескитѣ на манастиря св. Наумъ 29

Н. А. Мушмовъ, Монетитѣ на Филипъ II Македонски. 39

Проф. И. Д. Шишмановъ, Кузманъ Шапкаревъ и Маринъ Дриновъ 51

К. Стояновъ-Вълкановъ, Пѫтешественици по Балканския полуостровъ презъ време на френската революция 81

В. Думевъ, Изъ споменитѣ на две учителки въ Македония. . . 91

Езикови и народописни материяли, 1. Бугàри и гъркомàни. По говора на Ениджевардарско. — Записалъ Л. М. 2. Две приказки и една пѣсень по костурския говоръ. — Записалъ А. Кузовъ. 3. Народни пѣсни отъ Костурско. — Изъ сборника на К. Деляковъ 103

Рецензии и книжовни вести.

Prof. Gustav Weigand, Ethnographie von Makedonien. Leipzig, 1924. 104. — Рецензира Ст. Романски 111

Jord. Ivanov, Un parler bulgare archaïque (Revue des études slaves, II, 88—103 Paris, 1922). — Рец. Л. Милетичъ 119

A. Meillet et. A. Vaillant, Grammaire de la langue serbo-croate. Paris, 1924 — Рец. Л. Милетичъ 121

Јован Цвијић, Говори и чланци т. I, 264; II. 237; III, 174; IV, 130; Београд, 1321—1923. — Рец. Л. Милетичъ 123

Edmond Bouchié de Belle, La Macédoine et les Macédoniens. Ouvrage couronné par l'Akadémie française, Paris 1922, 8⁰ IV, 303 — Рец. С. Мариновъ. 142

Георги Трайчевъ, Македонска библиотека: № 1. Мариово, София, 1923 16⁰, 40 стр,: № 2. Дойранъ и неговото езеро, 1923, 16⁰, 52 стр,: № 3—5. Прѣспа, 1923, стр. — Рец. Ст. Романски. 149

Едно свидетелство отъ 17. вѣкъ за българитѣ въ Охридъ. — Съобщава Л. М. 150

Къмъ историята на книгата „Македония и Стара Сърбия“ (Makedonien und Altserbien) отъ Сп. Гопчиевичъ. — Съобщава Л. М.. 151

Следи отъ българи въ Тесалия. — Съобщава П. Чилевъ . . . 153

Съдържанието на книгата въ французко резюме . . . . . . 155—179

Год. I, кн. 4.
(1925)

Проф. П. Мутафчиевъ, Сръбското разширение въ Македония презъ срѣднитѣ вѣкове 1
Проф. А. Иширковъ, Географската връзка на Македония съ България 27
Проф. Йорд. Ивановъ, Българо-албанската етнична граница . 36
Ив. Снѣгаровъ, Нови данни за българщината въ Македония . 49
Д. Гаджановъ, Мохамедани православни и мохамедани сектанти въ Македония 59
Ив. Снѣгаровъ, Книжовни опити на охридско наречие съ грѣцко писмо 67
Народни пѣсни отъ Мариово. Записани отъ Кр. Биневъ. Съобщава проф. Гавр. И. Кацаровъ 85
Народни пѣсни отъ Костурско. Записалъ Калчо Деляковъ . . 93

Рецензии и книжовни вести.

А. М. Селищевъ, Очерки по македонской діалектологіи. Т. I. Казань, 1918, 8⁰, 284. — Рецензира Л. Милетичъ 95
Иванъ Снѣгаровъ, Историята на Охридската архиепископия отъ основаването й до завладяването на Балканския полуостровъ отъ турцитѣ. Томъ I. София, 1924, 348. — Рецен. К. Стояновъ-Вълкановъ 100
Проф. В. А. Погорѣловъ, Даниловиятъ Четиреезичникъ. София, гол. 8⁰, 48, 1925. — Рец. Л. Милетичъ 104
Владимиръ Сисъ, Кореспонденция на Д-ръ К. Иречекъ съ Маринъ Дриновъ. София, 1924. — Рец. А. П. Стоиловъ 108
Vladimir Sis, Nový Balkan. Praha, 1924, мал. 8⁰, 229. — Рец. Л. Милетичъ 115
Alexandre Belitch, La Macédoine. Paris-Barcelone, 1919, 8⁰, 278. — Рец. Ст. Романски 122
Naša Južna Srbija. „Нова Европа“, књига X, број 11. Zagreb, 1924. — Рец. проф. Ив. Георговъ 139
Arnold van Gennep, Traité comparatif des Nationalités. Tome I. Les Éléments exterieurs de la Nationalité Paris, 1922, 228. — Рецен. проф. М. Арнаудовъ 152
Slovanský Přehled. 1914—1924. K šedesátým narozeninám Adolfa Černého. Uspořádali A. Frinta a A. Tichý. Praha 1925, 8⁰, 405. — Рец. Ст. Романски 164
Съдържанието въ французско резюме . . . . 167—195

Год. I, кн. 5 и 6.

(1925)

Ив. Снѣгаровъ, Византийски свидетелства отъ XI—XIII в. за българския характеръ на Македония. 1
Н. А. Мушмовъ, Наколни жилища на Охридското езеро при гр. Струга 18
Ив. Снѣгаровъ, Жития на народни светии, писани на охридско наречие съ гръцко писмо. 23
Leon Lamouche, La Macédoine au temps des Turcs. 35
Леонъ Ламушъ, Македония презъ време на турското владичество. 47
Хр. Чанковъ, Едно неизвестно писмо на Р. Жинзифовъ. . . . 60
Проф. Ст. Романски, Македонскитѣ ромъни. 63
Проф. Д-ръ П. Никовъ, Австрийски консули въ Турция за българитѣ въ Македония. 97
В. Думевъ, Изъ споменитѣ на две учителки въ Македония. . . 127
Кр. Биневъ, Езикови и народописни материяли отъ Морихово. Съобщава проф. Г. И. Кацаровъ. 151
Народни пѣсни отъ Костурско, Отъ К. Деляковъ и В. Шановъ. 166

Рецензии и книжовни вести.

N. van Wijk, Zur Grenze zwischen dem Ost- und Westbulgarischen (Archiv für slavische Philologie, 39 Band. 3—4 Heft, 1925. s. 212—216). — Рецензия отъ Ст. Романски. 169
Д-р Василије Ђерић, Неколико питања о дијалектима у јужној Србији (печ. въ „Гласник Скопског ученог друштва“, Скопље, 1925, с. 1—33). — Отъ проф. Б. Цоневъ. 173
Rudolf Künzl-Jizerský, Ustup Bulharska do světové války (печ. въ „Slovanský Přehled“, 1925, č. 5—6, стр. 345—358). — Отъ Л. Миличъ 187
Hermann Wendel, Von Marburg bis Monastir (Вж. „Kreuz und quer dirch den slawischen Süden“, Frankfurt a. M. 1922, 1—126). — Отъ Л. Милетичъ. 190
E. N. Tsouderous, Le rélevement économique de la Grèce (La Grèce économique), Paris, 1920, стр. 230. — Отъ В. Алексиевъ. 200
Hermann Wendel, Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit. Frankfurt a. M. 1925, стр. 793. — Отъ Л Милетичъ. . . 203
Ernest Denis, Du Vardar à la Sotcha, Paris, 1923, стр. 349. — Отъ Ст. Романски 220
Jean-José Frappa, Makédonia. Souvenirs d'un officier de liaison en Orient. Paris, 1921, с. 283. — Отъ Л. М.. 223
Edouard Combe, La protection des minorités (печ. въ „Bibliothèque Universelle et Revue de Genève“, Octobre, 1925, стр. — 1772—1786). — Отъ Л. М.. 225
Jovan Cvijić, Balkanské otázky. Přeložil V. Hornik. V. Praze, 1924. — Отъ Л. М.. 228
Нова латинска писменость за македонскитѣ българи подъ Гърция. Abecedar. *Ἐν Ἀθήναις. Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου*, 1925, 8° 40. — Отъ Л. М.. 229
Чузди писатели за македонскитѣ българи въ XIX. вѣкъ. — Д-ръ Никола В. Миховъ, Населението въ Турция и България презъ XVIII и XIX в. София, Т. I. 1915, 433; т. II. 1924, 332. — Отъ Л. Милетичъ. 233
Шестдесетгодишнината на проф. Люборъ Нидерле. — Отъ Л. Милетичъ 257
† Професоръ Никола Милевъ. — Отъ А. Кулишевъ 258
† П. Чилевъ. — Отъ А. П. Стоиловъ 259
Съдържание на книгата въ резюме на френски

Год. II, кн. I.

(1926)

стр.

Проф. В. Н. Златарси, Западнатя българска държава до провъзгласяването на Самуила за царь 1

Проф. Ст. Романски, Ромънитѣ между Тимокъ и Морава . . 33

Н. А. Мушмовъ, Охридскитѣ монетарници 69

Ив. Алтъновъ, България и тракийскиятъ въпросъ предъ конференцията въ Лозана 77

Л. Милетичъ, Англия въ историята на македонския въпросъ . . 107

Рецензии и книжовни вести.

Er Eduard Beneš, Slovanství a Slované za vàlky a po vàlce (вж. Problemy slovanské pelitiky. IX (въ Slov. Přehled č. 3—4, 1926, стр. 169—208). (Д-ръ Едуардъ Бенешъ, Славянството и славянитѣ презъ и следъ войната).— Рецензия отъ Л. Милетичъ. . 119

Fouques Duparc, La protection des minorités de race, de langue et de religion. Étude de droit des gens. Preface de M. A. de Lapradele Parits 1922. Стр. 369. — Отъ проф. Ив. Георговъ. 132

S. Frangoudis, L'Hellenisme en lutte entre l'Orient et l'Occident. Appel aux nations libérales. Par — deputé d'Athènes et de Pirée. — Athènes, 1925, 8^0, 305 (Борбата на гърцизма срещу изтокъ и западъ. Позивъ къмъ свободолюбивитѣ народи. Отъ Г. С. Франгудисъ, депутатъ отъ Атина). — Отъ д-ръ Г. Стрѣзовъ 140

Ivan Vasov, Cuore bulgaro. Novelle selecte. Introduzione et traduzione dall'originale bulgaro di Enrico Damiani. Roma. (Scritori vol. X.). 1925, мал. 8^0. 121 — Отъ Л. М.. 149

Петъръ Завоевъ, Моитѣ стари съсѣди. Разкази (Гаразъ Ванко. — Ашикъ Али. — Мише Минането. — Хаджи Борония. — Чиста Нуша). София, 1924, 16^0 84. — Отъ Л. М.. 150

Охридъ въ снимки. Първа серия. София 1926. Издание на Охридското благотворит. братство „Св. Климентъ." — Отъ Л. М. . 152

Д. Илковъ, Атласъ Св. Св. Кирилъ и Методий. Издава Картографическия институтъ въ Виена, 1925, фол. 102 с. — Отъ Л. М. . 153

† Георги Палашевъ. — Отъ Л. М.. 154

Съдържание на книгата въ резюме на французки . . . . 155—166

Год. II, кн. 2.

(1926)

Проф. В. Н. Златарски, Западната българска държава до провъзгласяването на Самуила за царь 1
Л. Миletичъ, Струмишкитѣ манастирски черкви при с. Водоча и с. Велюса 35
Д-ръ Кр. Миятевъ, Църквата при с. Водоча 49
Л. Милетичъ, Животътъ и характерътъ на славянитѣ въ древностьта 58
Проф. Ив. Странски, Гжстотата на населението въ Македонската военно-инспекционна область презъ 1916 г. 76
Г. Ив. Бѣлевъ, До Солунъ, Битоля и Охридъ (1904 г.) 86
Л. Милетичъ, Женската носия въ Галичникъ (Дебърско) . . . 103
Л. Милетичъ, Свадбени обичаи въ Ениджевардарско 107
А. П. Стоиловъ, Пословици отъ гр. Охридъ 109
Ст. Романски, Образци отъ македонски говори въ едно сръбско издание 112

Рецензии и книжовни вести.

Скопље и Јужна Србија. Издање Професорског друштва. Београд 1925. IV, 224. — Рецензия отъ Ст. Романски 117
М. Ивковић, Акцентни системи српско-македонских говора (печ. въ „Јужнословенски филолог“, Београд, кн. II, стр. 254—271, и кн. IV, 1924 г., стр. 46—71). — Отъ проф. Б. Цоневъ . . 125
Émile Vandervelde, Les Balkans et la paix. Bruxelles. 1925, стр. 96. — Отъ проф. Ив. Георговъ 129
Іорд. Ивановъ, Произходъ на царь Самуиловия родъ (вж. „Сборникъ въ честь на проф. Василъ Н. Златарски“. София, 1925. Стр. 55—62). — Отъ Л. Милетичъ 135
D-r K. Regling. Lychnidos, eine neue Münzstätte in Illyrien (вж. Zeitschrift für Numismatik, XXXV, 4 1925, стр. 225 ff.). (Д-ръ К. Реглингъ, Лихинидосъ, една нова монетарница). — Отъ Н. М-въ. 140
Л. Милетичъ, По въпроса за произхода на името „Охридъ“ . . . 142
Съдържание на книгата въ резюме на французки . . . . . . 147—160

Къмъ статията „Струмишкитѣ манастирски черкви при с. Водоча и с. Велюса“ сж приложени 11 листа фототипични репродукции.

Год. II, кн. 3.

(1926)

Л. Милетичъ, Професоръ В. Ягичъ за Македония (по неиздадени негови писма) 1

Ив. Снѣгаровъ, Унищожението на Охридската патриаршия и влиянието на елинизма въ България 65

К. Стояновъ-Вълкановъ, Борбата на Самуила съ Византия . 111

Д-ръ К. Станишевъ, Седемь писма на Нако С. Станишевъ до Стефанъ Верковичъ 135

Рецензии и книжовни вести.

Gustav Weigand, Der Admirativ im Bulgarischen. (Balkan-Archiv. Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache. I Band. Leipzig 1925, 150—152). — Рецензия отъ Ст. Романски 143

Александъръ Х. Руссетъ, Карта на сегашная Болгарія, Ѳракия, Македонія и на прилѣжащитѣ земли, въ 4 листове. Рисувалъ, писалъ и литографиралъ. — Страсбургъ 1943. Съ пояснителни бележки отъ проф. А. Иширковъ. София 1924 (Географска библиотека № 4) — Рецензия отъ Ст. Романски 145

Silviu Dragomir, Vlahii şi Morlacii. Studiu din istoria romanismului balcanic. Cluj 1923. — Рецензия отъ Л. Милетичъ 147

Robert Lansing, The Peace Negotiations. A personal narrative. Boston and New York 1921. — Рецензия отъ Ив. Георговъ . . . 149

Боривој Ж. Милојевић, Јужна Македонија. Насеља српских земаља, уредио J. Цвијић. Књ. X. Београд 1921 (=Српски етнографски зборник, књ. XXI, изд. Српска краљевска академија), стр. 1—147. — Бојислав С. Радовановић, Тиквеш и Рајец. Антропогеографски испитавања. Насеља српских земаља, књ. 17. Београд 1924 (=Српски етногр. зборник, књ. XXIX), стр. 120—565. — Рецензия отъ Ст. Р. 156

Tadeusz St. Grabowski, Bulgarja po przewrocie (1923—1926). Печат. въ Przegląd Polityczny. T. IV, zeszyt 2-3, Warszawa, 61-69. — Рецензия отъ Л. М. 157

Сборникъ за народни умотворения и народописъ. Кн. XXXVI. Български, аромънски и албански фолклоръ, подъ редакцията на А. П. Стоиловъ. Издава Българската академия на наукитѣ. София 1926. — Рецензия отъ Ст. Р.. 153

Съдържание на книгата въ резюме на французки . . . . . 161—176

Год. II, кн. 4.

(1926)

Проф. Н. П. Благоевъ, Критически погледъ върху известията на Иоана Скилица за произхода на Царь Самуиловата държава . . . 1
Ив. Хаджовъ, Константинъ Миладиновъ и Г. С. Раковски . . . 65
Владимиръ Г. Кусевъ, Къмъ биографията на митрополитъ Методий И. Кусевичъ . . . 79
Петъръ Завоевъ, Споменъ изъ просвѣтното минало на гр. Щипъ . . . 104
Никола Д. Рачевъ, Народописни материяли отъ Гевгелийско . . . 107

Рецензии и книжовни вести.

A. Margulies, Historische Grundlagen der südslavischen Sprachgliederung. Archiv für slavische Philologie, 40 (1926), 197—222. — Рецензия отъ Ст. Romanски . . . 129
Владимиръ Тодоровъ-Хиндаловъ, Приносъ къмъ българската история. Видинското възстание презъ 1850 г. Новооткрити документи. (Изъ Годишника на Софийската нар. библиотека 1924—1925 г.). София 1926, гол. 8⁰, 64 стр. — Рец. отъ Ст. Романски . . . 134
Велчо Т. Велчевъ, Къмъ погромъ. Какъ се провалиха народнитѣ идеали. София, 1926, мал. 8⁰, 189. — Рец. отъ Л. Милетичъ . . . 138
Михаилъ Ив. Македонски, Материяли за историята на градъ Криворѣчна-Паланка. Спомени. София, 1925, 8⁰ с. 78. (Издава Криворѣчно-Паланешкото благотворително братство „Осогово" въ София). — Рец. отъ Л. Милетичъ . . . 143
Н. Константиновъ, Родна Тракия. Спомени, речи и статии въ 68 образа. София, 1925, 8⁰ 253. — Рец. отъ Л. М. . . . 146
P. Gabe, La question de la Dobroudja dans son essence. (A propos de l'expropriation des terres de la population locale faite par la législation roumaine). Sofia, 1925, мал. 8⁰, 96. — Рец. отъ Л. М. 147
(L. Miletitch), La Macédoine sous la domination serbe et les droits des minorités. (Edition du Comité nationale de l'union des organisations des émigrés macédoniens en Bulgarie). Sofia, 1926. Съобщава Л. М. . . . 148
Л. Милетичъ, Македонскиятъ въпросъ въ Конгреса на Унията за Обществото на народитѣ (Лондонъ — Аберсвейтъ 25. VI. — 4. VII. 1926). (Издание на Националния Комитетъ на Съюза на Македонската емиграция въ България). София, 31. Съобщава Л. М. . . . 149
La question macédonien et l'Union internationale des associations pour la Société des Nations (Edition du Comité National de l'Union des émigrés macédoniens en Bulgarie). Sofia, 1926, 64 — Л. М. . . 150
Изданията на македонскитѣ студентски дружества въ чужбина относно Македония. — Л. М. . . . 150
Съдържание на книгата въ резюме на французки . . . 153

Год. III, кн. 1.

(1927)

Проф. А Иширковъ, Македония, име и граници 1

Проф. Ст. Романски, Мними остатъци отъ краесловенъ еръ въ единъ български говоръ въ Македония 23

Проф. Ив. Снѣгаровъ, Приносъ къмъ просвѣтното дѣло въ Македония. Една автобиография на Кузманъ Шапкаровъ отъ 1864 година 33

Н. А. Мушмовъ, Два оловени печата на охридски архиепископи . 71

Д. Уста-Генчовъ, Св. Климентъ и Св. Седмочисленици въ домашната ни иконография 75

Народописни материяли отъ Гевгелийско. Свадбени обичаи. Съобщава Д. Рачевъ. 105

Рецензии и книжовни вести.

Mikołaj van Wijk, O stosunkach pokrewieństwa między językami południowo-słowiańskiemi. Prace filologiczne, t. XI, str. 93—113. Warszava, 1926. — Рец. отъ Ст. Романски 117

Γ. Ν. Χατζιδάκις, Περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων.— Ἐν Ἀθήναις, 1925, 39. — Рецензия отъ Д-ръ В. Бешевлиевъ. 123

Ив. Алтъновъ, Източниятъ въпросъ и нова Турция, съ особенъ огледъ къмъ интереситѣ на България. Съ две карти къмъ текста. София, 1926. 8^0, XV, 519. (Издание на Съюза на българскитѣ учени, писатели и художници). — Рецензия отъ проф. Г. П. Геновъ. 130

Prof. S. R. Steinmetz, Die Nationalitäten in Europa. Ergänzungshäft. II zur Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin. Berlin, 1927. 67. — Рец. отъ Ст. Романски 140

Коста П. Манојловић, Свадбени обичаји у Галичнику. Гласник Етнографског Музеја у Београду, књ. I, Београд, 1926, стр. 84—93. — Рецензия отъ Ст. Романски. 145

Hermann Wendel, Aus der Welt der Südslawen. Berlin, 1926, 282. — Рецензия отъ Л. Милетичъ. 148

Съдържание на книгата въ резюме на французки. . . . . 155—171

Год. III, кн. 2.

(1927)

Г. Вестителевъ, Острово и неговата околность. Единъ малко известенъ кѫтъ на Македония 1
Проф. Ив. Снѣгаровъ, Приносъ къмъ историята на просвѣтното дѣло въ Македония. Една автобиография на Кузманъ Шапкаревъ отъ 1864 година 25
К. Стояновъ-Вълкановъ, Последствия за Вселенската църква отъ покръщението на българитѣ и подчинението имъ подъ Византия 62
Никола Д. Рачевъ, Народописни материяли отъ Гевгелийско . 93
Петъръ Завоевъ, Лена Ванджорка (Битовъ разказъ) 110

Рецензии и книжовни вести.

Dr Leopold Schulze Jena, Makedonien. Landschafts und Kulturbilder. Von — Professor der Geographie an der Universität Marburg. Mit 86 Tafeln und 3 Karten. Verlag von Gustav Fischer in Jena 1927, голѣма 8⁰, 250, — Рецензия отъ Л. Милетичъ 121
N. Jorga, Formes byzantines et réaités balkaniques. Leçons faites à la Sorbonne. Bucarest-Paris, Champion, 1922., 190. — Рец. отъ П. Мутафчиевъ 138
Alfred Rappaport, Au pays des martyrs. Impressions et souvenirs d'un ancien Consul Général d'Autriche-Hongrie en Macédoine (1904—1909). Ouvrage accompagné de 54 illustrations documentaires. Paris, J. Cameer. 1927., 137, — Рец. отъ Ст. Романски. . 150
Д-ръ В. Сл. Киселковъ, Житието на св. Теодосия Търновски като исторически паметникъ. Напечатено отъ Фондъ за подпомагане бѣдни ученици при софийската духовна семинария. София, 1926., LII+32. — Рец. отъ Д-ръ П. Никовъ. . . . 162
D-r V. V. Ţilea, Acţiunea diplomatică a României (XI. 1919—III. 1920). Sibiu 1926, 250. — Рец. Д-ръ И. Пенаковъ 166

Год. III, кн. 3

(1927)

Проф. Н. П. Благоевъ, Поражение и пленяване на царь Романа 1
Н. Суринъ, Погърчването на българитѣ въ Лагодинско. Спомени отъ Македония 15
Петъръ Завоевъ, Градъ Щипъ. Минало и просвѣта до революционнитѣ борби 35
Проф. Г. П. Геновъ, Народностнитѣ малцинства 67
Никола Д. Рачевъ, Народописни материяли отъ Гевгелийско. Пазарски пѣсни 99

Рецензии и книжовни вести.

Охридско-преспанска лира. 100 народних женских песама из Охрида и Преспе. Скупио и уредио Ђ. Ј. Киселиновић, професоръ. Битолъ, 1826. — Рецензия отъ Л. Милетичъ 113
Prof. Valerij Pogorělov, O národnosti apoštolov slavianstva. (Печ. въ сп. „Bratislava", časopis učené společnosti Šafařikovy v Bratislavě. 1927). — Рец. отъ Л. Милетичъ 120
Проф. Ив. Снѣгаровъ, Българскиятъ първоучитель Св. Климентъ Охридски. Животъ и дейность. 1927. (Отд. отп. отъ Годишникъ на Соф. университетъ — богословски факултетъ т. IV). — Рец. отъ Л. Милетичъ 123
Const. C. Diculeşcu, Elementele vechi greceşti din iimba română. Dacoromania. Buletinul „Muzeului limbei rumăne". An. IV. Cluj 1927. — Рец. отъ Ст. Романски 130
L'Etablissement des réfugiés en Grèce. Avec 67 illustrations, une carte ethnographique de la Macédoine, Genève 1926. — Рец. отъ Г. Баждаровъ 133
Samuel Friedman, Le problème des minorités ethniques et sa solution par l'autonomie et la personnification. Par —, docteur en droit. Paris, 1927. — Рец. отъ Д-ръ Г. Стрѣзовъ 144
Н. Суринъ, Тиквешъ-Морихово. Спомени. София, 1927. — Рец. отъ Л. Милетичъ 147
П. А. Лавровъ, Сборникъ Верковича I. Народныя пѣсни македонскихъ болгаръ (изд. въ „Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словености Росс. Акад. наукъ, томъ XCV, № 5). Петроградъ, 1920. — Рец. отъ Л. М.. 149
A Handbook of Macedonia and surrounding territories. Compiled by the Geographical Section of the Naval Intelligence Division, Naval Staff, Admirality. London. Published by His Majestys stationeru office. (1915 г.) — Рец. отъ Л. М.. 150
Macedonia Handbook prepared under the Direction of the Historikal Section of the Foreign Office. — № 21. London. Published by H. M. Stationary Office, 1920. — Рец. отъ Л. М. 152
Съдържание на книгата въ резюме на французки . . . . . 157—172

Год. III, кн. 4.

(1927)

Д-ръ Ив. Сакъзовъ, Панаири въ срѣдновѣковна Македония . . 1

Проф. Н. П. Благоевъ, Царувалъ ли е Аронъ, братътъ на царь Самуила, и кога? 15

Тане Пѣевъ, Българска легия въ Гърция презъ 1877 год. (Извадки изъ моитѣ спомени) 27

Н. Суринъ, Градъ Кукушъ и кукушанитѣ. 45

Léon Lamouch, La question Macédoine. 59

Никола Рачевъ, Народни пѣсни отъ Гєвгелийско. 89

Рецензии и книжовни вести.

Петъръ Мутафчиевъ, Българи и ромъни въ историята на Дунавскитѣ земи. София, 1927, 248. — Рец. отъ Л. Милетичъ. . 103

P. Moutaftschiev, Dobrotič-Dobrotica et la Dobroudža (Revue des études slaves, t. VII. fasc. 1—2, 1927). — Рец. Ст. Романски. . . 111

Д-ръ Христо Стамболски, Автобиография, дневници и спомени. Томъ I (1852-1868), II (1868-1877). София, 1927, гол. 8^0, 442 и 699 стр. — Рец. Ст. Романски 114

E. Grivec, O národnosti slovanských apoštolův (печ. въ „Bratislava", 1927, č. 3-4). — Рец. Л. Милетичъ. 123

М. Г. Попруженко, Синодикъ царя Борила („Български Старини" т. VII). София, 1928, CLXXIX+96+IV таблици. — Рец. Д-ръ Б. Йоцовъ 126

Karel J. Vopička, Taje Balkanu. Sedm roků diplomatova života v bouřlivém centru Europy. Praha, 1928, стр. VI+307. — Рец. Д-ръ Б. Йоцовъ. 135

Paul Diels, Die Inschrift des Caren Samuel (Надписътъ на царь Самуила, печ. въ Archiv f. sl. Philologie, т. 42, 1927). — Ст. Р. . 144

Ив. Пандалеевъ Ормnetworks Ормaнджиевъ, Георги Кондоловъ и дейностьта му въ Странджанското възстание. (Съ 5 портрета). Бургасъ, 1927, 120. — Л. М. 146

Stanisław Słonski, W. Jagić o kwestji macedońskiej (въ „Prace filologiczne" т. XI. 1927). — Л. М.. 147

Хърватски отзивъ за мнението на В. Ягичъ за Македония (печ. въ „Nova Revija", год. VI, кн. 3-4, 1927 г.). — Л. М.. 247

Проф. Г. Вайгандъ за писмата на Ягича (въ „Balkan-Archiv", III, 1927). — Л. М. 148

† Константинъ Стояновъ-Вълкановъ. — Отъ Г. Баждаровъ. . 148

Съдържание на книгата въ резюме на французки . . . . . 149—166

Год. IV кн. 1.

(1928)

Д-ръ Владиславъ Алексиевъ, Приносъ къмъ византийско-българскитѣ правни отношения. Еклогата съ огледъ на завещанието 1
Д-ръ Павелъ Орѣшковъ, Жинзифовъ като журналистъ . . 31
Проф. Ив. Снѣгаровъ, Градъ Охридъ. Исторически очеркъ . 91
Ст. Романски, Две приказки отъ Солунско изъ неиздадената сбирка на Ст. Верковичъ 139

Рецензии и книжовни вести.

Jaroslav Bidlo, Dějiny slovanstva (История на славянството). — V Praze, 1927, гол. 8⁰ 292 стр. — Рецензия отъ Л. Милетичъ 149
D-r Jan Slavik, Ruská politika na Balkánĕ ve světle nových pramenů (Д-ръ Янъ Славикъ, Руската политика на Балкана въ свѣтлината на нови източници). Вж. Slovanský Přehled, roč. XIX, Praha, 1927. — Рецензия отъ Д-ръ Б. Йоцовъ. 157
Пакъ за македонскитѣ ромъни. — Отъ Ст. Романски. 167
Къмъ въпроса за т. н. „адмиративъ“ въ българския езикъ. — Отъ Д-ръ В. Бешевлиевъ. 174
Съдържание на книгата въ резюме на французки . . . . . 175—198

Год. IV, кн. 2.

(1928)

Проф. Н. П. Благоевъ, Дѣлянъ и неговото въстание въ Моравско и Македония противъ Византийцитѣ 2

Д-ръ Владиславъ Алексиевъ, Приносъ къмъ византийско-българскитѣ правни отношения. Еклогата съ огледъ на завещанието 23

Проф. Ив. Снѣгаровъ, Градъ Охридъ. Исторически очеркъ . 65

Ц К. Г. Пърличевъ, Къмъ характеристиката на Григоръ С. Пърличевъ (По спомени, сведения и документи) 99

Рецензии и книжовни вести.

E. Dvornik, La vie de saint Grégoire le Décapolite et les Slaves macédoniens au IX, siècle. Paris 1916, 91. — Рецензия отъ проф. П. Мутафчиевъ 141

Friedrich Wallisch, Der Atem des Balkans. Vom Leben und Sterben des Balkanmenschen. Mit 33 Abbildungen und einer Karte. Leipzig, 1928, 191. — Рецензия отъ Ст. Романски 155

N. Iorga, La Roumanie, les Balkans et l'Europe Centrale (Печ. въ спис. „L'Esprit international". 2-e année, № 6, 1-er Avril, 1928. Dotation Carnegie. Centre européen. Paris). — Рецензия отъ Л. Милетичъ 153

D-r Franz Doflein, Mazedonien. Erlebnisse und Beobachtungen eines Naturforschers im Gefolge des deutschen Heeres. Mit 279 Abbildungen im Teht und 4 farbigen und 12 schwarzen Tafeln. Jena, 592. — Рец. отъ Л. Милетичъ 161

Tache Papahagi. Images d'ethnographie roumaine (daco-rumaine et aroumaine). Tome I. 318 photographies, avec text français et roumain. 1928, 173. — Рецензия отъ Ст. Романски 165

Kurt Hielscher, Jugoslavien. Slavonien, Kroatien, Dalmatien, Montenegro, Herzegovina, Bosnien, Serbien. Landschaft, Baukunst, Volksleben, Abbildungen in Kupfertiefdruck. Berlin, 1926, Fol. 192. — Рец. отъ Л. Милетичъ. 168

Д. Талевъ, Усилни години. Романъ. Часть първа. Въ дрезгавината на утрото. София, 1928, 173. — Рец. отъ Мария Милетичъ-Букурещлиева. 170

Три сбирки македонски разкази. 1. Н. Джеровъ, На югъ. Македонски разкази. София, 1928, 8°, 97; — 2. Кръстьо Веляновъ, Милко Ралинъ, Бойко. — Въ бури. Разкази изъ македонската освободителна борба. София, 1926, 16°, 156; — 3. Кирилъ Искровъ, Ножътъ. Разкази. Книга I. София, 165. — Рецензия отъ Мария М. Букурещлиева. 171

Излѣзли брошури по въпроса за правата на българскитѣ малцинства . 173

Съдържание на книгата въ резюме на французки . . . . . 175—172

Год. IV, кн. 3.

(1928)

Д-ръ К. Кожухаровъ, Отъ Цариградската конференция до руско-турската война 1877 г. Дипломатическа студия. 1

Проф. Ив. Снѣгаровъ, Градъ Охридъ. Исторически очеркъ . 57

Проф. Геза Фехеръ, Първата проява на прабългаритѣ въ Македония, Обяснение на името *Κοῦβερ* 89

Н. Тенчевъ, Султанъ Мехмедъ V въ Скопье и българскитѣ училища 99

Л. Милетичъ, Изявления на Македонската емиграция до славянския съборъ въ София, 1910 г.. 105

Ст. Романски, Български пѣсни съ гръцко писмо отъ Македония изъ архивата на Верковича 110

Рецензии и книгописъ.

Colonel L. Lamouche, Quinze ans d'histoire balkanique 1904—1192), Paris 1928, 234. (Полковникъ Л. Ламушъ, Петнадесеть години балканска история 1904—1918. Парижъ). — Ренцензия отъ Л. Милетичъ. 155

Cesare Spellanzon, La Questione d'Oriente. Vinti e vincitori nei Balcani. Milano, 1926, 368 (Чезаре Спеланцонъ, Победени и победители на Балканитѣ. Милано 1926). — Рец. отъ Л. Милетичъ. . 162

Dott. Minco Scipcovensky, Bulgaria. Riesumazioni storiche e considerazioni politiche ed economico-finanziarie dal 670 al 1927. Milano 1927, 350 (Д-ръ Минко Шипковенски, България. Историческо резюме и разсжждения политически и стопанствено-финансови за времето отъ 670 до 1627 год. Милано, 1927). — Рецензия отъ Л. Милетичъ 169

Μακεδονία ἤτοι μελέτη ἐθνολογικὴ καὶ οἰκονομικὴ τῆς Μακεδονίας. Ἔκδδσις τρίτη. Ἐν Π-εῖ 1926 «Εταιρεία ὁ Ἑλληνισμός», (Македония или етнологическе-економически очеркъ на Македония. Въ Пирея 1926 г. Издание на Дружество Елинизъмъ). — Рецензия отъ Влад. Алексиевъ 173

Γ. Ν. Χαδζιδάκις, Ἀπάντησις πρὸς τὸν κ. διδάκτορα W. Beschewliew *Ἀθηνᾶ, 1928.* (Г. Н. Хаджидакисъ, Отговоръ на проф. В. Бешевлиевъ). Рец. отъ Д-рь В. Бешевлиевъ 178

Французко резуме на съдържанието на книгата . . . . . . 181—202

Год. IV, кн. 4.

(1928)

Проф. П. Мутафчиевъ, Произходътъ на Асеновци 1
Ю. Трифоновъ, Отношенията на сръбската ипекска църква къмъ охридската въ началото на турското владичество 43
Проф. М. Г. Попруженко, България въ трудоветѣ на Т. И. Успенски 79
Л. Милетичъ, Единъ документъ на руската политика спрямо Македония (1897 г.) 99
Ст. Романски, Български приказки съ гръцко писмо отъ Македония изъ архивата на Верковича 107

Рецензии и книжовни вести.

Д. Н. Анастасијевић, Хипотеза о „Западној Бугарској“. Отд. отп. отъ „Гласник Скопског научног друштва“, т. III. 1927. — Рецензия отъ П. Мутафчиевъ 121
А. Селищев, Заметки по этнографии и диалектологии Македонии. Помяник монастыря Трескавца. (Из Сборника в честь А. И. Соболевскаго. Лениград 1928). — Рецензия отъ Ст. Романски 129
O. Randi, La Jugoslavia (Publicazioni dell'„Istituto per l'Europa Orientale“ — Roma. Seconda serie. Politica-istoria-economia.) Roma 1925. — Рецензия отъ Ст. Р. 132
D-r Ivan Slivensky, La Bulgarie depuis le traité de Berlin et la paix dans les Balkans. Préface de Georges Reynald, senateur etc., Paris 1927. — Рецензия отъ Л. Милетичъ 135
The Macedonian Question (печ. въ спис. „European Économical and Political Survey“. Paris, № 5, November 1918. — Рецензия отъ Л. Милетичъ 138
Македония въ единъ французки романъ: Victor Margueritte, Le bétail humain. Paris 1928. — Рец. отъ В. Т. Велчевъ 142
Ludvík Kuba, Písně makedonské. S úplnými původními texty a českými překlady Jana Hudce. Spěv a klavír. Praha 1928.—Рец. отъ Л. М. 145
Български народни шевици. Часть II. Югозападна България и Македония. Наредили Ст. Л. Костовъ, директоръ, и Д-ръ Е. Петева, уредница на Народния етнографски музей. София 1928. — Рец. отъ Л. М. 147
Съдържанието на книгата въ французко резюме . . . . . . 149—170

Година V, кн. 1.

(1929)

Ив. Снѣгаровъ, Руски опити за предотвратяване и вдигане на схизмата. 1
Юрд. Трифоновъ, Зависимость на молдавската църква отъ охридската въ половината на XV в.. 45
Р. Славейковъ, Изъ дейностьта на рускитѣ жандармерийски офицери въ Македония презъ 1904 г. 71
Проф. В. Златарски, Какъ сж писали македонцитѣ преди 115 години 117
Л. Милетичъ, П. Н. Милюковъ и България (По случай на седъмдесетгодишнината на Милюковъ) 121

Рецензии и книжовни вести.

Цвијићева књига. (Српска књижевна задруга, коло XXX, бр. 201). Београд 1927, XXXV, 131. — Рец. отъ Ст. Романски. . . 129
C. Constante, Românii din valea Timocului şi a Moravei (Revista Pindului — Macedoniei şi a Timocului, an II, 1927. 1, p. 3—30. Bucureşti 1929). — Рец. отъ Ст. Романски. 132
Jacques Ancel, Les Balkans face à l'Italie. Avec une carte. Paris, 1928, 126. — Рец. отъ Л. Милетичъ 134
Denkwürdigkeiten des Marschalls Izzet Pascha, etc. — Ein kritischer Beitrag zur Kriegsschuldfrage. Aus dem Original-Manuskript übersetzt von Karl Klinghardt. Leipzig. 1927, 309. — Рец. отъ Ст. Романски 141
Henryk Batowski, Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców. (печ. въ „Ruch Słowiański“, miesięcznik poświęcony życiu i kulturze Słowian. Lwów, r. I. 1928). — Рец. отъ Д-ръ Б. Йоцовъ 143
Спиро Константиновъ, Германското предложение за гаранциитѣ на О. Н. относно защитата на малцинствата (печ. въ сп. „Законъ и право“, год. I, брой 4, 1929). — Съобщ. Л. М.. 146
Чужди писатели за населението на Македония. — Д-ръ Н. Миховъ. Населението на Турция и България презъ XVIII и XIX в. Томъ трети. София 1928, гол. 8⁰, XIII+486. (Издание на Българската академия на наукитѣ). — Съобщава М. Романска. 148
Французко резюме на съдържанието на книгата. . . . . . 165—184

Год. V, кн. 2.

(1929)

Ив. Снѣгаровъ, Руски опити за предотвратяване и дигане на схазмата 1
Проф. А. М. Селищевъ, Семейната „служба“ (курбанъ) въ България и Македония и сръбската „слава“ 33
Ст. Романски, Имената на нѣкои македонски градове: 1. Солунъ. 78
Проф. А. М. Селищевъ, Единъ протестъ на българитѣ въ Битоля отъ 1876 година 85
Н. А. Мушмовъ, Византийски печати отъ XI в. съ значение за българската история. 90
Апостолъ Д. Кочовъ, Църковно-училищнитѣ борби въ Драмско 97

Рецензии и книжовни вестия.

Г. Баласчевъ, Българитѣ презъ последнитѣ десетгодишнини на десетия вѣкъ. Часть I. София, 1929, стр. 84. — Рецензия отъ проф. П. Мутафчиевъ 111
Ἱστορία τῆς Βουλγαρίας, ὑπὸ Νικηφόρου Μοσχοπούλου, μετὰ χάρτων καὶ εἰκόνων. Ἀθῆναι, 1920, 103. (История на България, отъ Никифоръ Мосхополосъ, съ карти и образи). — Рец. отъ Влад. Алексиевъ 119
Проф. К. Кадлец, Првобитно словенско право пре X. века. Превео и допунио проф. д-р Ф. Тарановски. Београд, 1929, стр. 130. — Рец. отъ Влад. Алексиевъ 129
Albert Pingaud, Question de Macédoine (печ. въ Larousse mensuel illustrée, № 267, Mai 1929). — Рец. отъ Л. Милетичъ . . . 133
Oscar Randi, I popoli Balcanici, Roma, 1929, 178 (№ 14 отъ Collezione Omnia). — Рец. отъ Л. Милетичъ 136
D-r Nikola Zvonimir Bjelovučić, Etnografske granice Slovenaca, Hrvata, Srba i Bugara. Sa etnografskom kartom. 1929, Zagreb. 26. — Рец. отъ Ст. Романски 142
Ив. В. Мърквичка, България въ образи. София, 1929. IV+XLVIII. (Издание на Българската академия на наукитѣ). — Рец. отъ Л. Милетичъ 145
Чужди писатели за населението на Македония. — Д-ръ Н. Миховъ, Населението на Турция и България презъ XVIII и XIX вѣкъ. Томъ трети. София, 1929. XIII + 486. (Издание на Бълг. академия на наукитѣ). — Съобщава М. Романска. . . . 147
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . . 171—195

Год. V, кн. 3.

(1929)

Ив. Снѣгаровъ, Положението на Охридската църква отъ падането на Охридъ подъ турцитѣ (1394) до 1557 г. 1

Проф. Н. С. Державин, К вопросу о литературной деятельности Климента Величскаго. 27

Ив. Снѣгаровъ, Къмъ въпроса за зависимостьта на Молдавската църква отъ Охридската презъ XV вѣкъ. 45

u Проф. А. М. Селищев, Семья Д. Миладинова. Из донесений консула М. Хитрово (1864) 63

Ст. Романски, Имената на нѣкои македонски градове. — 2. Охридъ 70

Иванъ Апостоловски, Отварянето на първото българско училище въ село Киречькой (Солунско) 77

Л. Милетичъ, Едно простонародно писмо по Крушевски говоръ. 83

Н. Суринъ, Каракачански колиби надъ с. Рожденъ (Мориховско). 88

Вас. Рачевъ, „Бекяръ ходилъ сто години“. Народна пѣсень по битолско наречие 93

Калчо Деляковъ, Народни пѣсни отъ Коструско. 95

Рецензии и книжовни вести.

А. Тошевъ, Балканскитѣ войни. Т. I. Предистория и причини. София, 1929, 436. — Рец. отъ Л. Милетичъ 101

Paul Gentizon, Mustapha Kemal ou l'Orient en marche. Paris, 1929, 350. — Рец. отъ Л. Милетичъ. 119

Maurice Pernot, Balkans nouveaux. Paris, 1929, 250. — Рецензия отъ М. Романска. 126

Проф. Д-ръ Тарновски, Увод у историју словенских права, Београд, 1923, 208. — Рец. отъ Д-ръ Вл. Алексиевъ 128

Bilder aus der Dobrudscha 1916—1918. Herausgegeben von der Deutschen Etappen-Verwaltung in der Dobrudscha in eigenem Verlag. Constanza, 1918, 333. — Рец. отъ Ст. Романски 131

Сборникъ Илиндень 1903—1929. Книга VI. Въ паметь на голѣмото македонско въстание. Издава „Македонско студентско дружество Вардаръ“. София, 1929, 104. — Рец. отъ Л. М. . . . 133

Владимиръ А. Карамановъ, Кукушъ и околията му и българското управление въ тѣхъ презъ войнитѣ 1912—1913 години. Кюстендилъ, 1929, 76. — Рец. отъ Л. М. 135

Л. Милетичъ, Документи за противобългарскитѣ действия на сърбскитѣ и на гръцкитѣ власти въ Македония презъ 1912—1913 год. София, 1929, 293+XXVI 136

Чузди писатели за населението на Добруджа и Моравско. Д-ръ Н, Миховъ, Населението на Турция и България презъ XVIII и XIX в. Томъ I—III. София, 1915—1929 г. XVIII+483, XII+378, XIII+486. — Рец. М. Романска 138

Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . 153—178

Година V, кн. 4.

(1929)

Ив. Снѣгаровъ, Положението на Охридската църква отъ падането на Охридъ подъ турцитѣ (1934 г.) до 1557 г.. 1

А. Селищев, О переселении болгар въ Россию и греко-болгарский спор въ Битольской и Охридской областях. Из консульских донесений 1851—1874 г. 27

К. Миятевъ, Фрагментъ отъ фреска на Св. Четиридесеть мжченици въ църквата при село Водоча (Струмишко) 46

Ст. Романски, Имената на нѣкои македонски градове. — 3. Битоля 63

Л. Милетичъ, Македонскитѣ българи и сърбитѣ 71

Народни пѣсни отъ Костурско. Съобщава К. Деляковъ. . . . 108

Рецензии и книжовни вести.

А. М. Селищев, Полог и его болгарское население. Исторические, этнографические и диалектологические очерки северозападной Македонии. С этнографскою картой Полога. София, 1929. VIII. 439. — Рецензия отъ проф. М. Попруженко. 113

Prof. D-r Karl Strupp, La situation juridique des Macédoniens en Yougoslavie. Paris, 1929, 139. — Рец. отъ Д-ръ Б. Петковъ. . . 116

Д-ръ Конст. Д. Кожухаровъ, Източниятъ въпросъ и България. 1875—1890 г. Дипломатически студии. София. 1929, 446. — Рец. отъ проф. В. Мякотинъ 122

Изопачавания на българската история въ Хелмолт-овата „Свѣтовна история“ — H. Helmolt, Weltgeschichte, Bd. IV. Balkanhalbinsel. Leipzig, 1924. XVI—534. — Рец. отъ П. Мутафчиевъ. . . 125

Ив. Снѣгаровъ, Отношенията между българската църква и другитѣ православни църкви следъ провъзгласяването на схизмата. София, 1929, 173. — Рец. отъ Йорд. Трифоновъ. . . . 137

Мария Милетичъ-Букурещлиева, Македония въ българската поезия. София. 1929, 230. — Рец. отъ Б. Йоцовъ. 144

D-r N. Mikhoff, Bulgarien und die Bulgaren im Urteil des Auslandes. II. Werke in deutscher Sprache. Sofia, 1929, 374. — Рец. отъ М. Романска 148

А. Тошевъ, Бѣгли спомени отъ турско време. София. 1929. (Печ. въ „Бълг. Мисъль“, год. IV, кн. 7—10). — Рец. отъ Владиславъ Алексиевъ. 157

Tadeusz Kowalski, Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien. Wien, 1936. (S. A. aus. Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. XXXIII. 166—231). — Рец. отъ Ст. Романски . . 158

Проф. Г. П. Геновъ, Правното положение на малцинствата. Съ особенъ огледъ на бългррскитѣ малцинства въ съседнитѣ държави. София, 1929, 272. — Рец. отъ Д-ръ К. Пенаковъ. . 158

Тридесетгодишнината отъ рождението на проф. Густавъ Вайгандъ. — Отъ Л. Милетичъ 160

Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . . 161—179

Год. VI, кн. 1.
(1930)

Проф. А. Селищевъ, Днешната югозападна граница на българската говорна область 1
Проф. Н. П. Благоевъ, Критиченъ погледъ върху известията на Львъ Дяконъ за българитѣ 25
Хр. Шалдевъ, Областьта Боймия въ югозападна Македония . . 49
Д-ръ Саулъ Мезанъ, Еврейството въ Македония 83
Хр. Шалдевъ, Народни обичаи въ Боймия 101

Рецензии и книжовни вести.

Fr. Hýbl, Dějiny národa bulharského. Dil I. Praha, 1930, 302. — Рец. ъ Л. Милетичъ 123
Новата сръбска карта на Мекедония подъ сръбска власть — въ мѣрка 1:100.000. — Рец. отъ А. Иширковъ 126
D. Drosos, La fondation de l'Alliance balcanique. Etude d'histoire diplomatique. Athènes, 1929, 122. — Рец. отъ Д-ръ Владимиръ Алексиевъ 129
Α. Δ. Κεραμόπουλλος, Μακεδονία καὶ Μακέδονες. Ἐν Ἀθήναις, 1930, 48. — Рец. отъ В. Бешевлиевъ 136
Стеван Тановић, Српски народни обичаји у Ђевђелијској кази. Београд-Земун, 1927, XIV+483. — Рец. отъ Хр. Вакарелски. 141
Къмъ статията на проф. А. Селищевъ за семейството на Д. Миладиновъ. — Съобщава Царевна Алексиева род. Д. Миладинова 145
По въпроса за истинския портретъ на Д. Миладиновъ. — Съобщава Царевна Алексиева род. Д. Миладинова 147
Българскитѣ учени и Югославия 151
Съдържание на книгата въ резюме на французки . . . . . 153—171

Година VI, кн. 2.

(1930)

Ст. Романски, Имената на нѣкои македонски градове. 4. Скопие. 1
Проф. М. Н. Сперанскій, Изъ переписки Ст. Верковича . . . 7
Н. П. Благоевъ, Критиченъ погледъ върху известията на Львъ Дяконъ за българитѣ 23
Хр. Шалдевъ, Гумендже 41
Д-ръ Саулъ Мезанъ, Еврейството въ Македония 57
Ив. Апостоловски, Вмѣсто учителствуване — затворъ и заточение (1875—1878) 81
Хр. Чочковъ, Кресненското въстание въ 1878 година. По спомени на Пантелей Урумовъ 87

Рецензии и книжовни вести.

Georges Desbons, La Bulgarie après le Traité de Neuilly. Avec 13 cartes hors-texte. Préface de M-r Justin Godar, Sénateur, ancien ministre. Paris 1930. 8⁰ 462+XII. — Рец. отъ Л. Милетичъ. . 103
Antonio Baldacci, L'Albania. Con una carta geografica e tre cartine. Roma, 1929, XXI+463. — Рец. отъ Ст. Романски 121
Dott. Angelo Focarile, Bulgarie d'Oggi. Nei suoi aspetti sociali, economici, commerciali et finanziari. Con una carta delle ferrovie bulgare. Milano, 1929, 371. — Рец. отъ Л. Милетичъ. 127
K. D. Spissarevski, La Bulgaria au travail. Cinquante ans après. Marseille, 1930, 242. — Рец. отъ Л. М. 130
Владимиръ Т. Хиндаловъ, Народни движения и въстания отъ освободителната епоха споредъ новооткрити турски официялни документи. София, 1929, 190. — Рец. отъ К. Мирчевъ . 132
Ст. Чилингировъ, Сърбитѣ и ние. София, 1930, 115. — Рец. отъ Вл. Алексиевъ 135
Д-ръ П. Джидровъ, Проблемътъ за Македония. София. 1930, 64. — Рец. отъ Л. М. 136
А. Станојевић, Наша емиграција и пропагандистичка књижевност. Нови-Сад, 1930. (печ. въ Летопис Матице Српске, год. 104). — Рец. отъ Мария Романска 141
Къмъ въпроса за портрета на Димитрий Миладиновъ и нѣкои спомени за него. — Съобщава Ц. Алексиева, родена Миладинова 153
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . . 157—180

Год. VI, кн. 3.

(1931)

Л. Милетичъ, Къмъ въпроса за българската семейна «служба» и сръбската «слава» 1
А. М. Селищев, И. С. Ястребов о Македонии 11
Н. П. Благоевъ, Българскиятъ царь Романъ 15
Хр. Чочковъ, Солунъ въ историята на България. Исторически погледъ 35
А. М. Селищев, Греко-болгарские отношения въ Македонии в 1870—80 годах. (Изъ консулских донесений) 59
Л. Милетичъ, Интересно завещание отъ преди сто години . . 85
Никола Алексиевъ, Разложкиятъ говоръ 91

Рецензии и книжовни вести.

Д-р Степан М. Куљбакин, О речничкој страни старо-словенског језика. Београд, 1930, 143 стр. — Рецензия отъ Л. Милетичъ . 125
C. Evelpidi, Les Etats Balkaniques. Étude comparée politique, sociale, économique et financière. Paris, 1930, 339. — Рецензия отъ Дим. Япановъ 136
Fr. Hybl, Dějiny národa bulharského. Díl II. V. Praze, 1930, 225 (Фр. Хиблъ, История на българския народъ. Часть II. Съ една карта на България презъ 19 вѣкъ). — Рец. отъ Л. Милетичъ . . 142
D-r phil. Horand Horsa Schacht, Die mazedonische Frage um die Jahrhundertwende. Erster Teil. Halle, 1930, 96 (Д-ръ Х. Х. Шахтъ, Македонскиятъ въпросъ въ междустолѣтието). — Рецензия отъ Л. Милетичъ 149
Alfred Rappaport, Mazedonien und die Komitadschis. (Алфр. Рапапортъ, Македония и комитаджиитѣ. — Печ. въ „Berliner Monatshefte für internationale Aufklärung", 1930) — Л. М. 158
Петъръ Ст. Тасевъ, капитанъ о. з., На Битолския фронтъ съ 6-а пех. Бдинска дивизия въ свѣтовната война 1915—1918 г. Зайчаръ-Планиниця-Чеганъ-Кенали-Червена стена. Съ 8 фотограф. снимки и 4 карти. София. 1929, 80 — Л. М.. 156
† Пловдивски Максимъ, Автобиография и спомени. София, 1950, фолио, 236. — Л. М. 160
Родопски прегледъ, Двомесечно илюстровано списание за миналото, настоящето и бждещето на Родопитѣ. Редакторъ Н. Жаловъ. 1930. Книга 5 и 6, декемврий. — Л. М. 161
Родина. Списание на македонската младежь, София, 1930, декемврий . 162
La Jeune Macédoine. Revue mensuelle. Organ de l'Union des associations d'étudiants macédoniens à l'étranger. I. № 1. 1931. Paris. — Л. М. 163
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . . 164—188

Год. VI, кн. 4.

(1931)

Проф. А. Селищев, К изучению „службы“ и „славы“ 1
Н. П. Благоевъ, Българскиятъ царь Романъ 21
Проф. Г. Ильинский, Заметки о македоно-болгарском наречии ўшче (ўште) 45
Хр. Шалдевъ, Народното пробуждане въ Боймия 50
Ел. Георгиева, Народенъ календаръ отъ село Смилево (Битолско). Обичаи, обреди и пѣсни 70
Ст. Романски, Народописни материали отъ Долновардарско (Изъ архивата на Ст. Верковичъ) 91

Рецензии и книжовни вести.

Отзыв профессора А. Meillet о моих очерках по изучению Полога. — Отъ проф. А. Селищевъ. 117
Vlad. R. Petković, La peinture serbe du moyen âge. Première partie. Beograd. 1930. — Рец. отъ Кр. Миятевъ. 118
D. Iaranov, La Macédoine économique. Sofia, 1930, 219 стр. — Рецен. отъ Н. Стояновъ 121
D-r Gerhard Schacher, Der Balkan und seine wirtschaftlichen Kräfte. Stuttgart, 1930, с. 266. Съ една карта. — Рецензия отъ Н. Стояновъ. 127
Léon Lamouche, Les Bulgares en Macédoine, dans les confins occidentaux et en Thrace. Paris, с. 66. — Рец. отъ Д. Яврановъ . . 131
Д. Талевъ, Усилни години. Романъ въ три части: I. Въ дрезгавината на утрото; II. Подемъ; III. Илинденъ. София, 1928—1930 г., 618 стр. — Рецензия. отъ Мария Милетичъ-Букурещлиева. 133
Д. Талевъ, Усилни години. Романъ въ три части. София 1928—1930 г. — Рецен. отъ В. Йонова 138
Constantin H. Rindoff, Les Etats-Unis des Balkans. Paris, 1930, с. 218. — Рец. отъ Л. Милетичъ 142
Владимиръ А. Карамановъ, Дойранъ съ околията му и българското управление въ тѣхъ презъ войнитѣ на 1912—1913 год. Кюстендилъ, 1931, мал. 8⁰, с. 104. — Рец. отъ Л. Милетичъ . 145
Тракийски Сборникъ. Книга II. София, 1930, с. 228. — Рец. отъ Л. Милетичъ. 147
Полковникъ Л. Ламушъ, Петнадесеть години балканска история. Преводъ на български. София 1931, стр. 171. — отъ Л. М.. . 150
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . . 151—177

Год. VII, кн. 1.

(1931)

Ст. Романски, Имената на нѣкои македонски градове. — 5. Велесъ 1
Юрд. Трифоновъ, Къмъ историята на членнитѣ форми въ българския езикъ 7
Л. Милетичъ, Издигането на кравая въ обреда на семейната «служба» и «слава» 28
Проф. А. М. Селищев, Говоры области Скопья 33
Ангелъ Даскаловъ, Изъ миналото на Неврокопско 83
Божилъ Райновъ, Спомени отъ Солунъ (1881—1883) 117

Рецензии и книжовни вести.

А. Тошевъ, Балканскитѣ войни. Томъ втори (5 октомврий 1912 г. — 16 септемврий 1913 г. ст. ст.). София, 1931, 485 с. — Рец. отъ Л. Милетичъ. 125
Vasile N. Christu. I. Ochrida în secolul al XIX-lea de punct vedere istoric și cultural; II. —, Ocupațiile populației din Ochrida în secolul al XIX-lea; III. —, Emigririle populațiuni din Ochrida în Serbia Veche. Печатани въ „Graiul românesc“, anul IV. București, 1930, — (95—122, 161—174, 195—200). — Рец. отъ Ст. Романски 143
Станоје М. Мијатовић, Ресава. Печ. въ Сръбски етнографски сборникъ № XLVI. Београд, 1930, 97+239. — Рец. отъ Ст. Романски 149
Jacques Ancel, La Macédoine, son évolution contemporaine. Paris, 1930, гол. 8⁰, 352. Съ 45 фигури и карти въ текста, 195 карти и фотографии извънъ текста и една голѣма карта на Македония. — Рец. отъ Дим. Врановъ 151
Dr Herbert Louis, Morphologische Studien in Südwest-Bulgarien. Stuttgart, 1930, 119. — Рец. отъ Г. Гунчевъ 160
Добри Христовъ, Шестдесеть и шесть народни пѣсни на македонскитѣ българи. Събрани и разработени съ съпроводъ на пиано отъ —, Издание на Македонския наученъ институтъ. София 1931, гол. 8⁰ 172. — Рец. отъ Любомиръ Романски 167
Ст. Чилингировъ, Български читалища преди Освобождението. Приносъ къмъ историята на българското възраждане. София, 1930, с. 638. — Рец. К. Мирчевъ. 174
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . 177—202

Година VII, кн. 2 и 3.

(1932)

Д-ръ Ив. Сакѫзовъ, Новооткрити документи отъ края на XVI вѣкъ за българи отъ Македония, продавани като роби . . . 1
Д. Януновъ, Преселническо движение на българи отъ Македония и Албания къмъ източнитѣ български земи презъ XV до XIX вѣкъ 63
Ангелъ Даскаловъ, Изъ миналото на Неврокопско и близкитѣ му покрайнини 119
Кирилъ Мирчевъ, Единъ неврокопски български сборникъ съ грѫцко писмо отъ края на миналия вѣкъ 149
Лазаръ Томовъ, Едно интересно писмо отъ българскитѣ народни първенци въ Цариградъ до „Разлогската община“ (1870 г.) 187
Ст. Романски, Българско-македонската дума „гӯлап“ (гълѫбъ) . 189

Рецензии и книжовни вести.

Проф. А. М. Селищев, Славянское население в Албании. С иллюстрациями в тексте и с картою Албании. София, 1931 г. VIII+352. Издание Македонского научнаго института. — Рец. отъ проф. М. Попруженко 191
Emile Haumant, La formation de la Yougoslavie (XVe — XXe siècles). Paris, 1930, XII+752 стр. (Книга V отъ Collection historique, издавана отъ Institut d'Etudes slaves de l'Université de Paris). — Рец. отъ Д. Ярановъ 197
Jacques Ancel, Macédoine en paix. (печ. въ L'Esprit International № 20, Octobre, 1931, p. 614—636). — Рец. отъ Д. Ярановъ . . . 204
Michel Lascaris, Le sceau de Radomir Aaron. (Отд. отпеч. отъ спис. Byzantinoslavica г. III, кн. 2, стр. 11, 1931). — Рец. отъ Вл. Алексиевъ 205
Theodor Capidan, Fărşeroţii. Studiu linguistic asupra Românilor din Albania. (Печ. въ „Dacoromania“. a. III. 1929—1930), Bucureşti 1931, p. 1—210. — Рец. отъ Ст. Романски 209
† Симеонъ, митрополитъ варненски и преславски, Писмата на Теофилакта, архиепископъ Български. Превелъ отъ гръцки и коментиралъ. — Сборникъ на Българската академия на наукитѣ, кн. XXVII, 1931, XXIII+280 стр. — Рец. отъ Л. Милетичъ. 220
Вл. Дяковичъ, Българитѣ въ Бесарабия. Кратъкъ исторически очеркъ съ петь приложения. София, 1930, стр. 118. — Рец. отъ Ив. Лековъ 223
В. Тодоровъ-Хиндаловъ, Добруджа въ миналото. Споредъ турски официални източници (печ. въ Годишникъ на Соф. нар. библиотека 1926—1928). 1931 стр. 199—284. — Рец. отъ Ив. Лековъ. 226
Македонски градове въ едно руско пѫтешествие отъ 1807 година. — Съобщава Д-ръ В. Н. Шаренковъ. 228
Siméon Evtimoff, Die Mazedonische Frage. (Отд. отпеч. отъ „Zeitschrift für Politik“, Leipzig—Berlin, 20 Jahrg. Heft. 5) 1931, стр. 25. — Рец. отъ Л. М. 230
Македония подъ иго 1919—1929. Документи и свидетелства. Стъкмилъ Veritas. Издание на Македонския Националенъ комитетъ. София. 1931, CXCVI+579 стр. — Рец. отъ Л. М.. 231
Македония. Албумъ-алманахъ. Урежда редакционенъ комитетъ. София, 1931, фолио, 1000 стр., 1931. — Рец. отъ Л. М. 232
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . . 235—272

Год. VII, кн. 4.

(1932)

Ст. Романски, Имената на нѣкои македонски градове. — 6. Тетово и Пологъ 1

Проф. Г. Ильински, Об епископском титуле Климента Словенскаго 11

Дим. Яранов, Антропометрични изучвания на населението въ Разлогъ 25

Н. А. Мушмовъ, Нумизматиката на македонскитѣ царе 47

Ангелъ Даскаловъ, Изъ миналото на Неврокопско и близкитѣ му покрайнини 71

Кирилъ Мирчевъ, За нѣкои следи отъ назализъмъ въ централнитѣ македонски говори 91

Рецензии и книжовни вести.

Йорданъ Ивановъ, Български Старини изъ Македония. София, 1931, стр. VII+672. — Рецензия отъ проф. А. Селищевъ . . 101

Гласник географског друштва. Св. XVI. Београд, 1930 г. IV+201. — Рец. отъ Д. Яранов 110

Henry Debraye, Autour de la Yougoslavie. Préface d'Edouard Herriot. Grenoble, 1931, 224. Ouvrage orné de 288 héliogravures. — Рец. отъ Л. Милетичъ 117

Jean Perrigault, Bandits d'Orient, Paris, 1931.,— Рец. отъ В. Іонова; Albert Londres, Les Comitadjis ou le terrorisme dans les Balkans. Paris, 1932, 250 стр. — Рец. отъ В. Іонова 120

Albert Lantoine, L'Abdication du Saleil. — Notes d'un voyage aux pays Balkaniques. (1. Au pays bulgare. 2. Le problème macédonien). Paris, 1931, с. 63 (печ. въ Bibliothèque de l'Artistocratie № IX). — Рец. отъ В. Іонова 126

Илия С. Каблешковъ, Спомени и бележки отъ войната 1915—1918 г. Отъ —, генералъ о. з., бившъ военен аташе въ Гърция и Турция. Часть I. Гърция. София, 1932, стр. 111. — Рец. отъ Л. Милетичъ 129

Димитъръ Михалчевъ, Възможна ли е една цѣлостна Югославия? На границата между политиката и философията (вж. „Философски Прегледъ", ч. IV, кн. 3, стр. 197—227, год. 1923). — Рец. отъ Л. Милетичъ 131

Една статистика на населението въ Македония отъ 1882 г. — Съобщава Ив. Кандиларовъ 140

Единъ български преводъ на Пасхалното евангелие съ кирилско и съ гръцко писмо. — Съобщава Ив. Кандиларовъ . . 141

Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . . 147—181

Год. VIII, кн. 1.

(1932)

Проф. Ив. Снѣгаровъ, Учредяването на Българската православна църква 1
Проф. М. Сперанский, „Злые дни“ в приписках Ассеманова евангелия 42
Проф. Ив. Снѣгаровъ, Пакъ за епархията на Св. Клнментъ Охридски 54
Л. Милетичъ, Изъ живота на българитѣ изъ Солунско. По животописни спомени на дѣдо Трайко Кехайовъ отъ село Ватилъкъ 65
Ст. Романски, Долновардарскиятъ говоръ 99
Л. Милетичъ, Собственото име „Кали“ у македонскитѣ българи въ XIV вѣкъ 137

Рецензии и книжовни вести.

Ив. Снѣгаровъ, История на Охридската аркиепископия-патриаршия отъ падането ӣ подъ турцитѣ до нейното унищожение (1394—1767). София, 1932, 8° 615 стр. — Рец. отъ Л. Милетичъ . 130
Ludvik Kuba, Čtení o Makedonii. Cesty a studie z roků 1925—1927. (Четиво за Македония, Пжтувания и студии въ г. 1925—1927). Прага; 1932, 8⁰, 226 стр. Съ една карта на Македония, 18 рисунки, 15 хармонизирани пѣсни и 20 цвѣтни приложения. — Рец. отъ Димитъръ Ивановъ. 145
Michel Laskaris, Influences buzantines dans la diplomatique bulgare, serbe et slavo-roumaine. Печ. въ Byzantinoslavica, III — 2, 1931 (Византийский влияния въ българскитѣ, сръбскитѣ и славяноромънскитѣ хрисовули), — Рец. отъ Влад. Алексиевъ . 150
О. Лотоцкий, Українськи джерела церковнаго права. Праце Українъскаго науковаго інституту. Том V — Варшава, 1931. стр. 318 (Украински извори за църковното право. Издание на Украинския наученъ институтъ). — Рец. отъ Вл. Алексиевъ . . 154
Μακεδονία και Θράκη. Ἐν Ἀθήναις. 1930;
D-r R. Sieber, Führer durch Griechenland und Albanien. Dresden, 1931/32;
Ives Béquignon, Grèce. Paris (Hachette). 1932. — Рецензия отъ В. Бешевлиевъ. 156
Иванъ Сакъзовъ, Стопанскитѣ връзки между Дубровникъ и българскитѣ земи презъ 16 и 17 столѣтие. София, 1930, стр. 222. — Рец. отъ Вл. Алексиевъ 158
A. Belić, Bibljograficzno-krytyczny przegląd powojennych prac o serbochorwackich dialectach. (Печ. въ Lud Słowiański, tom II- zeszyt 2. A 245—261). Kraków, 1931. — Рец. отъ Ив. Лековъ. 159
David Hunter Miller, My Diary at the Conference of Paris with Documents (Давидъ Хънтъръ Миллъръ, Моятъ дневникъ отъ Конференцията въ Парижъ съ документи). New-York. — Рецензия отъ Сим. Евтимовъ 161
Albert Lantoine, L'Abdication du soleil. Второ издание. Paris, 1932, стр. 160. — Рец. отъ В. Тонова 173
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . 175—204

Год. VIII, кн. 2.

(1933)

Л. Миletичъ, Прилагателни членни форми въ старобългарския езикъ 1
Кирилъ Мирчевъ, Източномакедонското и родопско „боедин“, словенско „(n)obeden“ и западно-славянско „žádný-žaden“ . . 9
Дим. Ярановъ, Страници изъ историята на сръбско-българскитѣ взаимни отношения 23
Л. Милетичъ, Къмъ особеноститѣ на гевгелийския говоръ . . 51
Дим. Ярановъ, Разлогъ. Областно географско изучване 71
Кир. Мирчевъ, Приносъ къмъ словаря на неврокопското наречие 113

Рецензии и книжовни вести.

Albert Geschke, Die deutsche Politik in der mazedonischen Frage bis zur türkischen Revolution von 1908 (Албертъ Гешке, Нѣмската политика по македонския въпросъ до турската революция 1908 г.). Дисертация, 1932, с. 121. — Рец. отъ Л. Милетичъ 135
Миша Неготинац, Македонке. Народна лирика. Крушевац, 1931, 32 стр. — Рец. отъ А. Селищевъ 146
P. Skok, Beitrage zur thrakisch-illyrischen Ortsnamenkunde 1. Scupi, *Βεδεριανά, Ταυρήσιον* und Pulpudeva (Zeitschr. f. Orsinamenforschung, VII. 1. München-Berlin, 1931. S. 34—55). — Рец. отъ Ст. Романски 152
К. Н. Петкановъ, Характерни черти на българина (печ. въ „Философски прегледъ“, г. II., 353—367);
Gerhard Gesemann, Zur Charakterologie der Slaven. Der problematische Bulgare (печ. въ „Slavische Rundschau“, III, № 6, 1931, стр. 404—409);
Gerhard Gesemann, Der parasitäre Balkaner (печ. въ „Slavische Rundschau“, V, № 1, 1933, с. 1-16. — Рец. Ив. Лековъ 158
Стоян Новаковић за македонскитѣ българи. — Отъ Дим .Ярановъ 166
„Жалостна пѣсна за българския народъ въ Охритъ и Струга и за секой блъгаринъ“. Въ книгопечатницата одъ Никола Стефановића 1875. 4 стр. — Съобщава Л. Милетичъ. 168
Три български евангелия съ гръцко писмо на долновардарско наречие. — Отъ Л. Милетичъ 173
Tache Papahadji, Images d'ethnographie roumaine (daco-roumaine et aromaine). Tome II., 451 photographies originales, avec textes français et roumain. Buccurești, 1930, 4^0, 231. — Рец. отъ Ст. Романски 177
Една интересна дописка отъ солунското село Киречкьой отъ края на миналия вѣкъ. — Съобщава А. Селищевъ. 180
Д. Ивановъ, Съвременната славистика въ Чехословашко 183
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . 193—222

N. B. Печатна грѣшка:
На стр. 67 вмѣсто: „Батáни (тепавица)“ чети: — (Тепавица)!

Год. VIII, кн. 3.

(1933)

А. М. Селищев, В Кукуше в 50-х годах XIX века 1

Ив. Дуйчевъ, Сѫщинското значение на името *Μόκρος* у Анна Комнина (Приносъ къмъ историята и географията на Македония) 14

Д. Ив. Никовъ, Преселници отъ Македония въ Чепинското корито 37

Хр. Шалдевъ, Положението на българитѣ въ Боимія следъ руско-турската война (1877) 49

Н. А. Мушмовъ, Отъ миналото на градъ Струга. 61

Кирилъ Мирчевъ, Предлозитѣ *вѫ* и *сѫ* въ македонскитѣ говори (Приносъ къмъ руско-българскитѣ езикови успоредици) . . 69

Димитъръ Яановъ, Разлогъ. Областно географско изучване . 77

Рецензии и книжовни вести.

Petr A. Lavrov a Jiří Polívka, Lidové povídky jihomakedonské. Z rukopisů St. Verkovičových vydali — (Петъръ А. Лавровъ и Г. Поливка, Народни южномакедонски приказки. По рѫкописи на Ст. Верковичъ издали —). V Praze, 1932, гол. 8°, 595 стр. (Издание на Ческата академия на наукмтѣ. — Рец. отъ Л. Милетичъ 129

А. В. Соловьевъ, Неизданные списки законодательства ц. Душана (Печ. въ „Slavia“, Praha, VII, г. 1929, стр. 597—904). — Рец. отъ Владиславъ Алексиевъ 138

А. Белић, Штокавски дијалекат (Печ. въ „Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка“ т. IV, 1929, стр. 1064—1077). — Рец. отъ Л. Милетичъ. 142

Н. С. Державин, Наука на службе империализма (Печ. въ Известия Акад. Наук СССР, VII серия. Отд. общ. наук. Ленинград, 1932, № 2, стр. 125—149). — Рец. отъ Л. Милетичъ 143

Giorgio Nurigiani, La Macedonia nel pensiero italiano. Roma, 1933, с. 134. — Рец. отъ Д. Ярановъ 145

(Хр. Зографовъ), Македония, минало и нови борби. Съ една карта на Македония. София, 1933, с. 290. — Рец. отъ В. Іонова . 151

Svetozar Pribitchévitch, La dictature du roi Alexandre. Contribution à l'étude de la démocratie (Les problèmes Yougoslave et Balkanique). Documents inédits et révélations. Paris, 1933, с. 324. — Рец. отъ Л. Милетичъ. 155

Никола Коларовъ, Отъ Ньойи до свободата на Македония. София, 1933, с. 72. — Рец. отъ В. Іонова 159

Иванъ Коларовъ, Македония и българското племе (Отъ Александъръ Великий до днесъ). София, 1932, с. 448. — Рец. отъ Д. Ярановъ 163

Прот. Ив. Гошевъ, Старобългарската литургия споредъ български и византийски извори отъ IX—XI в. София, 1932, с. 80. — Рец. отъ Вл. Алексиевъ 164

Прот. Ив. Гошевъ, Нови данни за историята и археологията на Бачковския манастиръ. София 1931, с. 48. — Рец. отъ Вл. А-въ 165

А. В. Соловьевъ, Исторія русскаго монашества на Аѳонѣ. Бѣлградъ, 1932, с. 20. — Рец. отъ Вл. А-въ 166

Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . . 167—194

Година VII, книга 4.

(1933)

Ив. Дуйчевъ, Сжщинското значение на името *Μόκρος* у Анна Комнина (Приносъ къмъ историята и географията на Македония). 1
А. М. Селищев, К изучению Македоно-болгарских записей . . 21
А. М. Селищев, Из биографии Станиславы Балкановой (Страница из истории болгарскаго образовательного и национального движения в Македонии) 25
Кост. Г. Молеровъ, Изъ културното и обществено минало на българитѣ въ Банско 28
Влад. А. Карамановъ, Отъ Кукушъ презъ Лжгадина до Бешикъ-гьолъ. (Пжтни бележки) 55
Кирилъ Мирчевъ, Едно ржкописно сборниче на централно македонско наречие отъ срѣдата на миналия вѣкъ. 72
Дим. Ярановъ, Разлогъ. Областно географско изучване . . . 85

Рецензии и книжовни вести.

Българскитѣ земи въ новата нѣмска географическа енциклопедия: D-r Otto Maull, Länderkunde von Südeuropa. Leipzig und Wien, 1929, XII+550 стр. — Рец. отъ Дим. Ярановъ 131
Критическия замѣтки по македонской диалектологии. I. По поводу заметки проф. André Vaillant (см. Buletin de la Société de linguistique de Paris, XXXIII, с. 153—155). II. Скопье. III. Средская жупа. — Рец. отъ А. М. Селищев 139
Проф. Ст. Романски, Правописенъ речникъ на българския книжовенъ езикъ. Съ посочване изговора и ударението на думитѣ. София, 1933, мал. 8^0, стр. 627. — Рец. отъ Л. Милетичъ 149
Карта на Македония въ географичнитѣ ѝ граници въ мѣрка 1:300,000 отъ Д. Ярановъ. Изработена и печатана подъ ржководството на капитанъ Д-ръ Д. Стояновъ. Съ 10 факсимилета отъ стари карти на Македония въ текста и 6 листа отъ картата въ края. София, фолио, 43 стр. — Издание на Македонския Наученъ Институтъ. (Сжщата карта е издадена и на французки).—Рец. отъ Л. Милетичъ 152
За произхода на македонското българско наречие ўшче (ўште). — Отъ Ив. Лековъ. 154
Henryk Batowski, Problemat bałkański (Warszawa 1933, Odbitka z „Bellony“, стр. 43); — III-cia Konferencja bałkańska (Warszawa 1933, Wydawnictwo Przeglądu politicznego, стр. 16). — Рец. отъ Ив. Лековъ. 155
C. Gaziadi, Les rapports des pays balkaniques et l'adoption de mesures les plus approriées pour le developement économique de ces rapports. Galata-Stanbul. 1932. III+76, 4^0. — Рец. отъ Д. Яранов. 158
Georges Desbons, La Hongrie après le Traité de Trianon. Avec 4 cartes hors-texte. Paris, 1933, 8^0, стр. 210. — Рец. отъ В. Іонова. . 161
К. Крачуновъ, Правата на българитѣ върху Македония, Тракия и Добруджа. Споредъ 150 дипломатически документи и видни мжже. София, 1933, 8^0, 70. — Рец. отъ Л. Милетичъ . . 165
Какво мислѣха сърбитѣ за Македония преди 60 години. — Отъ Д. Ярановъ 166
Французко резюме на съдържачието на книгата. . . . . . 168—204

Год. IX, кн. 1.

(1934)

Ив. Снѣгаровъ, Единъ важенъ български документъ отъ Корчанско . . . 1

Л. Милетичъ, Едно писмо отъ Бобошчица (Корчанско) до ексарха Антимъ I (1873 г.). Новъ приносъ къмъ българската диалектология . . . 17

Димитъръ Ярановъ, Въпросътъ за етническото потекло (етногенезиса) на българитѣ отъ Западна България и Македония презъ последнитѣ 10 години . . . 31

А. М. Селищев, Македонская диалектология и сербские лингвисты. А Белич и его последователи . . . 53

Ив. Хаджовъ, Критически бележки върху нѣкои отъ веститѣ за Братя Миладинови . . . 89

Рецензии и книжовни вести.

Проф. А. М. Селищевъ, Македонские Кодики XVI—XVIII веков. Очерки по исторической этнографии я диалектологии Македонии. София, 1933, 258 стр. (Издание Македонского Научного Института). — Рецензия отъ Л. Милетичъ . . . 115

Хр. Силяновъ, Освободителнитѣ борби на Македония. Томъ I. Илинденското въстание. София, 1933, 450 стр. — Рецензия отъ В. Іонова . . . 118

Н. Хартвигъ за Македония въ сборника документи „Международные отношения въ эпоху империализма“. (Томъ I, Москва, 1931, док. № 415). — Рец. отъ А. С. . . . 123

Henri Pozzi, La guerre revient (Анри Поци, Войната се връща). Paris, 362 стр. — Рец. отъ Л. Милетичъ . . . 125

Friedrich Papenhusen, Das Vardargebiet. Ein Beitrag zur Landeskunde Mazedoniens (Mit 3 Kartenbeilagen und 11 Karten im Text). Dresden. 1931, 182 стр. — Рец. отъ Д. Ярановъ . . . 129

Walter Jacob, Die makedonische Frage. Ein politischgeographischer Versuch. Langensalza-Berlin-Leipzig, 1931, IV+57 стр. — Рец. отъ Д. Ярановъ . . . 135

Н. п. Филиповъ, Якоруда (Разложко). София, 160 стр. — Рец. отъ Л. Милетичъ . . . 138

Тодоръ Ђорђевић, Кратово. Въ „Прилози за познавање градова у нашој земљи“, св. 11. Београд, 1931, стр. 38. — Рец. отъ Д. Ярановъ . . . 140

Зборник за етнографију и фолклор Јужне Србије и суседних области. Книга I, Скопље, 1931, VI+231 стр. Съ много илустрации извънъ текста. (Издава „Скопско Научно Друштво“). — Рец. отъ Д. Ярановъ . . . 142

Richard Busch-Zantner, Zur Siedlungsgeographie Südwestalbaniens (Mitteilungen der Geogr. Gesellschaft in München, Bd, XXIV, 1931, H. 2. 309—316 стр.). — Рец. отъ Д. Ярановъ . . . 144

Французко резюме на съдържанието на книгата . . . 145—177

Год. IX, кн. 2.

(1934)

Л. Милетичъ, Къмъ историята на инфинитивъ въ българския езикъ 1
А. М. Селищев, Завет Первой Юстинияниии 9
Д. Ярановъ, Името на гр. Ямболъ 17
Петъръ Динековъ, Писма на Кузманъ Шапкаревъ до проф. Маринъ Дриновъ 25
А. М. Селищев, Македонская диалектология и сербские лингвисты 57
Ив. Хаджовъ, Критически бележки върху нѣкои отъ веститѣ за Братя Миладинови 88
Кирилъ Мирчевъ, Изяснение на коренно *ъ* въ Неврокопския говоръ 111

Рецензии и книжовни вести.

Ernest Pezet et St. Simondet, La Yougoslavie en péril? Paris, 1933, 283 стр. — Рецензия отъ Л. Милетичъ. 123
Aleksander Brückner, Cyrillo-Methodiana (печ. въ Kwartalnik historiczny, rocz. XLVII, t. 1, стр. 529—552). Lwów, 1931. — Рец. отъ Ив. Лековъ. 131
Karl Kadlec, Introduction à l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples slaves. Paris, 1933, стр. 328. (Издание на „Collection de manuels publiée par l'Institut d'Études Slaves, III). . . — Рец. отъ Влад. Алексиевъ. 136
К. Мирчевъ, Мнимитѣ сърбизми въ езика на южномакедонскитѣ приказки, издадени отъ проф. П. А. Лавровъ и проф. I. Поливка 141
P. Vujévić, Parallèle entre les climats des bassins d'Ohrid et de Bitolia-Prilep. Paris, 1933. (печ. въ Comptes rendus du Congrès internat. de géographie, t. II, 1 fasc. 319—332). — Рец. отъ Д. Ярановъ. 144
Гласник географског друштва. Свеска XVIII. Београд, 1931, стр. IV+174; св. XVIII, 1932, стр. 168. — Рец. отъ Д. Ярановъ. 145
K. Kassner. Die Seespiegelschwankungen des Ostrovosees in Makedonien (печ. въ Beiträge zur Geophysik, Bd. 35, Heft $^{3}/_{4}$, 1932, стр. 357—369). — Рец. отъ Д. Ярановъ 149
Хр. Силяновъ, Спомени отъ Странджа. Бележки по Преображенското възстание въ Одринско, 1903 г. София, 1934 г., стр. 148. Рец. отъ Виолета Іонова 149
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . . 153—170

Год. IX, кн. 3 4.

(1935)

Ив. Снѣгаровъ, Исторически погледъ върху духовния животъ въ Солунъ до XIX в.. 1
А. М. Селищев, Македонская диялектология и сербские лингвисты. 21
Ст. Романски, Имената на нѣкои македонски градове. 7 Щипъ. 55
Л. Милетичъ, Къмъ историята на българското аналитично склонение 59
Ст. Романски, Българско население около Каракалъ въ Ромъния. 77
П. Динековъ, Писма отъ К. Шапкаревъ до проф. Маринъ Дриновъ 93
Д. Уста-Генчевъ, Втората редакция на „Политическа програма на българския народъ“ отъ 1876 г. 119
Ст. Романски, Италиянци въ Добруджа. . . . . 129.
А. М. Селищев, Хаджи Іоаким и язык его книг 133
Кирилъ Мирчевъ, Мнимъ генетиченъ дуализъмъ въ македонскитѣ говори. 156
Георги Христовъ, Народописни материали по говоритѣ въ Кукушко и Дойранско 167

Рецензии и книжовни вести.

Mieczysław Małecki, O zróznicowaniu gwar Bogdańska w pd.-wschodnej Macedonji. Kraków, 1933 40 c. — Рец. отъ Л. Милетичъ . 177
—Dwie gwary macedońskie. Suche i Wysoka w Sołuńskiem. Część I. Texty. Kraków, 1934, 90 c. — Рец. отъ Л. Милетичъ. . . 177
Карлъ Шкорпилъ, Материали къмъ въпроса за сѫдбата на прабългаритѣ и на северитѣ, и къмъ въпроса за сѫдбата на днешнитѣ българи. Отпеч. отъ „Byzantinoslavica.“ V. Praha. 1933, стр. 21. — Рец. отъ Л. Милетичъ. 185
Іван-Огиенко, Член в українській мові. Исторично-порівняльний нарис. Варшава 1934, 16 с. — Рец. отъ Л. Милетичъ . . . 185
Павелъ П. Шатевъ, Македония подъ робство. Солунското съзаклятие (1903 г.). София, 1934., 352 с. — Рец. отъ Л. М. 201
Т. Геровъ, При Шаръ. Исторически бележки и спомени за Тетовско. София, 1934, 70 с. — рец. отъ Л. М. 205
Кирилъ Искровъ, Василъ Левски-Дяконътъ. София, 1934, 80 с. — Рец. отъ Л. М. 208
Къмъ въпроса за произхода на името Охридъ. Отъ Л. М. 209
Jan Czekanowski. Zur Rassenkunde der Serbokroaten (въ „Sl. Rundschau“ VI, 1934. № 6, 393—404) — Рец. отъ Ив. Лековъ . 209
Josef Páta „Kde domov můj“ v slovanských překladech a obměnách. Praha, 1934 — Рец. отъ Ив. Лековъ 212
Стефан Јаковљевић, Преспанско езеро (печ. въ Гласник геогр. друштва. Бѣлградъ, св. XIX, 1933) — Рец. отъ Д. Ярановъ . 214
В. С. Радовановић, Велика језера Јужне Србије (Охридско-Преспанско и Дојранско). Београд, 1934. — Рец. отъ Д. Я. 215
Тома Смиљанић, Сточарство на Бистри, Стогову, Крвину и Корабу. Београд, 1932, 54 с. — Рец. отъ Д. Я.. 216
H. Renier, Die Niederschlagsverteilungen in Südosteuropa. Бѣлградъ 1933, 67 c. —Рец. отъ Д. Я 216
Vlad. K. Petković, Sur le Sénonien de la vallée supérieure de la Pčinja Бѣлградъ, 1933. Рец. отъ Д. Я. 217
Скопска Котлина. I. Природа. (Гласник скопског научног друштва, кн. X 1931, VIII + 82 стр. — Рец. отъ Д. Я. 217
Th. Capidan, Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic. Bugareşti 1932, 575. — Рец. отъ Ст. Романски 229
Ст. Романски, Н. П. Кондаковъ въ България (по случай 10-годишнината отъ смъртьта му — 17. II. 1925) 231
Л. Милетичъ, Несбѫднало се предсмъртно желание на Н. П.

Година X, кн. 1 и 2.

(1936)

Л. Милетичъ, Една особено забележителна форма въ македонскитѣ говори около Солунъ 1
Ив. Снѣгаровъ, Възраждане на българщината въ Солунъ . . 8
Д. Арановъ, Градъ Пиротъ 16
Л. Милетичъ, „Акание“ и „Пълногласие“ въ Централния родопски говоръ 26
Филипъ Томовъ, Животъ и дейность на Хаджи Партения, архимандритъ Зографски, епископъ Кукушко-Полянски и митрополитъ Нишавски 31
Георги п. Христовъ, По-забележителни особености на Кукушко-дойранския говоръ 103
А. М. Селищев, Хаджи Іоаким и язык его книг 128
Калчо Деляковъ, Народни пѣсни отъ Костурско 143
Л. Милетичъ, Приказка на костурски говоръ 149
Методий Н. Мариновъ, Годежни и свадбени пѣсни отъ Дебъръ 152
Никола Арнаудовъ, По-рѣдки думи отъ Неврокопския говоръ 159
Л. Милетичъ, Седемдесет-годишнината на професоръ Люборъ Нидерле (20 септ. 1935 г.) 173

Рецензии и книжовни вести.

Ν. Β. Βλάχος, Τὸ Μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος 1878—1908. (Н. В. Влахосъ, Македонскиятъ въпросъ като фаза на източния въпросъ 1878—1908—Атина) 1935, стр. 531. — Рец. отъ Ив. Снѣгаровъ 175
Tadeusz Kowalski, Les Turcs et la langue turque en Bulgarie du nord-est. Kraków, 1933, стр. 28. — Рец. отъ Ст. Романски . . 188
M. Małecki, Cechy bałkańskie w językach Macedonji. Kraków, 1935. — Рец. отъ Л. Милетичъ 195
M. Małecki, Drobiazgi z Macedonji. 1934. — Рец. отъ Л. Милетичъ 198
Насеља и порекло становништва. (Кн. 51 отъ Српски етнографски сборник). Београд, 1935, 716 стр. — Рец. отъ Д. Арановъ 201
Thomas Petroff, Les Minorités Nationales en Europe Centrale et Orientale. Paris, 1935, с. 221. — Рец. отъ Л. Милетичъ 205
Велико Іордановъ, Народнитѣ просвѣтители Кирилъ и Методий. София, 1935, стр. 32. — Рец. отъ Л. Милетичъ 209
Stoyan Hristoff, Heroes and assassins. (Ст. Христовъ, Герои и атентатори). Ню-Іоркъ, 1935, 290 с. — Рец. отъ В. Йонова . . . 210
Gustav Roloff, England und die Balkankriege 1912/13. („Berliner Monatshefte“ г. 13, № 12. 1935). — Рец. отъ Л. Милетичъ . . . 213
Carl Mühlmann, Der Eintritt Bulgariens in den Weltkrieg Herbst 1915 (Berliner Monatshefte 1935, № 10). — Рец. отъ Л. М. 215
E. G. Helmreich, Ein Nachtrag zu dem serbisch-bulgarischen Abkommen von 1912 („Berl. Monatshefte“, 1935, № 12). — Рец. отъ Л. М. 218
Ivan St. Vlahov, La politica della Russia prima della grande guerra. La questione Macedone. Roma, 1935. — Рец. отъ Л. М. 218
М. Попруженко и Ст. Романски, Библиографски прегледъ на славянскитѣ кирилски източници за живота и дейностьта на Кирила и Методия. София, 1935. — Рец. отъ Л. М. 219
Fran Tućan, Izveštaj o mineraloško-petrografskoj ekskurziji u Južnoj Srbiji. Beograd, 1935, 32 с. — Рец. отъ Д. Я. 221
Fran Tućan, Sijeniti, graniti i deciti od Lojana u Skopskoj Crnoj gori. Zagreb, 1934. — Рец. отъ Д. Я. 222
Бор. Ж. Милојевић, Црна Прст, Бјеласица и Пелистер. Београд, 1934. с. 39. — Рец. отъ Д. Я. 222
Д-ръ Н. В. Миховъ, Населението на Турция и България презъ XVIII и XIX в. т. IV. с. 557. София 1935. — Отъ Л. М. 223
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . . . . 229—244

Год. X, кн. 3 и 4.
(1936)

Панчо Доревъ, Народнитѣ борби въ Македония. Българщината въ Битолско. (Споредъ документи отъ турскитѣ държавни архиви) 1
Л. Милетичъ, Нови сведения за македонскитѣ българи въ Бобошчица и тѣхния езикъ 19
Д. Атанасовъ, Градоветѣ на приморска Македония 33
Л. Милетичъ, Проф. А. Беличъ продължава да изопачава науката 51
Кир. Мирчевъ, Черковни текстове на разложки говоръ 61
Влад. А. Карамановъ, Отъ Кукушъ до Гумендже (Пѫтни бележки) 85
П. М. Матеевъ, Два документа отъ потомци на попъ Стойко, сетне епископъ Софроний Врачански 101
Ф. Томовъ, Писма на Х. Партения, Кукушко-полянски епископъ 109
Л. Милетичъ, Образци отъ говора на с. Бобошчица 123
Л. Милетичъ, Къмъ речника на говора въ Сухо и Висока 133
Кир. Младеновъ, Народни пѣсни отъ Мегленско 141
Кир. Младеновъ, Мѣстностни наименования въ землищата на две села въ Македония 158

Рецензии и книжовни вести:

Henri Pozzi, Les Coupables. Documents officiels inédits sur les responsabilités de la Guerre et les dessous de la paix. Paris 1935. — Рец. отъ Л. Милетичъ 161
I. H. Schultze, Die neugriechische Kolonisation Ostmakedoniens. 1934. — Рец. отъ Д. Яранов 178
А. Белић, Галички дијалекат. Београд, 1935 (Говорътъ на село Галичникъ). — Рец. отъ Л. Милетичъ 181
Кир. Младеновъ, Областьта Мегленъ въ Македония. София. 1936. — Рец. отъ Л. М. 197
Војислав Радовановић, Народна ношња у Мариjови. Скопље 1935 г. — Рец. отъ Д. Яранов 199
Кир. Мирчевъ, Неврокопскиятъ говоръ. София, 1936. — Рец. отъ Л. М. 203
B. Havránek, Romanský typ perfekta ‚factum habeo‘ a ‚casus sum‘ v makedonských dialektech. Brno, 1936. — Рец. Л. М. 206
Luigi Salvini, La letteratura bulgara dalla liberazione alla prima guerra balcanica (1878—1912). Римъ, 1934. — Рец. отъ К. С. 209
П. Шатевъ, Националнитѣ малцинства и самоуправлението на народитѣ. София, 1936. — Рец. отъ Л. М. 213
Roger Vercel, Léna. Paris 1936. (Романъ). — Рец. отъ В. Іонова 216
A. den Doolaard, Orient Express. 1935. (Романъ). — Рец. отъ В. Іонова 220
E. M. R v. Kühnelt-Leddihn, Ueber dem Osten Nacht (Върху Изтока се спуска нощьта). (Романъ). 1935. — Рец. отъ В. Іонова 223
М. К. Хаджи, Сърбохърватско-български речникъ. София, 1936. — Рец. отъ Ив. Лековъ 223
Л. Милетичъ, Два любопитни въпроса отъ българската фонетика. I. За и са вмѣсто глагола ште. София, 1936. — Л. 226
Ivo Horvat, Istraživanje vegetacije planina Vardarske banovine. Zagreb, 1936. — Рец. отъ Д. Яранов 227
Л. Милетичъ, Десетгодишнината на «Македонски прегледъ» 229
Французко резюме на съдържанието на книгата . . . 231—252
Приложение. Съдържание на излѣзлитѣ 42 книги на спи-

Азбученъ показалецъ

на авторитѣ, взели участие въ излѣзлитѣ 42 книги на „Македонски прегледъ“.

(Римскитѣ цифри означаватъ годишнината, арабскитѣ — отдѣлнитѣ книги на списанието).

Алексиева, Царевна VI, 1, 2.
Алтъновъ, Ив. II, 1.
Алексиевъ, Вл. I, 5-3; IV, 2, 2, 3; V, 2, 3, 4; VI, 1-2; VII, 2-3; VIII, 1, 3; IX, 2.
Алексиевъ, Н. VII, 3.
Апостоловски, Ив. V, 3; VI, 2.
Арнаудовъ, М. I, 1, 4.
Арнаудовъ, Н. X, 1-2.
Атанасовъ, Д. X, 3-4.
Баждаровъ, Г. I, 1; III, 3, 4.
Балабаповъ, Ал. I, 1.
Бешевлиевъ, В. III, 1; IV, 1, 3; VI, 1; VIII, 1.
Биневъ, Кр. I, 5-6.
Благоевъ, Н. П. II, 4; III, 3, 4; IV, 2; VI, 1, 2, 3, 4.
Бѣлевъ, Г. Ив. II, 2.
Вакарелски, Хр. VI, 1.
Велчевъ, В. Т. IV, 4.
Вестителевъ, Г. I, 2; III, 2.
Гаджановъ, Д. I, 4.
Геновъ, Г. П. III, 1, 3.
Георгиева, Ел. VI, 4.
Георговъ, Ив. I, 2, 4; II, 1, 2, 3.
Гунчевъ, Г. VII, 1.
Даскаловъ, Анг. VII, 1, 2-3, 4.
Деляковъ, Калчо I, 2, 3, 4, 5-6; V, 3, 4; X, 1-2.
Державинъ, Н. С. V, 3.
Динековъ, П. IX, 2, 3-4.
Доревъ, П. X, 3-4.
Дрончиловъ К. I, 2.
Дуйчевъ, Ив. VIII, 3-4.
Думевъ, В. I, 2, 3, 5-6.
овъ, Сим. VIII, 1.
Завоевъ, П. II, 4; III, 2, 3.
Златарски, В. Н. I, 1, 2; II, 1, 2; V, 1,
Зографовъ, Драганъ С. I, 1.
Ивановъ, Димо VIII, 1.
Ивановъ, Йорданъ I, 3, 4.
Ильинский, Г. VI, 4; VII, 4.
Ишírковъ, А. I, 1, 4; III, 1; VI, 1.
Іонова, В. VI, 4; VII, 4; VIII, 1, 3, 4; IX, 1, 2; X, 1-2, 3-4.
Іоцовъ, Б. III, 4; IV, 1; V, 1, 4.
Кандиларовъ, Ив. VII, 4.
Карамановъ, Вл. А. VIII, 4; X, 3-4.
Кацаровъ, Г. I, 1, 4, 5-6.
Кожухаровъ, К. IV, 3.
Коцевъ, Хр. I, 1, 2.
Кочовъ, А. Д. V, 2.
Кузовъ, Аргиръ I, 3.
Кулишевъ, А. I, 5-6.
Кусевъ, В. Г. II, 4.
Lamouche, Leon I, 5-6; III, 4.
Лековъ, Ив. VII, 2-3; VIII, 1, 2, 4; IX, 2, 3-4; X, 3-4.
Мариновъ, М. М. X, 1-2.
Мариновъ, С. I, 3.
Матеевъ, П. М. X. 3-4.
Мезанъ, Саулъ VI, 1, 2.
Милетичъ, Л. I, 2, 3, 4, 5-6; II, 1, 2, 3, 4; III, 1, 2, 3, 4; IV, 1, 2, 3, 4; V, 1, 2, 3, 4; VI, 1, 2, 3, 4; VII, 1, 2-3, 4; VIII, 1, 2, 3, 4; IX, 1, 2, 3, 4; X, 1-2, 3-4.
Милетичъ-Букурещлиева, Мария IV, 2; VI, 4.
Мирчевъ, К. VI, 2; VII, 1, 2-3, 4; VIII, 2, 3, 4; IX, 2, 3-4; X, 3-4.
Миятевъ, Кр. II, 2, 4; VI, 4.

Младеновъ, Кирилъ X, 3-4.
Младеновъ, Ст. I, 1.
Молеровъ, К. Г. VIII, 4.
Мутафчиевъ, П. I, 4; III, 2; IV, 2, 4; V, 2, 4.
Мушмовъ, Н. А. I, 1, 3, 5-6; II, 1, 2; III, 1; V, 2; VII, 4; VIII, 3.
Мякотинъ, В. V, 4.
Никовъ, Д. Ив. VIII, 3.
Никовъ, П. I, 5-6; III, 2.
Орѣшковъ, П. IV, 1.
Пасковъ, В. I, 1.
Пенаковъ, И. III, 2, V, 4.
Петковъ, Б. V. 4.
Попруженко, М. Г. IV, 4; V, 4; VII, 2-3,
Пърличевъ, К. Г. IV, 2.
Пѣевъ, Тане, III, 4.
Радевъ, Ж., I, 2.
Райновъ, Б, VII, 1.
Рачевъ, В., V, 3.
Рачевъ, Н. Д. II, 4; III, 1, 2, 3, 4.
Романска, Мария, V, 1, 2, 3, 4, VI 2.
Романски, Л, VII, 1.
Романски, Ст., I, 3, 4, 5-6; II, 1, 2, 3, 4; III, 1, 2, 3, 4; IV, 1, 2, 3, 4; V, 1, 2, 3, 4; VI, 2, 4; VII, 1, 2-3, 4; VIII, 1, 2; IX, 3-4, X, 1-2,
Сакъзовъ, Ив. III, 4; VII, 2-3,
Селищевъ, А. М. V, 2, 3, 4; VI, 1, 3, 4; VII, 1, 4; VIII, 2, 3, 4; IX, 1, 2, 3-4; X, 1-2,
Славейковъ, Р. V, 1.
Снѣгаровъ, Ив., I, 4, 5-6; II, 3; III, 1, 2; IV, 1, 2, 3; V, 1, 2, 3, 4; VIII, 1; IX, 1, 3-4; X, 1-2.
Сперанскій, М. Н. VI, 2; VIII, 1.
Станишевъ, К. II, 3.
Стоиловъ, А. П. I, 2, 4, 5-6, II, 2.
Стояновъ-Вълкановъ, К, I, 1, 3, 4; II, 3; III, 2.
Стояновъ, Н., VI, 4.
Стояновъ, Хр. П. I, 1.
Странски, Ив. II, 2.
Стрезовъ, Г. II, 1; III, 3.
Суринъ, Н. III, 3, 4; V. 3.
Тенчевъ, Н. IV, 3.
Томовъ, Л. VII, 2-3.
Томовъ, Ф. X, 1-2, 3-4.
Трифоновъ Ю. IV, 4; V, 1, 4; VII, 1.
Уста-Генчевъ, Д. III, 1; IX, 3-4.
Фехеръ, Г. IV, 3.
Хаджовъ, Ив. II, 4; IX, 1, 2.
Христовъ, Георги п. IX, 3-4; X, 1-2.
Цоневъ, Б. I, 5-6; II, 2.
Чанковъ, Хр. I, 5-6.
Чилевъ, П. I, 2, 3.
Чочковъ, Хр. VI, 2, 3.
Шалдевъ, Хр. I, 1, 2; VI, 1, 2, 4; VIII, 3
Шановъ, В. I, 5-6.
Шаренковъ, В. Н. VII, 2-3.
Шишмановъ, Ив. Д. I, 3.
Ярановъ, Д. VI, 3, 4; VII, 1, 2-3, 4; VIII, 2, 3, 4; IX, 1, 2, 3-4; X, 1-2, 3-4.

ДРУГИ ИЗДАНИЯ

НА МАКЕДОНСКИЯ НАУЧЕНЪ ИНСТИТУТЪ

I. ОТДѢЛНИ КНИГИ.

Зора Здравева, Съчинения на Р. Жинзифовъ. 1927, стр. 133, ц. 50 л.

Хр. Силяновъ, Писма и изповѣди на единъ четникъ. 1927, стр. 211, цена 50 лева.

Л. Милетичъ, Документи за противобългарскитѣ действия на сръбскитѣ и гръцкитѣ власти въ Македония презъ 1912—1913 г., 293 стр. 1929. Цена 100 лева.

L. Milétitch, Documents relatifs aux actions antibulgares des pouvoirs serbes et grecs en Macédoine au cours de l'année 1912—1913, p. 300. 1929. Prix 130 leva.

Проф. А. М. Селищев, Полог и его болгарское население. Исторические, этнографические и диалектологические очерки северозападной Македонии (С этнографическою картой Полога). 1929, стр. 439. Цена 150 лева.

Мария Милетичъ-Букурещлиева, Македония въ българската поезия. 1929, стр. 227, ц. 60 лева.

Г. Ст. Кандиларовъ, Българскитѣ гимназии и основни училища въ Солунъ. 1930, стр. 200+VIII. Цена 60 лева.

D. Iaranoff, La Macédoine Économique. Avec une carte. p. 211. Prix. 100 leva.

Проф. А. М. Селищев, Славянское население в Албании (С илюстрациями в тексте и с картою Албании). 1931, стр. 352, ц. 120 лв.

Добри Христовъ, 66 народни пѣсни на македонскитѣ българи. Събрани и разработени съ съпроводъ на пияно. — (Dobri Christov, 66 chansons populaires des Bulgares macédoniens. Recueillies et transcrits avec accompagnement de piano). — 1931, стр. 172, цена 150 лева.

Димитъръ Ивановъ, Гевгелийскиятъ говоръ. 1932, стр. 132, цена 60 лева.

Ив. Снѣгаровъ, История на Охридската архиепископия-патриаршия (отъ паданeто ѝ подъ турцитѣ до нейното унищожение). 1932, стр. 615, цена 250 лева.

Дим. Ярановъ, Карта на Македония въ географскитѣ ѝ граници въ мѣрка 1:300,000. Изработена и печатана подъ ръководството на Капитанъ Д-ръ Д. Стояновъ. Съ 10 факсимилета въ текста. 1933, fol. 43+6 листа отъ картата, цена 300 лева (французко издание на сѫщата карта — 20 francs suisses).

Сборникъ въ честь на Проф. Л. Милетичъ. За седъмдесетгодишнината отъ рождението му (1863—1933). стр. XXX+687, цена 500 лева (20 francs suisses).

Проф. А. М. Селищев, Македонские кодики XVI—XVIII веков. Очерки по исторической этнографии и диалектологии Македонии. 1933. стр. 256, цена 100 лева.

II. „МАТЕРИЯЛИ ЗА ИСТОРИЯТА НА МАКЕДОНСКОТО ОСВОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ“.

Книга I. Л. Милетичъ, Въстаническото движение въ югозападна Македония. По спомени на Славейко Арсовъ, 1925, стр. 136, цена 20 лева.

Книга II. Л. Милетичъ, Освободителната борба въ Костурско. По спомени на Пандо Кляшевъ, 1925, стр. 136, ц. 25 л.

Книга III. Л. Милетичъ, Борбата въ Костурско и Охридско (до 1904 г.). По спомени на Иванъ Поповъ, Смиле Войдановъ, Деянъ Димитровъ и Никола Митревъ, 1925, стр. 155, ц. 30 л.

Книга IV. Л. Милетичъ, Къмъ борбитѣ на югозападна Македония (Кичевско, Битолско, Леринско, Преспанско, Дебърско). По спомени на Лука Джеровъ, Георги Попъ Христовъ, Ангелъ Андреевъ, Георги Папанчевъ и Лазаръ Димитровъ. 1926, стр. XIV+146, ц. 30 л.

Книга V. Л. Милетичъ, Спомени на Дамянъ Груевъ, Борисъ Сафовъ и Ив. Гарвановъ, 1927, стр. XII+136, ц. 30 л.

Книга VI. Л. Милетичъ, Солунскиятъ атентатъ и заточеницитѣ въ Фезанъ. По спомени на Павелъ П. Шатевъ, 1927, стр. 155, ц. 30 л.

Книга VII. Л. Милетичъ, Движението отсамъ Вардара и борбата съ върховиститѣ. По спомени на Яне Сандански, Черньо Пѣевъ, Сава Михайловъ, Хр. Куслевъ, Ив. Анастасовъ Гърчето, Петъръ Хр. Юруковъ и Никола Пушкаровъ, 1927, стр. 193, ц. 35 л.

Книга VIII. Л. Милетичъ, Спомени на Гьорчо Петровъ, 1927, стр. 208, ц. 35 л.

Книга IX. Л. Милетичъ, I. Въ Македония и Одринско. Спомени на Михаилъ Герджиковъ. — II. Първиятъ Централенъ комитетъ на ВМРО. Спомени на Д-ръ Христо Татарчевъ, 1928, стр. 198, ц. 25 л.

Книга X. Ст. Аврамовъ, Революционни борби въ Азотъ (Велешко) и Порѣчието. 1929, стр. 201, ц. 30 л.

Книга XI. Боянъ Мирчевъ. Революционната дейность въ Демирхисаръ (Битолско). По спомени на Алексо Стефановъ 1931 стр. 107, цена 20 лева.

III. „МАКЕДОНСКА БИБЛИОТЕКА“.

№ 1. Л. Милетичъ, Македония и македонскитѣ българи. Културноисторически погледъ. III изд. 1925, 64 стр. ц. 5 л.

№ 2. Г. Баждаровъ, Македонскиятъ въпросъ вчера и днесъ. 1925, 95 стр., ц. 8 л.

№ 3. Ив. А. Георговъ, Днешното положение въ Македония подъ сръбска и гръцка власть и Обществото на народитѣ. 1925 стр. 88, цена 8 л.

№ 4. Полк. К. Соларовъ, България и македонскиятъ въпросъ. Причинитѣ на балканскитѣ войни. 1925 год., стр. 180, ц. 15 л.

№ 5. Полк. К. Соларовъ, Балканскиятъ съюзъ и освободителнитѣ войни презъ 1912 и 1913 г. 1926 г., стр. 258, ц. 15 л.

№ 6. Г. Баждаровъ, Изъ македонската земя (Впечатления и бележки). 1926, 175 стр., ц. 15 л.

№ 7, 8 и 9. С. Радевъ, Македония и българското възраждане въ XIX в. Часть I. 177 стр., цена 15 л.; часть II, 177—208 стр., цена 15 л.; часть III, стр. 209—525, ц. 20 л.

№ 10. Йорд. Бадевъ, Отъ ранно детство. Спомени. стр. 144, ц. 15 л.

№ 11. П. Завоевъ, Моитѣ стари съседи. Битови разкази. 1929. стр. 160, ц. 15 лева.

№ 12 и 13. Чезаре Спеланцонъ, Победени и победители. (Преводъ отъ италянски). 1930, стр. 448, ц. 30 л.

№ 14. Георги Савчевъ, Въ гръцки пленъ. 1931, стр. 111, цена 10 л.

№ 15. А. Тошевъ, Бѣгли спомени. 1931, стр. 193, ц. 15 лева.

№ 16. Василъ Узуновъ, Нѣкога въ Македония (1886 г. — 1912 г.). 1931, стр. 295, ц. 20 лева.

Отваря се подписка за ЕДИНАДЕСЕТАТА годишнина на списанието.

Годишнината на списанието състои отъ четири книги, всѣка една отъ 8—10 печатни коли. Обикновениятъ годишенъ абонаментъ е 200 лева; за странство — 300 лева; за Америка — 4 долара.

Абонаментната стойность, както и други суми се изпращатъ до Македонския наученъ институтъ, София, ул. Пиротска № 5 (Македонски домъ).

НАР. И
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СКОПЈЕ

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СКОПЈЕ

МАКЕДОНСКИ ПРЕГЛЕДЪ

СПИСАНИЕ ЗА НАУКА, ЛИТЕРАТУРА И ОБЩЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ

ИЗДАВА
МАКЕДОНСКИЯТЪ НАУЧЕНЪ ИНСТИТУТЪ
ГОДИНА X, КН. 3 и 4.

REVUE MACÉDONIENNE

ÉDITION
DE L'INSTITUT SCIENTIFIQUE MACÉDONIEN
ANNÉE X, FASC. 3 et 4.

СОФИЯ — SOFIA
ПЕЧАТНИЦА П. ГЛУШКОВЪ — IMPRIMERIE P. GLOUCHCOFF
1936

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СКОПЈЕ